

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Херсонський державний університет
Кафедра філософії та соціально-гуманітарних наук

ЗБІРНИК АВТОРСЬКИХ НАВЧАЛЬНИХ ПРОГРАМ
ДИСЦИПЛІН ІЗ СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОЇ ТА
ФІЛОСОФСЬКО-МЕТОДОЛОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ
для здобувачів ступенів вищої освіти «бакалавр», «магістр»,
«доктор філософії PhD»
(всіх галузей знань та наукових спеціальностей ХДУ)

Херсон-2018

Програми розроблені:

1. Поліщук І. Є. – завідувач кафедри філософії та соціально-гуманітарних наук, доцент, кандидат філософських наук
2. Гришанов І. В. – доцент кафедри філософії та соціально-гуманітарних наук, кандидат філософських наук
3. Герінбург О. В. – доцент кафедри філософії та соціально-гуманітарних наук, кандидат історичних наук
4. Галіченко М. В. – старший викладач кафедри філософії та соціально-гуманітарних наук, кандидат філософських наук
5. Петрик А. М. – старший викладач кафедри філософії та соціально-гуманітарних наук, кандидат історичних наук
6. Корунчак Л. А. – викладач кафедри філософії та соціально-гуманітарних наук

Рецензенти:

Лещенко А. М. – доктор філософських наук, доцент
Семенченко Ф. Г. – доктор політологічних наук, професор

Затверджено

Вченою радою ХДУ
протокол № 9 від 26.02.2018 р.

Погоджено

НМР ХДУ
протокол № 3 від 21.02.2018 р
Затверджено на засіданні кафедри філософії та соціально-гуманітарних наук
Протокол № 8 від 22.01.2018 р.

Збірник авторських навчальних програм дисциплін із соціально-гуманітарної та філософсько-методологічної підготовки для здобувачів ступенів вищої освіти «бакалавр», «магістр», «доктор філософії PhD» (всіх галузей знань та наукових спеціальностей ХДУ) [Електронний документ] / Упоряд. М. В. Галіченко, І. Є. Поліщук. – Херсон, 2018. – 189 с.

ЗМІСТ

1. Історія України (Герінбург О. В., Петрик А. М.)	4
2. Історія України та української культури (Герінбург О. В., Петрик А. М.) .	20
3. Філософія (Поліщук І. Є.)	38
4. Філософія (Гришанов І. В.)	50
5. Філософія (Галіченко М. В.)	63
6. Філософія ФКМ (Галіченко М. В.)	78
7. Соціологія (Поліщук І. Є.)	91
8. Соціологія і соціологія спорту (Гришанов І. В.)	102
9. Україна в Європі та світі (Галіченко М. В.)	117
10. Політологія (Галіченко М. В.)	127
11. Політологія (Корунчак Л. А.)	136
12. Філософія та методологія науки (Поліщук І. Є.)	143
13. Філософія та методологія науки (Гришанов І. В.)	154
14. Історія і філософія науки (Поліщук І. Є.)	164
15. Моделі соціальних процесів (Гришанов І. В.)	173
16. Етика та психологія сімейного життя (Петрик А. М.)	181

ІСТОРІЯ УКРАЇНИ

Програма розроблена

Герінбург Ольга Вікторівна – к.і.н., доцент кафедри філософії та соціально-гуманітарних наук;

Петрик Артем Миколайович – к.і.н., старший викладач кафедри філософії та соціально-гуманітарних наук

ВСТУП

Програма вивчення нормативної навчальної дисципліни «Історія України» складена відповідно до освітньо-професійної програми підготовки бакалаврів усіх напрямів та спеціальностей університету.

Предметом вивчення навчальної дисципліни є минуле українського народу на основних землях його проживання, а також історична діяльність його предків від найдавніших часів до сьогодення. При цьому основна увага приділяється вивченню політичного, державотворчого та соціально-економічного аспектів діяльності українського народу.

Міждисциплінарні зв'язки:

Навчальна дисципліна «Історія України» є складовою циклу гуманітарної та соціально-економічної підготовки фахівців освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавр». Знання отримані студентами в рамках даної навчальної дисципліни в подальшому будуть використані при вивченні окремих тем таких навчальних дисциплін як «Філософія», «Політологія», «Соціологія», «Україна в Європі та світі».

1. Мета та завдання навчальної дисципліни

1.1. Метою викладання навчальної дисципліни «Історія України» є створення цілісного уявлення про історичний розвиток української держави та народу, що має бути основою для виховання патріотичних почуттів, національної та громадянської гідності.

1.2. Основними завданнями вивчення дисципліни «Історія України» є формування вмінь студентів системно й історично:

- аналізувати основні етапи розвитку України;
- досліджувати економічні, соціальні, політичні і культурні явища і процеси, що відбувалися на її території впродовж століть;
- працювати з науковою літературою і комплексом джерел з історії України.

1.3. Згідно з вимогами освітньо-професійної програми студенти повинні:

знати:

- які процеси, події, явища відбувалися на українських землях упродовж основних етапів розвитку України;
- розуміти їх обумовленість і причинно-наслідковий контекст;
- орієнтуватися у перебігу економічних, соціальних, політичних і культурних явищ і процесів, що відбувалися на території України в контексті світової історії.

вміти:

- вільно володіти навчальним матеріалом з курсу історій України;
- розкривати суть будь-якого питання з тих, які розглядалися під час лекційних та семінарських занять;
- не лише викладати фактичний матеріал, а й здійснювати його аналіз;
- обстоювати власну точку зору на дискусійні проблеми вітчизняної історії;
- працювати з науковою літературою та джерелами з історії України.

Зміст дисципліни «Історія України» спрямований на формування компетентностей, які узгоджуються із загальною та професійною підготовкою бакалаврів:

- оволодіння базовими знаннями з історії України, що сприяють глибокому осмисленню закономірностей історичного процесу та розумінню перспектив розвитку української держави;
- вміння критично оцінювати та використовувати набуті знання у подальшому навчанні та професійній діяльності;
- володіння способами історичної аргументації, методами ведення історичної дискусії;
- формування здатності та інтересу до самостійного навчання.

Очікувані результати навчання:

- сформованість історичного світогляду;
- створення науково-методичного підґрунтя для раціональної оцінки історичних проблем;
- оволодіння навичками самостійного логічного аналізу, конструктивного і критичного ставлення до історичної інформації;
- формування вміння працювати з науковою літературою і джерелами.

На вивчення навчальної дисципліни відводиться 90 години /3 кредитів ECTS.

2. Інформаційний обсяг навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1.

Стародавня і середньовічна історія України (до сер. XVII ст.).

Україна на порозі Нового часу (II пол. XVII ст.).

Тема 1. Вступ до курсу «Історія України»

Предмет і завдання курсу. Методологія вивчення історії України. Сучасні концепції вивчення історії та їх застосування при вивченні історії України. Концептуальні підходи до вивчення історії України. Головні джерела історії України. Історіографія історії України. Аналіз навчальної літератури. Періодизація історії України. Значення курсу «Історія України» для фахової підготовки і виховання громадської позиції та патріотизму, вироблення сучасної історичної свідомості й політичної культури.

Тема 2. Українські землі у первісну добу

Найдавніші племена і держави на території України

Поява людини на території України. Первісні люди та їх спосіб життя. Неолітична революція. Трипільська культура. Розвиток землеробства і скотарства. Кіммерійці, скіфи, сармати. Античні міста-держави Північного Причорномор'я.

Східні слов'яни на території України

Проблема «прабатьківщини» слов'ян в історіографії. Розселення східних слов'ян. Господарство і побут. Суспільно-політичний лад. Духовне життя та вірування. Антський племінний союз. Взаємовідносини східних слов'ян з сусідніми народами.

Тема 3. Княжа доба на території України

Передумови утворення Київської Русі. Походження термінів «Русь», «Руська земля». Київ як політичний центр полянського союзу племен. Теорії походження державності у східних слов'ян.

Період «збирання руських земель». Перші князі

Князь Олег. Утворення Київської Русі. Соціально-економічний розвиток. Внутрішні та зовнішні фактори розвитку Київської держави за Ігоря, Ольги, Святослава. Військові походи князів. Розширення кордонів Руської держави. Русь і Візантія.

Період піднесення і розквіту Київської Русі

Володимир Великий та Ярослав Мудрий. Хрещення Русі та його значення. «Руська Правда». Міжнародні зв'язки і місце Київської Русі в історії середньовічної Європи.

Період феодалної роздробленості Русі. Кочові народи і Русь

Причини і наслідки роздробленості Русі. Галицько-Волинська держава та її роль в історії України. Боротьба з монголо-татарами.

Тема 4. Україна під владою іноземних держав (друга половина XIV – перша половина XVII ст.)

Загарбання українських земель сусідніми державами

Політична ситуація в Східній Європі XIV – першій половині XV ст. Вхідження українських земель до складу сусідніх держав – Литви, Польщі, Угорщини, Московської держави, Молдавського князівства та Кримського ханства.

Литовсько-Польська доба української історії

Зростання політичної могутності Великого князівства Литовського. Боротьба за оволодіння Галицько-Волинським князівством. Включення до його складу Східної Волині, Сіверщини, Київщини і Поділля. Політика великих литовських князів на українських землях. Суспільно-політичний устрій держави.

Кревська унія. Розширення південних кордонів князівства. Боротьба проти наступу німецьких лицарів. Грюнвальдська битва. Литовський князь Вітовт, його зовнішня і внутрішня політика. Ліквідація удільних князівств.

Зміцнення Московської держави та її боротьба з Великим князівством Литовським за Сіверську землю.

Соціально-економічний розвиток українських земель у другій половині XIV – середині XVI ст. Розвиток сільського господарства, ремесла, сільських і міських промислів. Зростання міст. Надання магдебурзького права українським містам.

Формування панщинно-фільваркового господарства. Зростання залежності населення від магнатів і шляхти. Юридичне оформлення кріпосного права. Литовські статuti (1529, 1566, 1588 рр.). Устави на волоки.

Зростання впливу Польщі на Литву. Наступ католицизму. Православна церква.

Феномен українського козацтва.

Походження, джерела поповнення і час виникнення козацтва. Місце козаків у охороні південних рубежів Великого князівства Литовського від татар і турків.

Причини, час і місце заснування першої Запорозької Січі.

Зміни розташувань Січей. Початок морських походів козаків у турецькі володіння.

Тема 5. Україна за часів козацької державності (сер. XVII – кін. XVIII ст.)

Українські землі під владою Речі Посполитої. Наростання національно-визвольної боротьби українського народу

Люблінська унія. Утворення Речі Посполитої. Україна під владою Польщі. Польська колонізація українських земель. Соціально-економічний розвиток України. Релігійна політика уряду Речі Посполитої. Берестейська церковна унія. Козацько-селянські повстання та їх історичне значення.

Походження, джерела поповнення і час виникнення козацтва. Причини, час і місце заснування першої Запорозької Січі. Зміни розташувань Січей. Господарство козаків. Початок морських походів козаків у турецькі володіння. Політична і соціокультурна роль козацтва в історії України.

Національна революція 1648-1676 рр. як видатне явище європейської історії

Історичний портрет Б. Хмельницького. Українсько-польська війна. Відносини української старшини з Кримським ханством. Переяславсько-московський договір та його оцінка в історіографії. Формування української козацької держави.

Доба Руїни в історії України

Гетьман Іван Виговський. Порушення царем умов Переяславської угоди. Гадяцький договір. Юрій Хмельницький. Розчленування України на Лівобережжя і Правобережжя. Чорна Рада. Гетьмани П. Тетеря та

І. Брюховецький. Андрусівський мир. Гетьман Петро Дорошенко. Бучацька угода. Гетьмани Дем'ян Многогрішний та Іван Самойлович. Дальше обмеження автономії України. Бахчисарайська угода. «Вічний мир» і остаточне закріплення поділу України.

Розвиток Лівобережної України і Слобожанщини у складі Російської держави

Адміністративно-політичний устрій. Наступ на політичну автономію України. Обрання гетьманом Івана Мазепи. «Коломацькі статті». Соціальна політика І. Мазепи. Україна на початку Північної війни. Таємна дипломатія І. Мазепи. Його перехід на бік Карла XII та наслідки цієї акції для України.

Обрання гетьманом І. Скоропадського. Полтавська битва. Смерть І. Мазепи. Гетьман у вигнанні Пилип Орлик та його «Конституція».

Інкорпораційна політика царизму. Утворення Малоросійської колегії на чолі з С. Л. Вельяміновим. Наказний гетьман П. Полуботок. Боротьба старшини за відновлення гетьманства. Гетьман Д. Апостол. Економічна політика, реформа судових установ.

Останній гетьман України К. Розумовський. Обмеження козацького самоврядування на Слобожанщині. Ліквідація Запорозької Січі. Задунайська Січ. Утворення Чорноморського козацтва. Переселення козаків на Кубань.

Прагнення старшини до зрівняння в правах з російським дворянством.

Розвиток Правобережної України та західноукраїнських земель під владою Польщі (друга половина XVII – XVIII ст.)

Особливості соціально-економічного життя. Гайдамацький рух, його причини, характер і розмах. Коліївщина.

Західноукраїнські землі під чужоземним ігом. Полонізація православної шляхти. Релігійні відносини. Занепад братств. Рух опришків.

Закарпаття під владою Угорщини. Буковинські землі в складі Молдавського князівства. Поширення на Буковину влади Австрії.

Змістовий модуль 2

Нова та новітня історія України (XIX – поч. XXI ст.).

Тема 6. Період боротьби за українське національне відродження (XIX - поч. XX ст.)

Українські землі у складі Росії в першій половині XIX ст.

Адміністративно-територіальний устрій і чисельність населення. Розвиток товарних відносин і криза феодальної системи господарства. Стан сільського господарства. Промисловість. Торгівля. Транспорт. Загострення соціальних суперечностей. Поширення кріпацтва на Південну Україну.

Декабристи в Україні. «Південне товариство». «Товариство об'єднаних слов'ян». Повстання Чернігівського полку. Вилив польського повстання 1830-1831 рр. на Україну.

Початок українського національного відродження. Утворення Кирило-Мефодіївського товариства. Програмні твори кирило-мефодіївців. Спроби практичної діяльності. Т. Г. Шевченко в українському національному русі.

Вплив його творів на формування української національної ідеї. Репресії царизму проти кирило-мефодіївців і Т. Г. Шевченка.

Модернізація соціально-економічного життя в Україні у другій половині XIX – на поч. XX ст.

Кримська війна і Україна. Маніфест і Положення 19 лютого 1861 р. Особливості селянської реформи в різних регіонах України. Реформи 60-70-х років: земська, міська, судова, фінансова, військова. Історичне значення реформ. Перехід від мануфактури до фабрики. Промисловий розвиток українських земель в пореформену добу. Залізничне будівництво. Швидкий розвиток важкої промисловості в Донбасі і Придніпров'ї. Чужоземний капітал та його значення у прискоренні темпів промислового розвитку. Народження вітчизняної буржуазії.

Стан сільського господарства. Кріпосницькі пережитки у землеволодінні і землекористуванні. Поглиблення соціального розшарування села.

Зростання міст. Класи і стани українського суспільства. Становлення української нації. Український національний рух.

В. Антонович як ідеолог «хлопоманства». Громадівський рух «Братерство тарасівців». «Молода Україна».

Селянський рух. Поява народників і «ходіння в народ». «Чигиринська змова». Робітничий рух. Активізація національного руху. Перші політичні партії.

Західноукраїнські землі в другій половині XIX ст.

Економічний розвиток західноукраїнських земель після революції 1848-1849 рр. Чужоземний капітал у промисловості. Становище робітників. Національний склад буржуазії і робітників.

Стан сільського господарства. Землеволодіння і землекористування. Початок переселення українців на Американський континент. Перші українські колонії в США, Канаді, країнах Південної Америки.

Суспільно-політичний рух після революції 1848 – 1849 рр. Москвофіли і народовці. Виникнення Української соціал-демократичної і Української національно-демократичної партій.

Суспільно-політичне життя в Україні у др. пол. XIX – на поч. XX ст.

Загальні тенденції та особливості українського національного руху в др. пол. XIX ст. Народницький рух у 60 – 80-ті роки. «Братство тарасівців» як праобраз українських політичних партій. Перші робітничі організації, марксистські гуртки, соціал-демократичні осередки.

Особливості національного руху в західноукраїнських землях у другій половині XIX ст. Боротьба москвофілів з народовцями. РУРП – перша легальна українська партія європейського типу. Започаткування руху за політичну незалежність України. «Молоді» радикали і книга Ю. Бачинського «Україна irredenta». Виникнення соціал-демократичної і національно-демократичної партій. Партійні видання і соціально-політичні часописи.

Українські політичні партії в Наддніпрянській та Західній Україні. Діяльність загальноросійських партій на українських землях. «Українське питання» в програмах політичних партій.

Тема 7. Україна в добу національно-визвольних змагань (1917-1920 рр.)

Україна на початку ХХ ст.

Соціально-економічне становище українських земель у складі Росії. Монополії у промисловості і в банківській справі. Економічна криза 1900-1903 рр. Робітничі страйки 1903 р. Масові селянські виступи.

Україна в демократичній революції 1905-1907 рр.

Робітничі страйки в Україні після «кривавої неділі». Повстання на броненосці «Потьомкін». Жовтневий політичний страйк. Виникнення рад робітничих депутатів. Збройні виступи у Харкові, Олександрівську, Донбасі. Державна Дума.

Піднесення українського національного руху. Виникнення україномовної преси. «Просвіти» в українському русі. Українська думська громада.

Третьочервневий переворот. Столипінська аграрна реформа. Економічні і політичні наслідки реформи. Масові переселення українських селян до Сибіру і Далекого Сходу.

Діяльність українських партій і організацій в післяреволюційну добу. Робітничий і селянський рух. «Українське питання» в Державній Думі.

Західноукраїнські землі на початку ХХ ст.

Соціально-економічний розвиток. Боротьба трудящих проти соціального гніту. Кооперативний рух. Поява українських організацій «Січ», «Сокіл», «Пласт». Культурно-просвітницький рух. Церковне життя. Активізація переселенського руху за океан.

Україна в Першій світовій війні

Воєнні дії на території України. Національно-визвольний рух в умовах війни. Товариство українських поступовців. «Спілка визволення України». Антиукраїнська політика у новоствореному Галицько-Буковинському губернаторстві. Українські січові стрільці. Антивоєнний рух народних мас.

Боротьба за відродження української державності (1917-1920 рр.)

Лютнева революція в Росії. Утворення Центральної Ради в Києві. Курс на автономію України. I та II Універсали. Утворення УНР. Більшовики та українська революція. IV Універсал. Прийняття Конституції УНР. Падіння Центральної Ради. Українська держава П. Скоропадського: внутрішня політика, зовнішньополітичний курс, національно-культурна політика. Директорія УНР, її склад, соціальна база, політика. ЗУНР. Акт злуки УНР та ЗУНР.

Становлення радянської влади в Україні

Війна Радянської Росії проти УНР. Більшовицька влада в Україні. Політика «воєнного комунізму». Селянський опір більшовицькій владі.

Махновщина. Радянська влада як форма більшовицької диктатури. Проголошення УСРР. Перша радянська конституція України.

Тема 8. Радянська Україна (1921-1991 рр.)

Україна в добу нової економічної політики (1921-1928 рр.)

Соціально-економічне і політичне становище України на початку 20-х років. Перехід до нової економічної політики. Мета і цілі НЕПу. Голод 1921-1923 рр. на півдні України: причини і наслідки.

УСРР в системі «договірної федерації». «Автономізація» незалежних республік під виглядом утворення нової федерації – СРСР. Перші наслідки входу УСРР до складу Радянського Союзу. Конституція СРСР 1924 р.

НЕП у промисловості. Суть господарського розрахунку. Трестування промисловості. Перші наслідки відбудовного процесу.

Позиції лідерів державної партії щодо майбутнього курсу соціально-економічної політики. Сталінський курс на «всеосяжну колективізацію» селянських засобів виробництва. Курс на індустріалізацію країни. «Криза НЕПу» як результат відмови партійно-державного керівництва від змички між містом і селом. «Ножиці цін». Хлібозаготівельні кризи.

Політика коренізації, її особливості і наслідки. Досягнення і прорахунки українізації. Ставлення тоталітарного режиму до інтелігенції.

Перші кроки культурного будівництва: кампанія щодо ліквідації неписьменності, розгортання мережі освітніх установ, створення закладів комуністичного виховання. Ліквідація університетської освіти і перенесення центру наукових досліджень в установи ВУАН. Наслідки радянської науки. Національне відродження у літературі та мистецтві. Антицерковна політика державної партії.

УРСР в умовах утвердження тоталітарного ладу (1929-1938 рр.)

Завершення внутріпартійної боротьби в ЦК ВКП(б) і утвердження одноособової диктатури Й. В. Сталіна. Згорання нової економічної політики.

Проблема темпів індустріалізації. Дискусії з приводу плану першої п'ятирічки. Перехід до директивного планування. Ескалація репресій проти господарників і спеціалістів. Виробниче змагання. Стаханівський рух. Результати капітального будівництва у промисловості в роки першої і другої п'ятирічок.

Хлібозаготівельна криза 1924–1929 рр. Поворот до суцільної колективізації. Гасло: «Ліквідація куркульства як класу»: причини, масштаби, наслідки. Завершення колективізації основної частини селянських господарств у 1931–1932 рр. Деградація сільськогосподарського виробництва в одержавлених колгоспах. Голодомор 1932–1933 рр. і його наслідки.

Зростання культу особи Сталіна. Репресії на Україні. Судові політичні процеси 30-х років. Чистка партії. Знищення керівництва КП(б)У.

Згорання політики українізації. Національно-культурна політика державної партії в УРСР 30-х років. Боротьба з «буржуазним націоналізмом» і «націонал-ухильництвом». «Розстріляне відродження».

Умови і результати культурного розвитку в 30-х роках. Ліквідація неписьменності. Загальноосвітня і вища школа. Відродження університетської освіти. Діяльність АН УРСР. Здобутки і трагічні сторінки літератури і мистецтва.

Україна в роки Другої світової війни (1939-1945 рр.)

Західноукраїнські землі між двома світовими війнами. Мюнхенська змова і доля Карпатської України. Пакт Молотова-Ріббентропа. Початок Другої світової війни. Включення західноукраїнських земель до складу УРСР та їх радянська організація. Напад Німеччини та її союзників на СРСР. Катастрофічні поразки 1941 р. Оборона Києва, Одеси, Севастополя і Керчі. Бої за Донбас.

Початок народної боротьби в тилу ворога. Німецький окупаційний режим. План «Ост». Адміністративний устрій окупованої України. Розгортання радянського і націоналістичного партизанського руху проти окупантів.

Перемога Червоної армії під Сталінградом і початок визволення території України. Розгортання наступу на Лівобережну Україну після Курської битви. Битва за Дніпро. Бої на Правобережжі і в західних областях. Взаємовідносини радянських партизанів з ОУН-УПА. Завершення боїв за Україну восени 1944 р.

Демографічні наслідки війни. Вклад українського народу в розгром нацистської Німеччини.

Післявоєнна відбудова і початок десталінізації в Україні

Включення УРСР у світову політику як однієї з фундаторів і членів ООН. Участь української делегації в Паризькій мирній конференції 1947 року.

Завершення збирання основних етнічних земель українського народу в межах єдиної держави. Операція «Вісла».

Труднощі відбудови народного господарства. Голод 1946–1947 рр. Насильницька колективізація в західних областях України. Нова смуга масових репресій проти громадян України. Підпільно-партизанська боротьба ОУН-УПА з тоталітарним ладом. Ідеологічний наступ сталінщини на спроби культурно-національного відродження.

Хрущовська «відлига» і її характер в Україні

Україна після смерті Сталіна. Ідеологічна кампанія з нагоди 300-річчя Переяславської ради. Передача Кримської області до складу УРСР: мотиви і правова основа.

Спроби лібералізації політичного режиму. Критика культу особи Сталіна. Початок реабілітації жертв сталінських репресій. Реформи М. С. Хрущова, їх суперечливий і непослідовний характер, загальна спрямованість і значення.

Заходи щодо удосконалення управління і модернізації промисловості. Спроби подолання кризи в сільському господарстві. Участь України в освоєнні східних регіонів СРСР і цілинних земель.

Поява дисидентів в Україні. Зародження руху «шістдесятників», їх ролі, у національно-культурному житті. Переміни в кремлівському керівництві у жовтні 1964 р. та їх наслідки для України.

Україна в другій половині 60-х - першій половині 80-х років.

Реформи середини 60-років, їх згортання консерваторами в партійно-державному керівництві. Зупинення реабілітації і замовчування злочинної діяльності Сталіна. Деформації в структурі економіки України, хижацька експлуатація її багатств, будівництво хімічних підприємств, атомних електростанцій. Наростання екологічної небезпеки. Екстенсивний розвиток сільського господарства, шкідливість кампанії щодо ліквідації «неперспективних» сіл.

Звільнення П. Ю. Шелеста. Дальше обмеження прав України. В. В. Щербицький як провідник русифікаторської політики центру. Україна в єдиному народногосподарському комплексі СРСР.

Політичні репресії 60-70-х років. Посилення реакції в духовному житті. Розгортання правозахисного і дисидентського руху. Репресивні дії органів КДБ. Загострення гальмівних процесів у соціально-економічному та суспільно-політичному розвитку України.

Поглиблення кризи тоталітаризму в СРСР і проголошення незалежності України (1985-1991 рр.)

Спроби М. С. Горбачова реформувати суспільство на шляхах прискорення, перебудови, гласності. Економічна політика центрального уряду і Україна. Чорнобильська катастрофа та її наслідки.

Відновлення критики сталінізму. Зростання політичної активності народу. Гальмування перебудовчих процесів в Україні. Національне пробудження українського народу. Реабілітація політичних в'язнів. Викриття злочинів тоталітарного режиму.

Народження Народного руху України і перетворення його в опозиційну до КПРС силу. Перші кроки в демократизації суспільно-політичного життя і утворення нових політичних партій та громадських об'єднань. Реформа виборчої системи. Вибори до Верховної Ради УРСР. Формування парламентської опозиції – «Народної ради». Прийнятні Декларації про державний суверенітет України.

Спроба серпневого (1991 р.) перевороту у Москві та його наслідки для України. Схвалення Верховною Радою УРСР Акту проголошення незалежності України. Заборона діяльності КПУ.

Загальноукраїнський референдум 1 грудня 1991 р. і вибори Президента України. Л. М. Кравчук – Президент України. Денонсація Договору 1922 р. про утворення СРСР. Угода про Співдружність незалежних держав. Затвердження державної символіки України.

Тема 9. Незалежна Українська держава

Створення правової бази розвитку України як демократичної держави. Зміцнення державних кордонів. Формування Збройних сил і Військово-морського флоту, Національної гвардії. Служби безпеки, митної служби. Запровадження національної грошової одиниці та інших інститутів державності.

Прийняття Верховною Радою України нормативних актів для реформування економіки на шляхах підприємництва, переходу до ринкових

відносин, приватизації, їх суперечливий характер. Зниження темпів промислового і сільськогосподарського виробництва. Криза кредитно-фінансової системи. Наростання інфляційних процесів і соціальної напруженості. Пошуки шляхів виходу з кризи і соціального захисту населення.

Труднощі національно-культурного відродження, розвитку науки, освіти, духовності. Міжнародні відносини і їх правове регулювання в Україні. Кримська автономія.

Формування багатопартійності в Україні. Класифікація політичних партій і об'єднань, їх платформи у виборах до Верховної Ради України 1994 року.

Кампанія 1994 р. по виборах Президента України. Обрання Президентом Л. Д. Кучми. Його соціально-економічна та політична платформа. Кроки по її реалізації. Прийняття Конституції України. Вибори до Верховної Ради 1998 р.

Президентські вибори 1999 р. Обрання Президентом Л. Д. Кучми. соціально-політичний та економічний розвиток України в період його президентства.

Кампанія 2004 р. по виборах Президента України. «Помаранчева революція». Обрання Президентом В. А. Ющенка. Політична і економічна ситуація в країні у 2005–2010 рр.

Розклад політичних сил на президентських виборах 2010 р. Обрання президентом В. Ф. Януковича. Політична і економічна ситуація в Україні у 2010-2013 рр.

Майдан і «Революція гідності» 2013-2014 р. Окупація Криму. Воєнні дії на Сході України. Президентський курс П. Порошенка. Європейський вибір України.

Концепція зовнішньої політики України. Визнання України зарубіжними державами, встановлення дипломатичних відносин, формування представництв у міжнародних організаціях, входження у світове співтовариство. Набуття Україною безядерного статусу.

Зовнішньополітичні акції України щодо зміцнення миру і співробітництва, припинення воєнних конфліктів. Участь України у миротворчих процесах ООН, у програмі «Партнерство заради миру», в діяльності Ради Європи. «Угода про асоціацію України з ЄС». Євроінтеграція України.

Підсумки історичного шляху українського народу і найголовніші уроки історії його змагань за свободу, незалежність, соборність і державність.

3. Основна література

Опубліковані документи

1. Історія Києва : від княжої доби до сучасності. Збірник документів і матеріалів : Навч. посібник /За заг. ред. В. Ф. Колесника, А. П. Коцура, Н. В. Терес. – К. : Книги XXI, 2005. – 773 с.
2. Історія України від найдавніших часів до сьогодення. Документи та матеріали. – Чернівці : Книги XXI, 2008. – 1100 с.
3. Історія України : Документи. Матеріали. Посібник /Укл. В. Ю. Король. – К. : Академія, 2002. – 448 с.
4. Історія України : Хрестоматія : У 2-х ч. – Вид. 2-е / Упор. : С. М. Клапчук (кер.), В. І. Білик, Ю. А. Горбань та ін. – К. : ІЗМН, 1996. – Ч. 1. – 372 с. ; Ч. 2. – 336 с.

5. Національні відносини в Україні у ХХ ст. Збірник документів і матеріалів / Упор. : М. І. Панчук та ін. – К. : Наукова думка, 1994. – 560 с.
6. Національні процеси в Україні : історія і сучасність. Документи і матеріали. Довідник. У 2-х ч. / За ред. В. Ф. Панібудьласки. – К. : Вища школа, 1997. – Ч. I. – 583 с. ; Ч. II. – 704 с.
7. Україна в ХХ столітті (1900-2000) : Збірник документів і матеріалів / Упор.: А. Г. Слюсаренко, В. І. Гусєв, В. Ю. Король та ін. – К. : Вища школа, 2000. – 351 с.
8. Українська Центральна Рада : Документи і матеріали. У 2-х т. / Ред. кол. : В. А. Смолій, О. Д. Бойко, Ю. М. Гамрецький та ін. – Т. 1. – К. : Наукова думка, 1996. – 590 с. ; Т. 2. – К. : Наукова думка, 1997. – 424 с.
9. Хрестоматія з історії України / Упор. : В. І. Червінський (кер.), В. Є. Кругляков, В. В. Пилипенко та ін. – К. : Вежа, 1996. – 352 с.

Навчальна література

1. Бойко О. Історія України : Навч. пос. /О.Бойко – К. : Академвидав, 2003. – 656 с.
2. Борисенко В. Курс української історії : З найдавніших часів до ХХ ст. Навч. пос. / В. Борисенко. – К. : Либідь, 1996. – 616 с.
3. Верстюк В. Ф. Українська Центральна Рада : Навч. пос. / В. Ф. Верстюк. – К. : Заповіт, 1997. – 344 с.
4. Верстюк В. Діячі Української Центральної Ради : Біографічний довідник. / В. Верстюк, Т. Осташко. – К. : КНФ, 1998. – 256 с.
5. Воронянський О. В. Історія України : Навч. пос. / О. В. Воронянський. – Х. : Парус, 2007. – 544 с.
6. Гудзь В. В. Історія України : Підручник / В. В. Гудзь. – К. : Слово, 2008. – 672 с.
7. Давня історія України : Навч. пос. В 2 т. / За ред. П. П. Толочка. – Кн. 1. – К. : Либідь, 1994. – 240 с.; Кн. 2. – К. : Либідь, 1995. – 224 с.
8. Довідник з історії України / За ред. І. З. Підкова, Р. М. Шуст. – К. : Генеза, 2001. – 1136 с.
9. Залізняк Л. Первісна історія України : Навч. пос. / Л. Залізняк. – К. : Вища школа, 1999. – 263 с.
10. Земерова Т. Ю. Історія України: Навч. пос. / Т. Ю. Земерова, І. М. Скирда. – Х. : Весна, 2012. – 832 с.
11. Історія України в особах : IX – XVIII ст. / Під ред. В. Замлинського. – К. : Україна, 1993. – 396 с.
12. Історія України в особах : XIX –XX ст. / Кер. авт. кол. І. Войцехівська. – К. : Україна, 1995. – 479 с.
13. Історія України. Комплексний довідник /Укладачі : Воропаєва В. В., Земерова Т. Ю., Скирда І. М. та ін. – Х. : Весна, ФОП Співак В. Л., 2012. – 480 с.
14. Історія України. Тести. 6-11 класи : посібник / За ред. О. Д. Бойка. – К. : Академвидав, 2012. – 272 с.
15. Історія України : Курс лекцій : в 2 кн. / За ред. Л. Мельника. – Кн.1. – К. : Либідь, 1991. – 576 с. ; Кн. 2. – К. : Либідь, 1992. – 464 с.

16. Історія України : Навч. пос. / За ред. Ю. Зайцева. – Л. : Світ, 1996. – 488 с.
17. Історія України : Навчально-методичний посібник для семінарських занять / За ред. В. М. Литвина. – К. : Знання, 2006. – 607 с.
18. Історія України : Нове бачення. Навч. пос. / Під ред. В. А. Смолія. – К., 2000. – 463 с.
19. Кормич Л. І. Історія України від найдавніших часів і до ХХІ ст. / Л. І. Кормич, В. В. Багацький. – Х. : Одісей, 2001. – 479 с.
20. Мирончук В. Д. Історія України : Навч. пос. / В. Д. Мирончук, Г. С. Ігошкін. – К. : МАУП, 2001. – 328 с.
21. Новітня історія України (1900-2000 рр.) : Навч. пос. / Ред. : А. Г. Слюсаренко, В. І. Гусєв, В. М. Литвин та ін. – К. : Вища школа, 2002. – 719 с.
22. Остафійчук В. Ф. Історія України : сучасне бачення : Навч. пос. / В. Ф. Остафійчук. – К. : Знання-Прес, 2004. – 390 с.
23. Панченко П. П. Аграрна історія України : Навч. пос. / П. П. Панченко, В. А. Шмарчук. – К. : Знання, 2000. – 342 с.
24. Петровський В. В. Історія України : Неупереджений погляд. Факти. Міфи. Коментарі / В. В. Петровський, Л. О. Радченко, В. І. Семененко. – Х. : Школа, 2008. – 608 с.
25. Рибак І. В. Історія України у проблемному викладі, в особах, термінах, назвах і поняттях : Навч. пос. / І. В. Рибак. – К. : Центр навчальної літератури, 2005. – 199 с.
26. Світлична В. Історія України : Навч. пос. / Світлична В. – К. : Каравела ; Л. : Новий Світ-2000, Магнолія плюс, 2000. – 308 с.
27. Україна і світ : Історія господарства від первісної доби і перших цивілізацій до становлення індустріального суспільства. Навч. пос. / За заг. ред. Б. Д. Лановика. – К. : Генеза, 1994. – 368 с.
28. Хрестоматія з історії України. Практичний довідник / Уклад. Воропаєва В. В. – Х. : ФОП Співак В. Л., 2010. – 464 с.
29. Яковенко Н. М. Нарис історії України : З найдавніших часів до кінця ХVІІІ ст. Навч. пос. / Н. М. Яковенко. – К. : Генеза, 1997. – 312 с.

Наукова література

1. Античные государства Северного Причерноморья / Под ред. Г. А. Кошеленко, И. Т. Кругликовой, В. С. Долгорукова. – М. : Наука, 1984. – 392 с.
2. Аркас М. Історія України-Русі / М. Аркас. – К. : Вища школа, 1993. – 386 с.
3. Баран В. Д. Давні слов'яни / В. Д. Баран. – К. : Альтернативи, 1998. – 335 с. (Україна крізь віки. – Т. 3).
4. Баран В. К. Україна в умовах системної кризи (1946-1980-і рр.) / В. К. Баран, В. М. Даниленко. – К. : Альтернативи, 1999. – 303 с. (Україна крізь віки. – Т. 13).
5. Бунятян К. П. На світанку історії / К. П. Бунятян, В. Ю. Мурзін, О. В. Симоненко. – К. : Альтернативи, 1998. – 335 с. (Україна крізь віки. – Т. 1).

6. Вергунов В. А. Україна та столипінська аграрна реформа : передумови, завдання, здійснення / В. А. Вергунов, А. П. Коцур, В. П. Коцур. – К. : Інститут аграрної економіки, 2008. – 132 с.
7. Грушевський М. Ілюстрована історія України / М. Грушевський. – К. : Наукова думка, 1992. – 544 с.
8. Гуржій О. І. Гетьманська Україна / О. І. Гуржій, Т. В. Чухліб. – К. : Альтернативи, 1999. – 304 с. (Україна крізь віки. – Т. 8).
9. Даниленко В. М. Сталінізм на Україні : 20-30-ті рр. / В. М. Даниленко, Г. В. Касьянов, С. В. Кульчицький. – К. : Либідь, 1991. – 344 с.
10. Коваль М. В. Україна в другій світовій і Великій Вітчизняній війнах (1939-1945 рр.) / М. В. Коваль. – К. : Альтернативи, 1999. – 336 с. (Україна крізь віки. – Т. 12).
11. Колесник В. Ф. Політичні партії та суспільно-політичні рухи в Україні наприкінці ХІХ – на початку ХХ століття / В. Ф. Колесник, Л. П. Могильний. – К. : Київський університет, 2007. – 279 с.
12. Колесник В. Ф. Українські ліберально-демократичні партії в Російській імперії на початку ХХ століття / В. Ф. Колесник, Л. П. Могильний. – К. : Київський університет, 2005. – 244 с.
13. Копиленко О. Л. «Сто днів» Центральної Ради / О. Л. Копиленко. – К. : Україна, 1992. – 204 с.
14. Котляр М. Ф. Галицько-Волинська Русь / М. Ф. Котляр. – К. : Альтернативи, 1998. – 336 с. (Україна крізь віки. – Т. 5).
15. Крижицький С. Д. Античні держави Північного Причорномор'я / С. Д. Крижицький, В. М. Зубар, А. С. Русяєва. – К. : Альтернативи, 1998. – 352 с. (Україна крізь віки. – Т. 2).
16. Кульчицький С. Комунізм в Україні : перше десятиріччя (1919-1928) / С. Кульчицький. – К. : Основи, 1996. – 396 с.
17. Литвин В. М. Україна на межі тисячоліть (1991-2000 рр.) / В. М. Литвин. – К. : Альтернативи, 2000. – 360 с. (Україна крізь віки. – Т. 14).
18. Нариси історії української революції 1917-1921 років : у 2-х кн. / За ред. В. А. Смолія. – Кн. 1. – К. : Наукова думка, 2011. – 390 с.; Кн. 2. – К. : Наукова думка, 2012. – 464 с.
19. Полонська-Василенко Н. Д. Історія України: в 2 т. / Н. Д. Полонська-Василенко. – К. : Либідь, 2002. – Т.1. – 672 с. ; Т. 2. – 608 с.
20. Реєнт О. П. Усі гетьмани України : легенди, міфи, біографії / О. П. Реєнт, І. А. Коляда. – Х. : Фоліо, 2007. – 415 с.
21. Рубльов О. С. Українські визвольні змагання 1917-1921 рр. / О. С. Рубльов, О. П. Реєнт. – К. : Альтернативи, 1999. – 336 с. (Україна крізь віки. – Т. 11).
22. Русина О. В. Україна під татарами і Литвою / О. В. Русина. – К. : Альтернативи, 1998. – 320 с. (Україна крізь віки. – Т. 6).
23. Сарбей В. Г. Національне відродження України / В. Г. Сарбей. – К. : Альтернативи, 1999. – 335 с. (Україна крізь віки. – Т. 9).
24. Смолій В. А. Українська національна революція ХVІІ ст. / В. А. Смолій, В. С. Степанков. – К. : Альтернативи, 1998. – 352 с. (Україна крізь віки. – Т. 7).

25. Толочко О. Київська Русь / О. Толочко, П. Толочко. – К. : Альтернативи, 1998. – 352 с. (Україна крізь віки. – Т. 4).
26. Толочко П. Київська Русь / П. Толочко. – К. : Абрис, 1996. – 360 с.
27. Трощинський В. П. Українці в світі / В. П. Трощинський, А. А. Шевченко. – К. : Альтернативи, 1999. – 352 с. (Україна крізь віки. – Т. 15).
28. Українська революція і державність (1917-1920 рр.) / Авт. Кол. : Т. А. Бевз, Д. В. Веденнєв, І. Л. Гошуляк та ін. – К. : Парламентське видавництво, 1998. – 248 с.
29. Яворницький Д. І. Історія запорізьких козаків. у 3-х томах / Д. І. Яворницький. – Т. 1. – К.: Наукова думка, 1990. – 592 с.; Т. 2. – К.: Наукова думка, 1990. – 560 с.; Т. 3. – К. : Наукова думка, 1991. – 560 с.

Електронні ресурси

1. Бібліотека текстів з історії України та української культури, першоджерела з історії української мови і літератури, історії України. Режим доступу: <http://izbornyk.org.ua>
2. Сайт Національної бібліотеки України імені В.Вернадського. Режим доступу: <http://archive.nbuv.gov.ua>
3. Книги та підручники з історії України та всесвітньої історії. Режим доступу: <http://history.vn.ua>
4. Бібліотека історичного факультету Запорозького національного університету. Режим доступу: <http://istorikznu.at.ua/forum/10>
5. Навчально-методичний сайт ЗАТ «Інститут передових технологій», на якому розміщено інтернет-версії електронних навчальних атласів, контурних карт, стінних карт, підручників з історії, географії, картографії, розробки уроків, методичні рекомендації. Режим доступу: <http://osvitanet.com.ua>
6. Матеріали з історії України: підручники, реферати. Режим доступу: <http://ukraine-history.com.ua>
7. Онлайн-підручники з історії України. Режим доступу: <http://ukrlibrary.com.ua>
8. Навчальний ресурс з історії України, що містить шкільні підручники, історичні мапи та ілюстрації. Режим доступу: <http://ukrmap.su/uk-uh>
9. Сайт Інституту історії України. Електронна бібліотека з історії. Режим доступу: <http://www.history.org.ua>
10. Електронні версії випусків та наукових статей «Українського історичного журналу». Режим доступу: <http://www.history.org.ua/?litera&askAbout=journal>
11. Українська історична бібліотека. Режим доступу: <http://www.ukrhistory.narod.ru>
12. Шкільна програма з історії (5-12 клас): книги, підручники, довідники та додаткові матеріали. Режим доступу: <http://history.vn.ua>

4. Форма підсумкового контролю успішності навчання – диференційований залік.

5. Засоби діагностики успішності навчання

1. Поточний контроль

Проводиться на кожному семінарському занятті. Оцінюється рівень розуміння студентом теоретичного матеріалу, вміння формулювати основні положення теми, оперувати історичними знаннями, орієнтуватися в історичних фактах і датах.

2. Поетапний контроль

Проводиться по закінченню вивчення розділів програми. Проходить у формі контрольної роботи або тестових завдань.

3. Підсумковий контроль

Диференційований залік – усно або письмово.

ІСТОРІЯ УКРАЇНИ ТА УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ

Програма розроблена:

Герінбург Ольга Вікторівна – к.і.н., доцент кафедри філософії та соціально-гуманітарних наук;

Петрик Артем Миколайович – к.і.н., старший викладач кафедри філософії та соціально-гуманітарних наук

ВСТУП

Програма вивчення навчальної дисципліни «Історія України та української культури» складена відповідно до освітньо-професійної програми бакалаврів усіх напрямів та спеціальностей університету.

Предметом вивчення навчальної дисципліни «Історія України та української культури» є минуле українського народу на основних землях його проживання, а також історична діяльність його предків від найдавніших часів до сьогодення. Основна увага приділяється вивченню політичного, соціально-економічного та культурницького аспектів діяльності українського народу.

Знання з історії України та української культури мають слугувати формуванню історичного світогляду бакалаврів, патріотичних почуттів, національної та громадянської свідомості.

Міждисциплінарні зв'язки. Навчальна дисципліна «Історія України та української культури» є складовою циклу соціально-гуманітарної підготовки фахівців освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавр». Знання, отримані студентами в рамках даної навчальної дисципліни, в подальшому будуть використані при вивченні окремих тем таких навчальних дисциплін, як: «Україна в Європі і світі», «Філософія», «Політологія», «Соціологія» тощо.

1. Мета та завдання навчальної дисципліни

1.1. Метою викладання навчальної дисципліни «Історія України та української культури» є створення цілісного уявлення про історичний розвиток української держави, українського народу та його культури, що має бути основою для виховання патріотичних почуттів, національної та громадянської самосвідомості.

1.2. Основні завдання вивчення дисципліни «Історія України та української культури»:

Теоретичні:

- забезпечення глибокого засвоєння основних проблем і питань історії України та культури українського народу;
- сприяння формуванню історичного світогляду та відчуття національної гідності;
- вміння теоретично і системно аналізувати основні етапи розвитку України;
- вміння досліджувати економічні, соціальні, політичні і культурні явища і процеси, що відбувалися на її території впродовж століть.

Практичні:

- вміння працювати з науковою літературою і комплексом джерел з історії України та української культури;

- вміння використовувати історичні знання у своїй професійній діяльності.

1.3. Згідно з вимогами освітньо-професійної програми студенти повинні:

Знати:

- які процеси, події, явища відбувалися на українських землях упродовж основних етапів розвитку України;
- розуміти їх обумовленість і причинно-наслідковий контекст;
- орієнтуватися у перебігу економічних, соціальних, політичних і культурних явищ і процесів, що відбувалися на території України в контексті світової історії.

Вміти:

- вільно володіти навчальним матеріалом з курсу історії України та вітчизняної культури;
- розкривати суть будь-якого питання з тих, які розглядалися під час лекційних та семінарських занять;
- не лише викладати фактичний матеріал, а й здійснювати його аналіз;
- обстоювати власну точку зору на дискусійні проблеми вітчизняної історії;
- працювати з науковою літературою та джерелами з історії України.

Зміст дисципліни «Історія України та української культури» спрямований на формування компетентностей, які узгоджуються із загальною та професійною підготовкою бакалаврів:

- оволодіння базовими знаннями з історії України та української культури, що сприяють глибокому осмисленню закономірностей історичного процесу та розумінню перспектив розвитку української культури і держави;
- вміння критично оцінювати та використовувати набуті знання у подальшому навчанні та професійній діяльності;
- володіння способами історичної аргументації, методами ведення історичної дискусії;
- формування здатності та інтересу до самостійного навчання.

Очікувані результати навчання:

- сформованість історичного світогляду;
- створення науково-методичного підґрунтя для раціональної оцінки історико-культурних проблем;
- оволодіння навичками самостійного логічного аналізу, конструктивного і критичного ставлення до історичної інформації;
- формування вміння працювати з науковою літературою і джерелами.

На вивчення навчальної дисципліни відводиться 90 годин /3 кредити ECTS.

2. Інформаційний обсяг навчальної дисципліни

Вступ до курсу «Історія України та української культури»

Предмет, завдання і структура курсу. Методологія вивчення історії України та української культури. Сучасні концепції вивчення історії та культури, їх застосування при вивченні історії України та культури українського народу. Періодизація історії України та української культури.

Джерельна база історії України та української культури. Історіографія історії України. Культурологічна думка України. Аналіз навчальної літератури.

Значення курсу «Історія України та української культури» для фахової підготовки і виховання громадської позиції та патріотизму, вироблення сучасної історичної свідомості й політичної культури.

Розділ 1. ДАВНЯ ІСТОРІЯ УКРАЇНИ

Українські землі у первісну добу. Витоки та передумови формування української культури

Найдавніші племена і держави на території України

Поява людини на території України. Первісні люди та їх спосіб життя. Матеріальна культура первісної доби. Неолітична революція. Трипільська культура та її особливості. Розвиток землеробства і скотарства. Кіммерійці, скіфи, сармати, готи, гуни на українських землях. Мистецтво та релігійні вірування кочових народів на території України. Античні міста-держави Північного Причорномор'я: історичний і культурний розвиток.

Східні слов'яни на території України

Проблема «прабатьківщини» слов'ян в історіографії. Зарубинецька та черняхівська археологічні культури. Розселення східних слов'ян. Господарство і побут східних слов'ян. Суспільно-політичний лад. Міфологія та релігійні вірування. Антський племінний союз. Взаємовідносини східних слов'ян з сусідніми народами.

РОЗДІЛ II. СЕРЕДНЬОВІЧНА ІСТОРІЯ УКРАЇНИ

Княжа доба на території України. Культура Київської Русі та Галицько-Волинського князівства

Передумови утворення Київської Русі

Походження термінів «Русь», «Руська земля», «Україна». Київ як політичний центр полянського союзу племен. Теорії походження державності у східних слов'ян.

Період «збирання руських земель». Перші князі

Утворення Київської Русі. Формування соціальної структури і політичної влади. Соціально-економічний розвиток. Внутрішня та зовнішня політика киеворуських князів Олега, Ігоря, Ольги, Святослава. Військові походи перших князів. Розширення кордонів Руської держави. Русь і Візантія.

Період піднесення і розквіту Київської Русі

Реформаторська діяльність Володимира Великого та Ярослава Мудрого. Християнізація Русі та її значення для розвитку української культури. «Руська Правда» як історико-правова пам'ятка. Міжнародні зв'язки і місце Київської Русі в історії середньовічної Європи.

Період феодальної роздробленості Русі

Політична децентралізація Київської Русі. Причини і наслідки феодальної роздробленості. Південноруські князівства та їх розвиток. Галицько-Волинська держава та її роль в історії України. Соціально-політичні та культурні особливості Галицько-Волинського князівства.

Культура Київської Русі.

Загальна характеристика культури Київської Русі. Архітектура, літописання, музика, живопис, театр. Освіта і наука Київської Русі.

Кочові народи і Русь

Неслов'янські народи на території України у IX – першій третині XIII ст. Монгольська навала та встановлення золотоординського іга. Боротьба з монголо-татарами. Вплив кочової культури на формування культури українського народу.

Україна під владою іноземних держав (друга половина XIV – перша половина XVII ст.)

Загарбання українських земель сусідніми державами

Політична ситуація в Східній Європі XIV – першій половині XVII ст. Входження українських земель до складу сусідніх держав – Литви, Польщі, Угорщини, Московської держави та Молдавського князівства. Експансія Кримського ханства на українські землі.

Литовсько-Польська доба української історії

Зростання політичної могутності Великого князівства Литовського. Боротьба за оволодіння Галицько-Волинським князівством. Включення до складу Литви Східної Волині, Чернігово-Сіверщини, Київщини і Поділля. Політика великих литовських князів на українських землях.

Кревська унія. Розширення південних кордонів Великого князівства Литовського. Боротьба проти наступу німецьких лицарів. Грюнвальдська битва. Литовський князь Вітовт, його зовнішня і внутрішня політика. Ліквідація удільних князівств на українських землях.

Зміцнення Московської держави та її боротьба з Великим князівством Литовським за Чернігово-Сіверську землю.

Соціально-економічний розвиток України (розвиток сільського господарства, міст, ремесел і промислів, торгівлі). Соціальна структура населення України XIV – XVII ст. (шляхта, селяни, міщани, духовенство). Формування панщинно-фільваркового господарства. Зростання залежності населення від магнатів і шляхти. Юридичне оформлення кріпосного права. Литовські статuti (1529, 1566, 1588 pp.). Устава на волоки.

Наступ католицизму. Становище православної церкви. Вплив гуманістичних і реформаційних ідей в Україні. Розвиток освіти і книгодрукування. Полемічна література. Становлення української культури XIV – XVII ст. як синтез здобутків візантійської та західноєвропейської культур (архітектура, образотворче мистецтво, музика та театр, наука та освіта).

Українські землі під владою Речі Посполитої. Наростання національно-визвольної боротьби українського народу

Люблінська унія та утворення Речі Посполитої. Україна під владою Польщі. Польська колонізація українських земель. Соціально-економічний розвиток України у складі Польщі. Релігійна політика уряду Речі Посполитої. Берестейська церковна унія та братський рух. Козацько-селянські повстання та їх історичне значення.

Феномен українського козацтва

Походження, джерела поповнення і час виникнення козацтва. Причини, час і місце заснування першої Запорозької Січі. Зміни розташувань Січей. Устрій Запорозької Січі. Господарство козаків. Місце козаків у охороні південних рубежів Великого князівства Литовського від татар і турків. Реєстрове козацтво.

Козацтво на міжнародній арені. Морські походи козаків у турецькі володіння. Гетьман П. Конашевич-Сагайдачний. Політична і соціокультурна роль козацтва в історії України.

Розділ III. УКРАЇНА НА ПОРОЗІ НОВОГО ЧАСУ

Україна за часів козацької державності (середина XVII – кінець XVIII ст.)

Національна революція 1648-1676 рр. як видатне явище європейської історії

Історичний портрет Б. Хмельницького. Українська національна революція XVII ст.: причини, характер, рушійні сили, періодизація. Перебіг Національно-визвольної війни українського народу проти Речі Посполитої. Відносини української старшини з Кримським ханством. Переяславсько-московський договір та його оцінка в історіографії. Формування української козацької держави. Революційні зрушення в українському суспільстві внаслідок Національно-визвольної війни під проводом Б. Хмельницького.

Доба Руїни в історії України

Гетьманування Ю. Хмельницького та І. Виговського. Порушення царем умов Переяславської угоди. Гадяцький договір. Розчленування України на Лівобережжя і Правобережжя. Чорна Рада. Гетьмани П. Тетеря та І. Брюховецький. Андрусівський мир. Гетьман Петро Дорошенко. Бучацька угода. Гетьмани Дем'ян Многогрішний та Іван Самойлович. Подальше обмеження автономії України. Бахчисарайська угода. «Вічний мир» і остаточне закріплення поділу України.

Розвиток Лівобережної України і Слобожанщини у складі Російської держави

Адміністративно-політичний устрій. Наступ на політичну автономію України. Обрання гетьманом Івана Мазепи. «Коломацькі статті». Соціальна політика І. Мазепи. Україна на початку Північної війни. Таємна дипломатія І. Мазепи та перехід на бік Карла XI. Наслідки цієї акції для України.

Обрання гетьманом І. Скоропадського. Полтавська битва. Смерть І. Мазепи. Гетьман у вигнанні Пилип Орлик та його «Конституція».

Інкорпораційна політика царизму. Утворення Малоросійської колегії на чолі з С. Вельяміновим. Наказний гетьман П. Полуботок. Боротьба старшини за відновлення гетьманства. Гетьман Д. Апостол. Його економічна політика, реформа судових установ.

Останній гетьман України К. Розумовський. Обмеження козацького самоврядування на Слобожанщині. Ліквідація Запорозької Січі. Задунайська Січ. Утворення Чорноморського козацтва. Переселення козаків на Кубань.

Прагнення старшини до зрівняння в правах з російським дворянством.

Розвиток Правобережної України та західноукраїнських земель під владою Польщі (друга половина XVII – XVIII ст.)

Особливості соціально-економічного життя. Гайдамацький рух, його причини, характер і розмах. Коліївщина. Західноукраїнські землі під чужоземним ігом. Полонізація православної шляхти. Релігійні відносини. Занепад братств. Рух опришків. Закарпаття під владою Угорщини. Буковинські землі в складі Молдавського князівства. Поширення на Буковину влади Австрії.

Українське бароко як нове світовідчуття і нове мистецтво.

Розвиток історичної самосвідомості українського народу. Особливості українського бароко (архітектура, література, музика, театр). Феномен Петра Могили. Значення Києво-Могилянської академії для розвитку освіти та науки в Україні. Григорій Сковорода – геній українського бароко.

Розділ IV. НОВА ІСТОРІЯ УКРАЇНИ

Період боротьби за українське національне відродження (XIX - початок XX ст.)

Феномен українського національного відродження

Причини, передумови та періодизація Українського національного відродження. Вплив ідей романтизму на українську культуру. Видатні представники Українського національного відродження та їх твори.

Українські землі у складі Росії в першій половині XIX ст.

Адміністративно-територіальний устрій і чисельність населення. Розвиток товарних відносин і криза феодальної системи господарства. Стан сільського господарства. Розвиток промисловості, торгівлі, транспортної інфраструктури. Загострення соціальних суперечностей. Поширення кріпацтва на Південну Україну.

Декабристи в Україні. «Південне товариство». «Товариство об'єднаних слов'ян». Повстання Чернігівського полку. Вплив польського повстання 1830-1831 рр. на Україну.

Діяльність Кирило-Мефодіївського товариства. Програмні твори кирило-мефодіївців. Т. Г. Шевченко в українському національному русі. Вплив його

творів на формування української національної ідеї. Репресії царизму проти кирило-мефодіївців і Т. Г. Шевченка.

Модернізація соціально-економічного життя в Наддніпрянській Україні у другій половині XIX – на початку XX ст.

Кримська війна і Україна. Маніфест Олександра II від 19 лютого 1861 р. Особливості селянської реформи в різних регіонах України. Ліберальні реформи 1860-70-х років в Російській імперії: земська, міська, судова, фінансова, військова. Історичне значення реформ.

Перехід від мануфактури до фабрики. Промисловий розвиток українських земель в пореформену добу. Залізничне будівництво. Швидкий розвиток важкої промисловості в Донбасі і Придніпров'ї. Іноземний капітал та його значення у прискоренні темпів промислового розвитку. Народження вітчизняної буржуазії. Зростання міст. Робітничий рух.

Стан сільського господарства. Кріпосницькі пережитки у землеволодінні і землекористуванні. Поглиблення соціального розшарування села. Початок руйнування традиційного села. Селянський рух. Поява народників і «ходіння в народ». «Чигиринська змова».

Західноукраїнські землі в другій половині XIX ст.

Адміністративний устрій західноукраїнських земель. Економічний розвиток західноукраїнських земель після революції 1848-1849 рр. Іноземний капітал у промисловості. Становище робітників. Національний склад буржуазії і робітників.

Стан сільського господарства. Землеволодіння і землекористування. Початок переселення українців на Американський континент. Перші українські колонії в США, Канаді, країнах Південної Америки.

Суспільно-політичний рух після революції 1848-1849 рр. Москвофіли і народовці. Формування перших політичних партій та їх програмні положення.

Суспільно-політичне і культурне життя в Україні у другій половині XIX – на початку XX ст.

Загальні тенденції та особливості українського національного руху в другій половині XIX ст. Становлення української нації. Зародження націоналізму. Український національний рух. В. Антонович як ідеолог «хлопоманства». Народницький рух у 1860-1880-х рр. Громадівський рух. «Братство тарасівців» як праобраз українських політичних партій. «Молода Україна». Активізація національного руху. Перші українські політичні партії та їх програми. Перші робітничі організації, марксистські гуртки, соціал-демократичні осередки. Радикальний соціалізм М. Драгоманова.

Особливості національного руху в західноукраїнських землях у другій половині XIX ст. Боротьба москвофілів з народовцями. Роль Івана Франка у національно-культурному русі. РУРП – перша легальна українська партія європейського типу. Започаткування руху за політичну незалежність України. «Молоді» радикали і книга Ю. Бачинського «Україна ingredienta». Виникнення соціал-демократичної і національно-демократичної партій. Партійні видання і соціально-політичні часописи.

Українські політичні партії в Наддніпрянській та Західній Україні. Діяльність загальноросійських партій на українських землях. «Українське питання» в програмах політичних партій. Михайло Грушевський і його роль у розвитку української національної культури.

Вплив реалізму на розвиток українського мистецтва (література, театр, музика, живопис). Традиція і модерн в українській культурі кінця ХІХ – початку ХХ ст.

Розділ V. УКРАЇНА В НОВІТНІЙ ЧАС

Україна в добу національно-визвольних змагань (1917-1920 рр.)

Україна на початку ХХ ст.

Соціально-економічне становище українських земель у складі Росії. Монополії у промисловості і в банківській справі. Економічна криза початку ХХ ст. Робітничі страйки 1903 р. Масові селянські виступи.

Україна в демократичній революції 1905-1907 рр.

Причини, характер, періодизація і здобутки революція 1905-1907 рр. Піднесення українського національного руху. Виникнення україномовної преси. «Просвіти» в українському русі. Українська думська громада. Третьочервневий переворот.

Столипінська аграрна реформа. Економічні і політичні наслідки реформи. Масові переселення українських селян до Сибіру і Далекого Сходу.

Діяльність українських партій і організацій в післяреволюційну добу. Робітничий і селянський рух. «Українське питання» в Державній Думі.

Західноукраїнські землі на початку ХХ ст.

Соціально-економічний розвиток. Боротьба трудящих проти соціального гніту. Кооперативний рух. Поява українських організацій «Січ», «Сокіл», «Пласт». Культурно-просвітницький рух. Церковне життя. Активізація переселенського руху за океан.

Україна в Першій світовій війні.

Україна у планах воюючих сторін. Воєнні дії на території України. Національно-визвольний рух в умовах війни. Діяльність «Товариства українських поступовців», «Спілки визволення України», «Головної Української Ради». Антиукраїнська політика у новоствореному Галицько-Буковинському губернаторстві. Українські січові стрільці. Антивоєнний рух народних мас.

Боротьба за відродження української державності (1917-1920 рр.)

Лютнева революція в Росії. Утворення Центральної Ради в Києві. Державотворча та соціально-економічна політика Центральної ради. Універсали та Конституція Центральної Ради. Процес зростання національної свідомості «із селян до нації». Формування ідеї соборної України. Більшовики та українська революція.

Українська держава П. Скоропадського: соціально-економічні заходи, національно-культурна політика, зовнішньополітичний курс. Створення української вищої школи. Українська академія наук.

Директорія УНР, її склад, соціальна база, політика.

Утворення ЗУНР. Акт злуки УНР та ЗУНР.

Становлення радянської влади в Україні

Війна Радянської Росії проти УНР. Більшовицька влада в Україні. Політика «воєнного комунізму». Селянський опір владі більшовиків. Махновщина. Радянська влада як форма більшовицької диктатури. Проголошення УСРР. Перша радянська конституція України. Радянсько-польська війна і Україна.

Радянська Україна (1921-1991 рр.)

Україна в добу нової економічної політики (1921-1928 рр.)

Соціально-економічне і політичне становище України на початку 20-х років. Криза «воєнного комунізму». Голод 1921-1923 рр. на Півдні України: причини і наслідки.

Перехід до нової економічної політики. Мета і цілі НЕПу. НЕП у промисловості. Суть господарського розрахунку. Трестування промисловості. Наслідки відбудовного процесу.

УСРР в системі «договірної федерації». «Автономізація» незалежних республік під виглядом утворення нової федерації – СРСР. Наслідки входження УСРР до складу Радянського Союзу. Конституція СРСР 1924 року.

Позиції лідерів державної партії щодо майбутнього курсу соціально-економічної політики. Сталінський курс на «всеосяжну колективізацію» селянських засобів виробництва. Курс на індустріалізацію країни. «Криза НЕПу» як результат відмови партійно-державного керівництва від «ринкової змички» між містом і селом. «Ножиці цін». Хлібозаготівельні кризи.

Перші кроки культурного будівництва: кампанія щодо ліквідації неписьменності, розгортання мережі освітніх установ, створення закладів комуністичного виховання. Ліквідація університетської освіти і перенесення центру наукових досліджень в установи ВУАН. Наслідки радянзації науки.

Політика коренізації, її особливості і наслідки. Досягнення і прорахунки українізації. Національне відродження у літературі та мистецтві. Літературний процес та М. Хвильовий. Український театр Леся Курбаса. Ставлення тоталітарного режиму до інтелігенції. Антицерковна політика державної партії.

УРСР в умовах утвердження тоталітарного ладу (1929-1938 рр.)

Завершення внутріпартійної боротьби в ЦК ВКП(б) і утвердження одноособової диктатури Й. В. Сталіна. Згорання нової економічної політики.

Проблема темпів індустріалізації. Дискусії з приводу плану першої п'ятирічки. Перехід до директивного планування. Ескалація репресій проти господарників і спеціалістів. Виробниче змагання. Стаханівський рух. Результати капітального будівництва у промисловості в роки першої і другої п'ятирічок.

Хлібозаготівельна криза 1924-1929 рр. Поворот до суцільної колективізації. Гасло «Ліквідація куркульства як класу»: причини, масштаби, наслідки. Завершення колективізації основної частини селянських господарств

у 1931-1932 рр. Деградація сільськогосподарського виробництва в одержавлених колгоспах. Голодомор 1932-1933 рр. і його наслідки.

Зростання культу особи Сталіна. Репресії на Україні. Судові політичні процеси 1930-х років. Чистка партії. Знищення керівництва КП(б)У.

Згортання політики українізації. Національно-культурна політика державної партії в УРСР 30-х років. Боротьба з «буржуазним націоналізмом» і «націонал-ухильництвом». «Розстріляне відродження».

Умови і результати культурного розвитку в 1930-х роках. Ліквідація неписьменності. Загальноосвітня і вища школа. Відродження університетської освіти. Діяльність АН УРСР. Здобутки і трагічні сторінки літератури і мистецтва.

Україна в роки Другої світової війни (1939-1945 рр.)

Західноукраїнські землі між двома світовими війнами. Мюнхенська змова і доля Карпатської України. Пакт Молотова-Ріббентропа. Початок Другої світової війни. Включення західноукраїнських земель до складу УРСР та їх радянська організація. Напад Німеччини та її союзників на СРСР. Катастрофічні поразки 1941 р. Оборона Києва, Одеси, Севастополя і Керчі. Бої за Донбас.

Початок народної боротьби в тилу ворога. Німецький окупаційний режим. План «Ост». Адміністративний устрій окупованої України. Розгортання радянського і націоналістичного партизанського руху проти окупантів. Діяльність ОУН-УПА.

Перемога Червоної армії під Сталінградом і початок визволення території України. Розгортання контрнаступу на Лівобережну Україну після Курської битви. Битва за Дніпро. Бої на Правобережжі і в західних областях. Взаємовідносини радянських партизанів з ОУН-УПА. Завершення боїв за Україну восени 1944 р. Наслідки війни для України. Внесок українського народу в розгром нацистської Німеччини.

Розвиток культури України під час Другої світової війни.

Післявоєнна відбудова і початок десталінізації в Україні

Включення УРСР у світову політику як однієї з фундаторів і членів ООН. Участь української делегації в Паризькій мирній конференції 1947 року.

Завершення збирання основних етнічних земель українського народу в межах єдиної держави. Операція «Вісла».

Труднощі відбудови народного господарства. Голод 1946-1947 рр. Насильницька колективізація в західних областях України. Нова хвиля масових репресій проти громадян України. Підпільно-партизанська боротьба ОУН-УПА з тоталітарним ладом. Ідеологічний наступ сталінщини на спроби культурно-національного відродження.

Хрущовська «відлига» і її характер в Україні

Україна після смерті Сталіна. Ідеологічна кампанія з нагоди 300-річчя Переяславської ради. Передача Кримської області до складу УРСР: мотиви і правова основа.

Спроби лібералізації політичного режиму. Критика культу особи Сталіна. Початок реабілітації жертв сталінських репресій. Реформи М. С. Хрущова, їх суперечливий і непослідовний характер, загальна спрямованість і значення.

Заходи щодо удосконалення управління і модернізації промисловості. Спроби подолання кризи в сільському господарстві. Участь України в освоєнні східних регіонів СРСР і цілинних земель.

Поява дисидентів в Україні. Зародження руху «шістдесятників», їх роль у національно-культурному житті. Зміни в кремлівському керівництві у жовтні 1964 р. та їх наслідки для України.

Україна в другій половині 1960-х - першій половині 1980-х рр.

Реформи середини 1960-х років, їх згортання консерваторами в партійно-державному керівництві. Зупинення реабілітації і замовчування злочинної діяльності Сталіна. Деформації в структурі економіки України. Будівництво хімічних підприємств, атомних електростанцій. Наростання екологічної небезпеки. Екстенсивний розвиток сільського господарства, шкідливість кампанії щодо ліквідації «неперспективних» сіл.

Звільнення П. Шелеста. Подальше обмеження прав України. В. Щербицький як провідник русифікаторської політики центру. Україна в єдиному народногосподарському комплексі СРСР.

Політичні репресії 1960-1970-х років. Посилення реакції в духовному житті. Розгортання правозахисного і дисидентського руху. Репресивні дії органів КДБ. Загострення гальмівних процесів у соціально-економічному та суспільно-політичному розвитку України.

Поглиблення кризи тоталітаризму в СРСР і проголошення незалежності України (1985-1991 рр.)

Спроби М. Горбачова реформувати суспільство на засадах перебудови і гласності. Економічна політика центрального уряду і Україна. Чорнобильська катастрофа та її наслідки.

Відновлення критики сталінізму. Зростання політичної активності народу. Гальмування перебудовчих процесів в Україні. Національне пробудження українського народу. Реабілітація політичних в'язнів. Викриття злочинів тоталітарного режиму.

Народження Народного руху України і перетворення його в опозиційну до КПРС силу. Перші кроки в демократизації суспільно-політичного життя і утворення нових політичних партій та громадських об'єднань. Реформа виборчої системи. Вибори до Верховної Ради УРСР. Формування парламентської опозиції – «Народної ради». Прийняття Декларації про державний суверенітет України.

Спроба серпневого перевороту у Москві (1991 р.) та його наслідки для України. Схвалення Верховною Радою УРСР Акту проголошення незалежності України. Заборона діяльності КПУ.

Загальноукраїнський референдум 1 грудня 1991 р. і вибори Президента України. Л.Кравчук – перший Президент України. Денонсація Договору 1922 р. про утворення СРСР. Угода про Співдружність незалежних держав.

Незалежна Українська держава

Державотворчі процеси в незалежній Україні

Створення правової бази розвитку України як демократичної держави. Зміцнення державних кордонів. Формування Збройних сил і Військово-морського флоту, Національної гвардії, Служби безпеки, митної служби. Запровадження національної грошової одиниці. Затвердження державної символіки України. Міжнародні відносини і їх правове регулювання в Україні. Кримська автономія.

Політичний розвиток незалежної України

Формування багатопартійності в Україні. Класифікація політичних партій і об'єднань, їх платформи у виборах до Верховної Ради України 1994 року.

Кампанія 1994 р. по виборах Президента України. Обрання Президентом Л. Кучми. Його соціально-економічна та політична платформа. Кроки по її реалізації. Прийняття Конституції України. Вибори до Верховної Ради 1998 р.

Президентські вибори 1999 р. Обрання Президентом Л. Кучми. Соціально-політичний та економічний розвиток України в період його президентства.

Кампанія 2004 р. по виборах Президента України. «Помаранчева» революція. Обрання Президентом В. Ющенка. Політична і економічна ситуація в країні у 2005-2010 рр.

Розклад політичних сил на президентських виборах 2010 р. Обрання президентом В. Януковича. Політична і економічна ситуація в Україні у 2010-2013 рр.

Майдан і Революція гідності 2013-2014 р. Окупація Криму. Воєнні дії на Сході України. Президентський курс П. Порошенка. Європейський вибір України.

Соціально-економічний розвиток незалежної України

Реформування економіки на засадах підприємництва, перехід до ринкових відносин, приватизація. Зниження темпів промислового і сільськогосподарського виробництва. Криза кредитно-фінансової системи. Наростання інфляційних процесів і соціальної напруженості. Пошуки шляхів виходу з кризи і соціального захисту населення. Вступ до СОТ. Сучасний стан економіки. Демографічна ситуація в Україні.

Зовнішня політика незалежної України

Концепція зовнішньої політики України. Визнання України зарубіжними державами, встановлення дипломатичних відносин, формування представництв у міжнародних організаціях, входження у світове співтовариство. Набуття Україною без'ядерного статусу. Україна у складі Співдружності незалежних держав.

Зовнішньополітичні акції України щодо зміцнення миру і співробітництва, припинення воєнних конфліктів. Участь України у миротворчих процесах ООН, у програмі «Партнерство заради миру», в діяльності Ради Європи. Курс України на Євроінтеграцію.

Культура незалежної України

Крах комуністичної ідеології та її наслідки для розвитку української культури. Проблема типології української національної культури. Фактори

зростання національної та культурної самосвідомості. Перспективи розвитку української культури у сучасних умовах. Постмодернізм в українській культурі. Проблема культурного розвитку в умовах глобалізації та ідеологізації. Секуляризаційні процеси та їх вплив на українську культуру. Релігійна ситуація в незалежній Україні.

3. Основна література

Опубліковані документи

1. Історія Києва : від княжої доби до сучасності. Збірник документів і матеріалів : Навч. посібник /За заг. ред. В. Ф. Колесника, А. П. Коцура, Н. В. Терес. – К. : Книги ХХІ, 2005. – 773 с.
2. Історія України від найдавніших часів до сьогодення. Документи та матеріали. – Чернівці : Книги ХХІ, 2008. – 1100 с.
3. Історія України : Документи. Матеріали. Посібник /Укл. В. Ю. Король. – К. : Академія, 2002. – 448 с.
4. Історія України : Хрестоматія : У 2-х ч. – Вид. 2-е / Упор. : С. М. Клапчук (кер.), В. І. Білик, Ю. А. Горбань та ін. – К. : ІЗМН, 1996. – Ч. 1. – 372 с. ; Ч. 2. – 336 с.
5. Національні відносини в Україні у ХХ ст. Збірник документів і матеріалів / Упор. : М. І. Панчук та ін. – К. : Наукова думка, 1994. – 560 с.
6. Національні процеси в Україні : історія і сучасність. Документи і матеріали. Довідник. У 2-х ч. / За ред. В. Ф. Панібудьласки. – К. : Вища школа, 1997. – Ч. I. – 583 с. ; Ч. II. – 704 с.
7. Україна в ХХ столітті (1900-2000) : Збірник документів і матеріалів / Упор.: А. Г. Слюсаренко, В. І. Гусєв, В. Ю. Король та ін. – К. : Вища школа, 2000. – 351 с.
8. Українська Центральна Рада : Документи і матеріали. У 2-х т. / Ред. кол. : В. А. Смолій, О. Д. Бойко, Ю. М. Гамрецький та ін. – Т. 1. – К. : Наукова думка, 1996. – 590 с. ; Т. 2. – К. : Наукова думка, 1997. – 424 с.
9. Хрестоматія з історії України / Упор. : В. І. Червінський (кер.), В. Є. Кругляков, В. В. Пилипенко та ін. – К. : Вежа, 1996. – 352 с.

Навчальна література

1. Академічне релігієзнавство : Підручник для вузів / За ред. А. М. Колодного. – К. : Світ знань, 2000. – 862 с.
2. Бойко О. Історія України : Навч. пос. /О.Бойко – К. : Академвидав, 2003. – 656 с.
3. Бокань В. Історія культури України : Навч. пос. / В. Бокань, Л. Польовий. – К. : МАУП, 2002. – 256 с.
4. Борисенко В. Курс української історії : З найдавніших часів до ХХ ст. Навч. пос. / В. Борисенко. – К. : Либідь, 1996. – 616 с.
5. Верстюк В. Ф. Українська Центральна Рада : Навч. пос. / В. Ф. Верстюк. – К. : Заповіт, 1997. – 344 с.
6. Верстюк В. Діячі Української Центральної Ради : Біографічний довідник. / В. Верстюк, Т. Осташко. – К. : КНФ, 1998. – 256 с.
7. Воронянський О. В. Історія України : Навч. пос. / О. В. Воронянський. – Х. : Парус, 2007. – 544 с.

8. Галіченко М. В. Історія української культури : навч.-метод. посіб. / М. В. Галіченко, І. Є. Поліщук. – Херсон, 2014. – 85 с.
9. Горський В. С. Історія української філософії : Курс лекцій / В. С. Горський. – К. : Наукова думка, 1996. – 286 с.
10. Гудзь В. В. Історія України : Підручник / В. В. Гудзь. – К. : Слово, 2008. – 672 с.
11. Давня історія України : Навч. пос. В 2 т. / За ред. П. П. Толочка. – Кн. 1. – К. : Либідь, 1994. – 240 с.; Кн. 2. – К. : Либідь, 1995. – 224 с.
12. Довідник з історії України / За ред. І. З. Підкова, Р. М. Шуст. – К. : Генеза, 2001. – 1136 с.
13. Залізник Л. Первісна історія України : Навч. пос. / Л. Залізник. – К. : Вища школа, 1999. – 263 с.
14. Земерова Т. Ю. Історія України: Навч. пос. / Т. Ю. Земерова, І. М. Скирда. – Х. : Весна, 2012. – 832 с.
15. Історія релігії в Україні : Навч. пос. / За ред. А. М. Колодного, П. П. Яроцького. – К. : Т-во «Знання», 1999. – 735 с.
16. Історія України в особах : IX – XVIII ст. / Під ред. В. Замлинського. – К. : Україна, 1993. – 396 с.
17. Історія України в особах : XIX – XX ст. / Кер. авт. кол. І. Войцехівська. – К. : Україна, 1995. – 479 с.
18. Історія України. Комплексний довідник /Укладачі : Воропаєва В. В., Земерова Т. Ю., Скирда І. М. та ін. – Х. : Весна, ФОП Співак В. Л., 2012. – 480 с.
19. Історія України. Тести. 6-11 класи : посібник / За ред. О. Д. Бойка. – К. : Академвидав, 2012. – 272 с.
20. Історія України : Курс лекцій : в 2 кн. / За ред. Л. Мельника. – Кн.1. – К. : Либідь, 1991. – 576 с. ; Кн. 2. – К. : Либідь, 1992. – 464 с.
21. Історія України : Навч. пос. / За ред. Ю. Зайцева. – Л. : Світ, 1996. – 488 с.
22. Історія України : Навчально-методичний посібник для семінарських занять / За ред. В. М. Литвина. – К. : Знання, 2006. – 607 с.
23. Історія України : Нове бачення. Навч. пос. / Під ред. В. А. Смолія. – К., 2000. – 463 с.
24. Історія української культури. Навч. пос. / За ред. О. Павлова. – К. : Центр учбової літератури, 2012. – 368 с.
25. Історія української та зарубіжної культури : Навч. пос. / За ред. С. М. Клапчука, В. Ф. Остафійчука. – К. : Вид-во «Знання», 2002. – 351 с.
26. Культура і побут населення України : Навч. пос. / За ред. В. І. Наулко, Л. Ф. Артюх. – К. : Либідь, 1993. – 288 с.
27. Культурологія : Навч. пос. / За ред. Т. Б. Гриценко, С. П. Гриценко, А. Ю. Кондратюк. – К. : Центр навчальної літератури, 2004. – 392 с.
28. Кормич Л. І. Історія України від найдавніших часів і до XXI ст. / Л. І. Кормич, В. В. Багацький. – Х. : Одиссей, 2001. – 479 с.
29. Лекції з історії світової та вітчизняної культури : Навч. пос. / За ред. проф. А. Яртися та проф. В. Мельника. – Львів : Світ, 2005. – 568 с.

30. Мирончук В. Д. Історія України : Навч. пос. / В. Д. Мирончук, Г. С. Ігошкін. – К. : МАУП, 2001. – 328 с.
31. Новітня історія України (1900-2000 рр.) : Навч. пос. / Ред. : А. Г. Слюсаренко, В. І. Гусев, В. М. Литвин та ін. – К. : Вища школа, 2002. – 719 с.
32. Остафійчук В. Ф. Історія України : сучасне бачення : Навч. пос. / В. Ф. Остафійчук. – К. : Знання-Прес, 2004. – 390 с.
33. Панченко П. П. Аграрна історія України : Навч. пос. / П. П. Панченко, В. А. Шмарчук. – К. : Знання, 2000. – 342 с.
34. Петровський В. В. Історія України : Неупереджений погляд. Факти. Міфи. Коментарі / В. В. Петровський, Л. О. Радченко, В. І. Семененко. – Х. : Школа, 2008. – 608 с.
35. Рибак І. В. Історія України у проблемному викладі, в особах, термінах, назвах і поняттях : Навч. пос. / І. В. Рибак. – К. : Центр навчальної літератури, 2005. – 199 с.
36. Світлична В. Історія України : Навч. пос. / Світлична В. – К. : Каравела ; Л. : Новий Світ-2000, Магнолія плюс, 2000. – 308 с.
37. Україна і світ : Історія господарства від первісної доби і перших цивілізацій до становлення індустріального суспільства. Навч. пос. / За заг. ред. Б. Д. Лановика. – К. : Генеза, 1994. – 368 с.
38. Українська і зарубіжна культура. Навч. пос. / Під заг. ред. К. В. Заблоцької. – Донецьк : Східний видавничий дім, 2001. – 372 с.
39. Хрестоматія з історії України. Практичний довідник / Уклад. Воропаєва В. В. – Х. : ФОП Співак В. Л., 2010. – 464 с.
40. Шейко В. М. Історія української художньої культури : підр. / В. М. Шейко, Л. Г. Тишевська. – Харків : ХДАК, 1999. – 194 с.
41. Яковенко Н. М. Нарис історії України : З найдавніших часів до кінця XVIII ст. Навч. пос. / Н. М. Яковенко. – К. : Генеза, 1997. – 312 с.

Наукова література

1. Античные государства Северного Причерноморья / Под ред. Г. А. Кошеленко, И. Т. Кругликовой, В. С. Долгорукова. – М. : Наука, 1984. – 392 с.
2. Аркас М. Історія України-Русі / М. Аркас. – К. : Вища школа, 1993. – 386 с.
3. Баран В. Д. Давні слов'яни / В. Д. Баран. – К. : Альтернативи, 1998. – 335 с. (Україна крізь віки. – Т. 3).
4. Баран В. К. Україна в умовах системної кризи (1946-1980-і рр.) / В. К. Баран, В. М. Даниленко. – К. : Альтернативи, 1999. – 303 с. (Україна крізь віки. – Т. 13).
5. Бунятян К. П. На світанку історії / К. П. Бунятян, В. Ю. Мурзін, О. В. Симоненко. – К. : Альтернативи, 1998. – 335 с. (Україна крізь віки. – Т. 1).
6. Вергунов В. А. Україна та столипінська аграрна реформа : передумови, завдання, здійснення / В. А. Вергунов, А. П. Коцур, В. П. Коцур. – К. : Інститут аграрної економіки, 2008. – 132 с.

7. Грабович Г. До історії української літератури : дослідження, есії, полеміка / Г. Грабович. – К. : Критика, 2003. – 631 с.
8. Грицак Я. Пророк у своїй вітчизні. Франко та його спільнота (1856-1886) / Я. Грицак. – К. : Критика, 2006. – 632 с.
9. Грушевський М. Ілюстрована історія України / М. Грушевський. – К. : Наукова думка, 1992. – 544 с.
10. Гуржій О. І. Гетьманська Україна / О. І. Гуржій, Т. В. Чухліб. – К. : Альтернативи, 1999. – 304 с. (Україна крізь віки. – Т. 8).
11. Даниленко В. М. Сталінізм на Україні : 20-30-ті рр. / В. М. Даниленко, Г. В. Касьянов, С. В. Кульчицький. – К. : Либідь, 1991. – 344 с.
12. Коваль М. В. Україна в другій світовій і Великій Вітчизняній війнах (1939-1945 рр.) / М. В. Коваль. – К. : Альтернативи, 1999. – 336 с. (Україна крізь віки. – Т. 12).
13. Колесник В. Ф. Політичні партії та суспільно-політичні рухи в Україні наприкінці ХІХ – на початку ХХ століття / В. Ф. Колесник, Л. П. Могильний. – К. : Київський університет, 2007. – 279 с.
14. Колесник В. Ф. Українські ліберально-демократичні партії в Російській імперії на початку ХХ століття / В. Ф. Колесник, Л. П. Могильний. – К. : Київський університет, 2005. – 244 с.
15. Копиленко О. Л. «Сто днів» Центральної Ради / О. Л. Копиленко. – К. : Україна, 1992. – 204 с.
16. Котляр М. Ф. Галицько-Волинська Русь / М. Ф. Котляр. – К. : Альтернативи, 1998. – 336 с. (Україна крізь віки. – Т. 5).
17. Крижицький С. Д. Античні держави Північного Причорномор'я / С. Д. Крижицький, В. М. Зубар, А. С. Русяєва. – К. : Альтернативи, 1998. – 352 с. (Україна крізь віки. – Т. 2).
18. Кульчицький С. Комунізм в Україні : перше десятиріччя (1919-1928) / С. Кульчицький. – К. : Основи, 1996. – 396 с.
19. Литвин В. М. Україна на межі тисячоліть (1991-2000 рр.) / В. М. Литвин. – К. : Альтернативи, 2000. – 360 с. (Україна крізь віки. – Т. 14).
20. Макаров А. Світло українського бароко / А. Макаров. – К. : Мистецтво, 1994. – 247 с.
21. Нариси історії української революції 1917-1921 років : у 2-х кн. / За ред. В. А. Смолія. – Кн. 1. – К. : Наукова думка, 2011. – 390 с.; Кн. 2. – К. : Наукова думка, 2012. – 464 с.
22. Огієнко І. І. Українська культура / І. І. Огієнко. – К. : Абрис, 1991. – 272 с.
23. Полонська-Василенко Н. Д. Історія України: в 2 т. / Н. Д. Полонська-Василенко. – К. : Либідь, 2002. – Т.1. – 672 с. ; Т. 2. – 608 с.
24. Реєнт О. П. Усі гетьмани України : легенди, міфи, біографії / О. П. Реєнт, І. А. Коляда. – Х. : Фоліо, 2007. – 415 с.
25. Рубльов О. С. Українські визвольні змагання 1917-1921 рр. / О. С. Рубльов, О. П. Реєнт. – К. : Альтернативи, 1999. – 336 с. (Україна крізь віки. – Т. 11).
26. Русина О. В. Україна під татарами і Литвою / О. В. Русина. – К. : Альтернативи, 1998. – 320 с. (Україна крізь віки. – Т. 6).

27. Сарбей В. Г. Національне відродження України / В. Г. Сарбей. – К. : Альтернативи, 1999. – 335 с. (Україна крізь віки. – Т. 9).
28. Смолій В. А. Українська національна революція XVII ст. / В. А. Смолій, В. С. Степанков. – К. : Альтернативи, 1998. – 352 с. (Україна крізь віки. – Т. 7).
29. Толочко О. Київська Русь / О. Толочко, П. Толочко. – К. : Альтернативи, 1998. – 352 с. (Україна крізь віки. – Т. 4).
30. Толочко П. Київська Русь / П. Толочко. – К. : Абрис, 1996. – 360 с.
31. Трощинський В. П. Українці в світі / В. П. Трощинський, А. А. Шевченко. – К. : Альтернативи, 1999. – 352 с. (Україна крізь віки. – Т. 15).
32. Українська революція і державність (1917-1920 рр.) / Авт. Кол. : Т. А. Бевз, Д. В. Веденнєв, І. Л. Гошуляк та ін. – К. : Парламентське видавництво, 1998. – 248 с.
33. Чижевський Д. І. Історія української літератури / Д. І. Чижевський. – К. : Видавничий дім «Академія», 2003. – 568 с.
34. Чижевський Д. І. Філософія Г. С. Сковороди / Д. І. Чижевський. – Харків : Прапор, 2004. – 272 с.
35. Яворницький Д. І. Історія запорізьких козаків. у 3-х томах / Д. І. Яворницький. – Т. 1. – К.: Наукова думка, 1990. – 592 с.; Т. 2. – К.: Наукова думка, 1990. – 560 с.; Т. 3. – К. : Наукова думка, 1991. – 560 с.
36. Яковенко Н. Паралельний світ. Дослідження з історії уявлень та ідей в Україні XVI-XVII ст. / Н. Яковенко. – К. : Критика, 2002. – 416 с.

Електронні ресурси

4. Бібліотека текстів з історії України та української культури, першоджерела з історії української мови і літератури, історії України. Режим доступу: <http://izbornyk.org.ua>
5. Бібліотека «Культура України». Режим доступу: <http://elib.nplu.org>
6. Бібліотека української поезії. Режим доступу: <http://poetry.uazone.net>
7. Сайт «Культура України». Режим доступу: <http://k-ua.net>
8. Сайт Національної бібліотеки України імені В.Вернадського. Режим доступу: <http://archive.nbuv.gov.ua>
9. Книги та підручники з історії України та всесвітньої історії. Режим доступу: <http://history.vn.ua>
10. Бібліотека історичного факультету Запорозького національного університету. Режим доступу: <http://istorikznu.at.ua/forum/10>
11. Навчально-методичний сайт ЗАТ «Інститут передових технологій», на якому розміщено інтернет-версії електронних навчальних атласів, контурних карт, стінних карт, підручників з історії, географії, картографії, розробки уроків, методичні рекомендації. Режим доступу: <http://osvitanet.com.ua>
12. Матеріали з історії України: підручники, реферати. Режим доступу: <http://ukraine-history.com.ua>
13. Онлайн-підручники з історії України. Режим доступу: <http://ukrlibrary.com.ua>

14. Навчальний ресурс з історії України, що містить шкільні підручники, історичні мапи та ілюстрації. Режим доступу: <http://ukrmap.su/uk-uh>
15. Сайт Інституту історії України. Електронна бібліотека з історії. Режим доступу: <http://www.history.org.ua>
16. Електронні версії випусків та наукових статей «Українського історичного журналу». Режим доступу: <http://www.history.org.ua/?litera&askAbout=journal>
17. Українська історична бібліотека. Режим доступу: <http://www.ukrhistory.narod.ru>
18. Шкільна програма з історії (5-12 клас): книги, підручники, довідники та додаткові матеріали. Режим доступу: <http://history.vn.ua>

4. Форма підсумкового контролю успішності навчання – диференційований залік.

5. Засоби діагностики успішності навчання

1. Поточний контроль

Проводиться на кожному семінарському занятті. Оцінюється рівень розуміння студентом теоретичного матеріалу, вміння формулювати основні положення теми, оперувати історичними знаннями, орієнтуватися в історичних фактах і датах.

2. Поетапний контроль

Проводиться по закінченню вивчення розділів програми. Проходить у формі контрольної роботи або тестових завдань.

3. Підсумковий контроль

Диференційований залік – усно або письмово.

ФІЛОСОФІЯ

Програма розроблена:

Поліщук Ірина Євгенівна – доцент, кандидат філософських наук.

ВСТУП

Програма вивчення навчальної дисципліни «Філософія» складена відповідно до освітньо-професійної програми підготовки бакалаврів усіх напрямів підготовки та спеціальностей.

Предметом вивчення навчальної дисципліни «Філософія» є історія філософії, основні сучасні концепції онтології, феноменології, гносеології, соціальної філософії, філософської антропології, аксіології, логіки, етики, естетики, релігієзнавства.

Міждисциплінарні зв'язки. Курс філософії органічно пов'язаний як з дисциплінами природничого спрямування, так і з різноманітними галузями соціально-гуманітарного знання, що складають зміст навчального процесу всіх напрямів підготовки ХДУ. Світоглядна підготовка для засвоєння філософських знань здійснюється за допомогою дисциплін «Історія України» та «Історія України та української культури». Філософське знання в подальшому виконує методологічну роль та водночас конкретизується в курсах «Соціологія» та «Політологія», служить фундаментом для розуміння спеціалізованого курсу для магістрантів «Філософія та методологія науки» та «Історія та філософія науки» у аспірантів.

1. Мета та завдання навчальної дисципліни.

1.1. Метою викладання навчальної дисципліни «Філософія» є ґрунтовна історико-філософська підготовка, ознайомлення з філософськими вченнями як теоретичною основою духовної культури у поєднанні з орієнтацією на світоглядно-філософські проблеми сьогодення.

1.2. Основними завданнями вивчення дисципліни «Філософія» є:

Теоретичні:

Виклад історії світової філософської думки спрямований на розуміння логіки виникнення найбільш відомих філософських вчень, їх функціонування в суспільній свідомості, на осмислення характеру та етапів становлення сучасних неklasичних філософських систем, їх ґрунтування на досягненнях природничих та гуманітарних наук. Завданням курсу є розгляд таких проблем як філософське розуміння світу, суспільства та людини, що становлять основу теоретичної підготовки майбутніх фахівців. Програма включає і важливі питання етики, естетики та релігієзнавства, спрямовує студентів на вивчення сучасної духовної культури в світі в цілому і в Україні зокрема.

Практичні:

Формування та розвиток логічного та критичного мислення, формування теоретичного рівня світогляду.

Запропонована побудова викладу матеріалу сприятиме засвоєнню студентами філософії як цілісної системи людських знань, осмисленню проблем, що породжені сучасною суспільною практикою.

1.3. Згідно з вимогами освітньо-професійної програми студенти повинні:

Знати:

- об'єкт, предмет і методи філософії;
- основні світові та українські філософські школи та концепції;
- зміст сучасних онтологічних, феноменологічних, гносеологічних, філософсько-антропологічних, соціально-філософських, аксіологічних вчень;
- основи логіки, етики, естетики, релігієзнавства;

Вміти:

- на основі теоретичного знання в галузі філософії виробити самостійний критичний стиль мислення;
- формувати власну світоглядну та громадську позицію;
- застосувати набути філософські знання в подальшій практичній, зокрема професійній, діяльності.

Зміст дисципліни «Філософія» спрямований на формування компетентностей, які узгоджуються із загальною та професійною підготовкою бакалаврів:

1. Здатність діяти соціально відповідально та свідомо;
2. Цінування та повага різноманітності та мультикультурності;
3. Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями;
4. Здатність генерувати нові ідеї;
5. Здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел.

Програмні результати навчання:

Сформованість наукового світогляду, високого рівня культури.

На вивчення навчальної дисципліни відводиться 90 годин/3 кредити ECTS.

2. Інформаційний обсяг навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1. Предмет філософії. Історія світової філософії (VIст.до н.е.- XVIII ст.н.е.)

Тема1. Предмет філософії

Історичні типи світогляду (міфологія, релігія). Філософія як світогляд. Філософія і наука. Основні теми філософствування. Основні розділи і напрями філософії. Функції філософії.

Тема 2. Філософія Стародавнього Сходу

Давньоіндійська філософія. Упанішади. Ортодоксальні школи: веданта, міманса, санх'я, вайшешика, йога, ньая. Неортодоксальні школи: джайнізм, буддизм, чарвака. Давньокитайська філософія: конфуціанство, даосизм, моїзм,

легізм. Внесок давньоіндійської та давньокитайської філософії у формування європейської філософської свідомості.

Тема 3. Філософія Стародавньої Греції

Рання давньогрецька філософія. Мілетська школа. Геракліт Ефеський. Піфагор та піфагорійці. Елейська школа. Емпедокл. Анаксагор. давньогрецькі атомісти: Левкіпп, Демокріт. Давньогрецька філософія класичного періоду: софісти, Сократ, сократичні школи, Платон, Арістотель.

Філософія елліністичного періоду: епікуреїзм, стоїцизм, скептицизм, неоплатонізм.

Тема 4. Філософія доби Середньовіччя та Відродження

Західна і східна апологетика. Ідея Бога. Есхатологія. Патристика. Августин. Схоластика. Номіналізм та реалізм. Фома Аквінський. Значення номіналізму для розвитку європейської науки.

Філософська думка доби Відродження. Гуманістичні ідеї. Натурфілософія. М. Кузанський, Дж. Бруно. Соціально-філософські погляди. Н. Макіавеллі.

Тема 5. Філософія Нового часу

Передумови формування філософії Нового часу. Проблема методу. Емпіризм та раціоналізм. Ф. Бекон, Р. Декарт, Б. Спіноза, Дж. Локк, Г. Лейбніц, Д. Юм, Дж. Берклі. Механістичний характер філософії Нового часу.

Філософська думка доби Просвітництва. Людина, суспільство, мораль (Ж. Ж. Руссо, Д. Дідро, Вольтер, Ш. Л. Монтеск'є).

Тема 6. Класична німецька філософія

І. Кант – родоначальник класичної німецької філософії (гносеологія, етика). Філософія Г. В. Ф. Гегеля (діалектика, абсолютний ідеалізм). Філософія І. Г. Фіхте (проблема людського «Я»). Філософія Ф. В. Й. Шеллінга. Антропологічний матеріалізм Л. Фейєрбаха. Значення класичної німецької філософії для розвитку європейської філософської свідомості.

Змістовий модуль 2. Європейський історико-філософський процес (XIX– XX ст.)

Тема 1. Некласична філософія XIX століття

Розвиток ірраціоналізму. А. Шопенгауер. Ф. Ніцше. А. Бергсон. Зародження філософії екзистенціалізму (С. К'єркегор).

Тема 2. Сучасна світова філософська думка

Позитивізм, емпіріокритицизм, неопозитивізм, постпозитивізм. Екзистенціалізм (німецький, французький, російський). Релігійна філософія: неотомізм, християнський еволюціонізм (Тейяр де Шарден), персоналізм, протестантська філософія. Психологія. Психоаналіз. Неофрейдизм. Філософська

антропологія (М. Шелер). Феноменологія (Е. Гуссерль). Герменевтика. Структуралізм. Неокантіанство. Філософія постмодерну (Ж. Дерріда).

Тема 3. Українська філософія

Джерела української філософської думки. Філософська думка Києво-Руської держави. Формування неоплатонізму (XIV – XVI ст.). Агіографія, ісихазм, ареопагітизм. Братські школи. Острозький культурно-освітній центр. Українські полемісти. Філософія професорів Києво-Могилянської академії. Ф. Прокопович. Г. Сковорода – основоположник української класичної філософії. Академічна філософія XIX ст. П. Юркевич. Філософія української діаспори (Д. Чижевський, В. Липинський). Українська філософія XX ст. Відродження 60-х років. П. Копнін, В. Шинкарук, М. Попович.

Змістовий модуль 3. Основні розділи та проблеми сучасної філософії

Тема 1. Філософська онтологія

Основні онтологічні категорії: існування, буття, світ, субстанція. Основні форми буття. Людське буття. Світ «повсякденності» – світ людського існування. Матерія як філософська категорія. Сучасні філософські та наукові підходи до матерії.

Матерія і рух. Рух і спокій. Рух і розвиток. Форми руху матерії. Принципи класифікації форм руху матерії. Простір і час як форми буття. Поняття соціального простору і часу.

Тема 2. Феноменологія

Природничі засади свідомості. Соціальні аспекти свідомості. Функції свідомості. Структура свідомості. Самосвідомість та її функції.

Проблема ідеального. Мислення і мова. Суспільна свідомість та її форми.

Тема 3. Гносеологія. Епістемологія

Проблема пізнання в історії філософії. Пізнання і практика. Суб'єкт і об'єкт пізнання. Чуттєвий і раціональний рівні пізнання. Емпіричний і раціональний рівні наукового пізнання. Логіка наукового пізнання. Етапи наукового пізнання (факт, проблема, наукова ідея, гіпотеза, теорія). Методи наукового пізнання. Теорія істини. Критерії істини. Істина абсолютна та відносна. Конкретність істини. Істина об'єктивна та суб'єктивна.

Тема 4. Логіка. Предмет логіки

Поняття. Судження. Умовивід. Закони логіки. Гіпотеза. Доведення спростування. Сучасна логіка. Класична логіка. Некласична логіка.

Тема 5. Філософська антропологія

Проблема людини в історії філософії. Філософські аспекти антропосоціогенезу. Людина як космічна істота. Біологічне та соціальне в людині. Критика біологізаторських та соціологізаторських підходів до людини.

Сенс життя. Проблема життя, смерті та безсмертя. Філософія особистості. Свобода особистості.

Тема 6. Соціальна філософія

Основні підходи до розуміння суспільства в історії філософії.

Сучасні філософські концепції суспільства. Суспільство як система, що сама розвивається. Основні сфери життєдіяльності суспільства. Матеріальне виробництво. Соціальна структура. Поняття соціальної групи. Суспільство як система соціальних відносин. Історичні типи спільності людей.

Тема 7. Філософія культури та науки.

Поняття «культура» в історії філософії. Діяльнісний підхід до культури. Проблема культурного прогресу.

Поняття «цивілізація». Поняття традиційного і техногенного суспільства. Основні цінності традиційного та техногенного суспільства.

Культура і цивілізація сучасного світу. Перспективи цивілізаційного розвитку. Специфіка науки. Етика науки.

Тема 8. Аксиологія

Цінності як визначальні характеристики людського буття. Основні сучасні аксіологічні теорії. Структура цінностей. Базові цінності. Ціннісні орієнтації. Проблема ідеалу. Глобальні проблеми людства. Стратегія майбутнього.

Змістовий модуль 4. Етика та естетика. Релігієзнавство

Тема 1. Етика

Предмет етики. Сутність, структура і функції моралі. Основні етапи розвитку етичної думки. Основні категорії етики: добро, зло, сенс життя, щастя, совість, сором. Шлюб і сім'я.

Тема 2. Естетика

Предмет естетики. Основні етапи розвитку естетичної думки. Естетична свідомість та естетична діяльність. Категорії естетики. Мистецтво як специфічна форма відображення світу.

Тема 3. Релігієзнавство

Релігієзнавство як сфера гуманітарного знання. Сутність релігії. Філософські концепції природи релігії. Структура релігії. Суспільні функції релігії. Класифікація релігій. Історична генеза релігії. Світові релігії. Релігії в Україні.

3. Основна література

Підручники та навчальні посібники:

1. Асмус В. Ф. Античная философия / В. Ф. Асмус. – М. : Высш. шк., 2005. – 408 с.

2. Горський В. С. Нариси з історії філософської культури Київської Русі. – К. : Наук. думка, 1993. – 164 с.
3. Горський В. С. Історія української філософії / В. С. Горський, К. В. Кислюк. – К. : Либідь, 2004. – 488 с.
4. Гришанов І. В. Філософія : Учеб. пособие / І. В. Гришанов. – Херсон : Айлант, 2008. – 264 с.
5. Зотов А. Ф. Современная западная философия : Учебник / А. Ф. Зотов. – М. : Высш. шк., 2005. – 781 с.
6. История восточной философии : Учеб. пособие / отв. ред. М. Т. Степанянц. – М. : РАН ИФ, 1998. – 122 с.
7. История философии : Учебник для вузов / под ред. В. В. Васильева, А. А. Кротова, Д. В. Бугая. – М. : Академический проект, 2005. – 680 с.
8. История философии : Учебник для вузов / под ред. В. П. Кохановского, В. П. Яковлева. – Ростов-на-Дону : Феникс, 2002. – 576 с.
9. История этических учений : Учебник. / Под ред. А. А. Гусейнова. – М. : Гардарики, 2003. – 911 с.
10. Історія філософії : Підручник / за ред. В. І. Ярошовця. – К. : Вид. ПАРАПАН, 2002. – 774 с.
11. Лубський В. І. Релігієзнавство : підручник / В. І. Лубський, В. І. Теремко, М. В. Лубська. – К. : Академвидав, 2008. – 464 с.
12. Малахов В. А. Етика. Курс лекцій : Навч. посібник / В. А. Малахов. – К. : Либідь, 2006. – 384 с.
13. Огородник І. В. Історія філософської думки в Україні : Навч. посіб. / І. В. Огородник, В. В. Огородник. – К. : КНЕУ, 1999. – 316 с.
14. Пазенок В. С. Філософія : Підручник / В. С. Пазенок. – К. : Академія, 2007. – 280 с.
15. Пашук А. І Нариси з історії філософії середніх віків : Підручник / А. І. Пашук. – К. : Видавничий дім «Ін Юре», 2007. – 712 с.
16. Петрушенко В. Л. Філософія : Курс лекцій : Навч. посіб. / В. Л. Петрушенко. – Львів, 2005. – 506 с.
17. Подольська Є. А. Філософія. Підручник / Є. А. Подольська. – К. : Фірма «Інкос», Центр навч. літератури, 2006. – 704 с.
18. Скирбекк Г. История философии : Учеб. пособие / Г. Скирбекк, Н. Гилье. – М. : Гуман. Изд. Центр ВЛАДОС, 2003. – 800 с.
19. Спиркин А. Г. Философия : Учебник / А. Г. Спиркин. – М. : Гардарики, 2002. – 736 с.
20. Степанянц М. Т. Восточные философии : Учебник для вузов / М. Т. Степанянц. – М. : Академпроект, 2011. – 549 с.
21. Тофтул М. Г. Етика : Підручник / М. Г. Тофтул. – К. : Академія, 2005. – 416 с.
22. Тофтул М. Г. Логіка : Підручник / М. Г. Тофтул. – К. : Академія, 2008. – 400 с.
23. Українська філософія в іменах : Навч. посіб. / І. Огородник, М. Русин. – К. : Либідь, 1997. – 328 с.

24. Философия : Учебник / под ред. А. Ф. Зотова, В. В. Миронова, А. В. Разина. – М. : Академический Проект; Трикста, 2004. – 688 с.
25. Філософія : Навч. посіб. / за ред. І. Ф. Надольного. – К. : Вікар, 2006. – 455 с.
26. Філософія : підручник / ред. : М. І. Горлач, В. Г. Кремень, В. К. Рибалка. – Харків : Консум, 2000. – 672 с.
27. Філософія : Підручник / О. П. Сидоренко, С. С. Королук, М. С. Філяпін та ін. ; за ред. О. П. Сидоренко. – К. : Знання, 2010. – 414 с.
28. Філософія. Світ людини. Курс лекцій / В. Г. Табачковський, М. О. Булатов, Н. В. Хамітов. – К. : Либідь, 2004. – 432 с.
29. Хоменко І. В. Логіка : Підручник / І. В. Хоменко. – К. : Центр учбової літератури, 2007. – 335 с.
30. Чанышев А. Н. Философия Древнего мира (история философии) / А. Н. Чанышев. – М. : Высш. шк., 1999. – 703 с.

Довідники, енциклопедії та хрестоматії:

1. Аналитическая философия : становление и развитие (Антология). – М. : «Дом интеллектуальной книги» ; «Прогресс-Традиция», 1998. – 528 с.
2. Античная философия : Энциклопедический словарь. – М. : Прогресс-Традиция, 2008. – 896 с.
3. История философии : Энциклопедия. – Мн. : Интерпрессервис ; Книжный Дом, 2002. – 1376 с.
4. Історія філософії : Словник / Заг. ред. В. Ярошовця. – К. : Знання України, 2005. – 1200 с.
5. Мир философии : Книга для чтения. В 2-х ч. – Ч. 1. Исходные философские проблемы, понятия и принципы. – М. : Политиздат, 1991. – 672 с.
6. Мир философии : Книга для чтения. В 2-х ч. – Ч. 2. Человек. Общество. Культура. – М. : Политиздат, 1991. – 624 с.
7. Новейший философский словарь / Сост. А. А. Грицанов. – Мн.: Изд. В. М. Скакун, 1998. – 896 с.
8. Постмодернизм. Энциклопедия. – Мн. : Интерпрессервис ; Книжный Дом, 2001. – 1040 с.
9. Русская философия : Энциклопедия / под общ. ред. М. А. Маслина. – М. : Алгоритм, 2007. – 736 с.
10. Современная западная философия. Энциклопедический словарь / под ред. О. Хеффе, В. С. Малахова, В. П. Филатова при участии Т. А. Дмитриева. Ин-т философии. – М. : Культурная революция, 2009. – 392 с.
11. Українські гуманісти епохи Відродження (Антологія) : У 2 т. / Упоряд. В. Литвинов. – К. : Наук. думка, 1995. – 594 с.
12. Философы Франции : словарь / под общ. ред. И. И. Блауберг. – М. : Гардарики, 2008. – 320 с.
13. Філософія ХХ – ХХІ століть : Імена : Біографічний словник / Укладач Ю. В. Омельченко. – К. : Фенікс, 2011. – 212 с.
14. Філософський енциклопедичний словник / В. Шинкарук та ін. ; Ін-т філософії ім. Г. С. Сковороди НАНУ. – К. : Абрис, 2002. – 742 с.

15. Хрестоматія по філософії : Учебне посібие / сост. А. Р. Абдулін. – Уфа, 2003. – 439 с.
16. Хрестоматія по філософії : Учебне посібие / сост. А. А. Радугін. – М. : Центр, 2001. – 416 с.
17. Человек : Мыслители прошлого и настоящего о его жизни, смерти и бессмертии. Древний мир — эпоха Просвещения / Редкол. : И. Т. Фролов и др. ; Сост. П. С. Гуревич. — М. : Политиздат, 1991. – 422 с.
18. Читанка з філософії : У 6-ти кн. – Кн. 1 : Філософія Стародавнього світу / за ред. Г. І. Волинки. – К. : Довіра, 1992. – 203 с.
19. Этика : Энциклопедический словарь / Под ред. Р. Г. Апресяна и А. А. Гусейнова. – М. : Гардарики, 2001. – 671 с.

Додаткова література:

1. Антисери Д. Западная философия от истоков до наших дней. Т. 1. Античность / Антисери Д., Реале Дж. – СПб. : ТОО ТК «Петрополис», 1994. – 880 с.
2. Антисери Д. Западная философия от истоков до наших дней. Т. 3. От Возрождения до Канта / Антисери Д., Реале Дж. – СПб. : «Пневма», 2002. – 880 с.
3. Антисери Д. Западная философия от истоков до наших дней. Т. 4. От романтизма до наших дней / Антисери Д., Реале Дж. – СПб. : ТОО ТК «Петрополис», 1997. – 880 с.
4. Блауберг И. И. Анри Бергсон / И. И. Блауберг. – М. : Прогресс-Традиция, 2003. – 672 с.
5. Вдовіна О. Давньоруські любомудри / Вдовіна О., Горський В., Завгородній Ю., Киричок О. – К. : ВД «КМ Академія», 2004. – 304 с.
6. Гайденок П. П. Прорыв к трансцендентному: Новая онтология XX века / П. П. Гайденок. – М. : Республика, 1997. – 495 с.
7. Галіченко М. В. Проблема застосування синергетичної методології в соціально-гуманітарних науках / М. В. Галіченко, І. Є. Поліщук. // Південний архів. Сер. : Істор. науки. – Херсон, 2010.– Вип. 31-32. – С. 26-34.
8. Галіченко М. В. Розвиток міжцерковних відносин на Херсонщині (1991-2006 рр.) / М. В. Галіченко. // Південний архів. Сер. : Істор. науки. – Херсон, 2007.– Вип. 26. – С. 258-262.
9. Гатальська С. М. Філософія культури / С. М. Гатальська. – К. : Либідь, 2005. – 328 с.
10. Горський В. С. Київ в історії філософії України / Горський В. С., Стратій Я. М., Тихолаз А. Г., Ткачук М. Л. – К. : ВД «КМ Academia»; «Пульсари», 2000. – 264 с.
11. Гришанов І. В. Навчально-методичні рекомендації з дисципліни «Філософія та методологія науки» для магістрантів усіх спеціальностей. – Ч. 1. / І. В. Гришанов, І. Є. Поліщук. – Херсон : Вид-во ХДУ, 2004. – 120 с.
12. Гришанов І. В. Навчально-методичні рекомендації з дисципліни «Філософія та методологія науки» для магістрантів усіх спеціальностей. – Ч. 2. / І. В. Гришанов, І. Є. Поліщук. – Херсон : Вид-во ХДУ, 2004. – 120 с.

13. Гусев В. И. История западноевропейской философии XV – XVII ст. / В. И. Гусев. – К. : Либідь, 2000. – 368 с.
14. Деррида Ж. Голос и феномен и другие работы по теории знака Гуссерля. – СПб. : Алетейя, 1999. – 208 с.
15. Диоген Лаэртский. О жизни, учениях и изречениях знаменитых философов. – М. : Мысль, 1979. – 620 с.
16. Коплстон Ф. История философии. XX век / Ф. Коплстон. – М. : ЗАО Центрполиграф, 2002. – 269 с.
17. Коплстон Ф. История философии. Древняя Греция и Древний Рим. – Т. 1. / Ф. Коплстон. – М. : ЗАО Центрполиграф, 2003. – 335 с.
18. Коплстон Ф. История философии. Древняя Греция и Древний Рим. – Т. 2. / Ф. Коплстон. – М. : ЗАО Центрполиграф, 2003. – 319 с.
19. Космос и душа. Учения о Вселенной и человеке в античности и средние века / Общ. ред. П. П. Гайденко, В. В. Петров. – М. : Прогресс-Традиция, 2005. – 880 с.
20. Космос и душа. Учения о Вселенной и человеке в античности и средние века. – Вып. 2. / [Ред. А. В. Серёгин]. – М. : Прогресс-Традиция, 2010. – 512 с.
21. Лавджой А. Великая цепь бытия / А. Лавджой. – М. : Дом интеллектуальной книги, 2001. – 376 с.
22. Литвинов В. Ренессансный гуманизм в Україні / В. Литвинов. – К. : Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2000. – 472 с.
23. Лукьянов А. Е. Лао-цзы и Конфуций : Философия Дао / А. Е. Лукьянов. – М. : Восточная литература, 2001. – 384 с.
24. Мотрошилова Н. В. Идеи Эдмунда Гуссерля как введение в феноменологию / Н. В. Мотрошилова. – М. : Феноменология-Герменевтика, 2003. – 720 с.
25. Переломов Л. С. Конфуций. Лунь юй / Л. С. Переломов. – М. : Наука, 1998. – 590 с.
26. Поліщук І. Є. Навчально-методичні рекомендації з дисципліни «Філософія та методологія науки» для магістрантів усіх спеціальностей / І. Є. Поліщук, М. В. Галіченко. – Херсон : Айлант, 2009. – 76 с.
27. Поліщук І. Є. Проблема української автокефалії : сучасний стан та шляхи вирішення / І. Є. Поліщук, М. В. Галіченко // Південний архів. Сер. : Істор. науки. – Херсон, 2009. – Вип. 30. – С. 108-114.
28. Рассел Б. История западной философии / Р. Бертран. – К. : Основи, 1995. – 759 с.
29. Рист Дж. М. Плотин : путь к реальности / М. Дж. Рист. – СПб. : «Издательство Олега Абышко», 2005. – 320 с.
30. Сковорода Григорій : образ мыслителя / Упоряд. : В. М. Нічик, В. Є. Бишовець, Я. М. Стратій. – К. : [б. и.], 1997. – 453 с.
31. Степанова А. С. Философия Древней Стои / А. С. Степанова. – СПб. : Алетея; KN, 1995. – 270 с.
32. Столович Л. Н. Красота. Добро. Истина: Очерк истории эстетической аксиологии / Л. Н. Столович. – М. : Республика, 1994. – 464 с.

33. Тажуризина З. А. Философия Николая Кузанского / Под ред. В. В. Соколова. – М. : Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2010. – 152 с.
34. Ушкалов Л. Скворода та інші : Причинки до історії української літератури / Л. Ушкалов. – К. : Факт, 2007. – 552 с.
35. Философия природы в античности и средние века. / Общ. ред. П. П. Гайденко, В. В. Петров. – М. : Прогресс-Традиция, 2000. – 608 с.
36. Черняков А. Г. Онтология времени. Бытие и время в философии Аристотеля, Гуссерля и Хайдеггера / А. Г. Черняков. – СПб. : Высшая религиозно-философская школа, 2001. – 460 с.
37. Шишков И. З. История философии. Реконструкция истории европейской философии через призму теории познания. Учеб. пособие. – М. : Книжный дом «ЛИБРИКОМ». 2013. – 848 с.
38. Шугаєва Л. М. Релігії світу / Л. М. Шугаєва. – К. : Академвидав, 2011. – 256 с.

Першоджерела:

1. Бергсон А. Избранное: Сознание и жизнь / А. Бергсон. – М. : РОССПЭН, 2010. – 399 с.
2. Бергсон А. Творческая эволюция / А. Бергсон. – М. : ТЕРРА-Книжный клуб ; КАНОН-пресс-Ц, 2001. – 384 с.
3. Беседы Эпиктета. – М. : Ладомир, 1997. – 312 с.
4. Гадамер Г. Герменевтика і поетика / Г. Гадамер. – К. : Юніверс, 2001. – 288 с.
5. Гадамер Г. Истина і метод / Г. Гадамер. – Т. 1. : Основи філософської герменевтики. – К. : Юніверс, 2000. – 464 с.
6. Гадамер Г. Истина і метод / Г. Гадамер. – Т. 2. – К. : Юніверс, 2000. – 478 с.
7. Гуссерль Э. Идеи к чистой феноменологии и феноменологической философии. Книга первая / Э. Гуссерль. – М. : Академический проект, 2009. – 489 с.
8. Гуссерль Э. Идея феноменологии : Пять лекций / Э. Гуссерль. – СПб. : ИЦ «Гуманитарная Академия», 2008. – 224 с.
9. Гуссерль Э. Избранные работы / Сост. В. А. Куренной. – М. : ИД «Территория будущего», 2005. – 464 с.
10. Гуссерль Э. Картезианские медитации/. – М.: Академический проект, 2010. – 229 с.
11. Дао-Де цзин : Книга о Пути. – М. : Феория, 2010. – 704 с.
12. Марк Аврелий. К себе самому / Марк Аврелий. – М. : Алетея-Новый акрополь, 1998. – 224 с.
13. Прокл. Первоосновы теологии / Прокл. – М. : Прогресс, 1993. – 320 с.
14. Сенека Луций Анней. Философские трактаты / Луций Анней Сенека. – СПб. : Алетея, 2001. – 400 с.
15. Тит Лукреций Кар. О природе вещей / Тит Лукреций Кар. – М. : Худож. лит., 1983. – 383 с.
16. Фрейд З. Леонардо да Винчи : воспоминания детства / З. Фрейд. – СПб. : Азбука классика, 2006. – 224 с.

17. Фрейд З. Остроумие и его отношение к бессознательному / З. Фрейд. – Мн. : Харвест, 2006. – 480 с.
18. Фрейд З. Психология бессознательного / З. Фрейд. – М. : Просвещение, 1990. – 448 с.
19. Фрейд З. Толкование сновидений / З. Фрейд. – СПб. : Азбука классика, 2006. – 318 с.
20. Фрейд З. Тотем и табу / З. Фрейд. – СПб. : Азбука классика, 2005. – 256 с.
21. Фрейд З. Художник и фантазирование / З. Фрейд. – М. : Республика, 1995. – 448 с.
22. Фромм Э. Величие и ограниченность теории Фрейда / Э. Фромм. – М. : АСТ, 2000. – 448 с.
23. Фромм Э. Забытый язык. Иметь или быть? / Э. Фромм. – М. : АСТ, 2009. – 442 с.
24. Фромм Э. Искусство любить. Исследование природы любви / Э. Фромм. – М. : Педагогика, 1990. – 160 с.
25. Фромм Э. Революция надежды. Навстречу гуманизированной технологии / Э. Фромм. – М. : АСТ, 2006. – 288 с.
26. Хайдеггер М. Основные проблемы феноменологии / М. Хайдеггер. – М. : Высшая Религиозно-философская школа, 2001. – 257 с.
27. Юнг К. Архетип и символ / К. Юнг. – М. : Ренессанс, 1991. – 304 с.

Интернет-ресурси

Галіченко М. В. Завдання для самостійної роботи студентів з дисципліни «Філософія» : Метод. рекомендації [Електронний ресурс] / М. В. Галіченко, І. Є. Поліщук. – Херсон, 2016. – 163 с. – Режим доступу : <http://eKhSUIR.kspu.edu/handle/123456789/2042>

Галіченко М. В. Методичні вказівки і рекомендації до семінарських занять та самостійної роботи з дисципліни «Філософія та методологія науки» : Метод. рекомендації [Електронний ресурс] / М. В. Галіченко, І. Є. Поліщук. – Херсон, 2015. – 87 с. – Режим доступу : <http://ekhsuir.kspu.edu/handle/123456789/1573>

Поліщук І. Є. Відкрите суспільство та його «вороги» К. Поппера : теоретичні здобутки та виховний потенціал [Електронний ресурс] / І. Є. Поліщук. // Духовна культура української молоді : реальний стан та перспективи розвитку. Зб. наук. статей. – Херсон, 2015. – С. 50-55. – Режим доступу: <http://ekhsuir.kspu.edu/handle/123456789/1578>

<http://www.gumer.info/> – електронна бібліотека філософських текстів.

<http://krotov.info> – бібліотека філософських та релігійних текстів.

<http://www.philsci.univ.kiev.ua/UKR/index.html> – електронна бібліотека кафедри філософії та методології науки Київського національного університету імені Т.Г. Шевченка.

<http://platonanet.org.ua/> – електронна бібліотека праць філософів та підручників з філософії.

4. Форма підсумкового контролю успішності навчання – екзамен у 1 та 2 семестрах

5. Засоби діагностики успішного навчання

1. Поточний контроль

Проводиться на кожному семінарському занятті. Оцінюється рівень розуміння студентом теоретичного матеріалу, вміння формулювати основні положення з теми.

2. Поетапний контроль

Проводиться по закінченню вивчення розділів програми. Проходить у формі контрольної роботи або тестових завдань.

3. Підсумковий контроль

Екзамен – усно або письмово.

ФІЛОСОФІЯ

Програма розроблена:

Гришанов Ігор Володимирович – доцент, кандидат філософських наук

ВСТУП

Програма вивчення навчальної дисципліни «Філософія» складена відповідно до освітньо-професійної програми підготовки бакалаврів усіх напрямів підготовки та спеціальностей.

Програма покликана орієнтувати студентів на самостійну роботу з вивчення таких навчальних дисциплін як «Історія філософії», «Логіка», «Релігієзнавство», «Етика», «Естетика», що входять на даний час до курсу «Філософія» і визначає основні напрями цієї роботи.

Предметом вивчення навчальної дисципліни «Філософія» є історія філософії, основні сучасні концепції онтології, феноменології, гносеології, соціальної філософії, філософської антропології, аксіології, логіки, етики, естетики, релігієзнавства.

Міждисциплінарні зв'язки. Курс філософії органічно пов'язаний як із дисциплінами природничого спрямування, так і з різноманітними галузями соціально-гуманітарного знання, що складають зміст навчального процесу всіх напрямів підготовки ХДУ. Світоглядна підготовка для засвоєння філософських знань здійснюється за допомогою дисциплін «Історія України» та «Історія України та української культури». Філософське знання в подальшому виконує методологічну роль та водночас конкретизується у курсі «Соціологія», служить фундаментом для розуміння спеціалізованого курсу для магістрантів «Філософія та методологія науки».

1. Мета та завдання навчальної дисципліни

1.1. Метою викладання навчальної дисципліни «Філософія» є ґрунтовна історико-філософська підготовка, ознайомлення з філософськими вченнями як теоретичною основою духовної культури у поєднанні з орієнтацією на світоглядно-філософські проблеми сьогодення.

1.2. Основними завданнями вивчення дисципліни «Філософія» є:

теоретичні:

- дати уявлення про специфіку філософії як важливої форми суспільної свідомості, історичного типу світогляду;
- показати методологічну роль філософського знання у розумінні онтологічних, гносеологічних, аксіологічних і соціальних проблем буття;
- ознайомити з історією філософської думки, зокрема, в Україні, з досягненнями сучасної філософії;
- дати студентам основи знань про логічність міркувань, висловлювань, питань і відповідей, аргументації;
- зрозуміти закономірності виникнення, розвитку та функціонування релігії, її склад та компоненти, взаємозв'язок та взаємодію релігії та інших галузей культури, яка сама звертається до філософсько-світоглядних питань про людину, світ та суспільство.

Програма має надати студентам цілісний виклад основних проблем філософських наук на рівні об'єктивного, ідеологічно незаангажованого

сучасного бачення проблем, ознайомити студентів із наявними філософськими концепціями в їх поліфонічному і плюралістичному звучанні, яке допомагає альтернативному сприйняттю і осмисленню буття.

Практичні:

- формування світоглядно-методологічної парадигми студентської молоді, усвідомлення ними свого місця і ролі в суспільстві;
- визначення ціннісних орієнтирів особистої та соціальної активності громадянина, розуміння проблеми людського буття і насамперед питання, що є людина, як їй жити, на що орієнтуватися у нових умовах, як долати різні перешкоди до майбутнього;
- сприяти формуванню у студентів здібностей до самостійного аналізу складних явищ суспільного життя, уміння пов'язувати загально-філософські проблеми із розв'язанням задач теорії і практики;
- навчити логічно мислити, міркувати і висловлюватись;
- допомогти скласти цілісне уявлення про етичні й естетичні цінності і «притосувати» їх до власних ціннісних орієнтацій, відкоригувати ці орієнтації;
- запропонована побудова викладу матеріалу повинна сприяти засвоєнню студентами філософії як цілісної системи людських знань, осмисленню проблем, що породжені сучасною суспільною практикою.

1.3. Згідно з вимогами освітньо-професійної програми студенти

повинні:

знати:

- основні теоретичні положення, важливі вузлові проблеми усіх тем програми;
- визначення фундаментальних філософських категорій зі сфер онтології, гносеології, логіки, науки, соціальної філософії, історії філософії, філософії культури, етики, естетики, релігієзнавства;
- добре орієнтуватися у першоджерелах та основній сучасній філософській літературі.

вміти :

- синтезувати набуті знання із фахових та гуманітарних дисциплін у цілісне світосприйняття;
- чітко, послідовно і несуперечливо формулювати свої думки, дохідливо і переконливо робити висновки;
- обґрунтовувати засобами логіки та конкретним матеріалом освоєваної спеціальності розв'язання практичних завдань, пов'язаних зі своєю професійною діяльністю;
- чітко усвідомлювати, що естетично і морально розвинена людина несе елементи прекрасного і доброго в усі види своєї діяльності, роблячи її, таким чином, більш успішною;
- застосовувати набуті знання при аналізі реалій сучасного суспільного буття;
- формувати власну позицію щодо актуальних проблем сьогодення.

Зміст дисципліни «Філософія» спрямований на формування компетентностей, які узгоджуються із загальною та професійною підготовкою бакалаврів:

1. Здатність діяти соціально відповідально та свідомо;
2. Цінування та повага різноманітності та мультикультурності;
3. Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями;
4. Здатність генерувати нові ідеї;
5. Здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел.

Програмні результати навчання:

Сформованість наукового світогляду, високого рівня культури.

На вивчення навчальної дисципліни відводиться 90 годин/3 кредити ECTS.

2. Інформаційний обсяг навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1. Філософія та її роль у житті людини. Генеза філософської думки та її культурно-історичної форми

Тема 1. Вступ до філософського світогляду

Типологія світоглядів: особливості міфологічного світогляду; поняття і сутність релігії, умови і причини виникнення релігійних вірувань; філософія як етап розвитку світогляду. Філософія у системі культури. Предмет філософії. Специфічні особливості філософських знань: загальність (універсальність), сутність, світоглядність, універсальна теоретична рефлексія. Функції філософії. Філософські дисципліни: Філософські аспекти розуміння предмета логіки. Роль логіки у підвищенні культурі мислення;

Етика як філософська наука про мораль. Основні завдання етики у сучасних умовах. Філософське і наукове знання. Методи і прийоми філософського аналізу. Діалектика як теорія розвитку і метод філософії. Історичні форми діалектики. Поняття закону. Законі діалектики. Основні принципи діалектики. Категорії діалектики. Приклад діалектики взаємозв'язку парної категорії. Сутність філософських антиподів діалектики: софістики, еkleктики, метафізики.

Тема 2. Стародавня індійська та китайська філософії. Антична філософія

Особливості стародавньої індійської та китайської філософії. Умови виникнення, загальна характеристика античної філософії. Періодизація її розвитку. Ідеї, провідні школи та представники античної натурфілософії. Криза унітарності мислення філософії Давньої Греції (Елейська школа, Емпедокл, Анаксагор, Демокрит). Оцінка діяльності давньогрецьких софістів, їх ідеї та представники. Життя та філософська діяльність Сократа. Теорія ідей Платона: її вияви у вченні Платона про людину та державу. Вихідні ідеї філософії Аристотеля. Аристотель про світоустрій. Аристотелева логіка, етика, політика та поетика. Філософія епохи еллінізму і Давнього Риму. Етичні ідеї Стародавнього світу.

Тема 3. Загальна характеристика філософії Середньовіччя та епохи Відродження

Християнська патристика: ідеї, представники та роль у духовному розвитку Середньовіччя. Основні проблеми, ідеї та представники схоластики зрілого Середньовіччя, вихідні ідеї «томізму». Проблема універсалій у середньовічній філософії. Напрями, ідеї та представники філософії європейського Відродження. Натурфілософія епохи Відродження (М. Кузанський, Дж. Бруно, М. Коперник, Г. Галілей). Філософія соціально-політичних рухів епохи Відродження. Етична думка Середньовіччя та Відродження.

Тема 4. Європейська класична філософія Нового часу та епохи Просвітництва (XVII–XVIII ст.)

Англійська філософія Нового часу (матеріалізм, емпіризм, соціально-політична спрямованість). Філософські погляди Ф. Бекона, його місце в розробці концепції емпіризму та індуктивного методу пізнання. Гносеологічні ідеї Дж. Локка, Дж. Берклі, Д. Юма. Проблема субстанції у філософії XVII ст. (Р. Декарт, Б. Спіноза, Г. Лейбніц). Соціально-філософський світогляд Нового часу. Натуралізм і історизм у розумінні суспільства. Вихідні ідеї європейського Просвітництва. Етичні вчення Нового часу.

Тема 5. Особливості та здобутки німецької класичної філософії

Вихідні ідеї філософії І. Канта. Філософія Г. В. Ф. Гегеля: система філософії; ідеалістична діалектика розвитку світу й людини як основне досягнення гегелівської філософії. Післякантівський німецький ідеалізм (Фіхте, Шеллінг). Антропологічний матеріалізм Л. Фейєрбаха. Критика релігії та ідеалізму у філософії Фейєрбаха. Філософія марксизму.

Тема 6. Сучасна світова філософія

Основні риси та напрями сучасної західної філософії. Ірраціоналізм (А. Шопенгауер, Ф. Ніцше). Позитивізм, неопозитивізм, постпозитивізм як філософське осмислення науки. Екзистенціалізм як філософія людського існування. Ідеї фрейдизму і неофрейдизму та їх вплив на громадську думку XX ст. Герменевтика як філософська теорія розуміння. Сучасна релігійна філософська думка. Філософія структуралізму як пошук глибинних основ культури. Філософська антропологія як вчення про сутність людини. Західна етична думка XX століття.

Тема 7. Українська філософія у контексті світової культури

Періодизація історії філософії України. Становлення філософії Київської Русі в X – XIV ст. Філософія Ренесансу й Просвітництва (XV – XVIII ст.) в Україні. Братські школи, Києво-Могилянська академія. Моральна філософія XVII століття і бачення нею шляхів досягнення людського щастя в Україні (Ф. Прокопович, Г. Сковорода). Джерела та національні особливості філософії України. Ідеї єдності слов'ян Кирило-Мефодіївське братські.

Натуралістично-позитивістські та соціалістичні ідеї у філософії України XIX ст. (О. О. Потебня, М. П. Драгоманов, І. Я. Франко, В. І. Вернадський та ін.). Філософія української діаспори (Д. Чижевський, В. Липинський). Українська філософія XX ст. Відродження 60-х років (П. Копнін, В. Шинкарук, М. Попович). Історія етичної думки в Україні.

Змістовий модуль 2. Логіка як філософська наука про закономірності міркувань

Тема 8. Місце логіки в методології наукового пізнання

Визначення логіки як науки. Етапи розвитку логіки. Логічна структура і логічна правильність міркувань. Основні поняття логіки: форми мислення, логічна теорія, закони логіки, нормативні принципи мови науки. Поняття формалізації. Види формалізації знання. Основні методологічні принципи формальної логіки. Основні закони логіки як принципи правильного міркування. Логічна характеристика поняття. Відношення між поняттями по змісту й обсягу. Визначення як логічна операція. Правила визначення.

Розподіл як логічна операція. Правила розподілу. Класифікація. Загальні відомості про силогістику. Семантика традиційної силогістики. Умовивід. Види умовиводів. Типи дедуктивних умовиводів. Безпосередні умовиводи і правила висновку до них. Опосередковані дедуктивні умовиводи: простий категоричний силогізм і правила висновку. Скорочений силогізм (ентимема). Відновлення силогізму з ентимемами. Мова логіки висловлень та предикатів: особливості побудови та застосування. Методи теорії моделей та теорії доказу у сучасній логіці. Індуктивний умовивід. Види індуктивних умовиводів. Методи встановлення причинних зв'язків. Умовивід за аналогією. Види аналогії. Умови спроможності висновків за аналогією.

Логічна характеристика питань та відповідей. Приклади. Модальні судження: види і типи модальностей. Порядок побудови формули мови логіки висловлень на прикладі атлетичної модальної логіки. Аргументація. Види аргументації. Доказ. Структура доказу. Види доказу. Критика і спростування. Правила і можливі помилки при доказі і спростуванні. Суперечка і дискусія як різновиди аргументації. Види знання і форми його розвитку: проблема, гіпотеза, теорія. Особливості застосування гіпотетико-дедуктивного методу.

Змістовий модуль 3: Філософські проблеми сучасної картини світу

Тема 9. Онтологія (Філософські проблеми буття дійсності)

Буття як всеохоплююча дійсність і філософська проблема. Буття і різноманіття типів дійсності. Категорія матерії, матеріальна єдність світу.

Філософські проблеми сучасної картини світу. Онтологічні проблеми сучасної наукової картини світу. Сучасна наука про рівні та форми виявлення буття. Всесвіт: модель походження, еволюції. Головні світоглядні висновки із загальної та спеціальної теорії відносності. Складні системи. Поняття доцільності. Моделі світу. Синергетика як теорія самоорганізації матерії: від хаосу до порядку. Відмінність живого від неживого. Концепція виникнення

життя. Походження й еволюція людини. Цінності як визначальні характеристики людського буття. Еволюція культури. Філософія свідомості та несвідомості. Форми поведінки співтовариств. Синтетична теорія еволюції і концепція коеволюції. Проблема онтологічного статусу свідомості та її суттєві ознаки. Проблема походження свідомості. Ідеальний статус буття свідомості. Свідомість і мова. Структура та функції свідомості. Проблема смерті та безсмертя людини у філософсько-світоглядному окресленні. До оновленого гуманізму. Про можливості свідомості, що розширюється, і моральність. Закономірності розвитку екосистем. Глобальні проблеми сучасності – екологічна, енергетична, сировинна, демографічна, продовольча. Моральні аспекти глобальних проблем сучасної цивілізації.

Тема 10. Основний зміст пізнавальної діяльності. Філософія та методологія науки і техніки

Проблема пізнання у філософії. Види пізнання та їх співвідношення.

Методи емпіричного та теоретичного пізнання. Єдність чуттєвого й раціонального в пізнанні. Методологія пізнання як форма організації оптимально ефективної діяльності людини. Проблема раціональності гуманітарного пізнання. Проблема істини у пізнанні (істина об'єктивна і суб'єктивна, абсолютна і відносна, істина - процес). Розуміння як методологічна процедура гуманітарного пізнання. Проблема інтерпретації культурних феноменів. Явне і неявне знання. Творчість і інтуїція у пізнанні. Специфіка науки, її співвідношення з філософією і позанауковим знанням. Філософія науки: наукове знання і форми його організації. Методологічні регулятиви розвитку наукового пізнання. Динаміка наукового знання: класична наука—некласична—постнекласична наука. Зміна наукових парадигм. Гуманізація науки і сцієнтизм культури як тенденція сучасного соціокультурного дискурсу. Нові типи раціональності: взаємовідношення науки—філософії—релігії. Етика науки. Наука як влада і наука як комунікація. Місце науки у системі духовної культури. Типологія філософських і методологічних проблем сучасної науки. Філософія техніки. Техніка як фактор розвитку сучасної цивілізації. Еволюція взаємовідносин між наукою і технікою. Концепції технологічного детермінізму. Загроза техногенних катастроф. Необхідність зміни технологічного світогляду. Екотехнологія. Філософія комп'ютерної революції. Етичні проблеми комп'ютеризації. Нове інформаційне середовище і проблема людських комунікацій. Науково-технічний прогрес і духовна ситуація сучасності.

Змістовий модуль 4. Соціальна філософія. Етика Естетика. Релігієзнавство.

Тема 11. Філософія соціуму

Предмет і завдання філософії історії суспільства як особливого напряму філософських досліджень. Проблема розуміння історії. Схеми історичного процесу. Поняття суспільства як природи і форми людського життя. Основні підходи до проблеми розвитку суспільства. Проблема суспільної

закономірності. Проблема суспільного прогресу. Духовне життя суспільства, його особливості та складові. Структура суспільної свідомості. Функції суспільної свідомості. Суспільство як система, основні сфери суспільного життя та їх взаємозв'язок. Сутність і основні контури політичної сфери життя суспільства. Політична влада, її місце у житті суспільства. Гуманізм і мораль у політиці. Філософія економічної сфери життя суспільства: основні поняття. Типологія політичних систем: тоталітаризм, авторитаризм їхня сутність і історичні перспективи. Сутність демократії і її сучасні види. Філософія політичної сфери життя суспільства: становлення цивільного суспільства.

Тема 12. Етика

Етика як філософська наука про мораль. Взаємозв'язок етики з іншими науками, що вивчають мораль. Основні завдання етики у сучасних умовах.

Головні етапи історичного розвитку етичної думки. Походження та історичні типи моралі. Природа і сутність моралі. Головні соціальні функції моралі.

Структура моральної свідомості. Добро і зло як провідні поняття моральної свідомості й категорії етики. Справедливість, обов'язок і відповідальність. Совість, гідність і честь. Сфері суспільного життя та мораль. Мораль та економіка. Мораль і політика. Мораль і релігія. Мораль і мистецтво. Співвідношення права й моралі. Моральна цінність товариськості, дружби, любові та шлюбно-сімейних стосунків. Умови виникнення й призначення професійної етики. Види професійної етики та їх гуманістична спрямованість. Особливості професійної етики фахівця.

Тема 13. Естетика

Предмет та завдання естетики. Естетика у системі наук. Структура естетичного знання. Естетичні теорії сучасності. Елементи естетичного знання у світогляді Київської Русі. Українська і російська естетика у XVIII ст. Розвиток естетичної теорії у Росії і та Україні XIX—XX ст. Основні поняття і категорії естетики. Сутність і специфіка естетичного. Прекрасне та потворне. Піднесене та низьке. Трагічне та комічне. Естетична свідомість. Специфіка і структура естетичної свідомості. Естетичне почуття. Естетичний смак. Естетичний ідеал. Естетична діяльність: специфіка естетичної діяльності. Естетична і художня діяльність, їх співвідношення і особливості. Поняття технічної естетики. Дизайн як проектна культура. Соціальна природа та функції мистецтва. Особливості відображення дійсності у мистецтві. Художній твір: зміст та форма. Система та класифікація видів мистецтва. Основні етапи еволюції мистецтва. Синтез мистецтв - головний принцип сучасного мистецтва.

Тема 14. Суттєві ознаки культури, її зміст та значення

Поняття цивілізації та її ознаки. Роль цивілізації у розвитку суспільних процесів. Культура і цивілізація: їх відмінностей та проблеми взаємодії. Моральні основи взаємодії культур. Місце філософії в культурі людини. Формування особистості та її культури. Поняття моральної культури. Зміст і

структура моральної культури особистості. Проблема морального вибору і свободи особистості. Моральний конфлікт й оптимальні шляхи його розв'язання. Особливості та зміст естетичної культури особистості. Естетичне виховання та його специфіка, методи та засоби. Етикет як морально-естетична культура спілкування.

Тема 15. Релігієзнавство

Предмет і основні розділи релігієзнавства. Структура релігійної свідомості. Соціальні функції релігії. Концепції походження релігії. Форми первісних вірувань. Релігії древніх цивілізацій. Національні релігії. Особливості світових релігій. Походження, віровчення і культ буддизму. Віровчення і культ християнства. Основні напрямки християнства. Іслам. Економічні й ідейні передумови виникнення ісламу. Віровчення і культ ісламу. Основні напрямки ісламу. Особливості становлення християнства в Київській Русі. Українська православна церква. Українська автокефальна православна церква. Міжрелігійні конфлікти в Україні. Нетрадиційні релігійні культури.

Вільнодумство і свобода совісті як закономірність духовного і соціального прогресу людства.

3. Основна література

1. Академічне релігієзнавство: підруч. для студентів вищих навч. закладів / за наук. ред. А. М. Колодного. – К., 2000.
2. Алексеев П. В. Философия: учебник / П. В. Алексеев, А. В. Панин. – М., 2003.
3. Васильев Л. С. История религий Востока : учеб. пособие/ Л. С. Васильев. – М., 2004.
4. Вайнтруб И. В. Священные лики цивилизаций / И. В. Вайнтруб. – К., 2001.
5. Введение в философию : учеб. пособие для вузов / авт. колл. : Фролов И. Т. и др. – М., 2003.
6. Власовський І. Нарис історії Української Православної Церкви. У 4 т. 5 кн. / І. Власовський. – К., 1998.
7. Волков Ю. Г. Человек : энцикл. словарь / Ю. Г. Волков, В. С. Поликарпов. – М., 2000.
8. Войшвилло Е. К. Логика: учеб. пособие / Е. К. Войшвилло, М. Т. Дегтярев. – М., 2001.
9. Гарднер М. Математические чудеса и тайны : пер. с англ. / М. Гарднер. – М., 1986.
10. Гетманова А. Д. Учебник по логике / А. Д. Гетманова. – М., 2000.
11. Гик Е. Я. Интеллектуальные игры и развлечения / Е. Я. Гик, А. В. Сухарев. – М., 1999.
12. Горський В. С. Історія української філософії: підручник / В. С. Горський, К. В. Кислюк. – К., 2004.
13. Ерышев А. А. Логика: курс лекций / А. А. Ерышев, Н. П. Лукашевич, Е. Ф. Сластенко. — К., 2000.
14. Жеребкін В. Є. Логіка : підруч. / В. Є. Жеребкін. – К., 2008.

15. Жоль К. К. Вступ до сучасної логіки / К. К. Жоль. – К., 2002.
16. История религии. В 2 т. : учебник / под ред. И. Н. Яблокова. – М., 2004.
17. История философии. Запад-Россия-Восток. В 4 кн. : учебник для студентов высших учебных заведений / отв. ред. М. Н. Мотрошилова. – М., 1995-1999.
18. Замалеев А. Ф. Курс истории русской философии : учеб. пособие для гуманитарных вузов / А. Ф. Замалеев. – М., 1995.
19. Зеньковский В. В. История русской философии. В 2 т. / В. В. Зеньковский. – Л., 1991.
20. Иванов Е. А. Логика : учебник / Е. А. Иванов. – М., 2000.
21. Ивин А. А. Логика : учебник / А. А. Ивин. – М., 2000.
22. Ивин А. А. Практическая логика / А. А. Ивин. – М., 2002.
23. Ивин А. А. Теория аргументации / А. А. Ивин. – М., 2000.
24. Ивин А. А. Риторика : искусство убеждать / А. А. Ивин. – М., 2003.
25. Ивлев Ю. В. Логика / Ю. В. Ивлев. – М., 2004.
26. Історія української філософії : хрестоматія. – Л., 2004. – 354 с.
27. Історія філософії в Україні : хрестоматія : навч. посібник / під ред. М. Ф. Тарасенка, М. Ю. Русина. – К., 1993.
28. Історія філософії : підручник / А. К. Бичко, І. В. Бичко, В. Г. Табачковський. — К., 2001.
29. Ишмуратов А. Т. Вступ до філософської логіки / А. Т. Ишмуратов. – К., 1997.
30. Ишмуратов А. Т. Конфлікт і згода. Основи когнітивної теорії конфліктів / А. Т. Ишмуратов. – К., 1996.
31. Канке В. А. Философия : учебник для вузов / В. А. Канке. – М., 2003.
32. Калінін Ю. А. Релігієзнавство: підручник / Ю. А. Калінін, Є. А. Харьковщенко. – К., 2002.
33. Классики мирового религиоведения: пер. с англ., нем., фр.: антология / сост. и общ. ред. А. Н. Красникова. — М., 1996.
34. Кириллов В. И. Упражнения по логике / В. И. Кириллов, Г. А. Орлов, Н. И. Фокина. – М., 2003.
35. Кириллов В. И. Логика: учебник для юридических вузов / В. И. Кириллов, А. А. Старченко. – М., 2001.
36. Кислюк К. В. Релігієзнавство: підручник / К. В. Кислюк, О. М. Кучер. – К., 2007.
37. Конвертський А. Є. Логіка : підручник / А. Є. Конвертський. – К., 2004.
38. Кузина Е. Б. Практическая логика. Упражнения и задачи с объяснением способов решения / Е. Б. Кузина. – М., 1996.
39. Кузнецов В. Г. Философия : учебник / В. Г. Кузнецов, И. Д. Кузнецова, В. В. Миронов, К. Х. Момджян. — М., 2004.
40. Курбатов В. И. Логика : учеб. пособие для студентов вузов / В. И. Курбатов. – Р. на/Д., 2001.
41. Курбатов В. И. Логика в вопросах и ответах : учеб. пособие / В. И. Курбатов – Р. на/Д., 1997.

42. Лубський В. І. Історія релігії: підручник / В. І. Лубський, М. В. Лубська. — К., 2004.
43. Лубський В. І. Релігієзнавство : підручник. — К., 2004.
44. Лубський В. І. Релігієзнавство : підручник / В. І. Лубський, В. І. Теремко, М. В. Лубська. — К., 2004.
45. Малахов В. П. Основы формальной логики: учеб. пособие для юристов / В. П. Малахов. — М., 1998.
46. Малерб М. Религии человечества. Миф, религия, культура : пер. с фр. / М. Малерб. — М.-СПб., 1997.
47. Никифоров А. Л. Общедоступная и увлекательная книга по логике, содержащая объемное и систематическое изложение этой науки профессором философии / А. Л. Никифоров. — М., 1995.
48. Огієнко І. І. Українська церква. В 2 т. — К., 1993.
49. Огородник І. В. Історія філософської думки в Україні : навч. посібник / І. В. Огородник, В. В. Огородник. — К., 1999.
50. Огородник І. Українська філософія в іменах: навч. посібник / І. Огородник, М. Русин / під ред. М. Ф. Тарасенка. — К., 1997.
51. Основы религиоведения : учебник / Ю. Ф. Борунков, И. Н. Яблоков, К. И. Никонов и др. — М., 2004.
52. Рассел Б. История западной философии : пер. с англ. / Б. Рассел. — Р. н/Д., 2002.
53. Реале Дж. Западная философия от истоков до наших дней. В 4 т.: пер. с ит. / Дж. Реале, Д. Антисери. — СПб, 1994-1996.
54. Религиоведение: хрестоматія для студ. высш. учеб. заведений / авт.-сост. П. И. Костюкович. — Мн., 2000.
55. Религия в истории и культуре : учебник для студентов вузов / под ред. М. Г. Писманика. — М., 2000.
56. Религия и общество: хрестоматія по социологии религии : учеб. пособие для вузов / сост. В. И. Гараджа, Е. Д. Руткевич. — М., 1996.
57. Религиоведение : учеб. пособие / науч. ред. А. В. Солдатов. — СПб., 2003.
58. Релігієзнавство: навч. посібник / за ред. С. А. Бублика. — стереотип, вид. — К., 2001.
59. Релігієзнавство : підручник / за ред. М. М. Заковича. — К., 2000.
60. Релігієзнавство : підручник / за ред. О. П. Сидоренко. — К., 2007.
61. Рузавин Г. И. Логика и основы аргументации / Г. И. Рузавин. — М., 2003.
62. Рузавин Г. И. Методологические проблемы аргументации / Г. И. Рузавин. — М., 1997.
63. Сафронов А. Религиозные психопрактики в истории культуры : моногр. / А. Сафронов. — Х., 2004.
64. Светлов В. А. Практическая логика / В. А. Светлов. — СПб., 1995.
65. Свинцов В. И. Логика / В. И. Свинцов. — М., 1998.
66. Скирбек Г. История философии : учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / Г. Скирбекк, Н. Гилье. — М., 2003.
67. Солодухин О. А. Логика / О. А. Солодухин. — Р. н/Д., 2000.

- 68.Спиркин А. Г. Философия : учебник / А. Г. Спиркин. — 2-е изд. - М., 2002.
- 69.Сухина В. Ф. Практикум по философии: учеб. пособие/ В. Ф. Сухина, К. В. Кислюк. – Х., 2001.
- 70.Тарнас Р. История западного мышления : пер. с англ. / Р. Тарнас. – М., 1995.
- 71.Токарев С. А. Религия в истории народов мира/ С. А. Токарев. — 4-е изд., испр. и доп.— М, 1986.
- 72.Торчинов Е. А. Религии мира: опыт запредельного: трансперсон, состояния и психотехника. — СПб., 1999.
- 73.Тофтул М. Г. Логіка : навч. посібник для студентів внз / М. Г. Тофтул. — К., 2003.
- 74.Філософія : навч. посібник / за ред. І. Ф. Надольного. – К., 2005.
- 75.Философия: учебник / отв. ред. : В. Д. Губин, Т. Ю. Сидорина, В. П. Филатов. – М., 2001.
- 76.Философия: учеб. для вузов / отв. ред. В. П. Кохановский. – Р. н/Д., 2004.
- 77.Фролов И. Т. Введение в философию: учебник / И. Т. Фролов. – М., 2002.
- 78.Федів Ю. Історія української філософії : навч. посібник / Ю. Федів, Н. Мозгова – К., 2001.
- 79.Хоменко І. В. Логіка – юристам / І. В. Хоменко. – К., 1997.
- 80.Хоменко І. В. Логіка : практикум / І. В. Хоменко. – К., 2002.
- 81.Чижевський Д. Нариси з історії філософи в Україні / Д. Чижевський // Твори. В 4 т. / під заг. ред. В. Лісового. – К., 2005.
- 82.Элиаде М. Очерки сравнительного религиоведения: пер. с фр. / М. Элиаде. – М., 1999.
- 83.Элиаде М. Трактат по истории религий. В 2 т. : пер. с фр. / М. Элиаде. – СПб., 1999.

Додаткова література:

1. Аболина Т. Г. Исторические судьбы нравственности // Философский анализ нравственной культуры. – К., 1992.
2. Ариес Ф. Человек перед лицом смерти. – М., 1992.
3. Батай Ж. Литература и зло. – М., 1994.
4. Борев Ю. А. Эстетика – М., 1988.
5. Вебер М. Протестантська етика і дух капіталізму. – К., 1994.
6. Воропай О. Звичаї нашого народу. Етнографічний нарис – К., 1994.
7. Гадамер Г. Г. Актуальность прекрасного – М., 1991
8. Глюксман А. Одинадцята заповідь – К., 1994.
9. Гусейнов А. А., Иррилиц Г. Краткая история этики. – М., 1987.
- 10.Гусейнов А.А. Введение в этику – М., 1985.
- 11.Ермоленко А. Н. Этика ответственности и социальное бытие человека // Современная немецкая практическая философия – К., 1994.
- 12.Етика Навчальний посібник / Т. Г. Аболіна та інш. – К., 1992.
- 13.Жизнь после смерти – М., 1991.
- 14.Зимбардо Ф. Застенчивость. – М., 1991.

15. Канарский А. С. Диалектика эстетического процесса // Диалектика эстетического как теория чувственного познания – К., 1979.
16. Коган Л. Н. Зло. – Екатеринбург, 1992.
17. Кучерюк Д. Ю. Естетика праці. Ціннісні відносини. Творчість. Людина. – К., 1989.
18. Левчук Л. Естетика. – К., 1997.
19. Лосев А. Ф. История античной эстетики. – М., 1963.
20. Лосев А. Ф. Проблемы символа и реалистическое искусство. – М., 1995.
21. Лосев А. Ф. Эстетика Возрождения. Исторический смысл Возрождения. – М., 1998.
22. Лосский Н. О. Бог и мировое зло. – М., 1994.
23. Лотман Ю. М. Об искусстве. – СПб., 1998.
24. Лунин И. П. Искусство как социальный феномен. – М., 1984.
25. Льюис К. С. Любовь. Страдание. Надежда. Притчи. Трактаты – М., 1992.
26. Любимова Т. Б. Трагическая как эстетическая категория – М., 1985.
27. Любимова Т. Б. Комическое, его виды и жанры. – М., 1980.
28. Макаров А. Світло українського бароко. – К., 1994.
29. Малахов В. Етика. Курс лекцій -К., 1996.
30. Москвичева Л. Н. Эстетическое развитие личности и ее творческий потенциал. – М., 1985.
31. Мукаржовский Я. Исследования по эстетике и теории искусства. – М., 1994.
32. Овсянников М. Ф. История эстетической мысли. – М., 1978.
33. Овсянников М. Ф. Эстетика в прошлом, настоящем и будущем. – М., 1988.
34. Ортега-и-Гассет Х. Дегуманизация искусства и другие работы. – М., 1991.
35. Основи художньої культури. Частина I. Історія та теорія світової художньої культури. – Харків, 1999.
36. Петров М. К. Искусство и наука. Пираты Эгейского моря и личность. – М., 1995.
37. Проценко О. П. Етикет і ділові відносини. Конспект лекцій із спецкурсу. – Харків, 1993.
38. Проценко О. П. Модуси етикету : добро, краса, користь. – Харків, 1994.
39. Рытников Л. А. Эстетическое сознание : сущность и специфика. – М., 1985.
40. Савилова Т. А. Эстетические категории. – К.-Одесса, 1977.
41. Смолка К. Правила хорошего тона. – М., 1980.
42. Столович Л. Н. Красота. Добро. Истина: Очерк истории эстетической аксиологии. – М., 1994.
43. Татаркевич В. Античная эстетика. — М., 1977.
44. Томан Т. Мистецтво говорити. — К., 1986.
45. Українська душа – К. 1992
46. Ушкалов Л. І. Світ українського бароко. — Харків, 1995.
47. Филиппьев Ю. А. Искусство в системе человеческих ценностей. — М., 1996.

48. Хорват В. Вежливость на каждый день. — М., 1981.
49. Художня культура. Скорочений словник / За редакцією В. О. Лозового (українською та російською мовами). — Харків, 1996.
50. Худушин Ф. С. Эстетический идеал. — М., 1985.
51. Шестаков В. П. Эстетические категории. Опыт систематического и исторического исследования. — М., 1983.
52. Шестаков В. П. Очерки по истории эстетики. — М., 1979.
53. Шимунек Е. Эстетика и всеобщая теория искусств. — М., 1980.
54. Шпара П. Е. Технічна естетика та основи художнього конструювання. — К., 1984.
55. Эстетика: Словарь / Под общей ред. А. А. Беляева и др. — М., 1989.
56. Эстетика: Словарь. — М., 1990.
57. Эстетика: Учебн. пособие / Под ред. В. А. Лозового. — Сумы, 1999.
58. Эстетика: Учебное пособие / Л. Т. Левчук, Д. Ю. Кучерюк, В. И. Панченко, М. Ю. Русин. — К., 1991.
59. Эстетические категории и искусство. — Кишинев, 1989.
60. Юлдашев А. Г. Искусство : Философские проблемы исследования. — М., 1981.

Интернет-ресурси

1. <http://www.gumer.info/> - електронна бібліотека філософських текстів.
2. <http://krotov.info> – бібліотека філософських та релігійних текстів.
3. <http://www.philsci.univ.kiev.ua/UKR/index.html> - електронна бібліотека кафедри філософії та методології науки Київського національного університету імені Т.Г. Шевченка.
4. <http://platonet.org.ua/> - електронна бібліотека праць філософів та підручників з філософії.

4. Форма підсумкового контролю успішності навчання – екзамен у 1 та 2 семестрах

5. Засоби діагностики успішного навчання

1. Поточний контроль

Проводиться на кожному семінарському занятті. Оцінюється рівень розуміння студентом теоретичного матеріалу, вміння формулювати основні положення з теми.

2. Поетапний контроль

Проводиться по закінченню вивчення розділів програми. Проходить у формі контрольної роботи або тестових завдань.

3. Підсумковий контроль

Екзамен – усно або письмово.

ФІЛОСОФІЯ

Розробник програми:

Галіченко Максим Володимирович – кандидат філософських наук, старший викладач кафедри філософії та соціально-гуманітарних наук

ВСТУП

Програма вивчення навчальної дисципліни «Філософія» складена відповідно до освітньо-професійної програми підготовки бакалаврів усіх напрямів підготовки та спеціальностей.

Предметом вивчення навчальної дисципліни «Філософія» є історія філософії, основні проблеми та розділи сучасної філософії, а також логіка, етика, естетика і релігієзнавство.

Міжпредметні зв'язки. Навчальна дисципліна «Філософія» сприяє загальнонауковій та соціально-гуманітарній підготовці студентів закладів вищої освіти. У процесі вивчення цієї дисципліни залучаються знання з історії України та української культури, шкільного курсу природничих і гуманітарних дисциплін. Цей курс пов'язаний з соціологією та політологією, які вивчаються на старших курсах. Він є базовим для методологічної підготовки студентів до написання курсових та випускних робіт. Також навчальна дисципліна «Філософія» пов'язана з курсом «Філософія та методологія науки», який опановують магістранти, а також з курсом «Історія та філософія науки», що забезпечує світоглядну підготовку здобувачів ступеня доктора філософії PhD. Таким чином курс «Філософія» виконує інтегративну роль для всіх трьох рівнів здобуття вищої освіти в Україні.

1. Мета та завдання навчальної дисципліни:

1.1. Метою викладання навчальної дисципліни «Філософія» є ґрунтовна світоглядна та методологічна підготовка студентів, які отримують знання про історико-філософський процес, основні проблеми сучасної філософії та шляхи їх осягнення, знайомляться з базовими законами і формами мислення, категоріями етики, естетики і релігієзнавства. Це сприятиме формуванню у студентів критичного мислення, відповідальності, толерантності, поваги до культурних здобутків людства.

1.2. Основні завдання вивчення дисципліни «Філософія»:

Теоретичні:

Виклад курсу «Філософія» спрямований на вивчення здобутків світової та вітчизняної філософської думки від її витоків до сьогодення, що дозволяє зрозуміти ті проблеми в осягненні світу, людини та суспільства, які існують наразі. Формування філософського світогляду дозволить у майбутньому студентам комплексно вирішувати свої фахові проблеми. Знання методології дозволить успішно вирішувати наукові завдання. Вивчення етики, естетики і релігієзнавства дозволить осягнути духовну культури світу та України, постійно розвиватися і вдосконалюватися.

Практичні:

Специфічною особливістю курсу «Філософія» є формування критичного мислення, яке визнається однією з найголовніших компетентностей ХХІ століття. Формування критичного мислення тісно пов'язано з необхідністю активної громадської діяльності з метою реалізації ідей сталого розвитку світу, утвердження прав і свобод громадянина, збереження навколишнього середовища, утвердження демократії. Студенти мають усвідомити власну відповідальність світ у якому ми всі живемо.

1.3. Згідно з вимогами освітньо-професійної програми бакалаври повинні знати:

- об'єкт, предмет, методи та функції філософії;
- основні філософські категорії;
- основні світові та українські філософські школи і концепції;
- зміст сучасних онтологічних, феноменологічних, гносеологічних, філософсько-антропологічних, соціально-філософських, аксіологічних вчень;
- основні закони і форми правильного мислення;
- основні категорії етики та естетики;
- основні релігійні системи сучасного світу.

Вміти:

- критично аналізувати існуючі філософські, наукові та релігійні теорії, концепції і доктрини;
- формувати власну світоглядну та громадську позицію;
- застосувати набути філософські знання в подальшій практичній, зокрема професійній, діяльності;
- логічно мислити та висловлюватись;
- формулювати соціально відповідальні цілі та прийнятні способи їх досягнення.

Зміст дисципліни «Філософія» спрямований на формування компетентностей, які узгоджуються із загальною та професійною підготовкою бакалаврів:

1. Здатність діяти соціально відповідально та свідомо;
2. Цінування та повага різноманітності та мультикультурності;
3. Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями;
4. Здатність генерувати нові ідеї;
5. Здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел.

Програмні результати навчання:

Сформованість наукового світогляду, високого рівня культури.

На вивчення навчальної дисципліни «Філософія» відводяться 90 годин / 3 кредити ECTS.

2. Інформаційний обсяг навчальної дисципліни «Філософія»

Предмет філософії

Історичні типи світогляду (міфологія, релігія, філософія). Філософія як світогляд. Філософія і наука. Основні теми філософствування. Основні розділи і напрями філософії. Функції філософії.

Філософія Стародавнього Сходу

Особливості давньоіндійської філософії. Упанішади. Ортодоксальні школи: веданта, міманса, санкх'я, вайшешика, йога, ньая. Неортодоксальні школи: джайнізм, буддизм, чарвака. Давньокитайська філософія: конфуціанство, даосизм, моїзм, легізм, інь-ян, школа імен.

Філософія Стародавньої Греції

Передумови становлення та особливості давньогрецької філософії Рання давньогрецька філософія: «Сім мудреців», Гесіод, Мілетська школа, Геракліт Ефеський, Піфагор та піфагорійці, Елейська школа, Емпедокл, Анаксагор, давньогрецькі атомісти (Левкіпп, Демокріт). Давньогрецька філософія класичного періоду: софісти, Сократ, сократичні школи, Платон, Аристотель. Філософія елліністичного періоду: епікуреїзм, стоїцизм, скептицизм, неоплатонізм, неопіфагореїзм. Значення античної філософії для становлення європейської філософської традиції.

Філософія доби Середньовіччя та Відродження

Західна і східна апологетика. Патристика. Августин Блаженний. Схоластика. Номіналізм та реалізм. Фома Аквінський. Значення номіналізму для розвитку європейської науки. Арабська середньовічна філософія.

Філософська думка доби Відродження. Європейський гуманізм. Натурфілософія (Леонардо да Вінчі, М. Кузанський, Дж. Бруно). Соціально-філософські погляди (Н. Макіавеллі, Томас Мор, Томмазо Кампанелла).

Філософія Нового часу та Просвітництва

Передумови формування філософії Нового часу. Проблема методу. Емпіризм та раціоналізм. Ф. Бекон, Р. Декарт, Б. Спіноза, Дж. Локк, Г. Лейбніц, Д. Юм, Дж. Берклі, Б. Паскаль. Механістичний характер філософії Нового часу.

Філософська думка доби Просвітництва. Французьке Просвітництво (Ж. Ж. Руссо, Д. Дідро, Вольтер, Ш. Л. Монтеск'є, Ж. Ламетрі, П. Гольбах, К. Гельвецій, Е. Кондільяк). Німецьке Просвітництво. Американське Просвітництво.

Класична німецька філософія

Кантівський переворот у філософії. Філософія І. Г.Фіхте. Філософія Г. В. Ф. Гегеля (діалектика, абсолютний ідеалізм). Філософія Ф. В. Й. Шеллінга (філософія природи, філософія мистецтва, філософія релігії). Антропологічний матеріалізм Л. Фейєрбаха. Марксизм. Значення класичної німецької філософії для розвитку європейської філософської свідомості.

Некласична філософія ХІХ століття

Розвиток ірраціоналізму. А. Шопенгауер. Ф. Ніцше. А. Бергсон. Зародження філософії екзистенціалізму (С. К'еркегор).

Сучасна світова філософська думка

Позитивізм та його історичні форми: емпіріокритицизм, неопозитивізм, постпозитивізм. Екзистенціалізм (німецький, французький, російський, італійський, іспанський). Релігійна філософія: неотомізм, християнський еволюціонізм (Тейяр де Шарден), персоналізм, протестантська філософія. Прагматизм (Ч. С. Пірс, У. Джеймс, Дж. Дьюї). Психологія. Психоаналіз. Неофрейдизм (К. Юнг, А. Адлер, Е. Фромм). Філософська антропологія (М. Шелер). Феноменологія (Е. Гуссерль). Герменевтика (П. Рікер). Структуралізм та постструктуралізм. Неокантіанство (Марбурзька та Баденська школа). Філософія постмодерну (Ж. Дерріда, М. Фуко, Ж. Делез, Ж. Бодрійяр, Ф. Гваттарі), Франкфуртська школа.

Українська філософія

Особливості української філософської традиції. Філософська думка Київської Русі. Український ренесансний гуманізм. Острозький культурно-освітній центр. Українські полемісти. Філософія Києво-Могилянської академії (Ф. Прокопович). Г. Сковорода. Академічна філософія ХІХ ст. Київська релігійно-філософська школа (П. Юркевич). Філософія української діаспори (Д. Чижевський, В. Липинський, Д. Донцов, В. Петров). Українська філософія ХХ ст. (В. Вернадський, І. Франко, В. Юринець). Відродження 60-х років. Київська школа філософів (П. Копнін, В. Шинкарук, М. Попович, С. Кримський, І. Бичко, В. Табачквський).

Філософська онтологія

Основні онтологічні категорії: існування, буття, світ, субстанція. Основні форми буття. Людське буття. Світ «повсякденності» як світ людського існування. Матерія як філософська категорія. Сучасні філософські та наукові підходи до матерії. Матерія і рух. Рух і спокій. Рух і розвиток. Форми руху матерії. Принципи класифікації форм руху матерії. Простір і час як форми буття. Поняття соціального простору і часу.

Феноменологія

Природничі засади свідомості. Соціальні аспекти свідомості. Функції свідомості. Структура свідомості. Самосвідомість та її функції. Проблема ідеального. Мислення і мова. Суспільна свідомість та її форми.

Гносеологія

Проблема пізнання в історії філософії. Пізнання і практика. Суб'єкт і об'єкт пізнання. Чуттєвий і раціональний рівні пізнання. Емпіричний і раціональний рівні наукового пізнання. Логіка наукового пізнання. Етапи наукового пізнання (факт, проблема, наукова ідея, гіпотеза, теорія). Методи наукового пізнання. Теорія істини. Критерії істини. Істина абсолютна та відносна. Конкретність істини. Істина об'єктивна та суб'єктивна.

Філософська антропологія

Проблема людини в історії філософії. Філософські аспекти антропосоціогенезу. Людина як космічна істота. Біологічне та соціальне в людині. Критика біологізаторських та соціологізаторських підходів до людини. Сенс життя. Проблема життя, смерті та безсмертя. Філософія особистості. Свобода особистості.

Соціальна філософія.

Основні підходи до розуміння суспільства в історії філософії. Сучасні філософські концепції суспільства. Основні сфери життєдіяльності суспільства. Суспільство як система соціальних відносин. Історичні типи спільності людей. Глобальні проблеми людства. Стратегія майбутнього.

Філософія історії

Філософія історії як розділ філософії. Об'єкт та предмет філософії історії. Історіософія. Теорія історичного пізнання. Методологія історії. Формаційний підхід до розуміння історичного процесу. Цивілізаційний підхід (М. Данилевський, О. Шпенглер, А. Дж. Тойнбі, С. Гантінгтон, М. Михальченко, Ю. Павленко). Закономірності та рушійні сили історичного процесу. Роль особистості в історії. Сенс історії.

Філософія науки та техніки

Основні етапи розвитку філософії науки. Наука як соціальний інститут. Етика науки. Філософія техніки. Значення розвитку техніки для сучасної цивілізації. Науково-технічний прогрес: здобутки та загрози. Вплив комп'ютеризації та роботизації на політичний, економічний та соціальний устрій світу.

Аксіологія

Цінності як визначальні характеристики людського буття. Основні сучасні аксіологічні теорії. Структура цінностей. Базові цінності. Ціннісні орієнтації. Проблема ідеалу.

Логіка

Історія логіки. Закони логіки. Поняття. Судження. Умовивід.

Етика

Предмет етики. Сутність, структура і функції моралі. Основні етапи розвитку етичної думки. Основні категорії етики: добро, зло, сенс життя, щастя, совість, сором. Шлюб і сім'я.

Естетика

Предмет естетики. Основні етапи розвитку естетичної думки. Естетична свідомість та естетична діяльність. Категорії естетики. Мистецтво як специфічна форма відображення світу.

Релігієзнавство

Релігієзнавство як сфера гуманітарного знання. Основні розділи сучасного релігієзнавства. Методологічні принципи академічного релігієзнавства. Сутність релігії. Філософські концепції природи релігії. Структура релігії. Суспільні функції релігії. Класифікація релігій. Історична генеза релігії (первісні вірування, ранні та пізньонаціональні релігії). Світові релігії. Новітні релігійні течії і рухи. Екуменізм. Релігії в Україні.

3. Основна література

1. Академічне релігієзнавство / За заг. наук. ред. А. М. Колодного. – К. : Світ знань, 2000. – 862 с.
2. Александрова О. Філософія Середніх віків та доби Відродження : підручник для ВНЗ / О. Александрова. – К. : Парапан, 2002. – 172 с.
3. Андрущенко В. Сучасна соціальна філософія. Курс лекцій / В. Андрущенко, М. Михальченко. – К. : Генеза, 1996. – 368 с.
4. Андрущенко В. Сучасна соціальна філософія. Курс лекцій : у 2-х т. – Т. 2. / В. Андрущенко, М. Михальченко. – К. : Генеза, 2003. – 317 с.
5. Асмус В. Ф. Античная философия / В. Ф. Асмус. – М. : Высш. шк., 2005. – 408 с.
6. Бандурка О. М. Курс логіки. Підручник / О. М. Бандурка, О. В. Тягло. – К. : Літера ЛТД, 2002. – 160 с.
7. Блощинська В. А. Етика. Практикум : Навч. посіб. / В. А. Блощинська. – К.: Центр навчальної літератури, 2005. – 248 с.

8. Бойченко І. В. Філософія історії / І. В. Бойченко. – К. : Знання, 2010. – 724 с.
9. Борев Ю. Б. Естетика : Учебник / Ю. Б. Борев. – М. : Высш. шк., 2002. – 511 с.
10. Будко В. В. Философия науки : учеб. пособие / В. В. Будко. – Харьков : Консум, 2005. – 268 с.
11. Бушман І. О. Естетика : навч. посіб. / І. О. Бушман. – Суми : Вид-во СУМДУ, 2005. – 141 с.
12. Габрієлян О. А. Філософія історії : підручник / О. А. Габрієлян, І. І. Кальной, О. П. Цветков. – К. : Академвидав, 2010. – 216 с.
13. Горський В. С. Нариси з історії філософської культури Київської Русі. – К. : Наук. думка, 1993. – 164 с.
14. Горський В. С. Історія української філософії / В. С. Горський, К. В. Кислюк. – К. : Либідь, 2004. – 488 с.
15. Гришанов І. В. Философия : Учеб. пособие / И. В. Гришанов. – Херсон : Айлант, 2008. – 264 с.
16. Губар О. М. Філософія : інтерактивний курс лекцій : Навч. посіб. / О. М. Губар. – К. : Центр навч. літератури, 2007. – 416 с.
17. Губерський Л. Філософія / Л. Губерський. – Харків : Фоліо, 2017. – 624 с.
18. Жеребкін В. Є. Логіка : Підручник / В. Є, Жеребкін. – К. : Т-во «Знання», КОО, 2003. – 255 с.
19. Зотов А. Ф. Современная западная философия : Учебник / А. Ф. Зотов. – М. : Высш. шк., 2005. – 781 с.
20. Ильин В. В. Аксиология / В. В. Ильин. – М. : Изд-во МГУ, 2005. – 216 с.
21. История восточной философии : Учеб. пособие / отв. ред. М. Т. Степанянц. – М. : РАН ИФ, 1998. – 122 с.
22. История философии : Учебник для вузов / под ред. В. В. Васильева, А. А. Кротова, Д. В. Бугая. – М. : Академический проект, 2005. – 680 с.
23. История философии : Учебник для вузов / под ред. В. П. Кохановского, В. П. Яковлева. – Ростов-на-Дону : Феникс, 2002. – 576 с.
24. История этических учений : Учебник. / Под ред. А. А. Гусейнова. – М. : Гардарики, 2003. – 911 с.
25. Історія філософії : Підручник / за ред. В. І. Ярошовця. – К. : Вид. ПАРАПАН, 2002. – 774 с.
26. Калінін Ю. А. Релігієзнавство : Підручник / Ю. А. Калінін, Є. А. Харьковщенко. – К. : Наукова думка, 2000. – 352 с.
27. Карпенко І. В. Основи філософських знань / І. В. Карпенко. – Харків : Вид-во ХНУ ім. В. Каразіна, 2013. -
28. Киричок О. Б. Філософія : Підручник / О. Б. Киричок. – Полтава : ПДАА, 2010. – 381 с.
29. Кислюк К. В. Релігієзнавство : Підручник / К. В. Кислюк, О. М. Кучер. – К. : Кондор, 2004. – 646 с.
30. Колодний А. М. Основи релігієзнавства. Курс лекцій / А. М. Колодний. – Дрогобич : Коло, 2006. – 168 с.
31. Кремень В. Г. Філософія : мислителі, ідеї, концепції: Підручник / В. Г. Кремень, В. В. Ільїн. – К. : Книга, 2005. – 528 с.

32. Кривуля О. М. Філософія : Навч. посіб. / О. М. Кривуля. – Харків : ХНУ ім. В. М. Каразіна, 2010. – 592 с.
33. Лешан В. Ю Основи релігієзнавства : Підручник / В. Ю. Лешан. – Чернівці : Рута, 2005. – 304 с.
34. Лубський В. І. Релігієзнавство : підручник / В. І. Лубський, В. І. Теремко, М. В. Лубська. – К. : Академвидав, 2008. – 464 с.
35. Лузан А. О. Вступ до філософії / А. О. Лузан. – К. : ЦУЛ, 2013. – 136 с.
36. Малахов В. А. Етика. Курс лекцій : Навч. посібник / В. А. Малахов. – К. : Либідь, 2006. – 384 с.
37. Огородник І. В. Історія філософської думки в Україні : Навч. посіб. / І. В. Огородник, В. В. Огородник. – К. : КНЕУ, 1999. – 316 с.
38. Пазенок В. С. Філософія : Підручник / В. С. Пазенок. – К. : Академія, 2007. – 280 с.
39. Пашук А. І Нариси з історії філософії середніх віків : Підручник / А. І. Пашук. – К. : Видавничий дім «Ін Юре», 2007. – 712 с.
40. Петрушенко В. Л. Філософія : Курс лекцій : Навч. посіб. / В. Л. Петрушенко. – Львів, 2005. – 506 с.
41. Подольська Є. А. Філософія. Підручник / Є. А. Подольська. – К. : Фірма «Інкос», Центр навч. літератури, 2006. – 704 с.
42. Політична філософія / за ред. Є. М. Суліми. – К. : Знання, 2006. – 799 с.
43. Рижак Л. Філософія / Л. Рижак. – Львів : Вид-во Львів. ун-ту ім. Івана Франка, 2013. – 650 с.
44. Саух П. Ю. Філософія : підручник для ВНЗ / П. Ю. Саух. – К. : ЦНЛ, 2003. – 256 с.
45. Семенюк Е. Філософія сучасної науки та техніки / Е. Семенюк, В. Мельник. – Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2012. – 306 с.
46. Сидоренко О. П. Релігієзнавство : Підручник / О. П. Сидоренко. – К. : Знання, 2008. – 470 с.
47. Скирбекк Г. История философии : Учеб. пособие / Г. Скирбекк, Н. Гилье. – М. : Гуман. Изд. Центр ВЛАДОС, 2003. – 800 с.
48. Спиркин А. Г. Философия : Учебник / А. Г. Спиркин. – М. : Гардарики, 2002. – 736 с.
49. Степанянц М. Т. Восточные философии : Учебник для вузов / М. Т. Степанянц. – М. : Академпроект, 2011. – 549 с.
50. Тофтул М. Г. Етика : Підручник / М. Г. Тофтул. – К. : Академія, 2005. – 416 с.
51. Тофтул М. Г. Логіка : Підручник / М. Г. Тофтул. – К. : Академія, 2008. – 400 с.
52. Українська філософія в іменах : Навч. посіб. / І. Огородник, М. Русин. – К. : Либідь, 1997. – 328 с.
53. Философия : Учебник / под ред. А. Ф. Зотова, В. В. Миронова, А. В. Разина. – М. : Академический Проект; Трикста, 2004. – 688 с.
54. Філософія : Навч. посіб. / за ред. І. Ф. Надольного. – К. : Вікар, 2006. – 455 с.

55. Філософія : підручник / ред. : М. І. Горлач, В. Г. Кремень, В. К. Рибалка. – Харків : Консум, 2000. – 672 с.
56. Філософія : Підручник / О. П. Сидоренко, С. С. Королюк, М. С. Філяпін та ін. ; за ред. О. П. Сидоренко. – К. : Знання, 2010. – 414 с.
57. Філософія. Світ людини. Курс лекцій / В. Г. Табачковський, М. О. Булатов, Н. В. Хамітов. – К. : Либідь, 2004. – 432 с.
58. Хамітов Н. В. Історія філософії. Проблема людини та її меж / Н. В. Хамітов, Л. Н. Гармаш, С. А. Крилова. – К. : Наукова думка, 2000. – 272 с.
59. Хоменко І. В. Логіка : Підручник / І. В. Хоменко. – К. : Центр учбової літератури, 2007. – 335 с.
60. Чанышев А. Н. Философия Древнего мира (история философии) / А. Н. Чанышев. – М. : Высш. шк., 1999. – 703 с.
61. Черній А. М. Релігієзнавство : Підручник / А. М. Черній. – К. : Академвидав, 2008. – 400 с.
62. Щерба С. П. Філософія : Підручник / С. П. Щерба. – К. : Кондор, 2007. – 452 с.
63. Яроцький П. Л. Релігієзнавство : Навч. посіб. / П. Л. Яроцький. – К. : Кондор, 2004. – 308 с.
64. Ящук Т. І. Філософія історії / Т. І. Ящук. – К. : Либідь, 2004. – 536 с.

Додаткова література:

1. Адо Пьер. Духовные упражнения и античная философия / Пьер Адо. – М. ; СПб. : Изд-во «Степной ветер» ; ИД «Коло», 2005. – 448 с.
2. Адо Пьер. Философия как способ жить : Беседы с Жанни Карлие и Арнольдом И. Дэвидсоном / Пьер Адо. – М. ; СПб. : Изд-во «Степной Ветер»; ИД «Коло», 2005. – 288 с.
3. Американская философия искусства. Основные концепции второй половины XX века – антиэссенциализм, перцептуализм, институционализм. Антология / [Под ред. Б. Дземидока, Б. Орлова]. – Екатеринбург : «Деловая книга», Бишкек : «Одиссей». – 1997. – 320 с.
4. Аналитическая философия : становление и развитие (Антология). – М. : «Дом интеллектуальной книги»; «Прогресс-Традиция», 1998. – 528 с.
5. Аналитическая философия : учеб. пособие / под. ред. М. В. Лебедева, А. З. Черняка – М. : РУДН, 2004. – 740 с.
6. Антисери Д. Западная философия от истоков до наших дней. Т. 1. Античность / Антисери Д., Реале Дж. – СПб. : ТОО ТК «Петрополис», 1994. – 880 с.
7. Антисери Д. Западная философия от истоков до наших дней. Т. 3. От Возрождения до Канта / Антисери Д., Реале Дж. – СПб. : «Пневма», 2002. – 880 с.
8. Антисери Д. Западная философия от истоков до наших дней. Т. 4. От романтизма до наших дней / Антисери Д., Реале Дж. – СПб. : ТОО ТК «Петрополис», 1997. – 880 с.
9. Античная философия : Энциклопедический словарь. – М. : Прогресс-Традиция, 2008. – 896 с.

10. Блауберг И. И. Анри Бергсон / И. И. Блауберг. – М. : Прогресс-Традиция, 2003. – 672 с.
11. Вдовіна О. Давньоруські любомудри / Вдовіна О., Горський В., Завгородній Ю., Киричок О. – К. : ВД «КМ Академія», 2004. – 304 с.
12. Гайденко П. П. Прорыв к трансцендентному: Новая онтология XX века / П. П. Гайденко. – М. : Республика, 1997. – 495 с.
13. Галіченко М. В. Проблема застосування синергетичної методології в соціально-гуманітарних науках / М. В. Галіченко, І. Є. Поліщук. // Південний архів. Сер. : Істор. науки. – Херсон, 2010.– Вип. 31-32. – С. 26-34.
14. Галіченко М. В. Розвиток міжцерковних відносин на Херсонщині (1991-2006 рр.) / М. В. Галіченко. // Південний архів. Сер. : Істор. науки. – Херсон, 2007.– Вип. 26. – С. 258-262.
15. Гатальська С. М. Філософія культури / С. М. Гатальська. – К. : Либідь, 2005. – 328 с.
16. Горський В. С. Київ в історії філософії України / Горський В. С., Стратій Я. М., Тихолаз А. Г., Ткачук М. Л. – К. : ВД «КМ Academia»; «Пульсари», 2000. – 264 с.
17. Гончарова Т. В. Эпикур / Т. В. Гончарова. – М. : КомКнига, 2010. – 336 с.
18. Гришанов І. В. Навчально-методичні рекомендації з дисципліни «Філософія та методологія науки» для магістрантів усіх спеціальностей. – Ч. 1. / І. В. Гришанов, І. Є. Поліщук. – Херсон : Вид-во ХДУ, 2004. – 120 с.
19. Гришанов І. В. Навчально-методичні рекомендації з дисципліни «Філософія та методологія науки» для магістрантів усіх спеціальностей. – Ч. 2. / І. В. Гришанов, І. Є. Поліщук. – Херсон : Вид-во ХДУ, 2004. – 120 с.
20. Гусев В. І. Вступ до метафізики : навч. посіб. / В. І. Гусев. – К. : Либідь, 2004. – 488 с.
21. Гусев В. І. Історія західноєвропейської філософії XV – XVII ст. / В. І. Гусев. – К. : Либідь, 2000. – 368 с.
22. Данилевский Н. Я. Россия и Европа / Н. Я. Данилевский. – М. : Ин-т русской цивилизации, 2008. – 816 с.
23. Деррида Ж. Голос и феномен и другие работы по теории знака Гуссерля. – СПб. : Алетейя, 1999. – 208 с.
24. Диоген Лаэртский. О жизни, учениях и изречениях знаменитых философов / Диоген Лаэртский. – М. : Мысль, 1979. – 620 с.
25. Дьяков А. В. Философия пост-структурализма во Франции / А. В. Дьяков. – Нью-Йорк : Северный крест, 2008. – 364 с.
26. Иванов В. Г. История этики средних веков / В. Г. Иванов. – СПб. : Изд-во «Лань», 2002. – 464 с.
27. Индийская философия : Энциклопедия / [Отв. ред. М. Т. Степанянц, Ин-т философии РАН]. – М. : Вост. лит.; Академический проект; Гаудеамус, 2009. – 950 с.
28. История философии : Энциклопедия / [Составит. и гл. научн. ред. А. А. Грицанов]. – Мн. : Интерпрессервис; Книжный Дом, 2002. – 1376 с.

29. Історія філософії : Словник / Заг. ред. В. Ярошовця. – К. : Знання України, 2005. – 1200 с.
30. Історія філософії в термінах : навч. посіб. / А. І. Абдула, Н. П. Козаченко, О. П. Панафідіна. – Кривий Ріг : Криворізький педагогічний інститут ДВНЗ «Криворізький національний університет», 2013. – 175 с.
31. Класики мирового релігієзнавства. Антологія. Т. 1. / [Пер. с англ., нем., фр. Сост и общ. ред. А. Н. Красикова]. – М. : Канон+, 1996. – 496 с.
32. Колінгвуд Робін Дж. Ідея історії / Робін Дж. Колінгвуд ; Пер. з англ. О. Мокровольський. – К. : Основи, 1996. – 615 с.
33. Контексты современности: актуальные проблемы общества и культуры в западной социальной теории : Хрестоматия / [Сост. и общ. ред. С. А. Ерофеев]. – Казань : Изд-во Казан, ун-та, 2000. – 176 с.
34. Концепции современного естествознания / Под ред. Л. А. Михайлова. – СПб. : Питер, 2008. – 336 с.
35. Коплстон Ф. История философии. XX век / Ф. Коплстон. – М. : ЗАО Центрполиграф, 2002. – 269 с.
36. Коплстон Ф. История философии. Древняя Греция и Древний Рим. – Т. 1. / Ф. Коплстон. – М. : ЗАО Центрполиграф, 2003. – 335 с.
37. Коплстон Ф. История философии. Древняя Греция и Древний Рим. – Т. 2. / Ф. Коплстон. – М. : ЗАО Центрполиграф, 2003. – 319 с.
38. Космос и душа. Учения о Вселенной и человеке в античности и средние века / Общ. ред. П. П. Гайденок, В. В. Петров. – М. : Прогресс-Традиция, 2005. – 880 с.
39. Космос и душа. Учения о Вселенной и человеке в античности и средние века. – Вып. 2. / [Ред. А. В. Серёгин]. – М. : Прогресс-Традиция, 2010. – 512 с.
40. Кусаинов А. А. Французская «новая философия» и культура постмодерна / А. А. Кусаинов. – Волгоград : Изд-во ВолГУ, 2003. – 164 с.
41. Лавджой А. Великая цепь бытия / А. Лавджой. – М. : Дом интеллектуальной книги, 2001. – 376 с.
42. Литвинов В. Ренесансний гуманізм в Україні / В. Литвинов. – К. : Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2000. – 472 с.
43. Лошаков Р. А. Различие и тождество в греческой и средневековой онтологии / Р. А. Лошаков. – СПб. : Изд-во С.-Петербур. ун-та, Изд-во Русской христианской гуманитарной академии, 2007. – 233 с.
44. Лукьянов А. Е. Лао-цзы и Конфуций : Философия Дао / А. Е. Лукьянов. – М. : Восточная литература, 2001. – 384 с.
45. Майнцер К. Сложносистемное мышление. Материя, разум, человечество. Новый синтез. / К. Майнцер. – М. : Книжный дом Либроком, 2009. – 464 с.
46. Маньковская Н. Б. Эстетика постмодернизма / Н. Б. Маньковская. – СПб. : Алатейя, 2000. – 347 с.
47. Мир философии : Книга для чтения. В 2-х ч. – Ч. 1. Исходные философ. проблемы, понятия и принципы. – М. : Политиздат, 1991. – 672 с.
48. Мир философии : Книга для чтения. В 2-х ч. – Ч. 2. Человек. Общество. Культура. – М. : Политиздат, 1991. – 624 с.

49. Мистика. Религия. Наука. Классики мирового религиоведения. Антология. Т. 2. / [Пер. с англ., нем., фр. Сост и общ. ред. А. Н. Красикова]. – М. : Канон+, 1998. – 432 с.
50. Михальченко Н. Украинская региональная цивилизация : прошлое, настоящее, будущее / Н. Михальченко. – К. : ИПиЭНИ им. И. Ф. Кураса НАН Украины, 2013. – 340 с.
51. Мотрошилова Н. В. Идеи Эдмунда Гуссерля как введение в феноменологию / Н. В. Мотрошилова. – М. : Феноменология-Герменевтика, 2003. – 720 с.
52. Орлова Э. А. История антропологических учений / Э. А. Орлова. – М. : Академпроект ; Альма-матер, 2010. – 621 с.
53. Основы антропологии: Хрестоматия. Часть I / [Сост. и вст. ст. Н. Г. Григорьевой]. – Хабаровск : Изд-во ДВГУПС, 2001. – 142 с.
54. Пассмор Джон Современные философы / под ред. Л. Б. Макеева. – М. : Идея-Пресс, 2002. – 192 с.
55. Патнэм Х. Философия сознания / Х. Патнэм. – М. : Дом интеллектуальной книги, 1999. – 240 с.
56. Переломов Л. С. Конфуций. Лунь юй / Л. С. Переломов. – М. : Наука, 1998. – 590 с.
57. Поліщук І. Є. Навчально-методичні рекомендації з дисципліни «Філософія та методологія науки» для магістрантів усіх спеціальностей / І. Є. Поліщук, М. В. Галіченко. – Херсон : Айлант, 2009. – 76 с.
58. Поліщук І. Є. Проблема української автокефалії : сучасний стан та шляхи вирішення / І. Є. Поліщук, М. В. Галіченко // Південний архів. Сер. : Істор. науки. – Херсон, 2009. – Вип. 30. – С. 108-114.
59. Попович М. В. Теорія смислу в гуманітарних дослідженнях та інтенціональні моделі в точних науках / М. В. Попович, С. Б. Кримський, П. Ф. Йолон та ін. – К. : Наукова думка, 2012. – 456 с.
60. Постмодернизм. Энциклопедия. – Мн. : Интерпрессервис ; Книжный Дом, 2001. – 1040 с.
61. Рассел Б. История западной философии / Р. Бертран. – К. : Основы, 1995. – 759 с.
62. Рафальський О. О. Україна як цивілізаційний феномен / О. О. Рафальський. – К. : Бланк-Прес, 2010. – 253 с.
63. Рист Дж. М. Плотин : путь к реальности / М. Дж. Рист. – СПб. : «Издательство Олега Абышко», 2005. – 320 с.
64. Русская философия : Энциклопедия / под общ. ред. М. А. Маслина. – М. : Алгоритм, 2007. – 736 с.
65. Семёнов В. С. Уроки XX века и путь в XXI (Социально-философский анализ и прогноз) / В. С. Семёнов. – М. : ИФ РАН, 2000. – 411 с.
66. Сковорода Григорій : образ мислителя / Упоряд. : В. М. Нічик, В. Є. Бишовець, Я. М. Стратій. – К. : [б. и.], 1997. – 453 с.
67. Современная западная философия. Энциклопедический словарь / под ред. О. Хеффе, В. С. Малахова, В. П. Филатова при участии Т. А. Дмитриева. Ин-т философии. – М. : Культурная революция, 2009. – 392 с.

68. Стевенсон Л. Десять теорий о природе человека / Л. Стевенсон ; Пер. с англ. В. В. Васильева. – М. : СЛОВО/SLOVO, 2004. – 240 с.
69. Степанова А. С. Философия Древней Стои / А. С. Степанова. – СПб. : Алатая; KN, 1995. – 270 с.
70. Столович Л. Н. Красота. Добро. Истина: Очерк истории эстетической аксиологии / Л. Н. Столович. – М. : Республика, 1994. – 464 с.
71. Столяров А. А. Стоя и стоицизм / А. А. Столяров. – М. : Ками груп, 1995. – 445 с.
72. Сучасна зарубіжна *соціальна філософія*. *Хрестоматія* : Навч. посіб. / [Упоряд. В. Лях]. – К. : Либідь, 1996. – 384 с.
73. Тажуризина З. А. Философия Николая Кузанского / Под ред. В. В. Соколова. – М. : Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2010. – 152 с.
74. Тойнби А. Дж. Постижение истории / А. Дж. Тойнби. – М. : Айрис-пресс, 2006. – 640 с.
75. Тойнби А. Дж. Цивилизация перед судом истории : Сб. / А. Дж. Тойнби. – М. : Айрис-пресс, 2003. – 592 с.
76. Українські гуманісти епохи Відродження (Антологія) : У 2 т. / Упоряд. В. Литвинов. – К. : Наук. думка, 1995. – 594 с.
77. Ушкалов Л. Сковорода та інші : Причинки до історії української літератури / Л. Ушкалов. – К. : Факт, 2007. – 552 с.
78. Философия природы в античности и средние века. / Общ. ред. П. П. Гайденко, В. В. Петров. – М. : Прогресс-Традиция, 2000. – 608 с.
79. Философы двадцатого века. Книга 1. / под ред. А. М. Руткевича, И. С. Вдовина. – М. : Искусство XXI век, 2004. – 367 с.
80. Философы двадцатого века. Книга 2. / под ред. И. С. Вдовина, Л. Б. Макеева, Г. М. Тавризян. – М. : Искусство XXI век, 2004. – 367 с.
81. Философы Франции : словарь / под общ. ред. И. И. Блауберг. – М. : Гардарики, 2008. – 320 с.
82. Філософія ХХ – ХХІ століть : Імена : Біографічний словник. / Укладач Ю. В. Омельченко. – К. : Фенікс, 2011. – 212 с.
83. Філософський енциклопедичний словник / В. Шинкарук та ін.; Ін-т філософії ім. Г.С. Сковороди НАНУ. – К. : Абрис, 2002. – 742 с.
84. Фукуяма Ф. Конец истории и последний человек / Фрэнсис Фукуяма. [пер с англ. М. Б. Левина]. – М. : АСТ, 2007. – 588 с.
85. Хантингтон С. Столкновение цивилизаций / С. Хантингтон. – М. : АСТ, 2006. – 261 с.
86. Хрестоматия по философии : Учебное пособие / сост. А. Р. Абдулин. – Уфа, 2003. – 439 с.
87. Хрестоматия по философии : Учебное пособие / сост. А. А. Радугин. – М.: Центр, 2001. – 416 с.
88. Человек : Мыслители прошлого и настоящего о его жизни, смерти и бессмертии. Древний мир – эпоха Просвещения / Редкол.: И. Т. Фролов и др.; Сост. П. С. Гуревич. – М. : Политиздат, 1991. – 422 с.

89. Черняков А. Г. Онтология времени. Бытие и время в философии Аристотеля, Гуссерля и Хайдеггера / А. Г. Черняков. – СПб. : Высшая религиозно-философская школа, 2001. – 460 с.
90. Читанка з філософії : У 6-ти кн. – Кн. 1 : Філософія Стародавнього світу. / за ред. Г. І. Волинки. – К. : Довіра, 1992. – 203 с.
91. Шишков И. З. История философии. Реконструкция истории европейской философии через призму теории познания. Учеб. пособие. – М. : Книжный дом «ЛИБРИКОМ». 2013. – 848 с.
92. Шерток Л., Р. де Соссюр. Рождение психоаналитика. От Месмера до Фрейда. – М.: Прогресс, 1991. – 288 с.
93. Шугаєва Л. М. Релігії світу / Л. М. Шугаєва. – К. : Академвидав, 2011. – 256 с.
94. Эстетика и теория искусства XX века : Хрестоматия. / [Сост. С. А. Мигунов и Н. А. Хренов]. – М. : Прогресс-Традиция, 2008. – 689 с.
95. Этика : Энциклопедический словарь. / Под ред. Р. Г. Апресяна и А. А. Гусейнова. – М. : Гардарики, 2001. – 671 с.

INTERNET – ресурси

Галіченко М. В. Завдання для самостійної роботи студентів з дисципліни «Філософія» : Метод. рекомендації [Електронний ресурс] / М. В. Галіченко, І. Є. Поліщук. – Херсон, 2016. – 163 с. – Режим доступу : <http://eKhSUIR.kspu.edu/handle/123456789/2042>

Галіченко М. В. Методичні вказівки і рекомендації до семінарських занять та самостійної роботи з дисципліни «Філософія та методологія науки» : Метод. рекомендації [Електронний ресурс] / М. В. Галіченко, І. Є. Поліщук. – Херсон, 2015. – 87 с. – Режим доступу : <http://ekhsuir.kspu.edu/handle/123456789/1573>

Поліщук І. Є. Відкрите суспільство та його «вороги» К. Поппера : теоретичні здобутки та виховний потенціал [Електронний ресурс] / І. Є. Поліщук. // Духовна культура української молоді : реальний стан та перспективи розвитку. Зб. наук. статей. – Херсон, 2015. – С. 50-55. – Режим доступу: <http://ekhsuir.kspu.edu/handle/123456789/1578>

<http://www.gumer.info/> – електронна бібліотека філософських текстів.

<http://krotov.info> – бібліотека філософських та релігійних текстів.

<http://www.philsci.univ.kiev.ua/UKR/index.html> – електронна бібліотека кафедри філософії та методології науки Київського національного університету імені Т.Г. Шевченка.

<http://platonanet.org.ua/> – електронна бібліотека праць філософів та підручників з філософії.

4.Форма підсумкового контролю успішності навчання – екзамен у 1 та 2 семестрах

5. Засоби діагностики успішного навчання

1. Поточний контроль

Проводиться на кожному семінарському занятті. Оцінюється рівень розуміння студентом теоретичного матеріалу, вміння формулювати основні положення з теми.

2. Поетапний контроль

Проводиться по закінченню вивчення розділів програми. Проходить у формі контрольної роботи або тестових завдань.

3. Підсумковий контроль

Екзамен – усно або письмово.

ФІЛОСОФІЯ ФКМ

Розробник програми:

Галіченко Максим Володимирович – кандидат філософських наук, старший викладач кафедри філософії та соціально-гуманітарних наук

ВСТУП

Програма вивчення навчальної дисципліни «Філософія» складена відповідно до освітньо-професійної програми підготовки бакалаврів за напрямками підготовки: 6.020202. Хореографія, 6.020204. Музичне мистецтво, 6.020205. Образотворче мистецтво, 6.020101. Культурологія.

Предметом вивчення навчальної дисципліни «Філософія» є історія філософії, основні проблеми та розділи сучасної філософії, логіка і релігієзнавство.

Міжпредметні зв'язки. Навчальна дисципліна «Філософія» сприяє загальнонауковій та соціально-гуманітарній підготовці студентів закладів вищої освіти. У процесі вивчення цієї дисципліни залучаються знання з історії України та української культури, шкільного курсу природничих і гуманітарних дисциплін. Цей курс пов'язаний з соціологією та політологією, які вивчаються на старших курсах. Він є базовим для методологічної підготовки студентів до написання курсових та випускних робіт. Також навчальна дисципліна «Філософія» пов'язана з курсом «Філософія та методологія науки», який опановують магістранти, а також з курсом «Історія та філософія науки», що забезпечує світоглядну підготовку здобувачів ступеня доктора філософії PhD. Таким чином курс «Філософія» виконує інтегративну роль для всіх трьох рівнів здобуття вищої освіти в Україні.

1. Мета та завдання навчальної дисципліни:

1.1. Метою викладання навчальної дисципліни «Філософія» є ґрунтовна світоглядна та методологічна підготовка студентів, які отримують знання про історико-філософський процес, основні проблеми сучасної філософії та шляхи їх осягнення, знайомляться з базовими законами і формами мислення, категоріями релігієзнавства. Це сприятиме формуванню у студентів критичного мислення, відповідальності, толерантності, поваги до культурних здобутків людства.

1.2. Основні завдання вивчення дисципліни «Філософія»:

Теоретичні:

Виклад курсу «Філософія» спрямований на вивчення здобутків світової та вітчизняної філософської думки від її витоків до сьогодення, що дозволяє зрозуміти ті проблеми в осягненні світу, людини та суспільства, які існують наразі. Формування філософського світогляду дозволить у майбутньому студентам комплексно вирішувати свої фахові проблеми. Знання методології дозволить успішно вирішувати наукові завдання. Вивчення релігієзнавства

дозволить досягнути духовної культури світу та України, постійно розвиватися і вдосконалюватися.

Практичні:

Специфічною особливістю курсу «Філософія» є формування критичного мислення, яке визнається однією з найголовніших компетентностей ХХІ століття. Формування критичного мислення тісно пов'язано з необхідністю активної громадської діяльності з метою реалізації ідей сталого розвитку світу, утвердження прав і свобод громадянина, збереження навколишнього середовища, утвердження демократії. Студенти мають усвідомити власну відповідальність світ у якому ми всі живемо.

1.3. Згідно з вимогами освітньо-професійної програми бакалаври повинні знати:

- об'єкт, предмет, методи та функції філософії;
- основні філософські категорії;
- основні світові та українські філософські школи і концепції;
- зміст сучасних онтологічних, феноменологічних, гносеологічних, філософсько-антропологічних, соціально-філософських, аксіологічних вчень;
- основні закони і форми правильного мислення;
- основні релігійні системи сучасного світу.

Вміти:

- критично аналізувати існуючі філософські, наукові та релігійні теорії, концепції і доктрини;
- формувати власну світоглядну та громадську позицію;
- застосувати набути філософські знання в подальшій практичній, зокрема професійній, діяльності;
- логічно мислити та висловлюватися;
- формулювати соціально відповідальні цілі та прийнятні способи їх досягнення.

Зміст дисципліни «Філософія» спрямований на формування компетентностей, які узгоджуються із загальною та професійною підготовкою бакалаврів:

1. Здатність діяти соціально відповідально та свідомо;
2. Цінування та повага різноманітності та мультикультурності;
3. Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями;
4. Здатність генерувати нові ідеї;
5. Здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел.

Програмні результати навчання:

Сформованість наукового світогляду, високого рівня культури.

На вивчення навчальної дисципліни «Філософія» відводяться 90 годин / 3 кредити ECTS.

2. Інформаційний обсяг навчальної дисципліни «Філософія»

Предмет філософії

Історичні типи світогляду (міфологія, релігія, філософія). Філософія як світогляд. Філософія і наука. Основні теми філософствування. Основні розділи і напрями філософії. Функції філософії.

Філософія Стародавнього Сходу

Особливості давньоіндійської філософії. Упанішади. Ортодоксальні школи: веданта, міманса, санкх'я, вайшешика, йога, ньяя. Неортодоксальні школи: джайнізм, буддизм, чарвака. Давньокитайська філософія: конфуціанство, даосизм, моїзм, легізм, інь-ян, школа імен.

Філософія Стародавньої Греції

Передумови становлення та особливості давньогрецької філософії Рання давньогрецька філософія: «Сім мудреців», Гесіод, Мілетська школа, Геракліт Ефеський, Піфагор та піфагорійці, Елейська школа, Емпедокл, Анаксагор, давньогрецькі атомісти (Левкіпп, Демокріт). Давньогрецька філософія класичного періоду: софісти, Сократ, сократичні школи, Платон, Аристотель. Філософія елліністичного періоду: епікуреїзм, стоїцизм, скептицизм, неоплатонізм, неопіфагореїзм. Значення античної філософії для становлення європейської філософської традиції.

Філософія доби Середньовіччя та Відродження

Західна і східна апологетика. Патристика. Августин Блаженний. Схоластика. Номіналізм та реалізм. Фома Аквінський. Значення номіналізму для розвитку європейської науки. Арабська середньовічна філософія.

Філософська думка доби Відродження. Європейський гуманізм. Натурфілософія (Леонардо да Вінчі, М. Кузанський, Дж. Бруно). Соціально-філософські погляди (Н. Макіавеллі, Томас Мор, Томмазо Кампанелла).

Філософія Нового часу та Просвітництва

Передумови формування філософії Нового часу. Проблема методу. Емпіризм та раціоналізм. Ф. Бекон, Р. Декарт, Б. Спіноза, Дж. Локк, Г. Лейбніц, Д. Юм, Дж. Берклі, Б. Паскаль. Механістичний характер філософії Нового часу.

Філософська думка доби Просвітництва. Французьке Просвітництво (Ж. Ж. Руссо, Д. Дідро, Вольтер, Ш. Л. Монтеск'є, Ж. Ламетрі, П. Гольбах, К. Гельвецій, Е. Кондільяк). Німецьке Просвітництво. Американське Просвітництво.

Класична німецька філософія

Кантівський переворот у філософії. Філософія І. Г.Фіхте. Філософія Г. В. Ф. Гегеля (діалектика, абсолютний ідеалізм). Філософія Ф. В. Й. Шеллінга (філософія природи, філософія мистецтва, філософія релігії). Антропологічний матеріалізм Л. Фейєрбаха. Марксизм. Значення класичної німецької філософії для розвитку європейської філософської свідомості.

Некласична філософія ХІХ століття

Розвиток ірраціоналізму. А. Шопенгауер. Ф. Ніцше. А. Бергсон. Зародження філософії екзистенціалізму (С. К'еркегор).

Сучасна світова філософська думка

Позитивізм та його історичні форми: емпіріокритицизм, неопозитивізм, постпозитивізм. Екзистенціалізм (німецький, французький, російський, італійський, іспанський). Релігійна філософія: неотомізм, християнський еволюціонізм (Тейяр де Шарден), персоналізм, протестантська філософія. Прагматизм (Ч. С. Пірс, У. Джеймс, Дж. Дьюї). Психоаналіз. Неофрейдизм (К. Юнг, А. Адлер, Е. Фромм). Філософська антропологія (М. Шелер). Феноменологія (Е. Гуссерль). Герменевтика (П. Рікер). Структуралізм та постструктуралізм. Неокантіанство (Марбурзька та Баденська школа). Філософія постмодерну (Ж. Дерріда, М. Фуко, Ж. Делез, Ж. Бодрійяр, Ф. Гваттарі), Франкфуртська школа.

Українська філософія

Особливості української філософської традиції. Філософська думка Київської Русі. Український ренесансний гуманізм. Острозький культурно-освітній центр. Українські полемісти. Філософія Києво-Могилянської академії (Ф. Прокопович). Г. Сковорода. Академічна філософія ХІХ ст. Київська релігійно-філософська школа (П. Юркевич). Філософія української діаспори (Д. Чижевський, В. Липинський, Д. Донцов, В. Петров). Українська філософія ХХ ст. (В. Вернадський, І. Франко, В. Юринець). Відродження 60-х років. Київська школа філософів (П. Копнін, В. Шинкарук, М. Попович, С. Кримський, І. Бичко, В. Табачквський).

Філософська онтологія

Основні онтологічні категорії: існування, буття, світ, субстанція. Основні форми буття. Людське буття. Світ «повсякденності» як світ людського існування. Матерія як філософська категорія. Сучасні філософські та наукові підходи до матерії. Матерія і рух. Рух і спокій. Рух і розвиток. Форми руху матерії. Принципи класифікації форм руху матерії. Простір і час як форми буття. Поняття соціального простору і часу.

Феноменологія

Природничі засади свідомості. Соціальні аспекти свідомості. Функції свідомості. Структура свідомості. Самосвідомість та її функції. Проблема ідеального. Мислення і мова. Суспільна свідомість та її форми.

Гносеологія

Проблема пізнання в історії філософії. Пізнання і практика. Суб'єкт і об'єкт пізнання. Чуттєвий і раціональний рівні пізнання. Емпіричний і раціональний рівні наукового пізнання. Логіка наукового пізнання. Етапи наукового пізнання (факт, проблема, наукова ідея, гіпотеза, теорія). Методи наукового пізнання. Теорія істини. Критерії істини. Істина абсолютна та відносна. Конкретність істини. Істина об'єктивна та суб'єктивна.

Філософська антропологія

Проблема людини в історії філософії. Філософські аспекти антропосоціогенезу. Людина як космічна істота. Біологічне та соціальне в людині. Критика біологізаторських та соціологізаторських підходів до людини. Сенс життя. Проблема життя, смерті та безсмертя. Філософія особистості. Свобода особистості.

Соціальна філософія.

Основні підходи до розуміння суспільства в історії філософії. Сучасні філософські концепції суспільства. Основні сфери життєдіяльності суспільства. Суспільство як система соціальних відносин. Історичні типи спільності людей. Глобальні проблеми людства. Стратегія майбутнього.

Філософія культури

Поняття «культура» в історії філософії. Основні підходи до розуміння феномену культури. Проблема культурного прогресу. Типологія культур. Проблема культурного діалогу. Поняття «цивілізація». Співвідношення культури та цивілізації. Перспективи цивілізаційного розвитку («Зіткнення цивілізацій» С. Гантінгтон, «Кінець історії» Ф.Фукуяма).

Філософія науки та техніки

Основні етапи розвитку філософії науки. Наука як соціальний інститут. Етика науки. Філософія техніки. Значення розвитку техніки для сучасної цивілізації. Науково-технічний прогрес: здобутки та загрози. Вплив комп'ютеризації та роботизації на політичний, економічний та соціальний устрій світу.

Аксіологія

Цінності як визначальні характеристики людського буття. Основні сучасні аксіологічні теорії. Структура цінностей. Базові цінності. Ціннісні орієнтації. Проблема ідеалу.

Логіка

Історія логіки. Закони логіки. Поняття. Судження. Умовивід.

Релігієзнавство

Релігієзнавство як сфера гуманітарного знання. Основні розділи сучасного релігієзнавства. Методологічні принципи академічного релігієзнавства. Сутність релігії. Філософські концепції природи релігії. Структура релігії. Суспільні функції релігії. Класифікація релігій. Історична генеза релігії (первісні вірування, ранні та пізньонаціональні релігії). Світові релігії. Новітні релігійні течії і рухи. Екуменізм. Релігії в Україні.

3. Основна література

1. Академічне релігієзнавство / За заг. наук. ред. А. М. Колодного. – К. : Світ знань, 2000. – 862 с.
2. Александрова О. Філософія Середніх віків та доби Відродження : підручник для ВНЗ / О. Александрова. – К. : Парапан, 2002. – 172 с.
3. Андрущенко В. Сучасна соціальна філософія. Курс лекцій / В. Андрущенко, М. Михальченко. – К. : Генеза, 1996. – 368 с.
4. Андрущенко В. Сучасна соціальна філософія. Курс лекцій : у 2-х т. – Т. 2. / В. Андрущенко, М. Михальченко. – К. : Генеза, 2003. – 317 с.
5. Асмус В. Ф. Античная философия / В. Ф. Асмус. – М. : Высш. шк., 2005. – 408 с.
6. Бандурка О. М. Курс логіки. Підручник / О. М. Бандурка, О. В. Тягло. – К. : Літера ЛТД, 2002. – 160 с.
7. Будко В. В. Философия науки : учеб. пособие / В. В. Будко. – Харьков : Консум, 2005. – 268 с.
8. Горський В. С. Нариси з історії філософської культури Київської Русі. – К. : Наук. думка, 1993. – 164 с.
9. Горський В. С. Історія української філософії / В. С. Горський, К. В. Кислюк. – К. : Либідь, 2004. – 488 с.
10. Гришанов И. В. Философия : Учеб. пособие / И. В. Гришанов. – Херсон : Айлант, 2008. – 264 с.
11. Губар О. М. Філософія : інтерактивний курс лекцій : Навч. посіб. / О. М. Губар. – К. : Центр навч. літератури, 2007. – 416 с.
12. Губерський Л. Філософія / Л. Губерський. – Харків : Фоліо, 2017. – 624 с.
13. Жеребкін В. Є. Логіка : Підручник / В. Є. Жеребкін. – К. : Т-во «Знання», КОО, 2003. – 255 с.

14. Зотов А. Ф. Современная западная философия : Учебник / А. Ф. Зотов. – М. : Высш. шк., 2005. – 781 с.
15. Ильин В. В. Аксиология / В. В. Ильин. – М. : Изд-во МГУ, 2005. – 216 с.
16. История восточной философии : Учеб. пособие / отв. ред. М. Т. Степанянц. – М. : РАН ИФ, 1998. – 122 с.
17. История философии : Учебник для вузов / под ред. В. В. Васильева, А. А. Кротова, Д. В. Бугая. – М. : Академический проект, 2005. – 680 с.
18. История философии : Учебник для вузов / под ред. В. П. Кохановского, В. П. Яковлева. – Ростов-на-Дону : Феникс, 2002. – 576 с.
19. Історія філософії : Підручник / за ред. В. І. Ярошовця. – К. : Вид. ПАРАПАН, 2002. – 774 с.
20. Калінін Ю. А. Релігієзнавство : Підручник / Ю. А. Калінін, Є. А. Харьковщенко. – К. : Наукова думка, 2000. – 352 с.
21. Карпенко І. В. Основи філософських знань / І. В. Карпенко. – Харків : Вид-во ХНУ ім. В. Каразіна, 2013. -
22. Киричок О. Б. Філософія : Підручник / О. Б. Киричок. – Полтава : ПДАА, 2010. – 381 с.
23. Кислюк К. В. Релігієзнавство : Підручник / К. В. Кислюк, О. М. Кучер. – К. : Кондор, 2004. – 646 с.
24. Колодний А. М. Основи релігієзнавства. Курс лекцій / А. М. Колодний. – Дрогобич : Коло, 2006. – 168 с.
25. Кремень В. Г. Філософія : мислителі, ідеї, концепції: Підручник / В. Г. Кремень, В. В. Ільїн. – К. : Книга, 2005. – 528 с.
26. Кривуля О. М. Філософія : Навч. посіб. / О. М. Кривуля. – Харків : ХНУ ім. В. М. Каразіна, 2010. – 592 с.
27. Лешан В. Ю. Основи релігієзнавства : Підручник / В. Ю. Лешан. – Чернівці. : Рута, 2005. – 304 с.
28. Лубський В. І. Релігієзнавство : підручник / В. І. Лубський, В. І. Теремко, М. В. Лубська. – К. : Академвидав, 2008. – 464 с.
29. Лузан А. О. Вступ до філософії / А. О. Лузан. – К. : ЦУЛ, 2013. – 136 с.
30. Огородник І. В. Історія філософської думки в Україні : Навч. посіб. / І. В. Огородник, В. В. Огородник. – К. : КНЕУ, 1999. – 316 с.
31. Пазенок В. С. Філософія : Підручник / В. С. Пазенок. – К. : Академія, 2007. – 280 с.
32. Пашук А. І. Нариси з історії філософії середніх віків : Підручник / А. І. Пашук. – К. : Видавничий дім «Ін Юре», 2007. – 712 с.
33. Петрушенко В. Л. Філософія : Курс лекцій : Навч. посіб. / В. Л. Петрушенко. – Львів, 2005. – 506 с.
34. Подольська Є. А. Філософія. Підручник / Є. А. Подольська. – К. : Фірма «Інкос», Центр навч. літератури, 2006. – 704 с.
35. Політична філософія / за ред. Є. М. Суліми. – К. : Знання, 2006. – 799 с.
36. Рижак Л. Філософія / Л. Рижак. – Львів : Вид-во Львів. ун-ту ім. Івана Франка, 2013. – 650 с.
37. Саух П. Ю. Філософія : підручник для ВНЗ / П. Ю. Саух. – К. : ЦНЛ, 2003. – 256 с.

38. Семенюк Е. П. Філософія сучасної науки та техніки / Е. П. Семенюк, В. П. Мельник. – Львів : Світ, 2006. – 152 с.
39. Сидоренко О. П. Релігієзнавство : Підручник / О. П. Сидоренко. – К. : Знання, 2008. – 470 с.
40. Скирбекк Г. История философии : Учеб. пособие / Г. Скирбекк, Н. Гилье. – М. : Гуман. Изд. Центр ВЛАДОС, 2003. – 800 с.
41. Спиркин А. Г. Философия : Учебник / А. Г. Спиркин. – М. : Гардарики, 2002. – 736 с.
42. Степанянц М. Т. Восточные философии : Учебник для вузов / М. Т. Степанянц. – М. : Академпроект, 2011. – 549 с.
43. Тофтул М. Г. Логіка : Підручник / М. Г. Тофтул. – К. : Академія, 2008. – 400 с.
44. Українська філософія в іменах : Навч. посіб. / І. Огороднік, М. Русин. – К. : Либідь, 1997. – 328 с.
45. Философия : Учебник / под ред. А. Ф. Зотова, В. В. Миронова, А. В. Разина. – М. : Академический Проект; Трикста, 2004. – 688 с.
46. Філософія : Навч. посіб. / за ред. І. Ф. Надольного. – К. : Вікар, 2006. – 455 с.
47. Філософія : підручник / ред. : М. І. Горлач, В. Г. Кремень, В. К. Рибалка. – Харків : Консум, 2000. – 672 с.
48. Філософія : Підручник / О. П. Сидоренко, С. С. Королюк, М. С. Філяпін та ін. ; за ред. О. П. Сидоренко. – К. : Знання, 2010. – 414 с.
49. Філософія. Світ людини. Курс лекцій / В. Г. Табачковський, М. О. Булатов, Н. В. Хамітов. – К. : Либідь, 2004. – 432 с.
50. Хоменко І. В. Логіка : Підручник / І. В. Хоменко. – К. : Центр учбової літератури, 2007. – 335 с.
51. Чанышев А. Н. Философия Древнего мира (история философии) / А. Н. Чанышев. – М. : Высш. шк., 1999. – 703 с.
52. Черній А. М. Релігієзнавство : Підручник / А. М. Черній. – К. : Академвидав, 2005. – 352 с.
53. Щерба С. П. Філософія : Підручник / С. П. Щерба. – К. : Кондор, 2007. – 452 с.

Додаткова література:

1. Адо П. Духовные упражнения и античная философия / Пьер Адо. – М. ; СПб. : Изд-во «Степной ветер» ; ИД «Коло», 2005. – 448 с.
2. Адо П. Философия как способ жить : Беседы с Жанни Карлие и Арнольдом И. Дэвидсоном / Пьер Адо. – М. ; СПб. : Изд-во «Степной Ветер»; ИД «Коло», 2005. – 288 с.
3. Аналитическая философия : становление и развитие (Антология). – М. : «Дом интеллектуальной книги»; «Прогресс-Традиция», 1998. – 528 с.
4. Аналитическая философия : учеб. пособие / под. ред. М. В. Лебедева, А. З. Черняка – М. : РУДН, 2004. – 740 с.
5. Антисери Д. Западная философия от истоков до наших дней. Т. 1. Античность / Антисери Д., Реале Дж. – СПб. : ТОО ТК «Петрополис», 1994. – 880 с.

6. Антисери Д. Западная философия от истоков до наших дней. Т. 3. От Возрождения до Канта / Антисери Д., Реале Дж. – СПб. : «Пневма», 2002. – 880 с.
7. Антисери Д. Западная философия от истоков до наших дней. Т. 4. От романтизма до наших дней / Антисери Д., Реале Дж. – СПб. : ТОО ТК «Петрополис», 1997. – 880 с.
8. Античная философия : Энциклопедический словарь. – М. : Прогресс-Традиция, 2008. – 896 с.
9. Блауберг И. И. Анри Бергсон / И. И. Блауберг. – М. : Прогресс-Традиция, 2003. – 672 с.
10. Вдовіна О. Давньоруські любомудри / Вдовіна О., Горський В., Завгородній Ю., Киричок О. – К. : ВД «КМ Академія», 2004. – 304 с.
11. Гайденко П. П. Прорыв к трансцендентному: Новая онтология XX века / П. П. Гайденко. – М. : Республика, 1997. – 495 с.
12. Галіченко М. В. Проблема застосування синергетичної методології в соціально-гуманітарних науках / М. В. Галіченко, І. Є. Поліщук. // Південний архів. Сер. : Істор. науки. – Херсон, 2010.– Вип. 31-32. – С. 26-34.
13. Галіченко М. В. Розвиток міжцерковних відносин на Херсонщині (1991-2006 рр.) / М. В. Галіченко. // Південний архів. Сер. : Істор. науки. – Херсон, 2007.– Вип. 26. – С. 258-262.
14. Гатальська С. М. Філософія культури / С. М. Гатальська. – К. : Либідь, 2005. – 328 с.
15. Горський В. С. Київ в історії філософії України / Горський В. С., Стратій Я. М., Тихолаз А. Г., Ткачук М. Л. – К. : ВД «КМ Academia»; «Пульсари», 2000. – 264 с.
16. Гончарова Т. В. Эпикур / Т. В. Гончарова. – М. : КомКнига, 2010. – 336 с.
17. Гришанов І. В. Навчально-методичні рекомендації з дисципліни «Філософія та методологія науки» для магістрантів усіх спеціальностей. – Ч. 1. / І. В. Гришанов, І. Є. Поліщук. – Херсон : Вид-во ХДУ, 2004. – 120 с.
18. Гришанов І. В. Навчально-методичні рекомендації з дисципліни «Філософія та методологія науки» для магістрантів усіх спеціальностей. – Ч. 2. / І. В. Гришанов, І. Є. Поліщук. – Херсон : Вид-во ХДУ, 2004. – 120 с.
19. Гусев В. І. Вступ до метафізики : навч. посіб. / В. І. Гусев. – К. : Либідь, 2004. – 488 с.
20. Гусев В. І. Історія західноєвропейської філософії XV – XVII ст. / В. І. Гусев. – К. : Либідь, 2000. – 368 с.
21. Деррида Ж. Голос и феномен и другие работы по теории знака Гуссерля. – СПб. : Алетейя, 1999. – 208 с.
22. Диоген Лаэртский. О жизни, учениях и изречениях знаменитых философов / Диоген Лаэртский. – М. : Мысль, 1979. – 620 с.
23. Индийская философия : Энциклопедия / [Отв. ред. М. Т. Степанянц, Ин-т философии РАН]. – М. : Вост. лит.; Академический проект; Гаудеамус, 2009. – 950 с.

24. История философии : Энциклопедия / [Составит. и гл. научн. ред. А. А. Грицанов]. – Мн. : Интерпрессервис; Книжный Дом, 2002. – 1376 с.
25. Історія філософії : Словник / Заг. ред. В. Ярошовця. – К. : Знання України, 2005. – 1200 с.
26. Історія філософії в термінах : навч. посіб. / А. І. Абдула, Н. П. Козаченко, О. П. Панафідіна. – Кривий Ріг : Криворізький педагогічний інститут ДВНЗ «Криворізький національний університет», 2013. – 175 с.
27. Йосипенко С. Л. До витоків української модерності : українська раньомодерна духовна культура в європейському контексті / С. Л. Йосипенко. – К. : Український центр духовної культури, 2008. – 392 с.
28. Классики мирового религиоведения. Антология. Т. 1. / [Пер. с англ., нем., фр. Сост и общ. ред. А. Н. Красикова]. – М. : Канон+, 1996. – 496 с.
29. Контексты современности: актуальные проблемы общества и культуры в западной социальной теории : Хрестоматия / [Сост. и общ. ред. С. А. Ерофеев]. – Казань : Изд-во Казан, ун-та, 2000. – 176 с.
30. Концепции современного естествознания / Под ред. Л. А. Михайлова. – СПб. : Питер, 2008. – 336 с.
31. Коплстон Ф. История философии. XX век / Ф. Коплстон. – М. : ЗАО Центрполиграф, 2002. – 269 с.
32. Коплстон Ф. История философии. Древняя Греция и Древний Рим. – Т. 1. / Ф. Коплстон. – М. : ЗАО Центрполиграф, 2003. – 335 с.
33. Коплстон Ф. История философии. Древняя Греция и Древний Рим. – Т. 2. / Ф. Коплстон. – М. : ЗАО Центрполиграф, 2003. – 319 с.
34. Космос и душа. Учения о Вселенной и человеке в античности и средние века. / Общ. ред. П. П. Гайденко, В. В. Петров. – М. : Прогресс-Традиция, 2005. – 880 с.
35. Космос и душа. Учения о Вселенной и человеке в античности и средние века. – Вып. 2. / [Ред. А. В. Серёгин]. – М. : Прогресс-Традиция, 2010. – 512 с.
36. Лавджой А. Великая цепь бытия / А. Лавджой. – М. : Дом интеллектуальной книги, 2001. – 376 с.
37. Литвинов В. Ренесансний гуманізм в Україні / В. Литвинов. – К. : Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2000. – 472 с.
38. Лошаков Р. А. Различие и тождество в греческой и средневековой онтологии / Р. А. Лошаков. – СПб. : Изд-во С.-Петербур. ун-та, Изд-во Русской христианской гуманитарной академии, 2007. – 233 с.
39. Лукьянов А. Е. Лао-цзы и Конфуций : Философия Дао / А. Е. Лукьянов. – М. : Восточная литература, 2001. – 384 с.
40. Майнцер К. Сложносистемное мышление. Материя, разум, человечество. Новый синтез. / К. Майнцер. – М. : Книжный дом Либроком, 2009. – 464 с.
41. Мир философии : Книга для чтения. В 2-х ч. – Ч. 1. Исходные философ. проблемы, понятия и принципы. – М. : Политиздат, 1991. – 672 с.
42. Мир философии : Книга для чтения. В 2-х ч. – Ч. 2. Человек. Общество. Культура. – М. : Политиздат, 1991. – 624 с.

43. Мистика. Религия. Наука. Классики мирового религиоведения. Антология. Т. 2. / [Пер. с англ., нем., фр. Сост и общ. ред. А. Н. Красикова]. – М. : Канон+, 1998. – 432 с.
44. Мотрошилова Н. В. Идеи Эдмунда Гуссерля как введение в феноменологию / Н. В. Мотрошилова. – М. : Феноменология-Герменевтика, 2003. – 720 с.
45. Основы антропологии: Хрестоматия. Часть I / [Сост. и вст. ст. Н. Г. Григорьевой]. – Хабаровск : Изд-во ДВГУПС, 2001. – 142 с.
46. Пассмор Джон Современные философы / под ред. Л. Б. Макеева. – М. : Идея-Пресс, 2002. – 192 с.
47. Переломов Л. С. Конфуций. Лунь юй / Л. С. Переломов. – М. : Наука, 1998. – 590 с.
48. Поліщук І. Є. Навчально-методичні рекомендації з дисципліни «Філософія та методологія науки» для магістрантів усіх спеціальностей / І. Є. Поліщук, М. В. Галіченко. – Херсон : Айлант, 2009. – 76 с.
49. Поліщук І. Є. Проблема української автокефалії : сучасний стан та шляхи вирішення / І. Є. Поліщук, М. В. Галіченко // Південний архів. Сер. : Істор. науки. – Херсон, 2009.– Вип. 30. – С. 108-114.
50. Попович М. В. Теорія смислу в гуманітарних дослідженнях та інтенціональні моделі в точних науках / М. В. Попович, С. Б. Кримський, П. Ф. Йолон та ін. – К. : Наукова думка, 2012. – 456 с.
51. Постмодернизм. Энциклопедия. – Мн. : Интерпрессервис ; Книжный Дом, 2001. – 1040 с.
52. Рассел Б. История западной философии / Р. Бертран. – К. : Основы, 1995. – 759 с.
53. Рист Дж. М. Плотин : путь к реальности / М. Дж. Рист. – СПб. : «Издательство Олега Абышко», 2005. – 320 с.
54. Русская философия : Энциклопедия / под общ. ред. М. А. Маслина. – М. : Алгоритм, 2007. – 736 с.
55. Семёнов В. С. Уроки XX века и путь в XXI (Социально-философский анализ и прогноз) / В. С. Семёнов. – М. : ИФ РАН, 2000. – 411 с.
56. Сковорода Григорій: образ мислителя / Упоряд. : В. М. Нічик, В. Є. Бишовець, Я. М. Стратій. – К. : [б. и.], 1997. – 453 с.
57. Современная западная философия. Энциклопедический словарь / под ред. О. Хеффе, В. С. Малахова, В. П. Филатова при участии Т. А. Дмитриева. Ин-т философии. – М. : Культурная революция, 2009. – 392 с.
58. Степанова А. С. Философия Древней Стои / А. С. Степанова. – СПб. : Алатея; КН, 1995. – 270 с.
59. Столяров А. А. Стоя и стоицизм / А. А. Столяров. – М. : Ками груп, 1995. – 445 с.
60. Сучасна зарубіжна соціальна філософія. Хрестоматія : Навч. посіб. / [Упоряд. В. Лях]. – К. : Либідь, 1996. – 384 с.
61. Тажуригина З. А. Философия Николая Кузанского / Под ред. В. В. Соколова. – М. : Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2010. – 152 с.

62. Українські гуманісти епохи Відродження (Антологія) : У 2 т. / Упоряд. В. Литвинов. – К. : Наук. думка, 1995. – 594 с.
63. Ушкалов Л. Сковорода та інші : Причинки до історії української літератури / Л. Ушкалов. – К. : Факт, 2007. – 552 с.
64. Философия природы в античности и средние века. / Общ. ред. П. П. Гайденок, В. В. Петров. – М. : Прогресс-Традиция, 2000. – 608 с.
65. Философы двадцатого века. Книга 1. / под ред. А. М. Руткевича, И. С. Вдовина. – М. : Искусство XXI век, 2004. – 367 с.
66. Философы двадцатого века. Книга 2. / под ред. И. С. Вдовина, Л. Б. Макеева, Г. М. Тавризян. – М. : Искусство XXI век, 2004. – 367 с.
67. Философы Франции : словарь / под общ. ред. И. И. Блауберг. – М. : Гардарики, 2008. – 320 с.
68. Філософія ХХ – ХХІ століть : Імена : Біографічний словник. / Укладач Ю. В. Омельченко. – К. : Фенікс, 2011. – 212 с.
69. Філософський енциклопедичний словник / В. Шинкарук та ін.; Ін-т філософії ім. Г.С. Сковороди НАНУ. – К. : Абрис, 2002. – 742 с.
70. Хрестоматия по философии : Учебное пособие / сост. А. Р. Абдулин. – Уфа, 2003. – 439 с.
71. Хрестоматия по философии : Учебное пособие / сост. А. А. Радугин. – М.: Центр, 2001. – 416 с.
72. Человек : Мыслители прошлого и настоящего о его жизни, смерти и бессмертии. Древний мир – эпоха Просвещения / Редкол.: И. Т. Фролов и др.; Сост. П. С. Гуревич. – М. : Политиздат, 1991. – 422 с.
73. Черняков А. Г. Онтология времени. Бытие и время в философии Аристотеля, Гуссерля и Хайдеггера / А. Г. Черняков. – СПб. : Высшая религиозно-философская школа, 2001. – 460 с.
74. Читанка з філософії : У 6-ти кн. – Кн. 1 : Філософія Стародавнього світу. / за ред. Г. І. Волинки. – К. : Довіра, 1992. – 203 с.
75. Шишков И. З. История философии. Реконструкция истории европейской философии через призму теории познания. Учеб. пособие. – М. : Книжный дом «ЛИБРИКОМ». 2013. – 848 с.
76. Шерток Л., Р. де Соссюр. Рождение психоаналитика. От Месмера до Фрейда. – М.: Прогресс, 1991. – 288 с.

INTERNET – ресурси

Галіченко М. В. Завдання для самостійної роботи студентів з дисципліни «Філософія» : Метод. рекомендації [Електронний ресурс] / М. В. Галіченко, І. Є. Поліщук. – Херсон, 2016. – 163 с. – Режим доступу : <http://eKhSUIR.kspu.edu/handle/123456789/2042>

Галіченко М. В. Методичні вказівки і рекомендації до семінарських занять та самостійної роботи з дисципліни «Філософія та методологія науки» : Метод. рекомендації [Електронний ресурс] / М. В. Галіченко, І. Є. Поліщук. – Херсон, 2015. – 87 с. – Режим доступу : <http://ekhsuir.kspu.edu/handle/123456789/1573>

Поліщук І. Є. Відкрите суспільство та його «вороги» К. Поппера : теоретичні здобутки та виховний потенціал [Електронний ресурс] / І. Є. Поліщук. // Духовна культура української молоді : реальний стан та перспективи розвитку. Зб. наук. статей. – Херсон, 2015. – С. 50-55. – Режим доступу: <http://ekhsuir.kspu.edu/handle/123456789/1578>

<http://www.gumer.info/> – електронна бібліотека філософських текстів.

<http://krotov.info> – бібліотека філософських та релігійних текстів.

<http://www.philsci.univ.kiev.ua/UKR/index.html> – електронна бібліотека кафедри філософії та методології науки Київського національного університету імені Т.Г. Шевченка.

<http://platonanet.org.ua/> – електронна бібліотека праць філософів та підручників з філософії.

4. Форма підсумкового контролю успішності навчання – екзамен у 1 та 2 семестрах

5. Засоби діагностики успішного навчання

1. Поточний контроль

Проводиться на кожному семінарському занятті. Оцінюється рівень розуміння студентом теоретичного матеріалу, вміння формулювати основні положення з теми.

2. Поетапний контроль

Проводиться по закінченню вивчення розділів програми. Проходить у формі контрольної роботи або тестових завдань.

3. Підсумковий контроль

Екзамен – усно або письмово.

СОЦІОЛОГІЯ

Програма розроблена:

Поліщук Ірина Євгенівна – доцент, кандидат філософських наук.

ВСТУП

Предметом вивчення навчальної дисципліни «Соціологія» є суспільство, його сутність, структура, відтворення соціальної реальності на узагальненому рівні, виявлення закономірних соціальних зв'язків та соціальних відносин, тенденцій розвитку різноманітних соціальних систем.

Соціологія як наукова дисципліна спрямована на вивчення реальної суспільної свідомості в її складному розвитку, проявах в діяльності, поведінці людей, які є носіями знання, установок, ціннісних орієнтацій, потреб та інтересів, на вивчення умов, в яких розвивається і здійснюється діяльність і поведінка.

Міждисциплінарні зв'язки. Курс соціології органічно пов'язаний з різноманітними галузями соціально-гуманітарного знання. Зміст соціології ґрунтується на досягненнях таких навчальних дисциплін як «Історія України», «Філософія», «Політологія», «Економічна теорія», «Філософія та методологія науки».

1. Мета та завдання навчальної дисципліни.

1.1. Метою викладання навчальної дисципліни «Соціологія» є оволодіння студентами певною сумою знань про соціальні системи та явища, про функціонування соціальних інститутів, про реальний стан та тенденції суспільних відносин. Вивчення соціології сприяє залученню студентів до досягнень сучасної соціологічної думки.

1.2. Основними завданнями вивчення дисципліни «Соціологія» є:

Теоретичні:

- розкриття специфіки соціології як науки про суспільство, її відмінності від інших наук;
- обґрунтування важливості існуючих теоретичних концепцій класичного та сучасного періодів розвитку соціологічного знання, виявлення їх особливостей і взаємозв'язку;
- розкриття та пояснення особливостей функціонування різних соціальних інститутів, важливості вивчення їх для особистого життя людини;
- усвідомлення значення спеціальних соціологічних теорій та галузевих соціологій для досягнення якісного рівня професійної підготовки студентів.

Практичні:

- вміння аналізувати проблеми, що породжені сучасною суспільною практикою;
- вміння самостійно підготувати та провести соціологічне дослідження на рівні малої соціальної групи.

1.3. Згідно з вимогами освітньо-професійної програми студенти повинні:

Знати:

- об'єкт, предмет і методи соціології;
- основні світові соціологічні школи та концепції;
- основний зміст розділів соціології, які на сьогодні склалися, зокрема вчення про соціальні системи, соціальну структуру;
- основні соціологічні категорії;
- зміст основних спеціальних та галузевих теорій;
- основні методи емпіричного соціологічного дослідження.

Вміти:

- на основі теоретичного знання в галузі соціології виробити самостійний критичний стиль мислення;
- сформуванню власну світоглядну та громадську позицію;
- володіти основними методами емпіричного соціологічного дослідження з метою об'єктивної оцінки реального стану певних соціальних інститутів, організацій, характеру соціальних відносин, взаємодій, морально-психологічного клімату в колективі, рівня професійної підготовки його членів, ціннісних орієнтацій тощо.

Зміст дисципліни «Соціологія» спрямований на формування компетентностей, які узгоджуються із загальною та професійною підготовкою бакалаврів:

1. Здатність діяти соціально відповідально та свідомо;
2. Цінування та повага різноманітності та мультикультурності;
3. Працювати у команді
4. Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями;

Програмні результати навчання:

Сформованість наукового світогляду, високого рівня громадянської культури.

На вивчення навчальної дисципліни відводиться 30 годин/1 кредит ECTS.

2. Інформаційний обсяг навчальної дисципліни

Соціологія як наука. Предмет і функції соціології

Поняття соціології. Основні підходи до розуміння суспільства і людини. Соціологія як наука про соціальні спільноти. Типи соціальних спільнот. Соціальні інститути як механізми самоорганізації спільного життя людей та їх різновиди. Структура та функції соціології. Місце соціології у системі наук. Специфіка соціології за об'єктом і предметом дослідження.

Історичні етапи розвитку соціології

Передумови виникнення соціології. Розвиток поглядів на суспільство і людину в історії філософії. О. Конт – засновник соціології. Соціальна статика і соціальна динаміка у вченні Конта. Предмет і методи соціології. Г. Спенсер як продовжувач позитивістської лінії у соціології. Ідея соціальної еволюції. Позитивістсько-натуралістичний напрям в соціології. Соціальний дарвінізм. Расово-антропологічна школа. Географічний напрям. Соціологічна концепція марксизму та її критичний аналіз. Соціологічний психологізм та його напрями. Соціологізм Е. Дюркгейма. «Розуміюча» соціологія М. Вебера. Німецька формаційна соціологія (Г. Зіммель, Ф. Тьонніс).

Сучасні соціологічні теорії

Стан розвитку та специфічні риси сучасної соціології. Основні парадигми сучасного соціологічного знання та його структура. Теоретична соціологія: структурні та інтерпретативні парадигми. Структурний функціоналізм. Соціальна система та її складники. Проблема соціальної інтеграції. Соціологія конфлікту. Символічний інтеракціонізм. Поняття соціальної взаємодії. Феноменологічна соціологія. Основні принципи феноменологічного підходу до розуміння і пояснення соціальної реальності. Інтегральна соціологія П. Сорокіна. Теорія соціокультурної динаміки. Концепція конвергенції. Емпірична соціологія та її основні школи.

Становлення соціологічної думки в Україні

Джерела вітчизняної протосоціології. Соціальна думка України кінця XVI – поч. XVII ст. Соціальна філософія Г. Сковороди. Початки української соціології. Характерні риси розвитку української соціології кінця XIX – поч. XX ст. Соціологія радянського періоду та її криза. Основні напрями розвитку соціології у сучасній Україні.

Суспільство як цілісна система

Системний підхід до суспільства в соціології. Аналіз суспільства з позицій детермінізму. Концепція суспільства в функціоналізмі та індивідуалізмі.

Соціальна структура суспільства

Поняття соціальної структури. Соціально-класова структура суспільства та тенденції та змін у пострадянському періоді. Соціально-етнічна структура суспільства. Соціально-демографічна структура суспільства. Соціальна стратифікація та соціальна мобільність. Динаміка соціальної структури українського суспільства періоду реформ 90-х років XX століття – початку XXI століття.

Особистість як суб'єкт і об'єкт суспільних відносин

Поняття «особистість» в соціології. Особистість – людина – індивід. Біологічне та соціальне в людині. Теорія розвитку особистості. Характерні риси особистості та її внутрішня духовна структура. Проблема соціалізації,

соціальної адаптації та інтеріоризація. Ресоціалізація особистості в перехідних типах суспільств.

Соціологія молоді

Соціологія молоді як спеціальна соціологічна теорія. Соціологія молоді як складова державної молодіжної політики. Основні поняття і категорії соціології молоді. Сутність молоді та її основні соціальні якості. Соціальні характеристики молоді, її особливості та специфічні риси. Молодіжні проблеми та їх зміст. Державна молодіжна політика в Україні: складові та напрямки.

Соціологія сім'ї

Сім'я як соціальний інститут та мала соціальна група. Специфіка соціологічного вивчення сім'ї. Основні задачі соціологічного дослідження сім'ї. Умови життя, структура шлюбу (нуклеарна і розширена сім'я; моногамія і полігамія; патріархальні та матріархальні родини тощо). Соціальні та індивідуальні функції сім'ї. Основні підходи до вивчення сім'ї в соціологічній думці: структурно-функціоналістський, інтеракціоністський, інституціональний тощо. Сім'я в Україні: сучасний стан, тенденції розвитку.

Етносоціологія та соціологія нації

Етносоціологія та предмет її дослідження. Зародження і розвиток етносоціології у світовій та вітчизняній соціологічній думці. Методологічні підходи до вивчення етнічних спільнот. Проблема нації в працях вітчизняних та зарубіжних соціологів. Основні концептуальні схеми соціології нації. Поняття національного відродження та його місце в соціології нації. Етносоціальний розвиток сучасної України: стан, проблеми, перспективи.

Соціологія культури

Поняття культури та її визначення. Соціологічний підхід до вивчення культури та його специфіка. Центральні категорії соціології культури. Внутрішня структура культури та її форми. Соціальні функції культури. Методологічні засади соціологічного аналізу культури. Традиції соціокультурного мислення в Україні. Криза та відродження культури в суспільствах перехідного типу.

Соціологія політики

Поняття і категорії соціології політики. Предмет та об'єкт соціології політики. Політика та її визначення у різних соціологічних школах і напрямках. Влада як центральне поняття в соціології політики. Основні складові соціології політики. Політична соціалізація індивіда. Соціологічні дослідження політичних процесів в Україні. Деполітизація населення та її причини. Основні тенденції розвитку політичного життя в Україні.

Соціологія праці та управління

Основні етапи розвитку соціологічного знання про економічну сферу. Теорія економічного лібералізму А. Сміта та її соціальні аспекти. Праці Д. Рікардо і Т. Мальтуса, їх соціальний аспект. К. Маркс та соціологічна

перебудова теоретичної економіки. Соціологічний аналіз економічної сфери в концепціях М. Вебера і Е. Дюркгейма. Взаємодія економічної та соціальної сфер у працях М. Ковалевського. Розробка предмету економічної соціології Т. Парсоном і Н. Смелзером. Концепції індустріального і постіндустріального суспільства. Основні напрями досліджень соціології праці та управління.

Методика та техніка соціологічних досліджень

Підготовка до проведення конкретно-соціологічного дослідження та його етапи. Розробка програми конкретно-соціологічного дослідження. Розрахунок та обґрунтування вибірки. Основні методи конкретно-соціологічного дослідження. Основні комп'ютерні програми обробки первинної соціологічної інформації. Стратегічний та робочий плани конкретно-соціологічного досліджень.

3. Основна література

1. Абрамов Р.Н., История теоретической социологии. Начало XX века. Первый общетеоретический кризис социологии: Учебное пособие для вузов - 3-е изд., перераб. и доп. - («концепции», «фундаментальный учебник»). / Баньковская С.П., Гофман А.Б., Девятко И.Ф., Зотов А.А., Ионин Л.Г., Ковалев А.Д., Ковалева М.С., Кравченко А.И., Орлова Н.К., Сапов В.В., Филиппов А.Ф., Фомина В.Н., Шамшуринов В.И., Шматко Н.А. - М.: Акад. Проект, Гаудеамус, 2010. - 354 с.
2. Городяненко В. Соціологія. / Городяненко В. – К. – 2008. – 544 с.
3. Етнонаціональний розвиток України: терміни, визначення, персоналії. – К., 1993.
4. Захарченко М. В., Погорілого О. І. Історія соціології (від античності до початку XX ст.) / Захарченко М. В., Погорілого О. І. – К., 1993.
5. Как провести социологическое исследование. – М., 1994.
6. Кравченко С.А. Социология в 2-х тт. Т.1. Классические теории через призму социологического воображения. Учебник для академического бакалавриата. Издание 1. / Кравченко С.А. - М.: Юрайт, 2014. - 584 с.
7. Молодь України: стан, проблеми, шляхи розв'язання. – К., 2000.
8. Общая социология /под ред. А.Г.Эфендиева. — М.: ИНФРА-М, 2004. — 654 с.
9. Основы социального управления: Учеб.пособие для студентов вузов /под ред. В.Н.Иванова. — М.: Высшая школа, 2001. — 271 с.
10. Павленок П.Д. Социология. — М.: Маркетинг, 2002. — 1036 с.
11. Павличенко П.П., Литвиненко Д.А. Соціологія: Навчальний посібник. — К.: Лібра, 2000. — 255 с.
12. Панина Н.В. Технологія соціологічного дослідження: Курс лекцій. — К.: Наукова думка, 1996. — 232 с.
13. Паниотто В.И., Максименко В.С. Количественные методы в социологических исследованиях. — К.: Наукова думка, 1982. — 272 с.

14. Педагогічна соціологія. Навч. посібник /ред. В.С.Болгарін, М.М.Шимановський, Л.Й.Гуменюк та ін. — Т.: Підруч. та посіб, 1998. — 144 с.
15. Піча В. Соціологія. — К.: Каравела, 2000. — 248 с.
16. Піча В., Магазинщикова І., Черниш Н. Соціологія: Курс лекцій. — Львів: Новий Світ, 2002. — 312 с.
17. Піча В.М. З історії української соціологічної думки / Піча В.М., Черниш Н.И., Кондратик Л.Й — Львів., 1996.
18. Платонов Д.И. Социология: Конспект лекций в схемах. — М.: ПРИОР, 2001. — 112 с.
19. Плотинский Ю.М. Модели социальных процессов: Учеб. пособие для вузов. — М.: Логос, 2001. — 296 с.
20. Победа Н.А. Социология культуры. — Одесса: Астропринт, 1997. — 224 с.
21. Погорілий О.І. Соціологічна думка ХХ століття: Навчальний посібник. — К.: Либідь, 1996. — 222 с.
22. Подольська Є.А. Соціологія: 100 питань – 100 відповідей. / Подольська Є.А., Подольська Т.В. - Київ: Інкос – 2009. – 352 с.
23. Політична соціологія: Навчально-методичні розробки для студентів соціології / авт. упор. О.Д.Куценко. — Х.: Вид-во ХНУ, 1999. — 51 с.
24. Полторац В.А. Социология общественного мнения: Учеб. Пособие. — К. Днепропетровск: Арт-Пресс, 2000. — 264 с.
25. Полторац В.А. Соціологія. Основи соціології праці й управління: Конспект лекцій для студ. інж. техн. спец. — К.: НКМ ВО, 1992. — 150 с.
26. Попова И.М. Социология: Введение в специальность. — К.: Тандем, 1998. — 287 с.
27. Попова І.М. Соціологія: Пропедевтичний курс. Підручник для студентів вищих навчальних закладів. — К.: Тандем, 1996. — 271 с.
28. Прикладная социология: Учеб. пособие /под ред. Ю.С.Колесникова. — Ростов-на-Дону: Феникс, 2001. — 320 с.
29. Радаев В.В. Экономическая социология: Курс лекций. — М.: Аспект-Пресс, 2000. — 368 с.
30. Радугин А.А. Социология: курс лекций / Радугин А.А., Радугин К.А. — М., 2003.
31. Ромашов О.В. Социология труда: Учебное пособие для вузов. — М.: Гардарики, 2002. 320 с.
32. Российская социологическая энциклопедия (под общ.ред. Осипова Г.В. — М.: Норма- ИНФРА-М-НОРМА, 1999. — 672 с.
33. Руденко Р.И. Практикум по социологии: Учеб. пособие для вузов. — М.: ЮНИТИ-ДАНА, 1999. — 447 с.
34. Руденко Р.И. Практикум по социологии: Учеб. пособие для ВУЗов. — М.: ЮНИТИ, 1999. — 447 с.
35. Ручка А.А., Танчер В.В. Очерки истории социологической мысли. — К.: Наукова думка, 1992. — 263 с.

36. Ручка А.О., Танчер В.В. Курс історії теоретичної соціології. — К.: Наукова думка, 1995. — 223 с.
37. Рущенко І.П. Соціологія злочинності. — Харків: Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2001, — 370 с.
38. Рысь Ю.И., Степанов В.Е. Социология: Структурно-логические схемы с комментариями. — М.: Академический Проект; РЭА, 1999.- 244 с.
39. Савчук С.В. Юридична соціологія: Предмет та місце в системі юридичних наук. — Чернівці: Рута, 2003. — 238 с.
40. Семенова В. Качественные методы: Введение в гуманистическую социологию. — М.: Добросвет, 1998. — 292 с.
41. Сероштан Н.А., Алдохин И.П., Кулиш С.А., Савченко Б.Г., Сасина Л.А. Социология труда: Учебное пособие. — Харьков: Основа, 1990. — 214 с.
42. Сикевич З.В. Социология и психология национальных отношений: Учеб. пособие. — СПб.: Изд-во Михайлова В.А., 1999. — 203 с.
43. Система социологического знания: Учеб. пособие /сост. Г.В.Щекин. — К.: МАУП, 1998. — 208 с.
44. Смирнов П.И. Социология личности: Учеб. пособие. — СПб.: Социолог.об-во им.М.Ковалевского, 2001. — 380 с.
45. Соколев В.О., Рущенко І.П. Словник з соціології. — Харків: Нац. Ун-т внутр.справ, 1999. — 112 с.
46. Современная американская социология /под ред. В.И.Добренькова. — М.:Изд-во МГУ, 1994. — 296 с.
47. Соколова В.А. Основы социологии для студентов. — М.: Феникс, 2000. — 192 с.
48. Соколова Г.Н. Экономическая социология: Учебник. — М.: Филинь; Минск: Беларуская Навука, 2000. — 376 с.
49. Соколова Г.Н., Кобяк О.В., Александрова А.Б. Экономическая социология: Практикум. - Минск: Беларуская Навука, 2000. — 335 с.
50. Социальная философия и социология: Учеб. пособие. — М.: ПЕР СЭ; ЛОГОС, 2002. — 160 с.
51. Социальный менеджмент: Учеб. пособие /под ред. В.Н.Иванова, В.И.Патрушева — М.: Высшая школа, 2001. — 207 с.
52. Социологи XX века: Биографический словарь. Учебное пособие (под ред. Городяненко В.Г. — Днепропетровск: ДГУ, 1999. — 337 с.
53. Социологический энциклопедический словарь на русском, английском, немецком, французском и чешском языках /ред.- координатор Г.В.Осипов. — М.: ИНФРА-М — НОРМА, 1998. — 488 с.
54. Социология труда: Учебник /под ред. Дряхлова Н.И., Кириченко В.В., Щербины В.В. — М.: Изд-во МГУ, 1993. — 368 с.
55. Социология управления: Курс лекций. — М.: РАГС, 2000. — 438 с.
56. Социология: Классические и современные парадигмы. Хрестоматия. — М.: АНКИЛ, 1998. — 337 с.
57. Социология: Краткий тематический словарь /под общ.ред. Ю.Г.Волкова. — Ростов-на-Дону: Феникс, 2001. — 320 с.

58. Социология: Курс лекций: Учебное пособие /отв. ред. Волков Ю.Г. — Ростов-на-Дону: Феникс, 1999. — 512 с.
59. Социология: Наука об обществе. Учебное пособие для студентов высш. учеб. завед. /под общ. ред. В.П. Андрущенко, Н.И. Горлача. — Харьков: Ин-т востоковедения и международных отношений. Харьковский колледж, 1996. — 688 с.
60. Социология: Основы общей теории. Учебник для вузов /отв. ред. Г.В. Осипов, Л.Н. Москвичев. — М.: НОРМА, 2002. — 912 с.
61. Социология: Учеб. пособие /под ред. Э.В. Тадевосяна. — М.: Знание, 1995. — 208 с.
62. Социология: Учеб. пособие в таблицах и схемах /Сальников В.П., Борисов А.Ф. и др. - СПб.: СПбГУ МВД России, 2001. — 156 с.
63. Социология: Учебник для вузов /под ред. В.Н. Лавриненко. — М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2000. — 407 с.
64. Социология: Энциклопедия /Сост. А.А. Грицанов, В.Л. Абушенко, Г.М. Евелькин, Г.Н. Соколова, О.В. Терешенко. — Мн.: Книжный Дом, 2003. — 1312 с.
65. Соціологічна думка України: Навч. посібник. — К.: Заповіт, 1996. — 423 с.
66. Соціологія: Короткий енциклопедичний словник /уклад. Волович В.І. та ін. — К.: Український центр духовної культури, 1998. — 736 с.
67. Соціологія: Матеріали до лекційного курсу /В.М. Піча, О.М. Семашко, Н.Й. Черниш. — К.: Заповіт, 1996. — 344 с.
68. Соціологія: Навч. посібник /за ред. Макеєва С.О. — К.: Знання, 2003. — 455 с.
69. Соціологія: Навч. посібник /За ред. С.О. Макеєва. — К.: Знання, 2003. — 455 с.
70. Соціологія: Навч. посібник /ред. К.С. Островський. — Хмельницький: Поділля, 1997. — 334 с.
71. Соціологія: Підручник /за заг. ред. Андрущенко В.П., Воловича В.І., Горлача М.І. — Харків - К., Б.В., 1998. — 624 с.
72. Соціологія: Підручник /за ред. В.Г. Городяненка) — К.: Академія, 2002. — 560 с.
73. Соціологія: Пос. для студ. вузів (За ред. В.Городяненка). — К., 2003.
74. Соціологія: Терміни, поняття, персоналії. Навч. словник-довідник /За ред. В.М. Пічі. — Львів, 2002.
75. Соціологія: Терміни, поняття, персоналії. Навч. словник-довідник /заг. ред. Піча В.М. — К.: Каравела; Львів: «Новий світ-2000», 2002. — 480 с.
76. Сурмин Ю.П., Туленков Н.В. Методология и методы социологических исследований: Учеб. пособие. — К.: МАУП, 2000. — 304 с.
77. Тадевосян Э.В. Социология: Учебное пособие. — М.: Знание, 1999. — 272 с.

- 78.Тарасенко В. Социология потребления: Методологические проблемы. — К.: Наукова думка, 1994. — 166 с.
- 79.Темницкий А.Л. Учебное исследование по эмпирической социологии. Учебное пособие. 2-е издание дополненное и переработанное / Темницкий А.Л. - М., Издательство МГИМО-Университет, 2015. - 252 с.
- 80.Толстова Ю.Н. Анализ социологических данных: Учеб. пособие для ст-ов социолог.ф-та. — М.: Научный мир, 2000. — 352 с.
- 81.Томпсон Д., Пристли Д. Социология: Вводный курс. — М.: АСТ, Львов: Инициатива, 1998. — 496 с.
- 82.Требін М.П. Соціологія. / Требін М.П., Воднік В.Д., Клімова Г.П. – К. – 2010 – 224 с.
- 83.Федотова Л.Н. Социология массовой коммуникации. — СПб.: Питер, 2003. — 400 с.
- 84.Фененко Ю.В. *Краткий курс* социологии в схемах: учеб.-метод. пособие / Ю. В. Фененко ; МГИМО(У) МИД России, Междунар. ин-т управления. — М.: ПКЦ Альтекс, 2005. — 181 с.
- 85.Хто є хто в західній та вітчизняній соціології: Навч.соціолог. словник для студентів /ред.В.М.Піча. — Львів: Світ, 1999. — 160 с.
- 86.Шарков Ф.И., Родионов А.А. Социология массовой коммуникации. Ч.1. Техника и технология сбора и обработки информации. — М.: АТиСО, 2002. — 262 с.
- 87.Шатохін А.М. Соціологія села. — К.: Науковий світ, 2000. — 271 с.
- 88.Энциклопедический социологический словарь /под ред. Г.Осипова. — М.: ИСПИ РАН, 1995. — 939 с.
- 89.Юрій М.Ф. Соціологія: підручник / Юрій М.Ф. – К.: Кондор, 2007. – 288 с.
- 90.Ядов В.А. Стратегия социологического исследования: Описание, объяснение, понимание социальной реальности. — М.: Добросвет, Книжный дом «Университет», 1998. — 596 с.

ЕЛЕКТРОННІ РЕСУРСИ

1. Вербець В. В. Соціологія : Навч. посібник. [Електронний ресурс] / В. В. Вербець, О. А. Субот, Т. А. Христюк. – К. : Кондор, 2009. – 550 с. – Режим доступу до джерела : <http://pidruchniki.ws/15840720/sotsiologiya/sotsiologiya - verbets vv> – Назва з екрану.
2. Герасимчук А. А. Соціологія : Навч. посібник [Електронний ресурс] / А. А.Герасимчук, Ю. І. Палеха, О. М. Шиян. – 4-е вид., випр. й доп. – К. : Вид-во Європ. ун-ту, 2004. – 246 с. – Режим доступу до джерела : <http://pidruchniki.ws/15840720/sotsiologiya/sotsiologiya - gerasimchuk aa> – Назва з екрану.
3. Гіденс Ентоні. Соціологія [Електронний ресурс] / Гіденс, Ентоні ; Пер. з англ. В. Шовкун, А. Олійник ; Наук. ред. пер. О. Іващенко. – К. : Основи, 1999. – 726 с. – Режим доступу до джерела :

- http://pidruchniki.ws/15840720/sotsiologiya/sotsiologiya - odens_entoni – Назва з екрану.
4. Горшков М. К., Шереги Ф. Э. Прикладная социология: Методология и методы: интерактивное учебное пособие. – М. : Ин-т социологии РАН, 2011, 1 CD ROM. – Режим доступа до джерела : http://www.isras.ru/files/File/Prikl_Soc_full.pdf
 5. Дворецька Г. В. Соціологія : Навч. посібник. - Вид. 2-ге, перероб. і доп. [Електронний ресурс] / Г. В. Дворецька. – К. : КНЕУ, 2002. – 472 с.– Режим доступа до джерела : <http://politics.ellib.org.ua/pages-cat-67.html> – Назва з екрану.
 6. Жоль К. К. Соціологія : Навч. посібник. [Електронний ресурс] / К. К. Жоль. – К. : Либідь, 2005. – 440 с. – Режим доступа до джерела : http://pidruchniki.ws/15840720/sotsiologiya/sotsiologiya - zhol_kk – Назва з екрану.
 7. Здравомыслов А. Г. Общая социология. Хрестоматия. [Електронний ресурс] / А. Г. Здравомыслов, Н. И. Лапин. – М. : Высш. шк., 2006. – 783 с. – Режим доступа до джерела : http://mirknig.com/knigi/guman_nauki/1181374787-obschaya-sociologiya-hrestomatiya.html – Назва з екрану.
 8. Кузьменко Т. М. Соціологія : : Навч. посібник. [Електронний ресурс] / Т. М. Кузьменко. – К. : Центр учбової літератури, 2010. – 320 с. – Режим доступа до джерела : http://pidruchniki.ws/15840720/sotsiologiya/sotsiologiya - kuzmenko_tm – Назва з екрану.
 9. Лукашевич М. П. Соціологія праці : Підручник. [Електронний ресурс] / М. П. Лукашевич. – К. : Либідь, 2004. – 440 с. – Режим доступа до джерела : http://pidruchniki.ws/15840720/sotsiologiya/sotsiologiya_pratsi - lukashevich_mp – Назва з екрану.
 10. Примуш М. В. Загальна соціологія : Навч. посібник. [Електронний ресурс] / М. В. Примуш. – К. : Професіонал, 2004. – 590 с. – Режим доступа до джерела : http://pidruchniki.ws/15840720/sotsiologiya/zagalna_sotsiologiya - primut_mv – Назва з екрану.
 11. Сірий Є. В. Соціологія : загальна теорія, історія розвитку, спеціальні та галузеві теорії : Навчальний посібник [Електронний ресурс] / Є. В. Сірий. – К. : Атіка, 2004. – 480 с. – Режим доступа: http://pidruchniki.ws/17810409/sotsiologiya/sotsiologiya - siriyy_yev – Назва з екрану.
 12. Танчин І. Соціологія : Навч. посібник / І. Танчин. – Львів : УАД, 2005. – 360 с. – Режим доступа : http://pidruchniki.ws/17810409/sotsiologiya/sotsiologiya - tanchin_i3
 13. Черняк Е. М. Социология семьи. [Електронний ресурс] / Е. М. Черняк. – М. : ИТК «Дашков и К», 2004. – 238 с. – Режим доступа: <http://mirknig.com/knigi/psihologiya/1181203667-sociologiya-semi.html> – Назва з екрану.

14. Шафранов-Куцев Г. Ф. Социология. Электронный учебник. / Г. Ф. Шафранов-Куцев. – Тюмень : Лаборатория мультимедиа ТюГУ, 2007. – 1000 с.
15. Юрій М. Ф. Соціологія культури : Навч. посібник. [Електронний ресурс] / М. Ф. Юрій. – К. : Кондор, 2006 – 302 с. – Режим доступу: http://pidruchniki.ws/15840720/sotsiologiya/sotsiologiya_kulturi_-_yuriy_mf – Назва з екрану.

4. Форма підсумкового контролю успішності навчання – залік

5. Засоби діагностики успішного навчання

1. Поточний контроль

Проводиться на кожному семінарському занятті. Оцінюється рівень розуміння студентом теоретичного матеріалу, вміння формулювати основні положення з теми.

2. Поетапний контроль

Проводиться по закінченню вивчення розділів програми. Проходить у формі контрольної роботи або тестових завдань.

3. Підсумковий контроль

Тестова контрольна робота.

СОЦІОЛОГІЯ І СОЦІОЛОГІЯ СПОРТА

Програма розроблена:

Гришанов Ігор Володимирович – доцент, кандидат філософських наук.

ВСТУП

Програма вивчення навчальної дисципліни «Соціологія і соціологія спорту» має важливе прикладне значення, оскільки дозволяє сформувати професійний погляд на сферу спорту, необхідний для ефективного управління даною сферою.

Предметом навчальної дисципліни «Соціологія і соціологія спорту» є спеціальна соціологічна теорія спорту, яка ґрунтується на загальній теорії соціологічної науки. Велике значення мають і результати конкретних соціологічних досліджень, які сприяють виробленню адекватних стратегій розвитку та функціонування спорту в сучасній Україні.

Міждисциплінарні зв'язки. Курс «Соціологія і соціологія спорту» органічно пов'язаний як з дисциплінами природничого спрямування, так і з різноманітними галузями соціально-гуманітарного знання, що складають зміст навчального процесу всіх напрямів підготовки ХДУ.

1. Мета та завдання навчальної дисципліни

1.1. Метою викладання навчальної дисципліни «Соціологія і соціологія спорту» є оволодіння студентами певною сумою знань про соціальні системи та явища, про функціонування соціальних інститутів, про реальний стан та тенденції суспільних відносин. Окрема увага звернення на соціологічні аспекти спортивної діяльності.

1.2. Основними завданнями вивчення дисципліни «Соціологія і соціологія спорту» є:

Теоретичні:

1. Показати динаміку спорту в контексті соціокультурної еволюції товариств, його приховані структурні параметри і роль у сучасній цивілізації.

2. Дати характеристику спорту як соціального інституту, який має взаємозв'язок з багатьма сферами сучасного суспільства, його соціальними функціями.

3. Розкрити характерні особливості та механізми впливу спорту на процес соціалізації особистості.

4. Дати студентам інформацію про ставлення різних соціально-демографічних груп населення до спорту і фізичного виховання (їх потреби, інтереси, ціннісні орієнтації, поведінки, стилю, способів життя та ін.).

Практичні:

1. Навчити аналізу і критичної оцінки ключових соціальних проблем сучасного спорту.

2. Сформувати у студентів навички підготовки та проведення емпіричних соціологічних досліджень у сфері фізичної культури і спорту, вміння

використовувати результати цих досліджень у своїй науковій і професійній діяльності.

3.Обов'язкова самостійна практична робота полягає у розробці соціологічного дослідницького проекту – програми та інструментарію конкретно-соціологічного дослідження (анкетне опитування).

1.3. Згідно з вимогами освітньо-професійної програми студенти повинні:

знати:

- мету, завдання та організаційну структуру соціології спорту як навчальної і наукової дисципліни;
- соціальні функції фізичної культури і спорту;
- соціальні протиріччя, що визначають напрямки конкретних соціологічних досліджень у галузі фізичної культури і спорту;
- особливості соціалізації особистості спортсмена;
- соціокультурний потенціал фізичної культури та спорту;
- проблеми розвитку олімпійського руху;
- рушійні сили, що визначають розвиток фізичної культури і спорту.

вміти:

- скласти програму конкретного соціологічного дослідження в галузі фізичної культури і спорту;
- розробити анкету для соціологічного опитування;
- провести соціологічний аналіз документів;
- організувати соціологічне дослідження на рівні малої соціальної групи;
- проаналізувати результати дослідження та виробити практичні рекомендації.

Зміст дисципліни «Соціологія і соціологія спорту» спрямований на формування компетентностей, які узгоджуються із загальною та професійною підготовкою бакалаврів:

1. Здатність діяти соціально відповідально та свідомо;
2. Цінування та повага різноманітності та мультикультурності;
3. Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями;
4. Здатність працювати в команді;
5. Здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел.

На вивчення навчальної дисципліни відводиться 30 годин/1 кредит ECTS.

2. Інформаційний обсяг навчальної дисципліни

РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНА ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ СОЦІОЛОГІЇ

Тема 1. Соціологія як наука. Предмет і функції соціології

Поняття соціології. Соціологія як наука про соціальні спільноти.

Об'єкт і предмет соціології. Функції соціології та її роль у житті суспільства.

Соціальні інститути сучасного суспільства, специфіка їхнього розвитку в Україні.

Структура системи соціологічного знання. Загальна соціологічна теорія.

Зміст і типологія соціологічних теорій середнього рівня: спеціальні соціологічні теорії які досліджують розвиток і відтворення людиною окремих соціальних спільнот; спеціальні соціологічні теорії які розкривають механізми життєдіяльності й функціонування соціальних спільноту певних сферах суспільного життя. Емпіричні соціологічні дослідження.

Місце соціології у системі наук. Соціологія як генералізуюча наука.

Зростання ролі соціології у сучасних умовах, її значення у процесах державотворення в Україні.

Загальні положення про методологію і методику проведення соціологічних досліджень: програма, план соціологічного дослідження.

Тема 2. Становлення соціології як самостійної науки. Класична соціологія

Розвиток поглядів на суспільство і людину, соціальна філософія як попередниця соціології. Зміна уявлень про можливості вивчення суспільства і людини у добу Нового часу.

Обґрунтування О. Контом необхідності нової науки про суспільство. Класифікація наук та місце у ній соціології. Соціальна статика і соціальна динаміка у вченні О. Конта. Г. Спенсер як продовжувач позитивістської лінії у соціології. Ідея соціальної еволюції.

Соціальна політика, позитивістсько-натуралістичний напрям у соціології. Соціальний дарвінізм. Расово-антропологічна школа. Географічний напрям. Основні принципи позитивізму.

Соціологічна концепція марксизму та її критичний аналіз працях К. Поппера, Р. Арона, П. Сорокіна й П. Монсона.

Соціологічний психологізм та його напрями: психологічний еволюціонізм, психологія натовпу, інстинктивізм. Специфічні риси основних напрямів соціологічної думки другої половини XIX ст.

Роль Е. Дюркгайма в історії соціологічної думки.

Антипозитивістський напрям у класичній соціології. Соціологія М. Вебера. Поняття соціальної дії та її основні типи. Місце М. Вебера в історії соціології та розвитку гуманістичної і формальної соціології.

Німецька формальна соціологія. Соціологічне вчення Г. Зіммеля.

Соціологія Ф. Тьонніса та його вчення про спільноти і спілки. Загальна характеристика класичної соціології.

Тема 3. Соціологія другої половини XX – початку XXI ст

Стан розвитку та специфічні риси розвитку соціології у добу глобалізації.

Основні парадигми сучасного соціологічного знання та його структура. Теоретична соціологія: структурні та інтерпретативні парадигми. Структурний функціоналізм. Соціальна система та її складники. Проблема соціальної інтеграції. Соціологія конфлікту. Конфлікт як постійний, органічний внутрішній стан соціальної системи. Символічний інтеракціонізм. Поняття

соціальної взаємодії. Загальна модель людської взаємодії. Феноменологічна соціологія. Основні принципи феноменологічного підходу до розуміння і пояснення соціальної реальності. Інтегральна соціологія П. Сорокіна. Теорія соціокультурної динаміки. Творчий внесок П. Сорокіна у розвиток сучасної соціології. Соціологічні теорії останньої чверті ХХ — початку ХХІ ст.

Теорія постіндустріального суспільства та завдання соціології у його вивченні. Соціологічний постмодернізм та його складники.

Емпірична соціологія та її основні школи: гарвардська, колумбійська та чиказька.

Перспективи розвитку соціології у добу глобалізації. Глобалізація у працях Е. Гідденса та інших сучасних концепціях. Дві соціологічні версії глобалізації.

Місце і роль соціології у розвитку людства на початку ХХІ ст.

Тема 4. Основні етапи розвитку української соціології

Джерела вітчизняної протосоціології. Соціальна думка України кінця ХVІ — початку ХVІІ ст. Соціальна філософія Г. Сковороди. Український фольклор, література і публіцистика як джерела соціології. Характерні риси розвитку української соціології кінця ХІХ — початку ХХ ст. Закладання підвалин української соціологічної традиції. Розвиток української соціології після 1917 р. Соціологія радянського періоду та її криза. Соціологічні дослідження українських учених в еміграції. "Празький період" української соціології. Соціологічні студії в еміграції після Другої світової війни. Національне відродження України і роль у ньому соціології. Основні напрями розвитку соціології у сучасній Україні.

РОЗДІЛ ІІ. СУСПІЛЬСТВО ЯК ЦІЛІСНА СИСТЕМА

Тема 1. Системний підхід до суспільства в соціології

Суспільство і природа. Коеволюція природи і суспільства. Системний підхід до суспільства в соціології. Системно-механістичні уявлення про суспільство. Соціологія В. Парето та її основні положення. Системно-органістичні уявлення про суспільство. Синтезований підхід до суспільства. Структура суспільства як цілісної системи у працях Ф. Тьонніса та Е. Дюркгайма. Суспільство в марксистській соціології. Суспільна система в ситуації постмодерну. Визначення суспільства та його ознаки. Основні рівні системного підходу до суспільства. Джерела та характер суспільного розвитку. Поняття соціальних змін. Ендо- та екзогенні чинники в розвитку суспільства. Еволюція і революція. Соціальна революція та реформи. Ідея прогресу та її критика наприкінці ХХ ст.

РОЗДІЛ ІІІ. СУБ'ЄКТИ СУСПІЛЬНОГО ЖИТТЯ

Тема 1. Соціологія особистості, сім'ї, молоді. Етносоціологія

Соціологія особистості. Структура особистості. Особистість: сутність і соціологічні концепції. Взаємодії особистості і суспільства. Соціологія сім'ї.

Сім'я як об'єкт соціологічного аналізу. Основні функції сім'ї. Стан і тенденції розвитку сучасної сім'ї в Україні. Соціологія молоді. Молодь як соціально-демографічна група. Предмет і завдання соціології молоді. Молодь і сучасне суспільство. Етносоціологія. Етносоціологія як наука: об'єкт, предмет і методи. Методологічні аспекти вивчення етнічних спільнот. Соціально-етнічні процеси в Україні: стан і проблеми.

РОЗДІЛ IV. СОЦІОЛОГІЯ СПОРТУ ЯК СПЕЦІАЛЬНА СОЦІОЛОГІЧНА ТЕОРІЯ ПЕВНОЇ СФЕРИ СУСПІЛЬНОГО ЖИТТЯ

Тема 1. Соціологія спорту як наукова і початкова дисципліна

Умови і причини виділення соціології спорту як самостійної наукової дисципліни у рамках соціології. Об'єкт, предмет та історія соціології спорту.

Соціологія спорту як соціологічна теорія середнього рівня. Проблема її інтеграції у систему соціологічного знання. Взаємозв'язок соціології спорту з іншими науками про спорт. Становлення і розвиток соціології спорту. Історичні корені соціології спорту. Науковий статус соціології спорту, її предмет, методи. Основні напрями розвитку і сучасний стан соціології спорту в Україні та за кордоном. Функції соціології спорту.

Тема 2. Соціологічна інтерпретація поняття «спорт»

Основні поняття курсу: «спорт» і «фізична культура», їх співвідношення та зміст на сучасному етапі розвитку українського суспільства і спорту. Етимологічні корені поняття «спорт» і його сучасне значення. Рівні соціологічного аналізу. Роль теоретичних парадигм соціології в розумінні феномена спорту, наукової інтерпретації цього поняття. Аналіз спорту на основі рівнів соціального аналізу Дж. Рітцера. Об'єктивне і суб'єктивне, макро- і мікрорівні спорту.

Тема 3. Соціокультурна еволюція спорту

Взаємозв'язок понять «суспільство», «культура», «соціокультурна система», «еволюція», «спорт». Етапи соціокультурної еволюції спорту. Фізичні вправи і змагання у товариствах мисливців і збирачів, у землеробських і скотарських товариствах. Фізичні вправи і змагання в аграрних суспільствах. Виникнення спорту. Соціальна організація суперництва в Стародавній Греції. Занепад спорту і поширення християнства. Відродження спорту в індустріальному суспільстві. Соціальні передумови інституціоналізації спорту в Англії і Європі в XIX - початку XX ст. Етика протестантизму як соціокультурна основа спорту і суперництва у XIX ст. Основні тенденції розвитку спорту в постіндустріальній цивілізації. Міжнародний спорт як глобальний соціальний феномен. Видовищність як один з критеріїв розвитку спорту. Процеси комерціалізації і професіоналізації спорту. Сучасні напрями розвитку спортивно-оздоровчої індустрії.

Тема 4. Спорт як елемент загальнолюдської культури

Місце спорту в системі загальнокультурних цінностей. Спорт як продукт культури і фактор, що впливає на її розвиток. Спорт як втілення естетичних цінностей і сфера самореалізації особистості. Причини ціннісної амбівалентності спорту. Спорт і людське тіло. Тілесність людини в системі загальнокультурних цінностей. Спорт як гра і змагальна діяльність. Гра і змагальність як один з базових моментів процесу самоідентифікації людини. Основні форми і принципи організації змагальної взаємодії. Культурно-нормативна структура спорту. Культурні норми як атрибути соціального порядку. Норми спортивної конкуренції. Інституційні норми спорту. Принципи *Фейр Плей*. «Надспортивні» моральні норми. Естетичний зміст спорту. Форми естетичної діяльності, пов'язані із заняттями спортом. Роль і значення естетичних компонентів спорту. Спорт і мистецтво. Проблема інтеграції спорту з мистецтвом та шляхи її вирішення. Моральний потенціал спорту.

Тема 5. Соціальна структура і функції сучасного спорту

Інституційний підхід до аналізу спорту, його підсистем. Внутрішня структура інституту спорту: масовий спорт і фітнес, спорт вищих досягнень та олімпійський спорт, професійно-комерційний спорт. Соціологічні дані про заняття масовим спортом в Україні та зарубіжних країнах. Адаптивний спорт і проблема інвалідизації населення. Соціально-демографічні характеристики суб'єктів масового спорту. Великий спорт, його різновиди та соціально-економічні характеристики. Вплив національного менталітету на функціонування спорту. Специфіка американської моделі спорту. Спорт в Європейському союзі. Російська і китайська моделі спорту. Співвідношення масового і великого спорту. Їх співіснування і розвиток в сучасній Україні. Фітнес як сучасна тенденція в світовому спортивно-оздоровчому русі. Соціально-демографічні характеристики відвідувачів фітнес-центрів. Клубний характер фітнес-руху. Соціальні та економічні функції фітнес-руху.

Тема 6. Інституційні взаємозв'язки спорту

Зовнішня структура інституту спорту. Взаємозв'язок спорту з інститутами освіти і охорони здоров'я. Спорт та ЗМІ: взаємовплив і тенденції розвитку в ХХ ст. Частка різних ЗМІ у висвітленні спортивних подій. Роль ЗМІ у розвитку видовищних видів спорту. Основні напрями у діяльності ЗМІ з пропаганди цінностей фізичної культури і спорту. Участь держави у розвитку спорту. Спорт як актор великої політики. Спорт як елемент економічної системи. Масовий спорт як сфера послуг в умовах ринку. Джерела фінансування спорту.

Тема 7. Олімпійський рух як соціальний феномен

Соціально-культурний зміст давньогрецьких і сучасних Олімпійських ігор: подібності та відмінності. Олімпійські ігри як інструмент міжнародної політики. Взаємовідносини олімпійського руху та інших соціальних рухів, пов'язаних зі спортом. Олімпійський рух і соціокультурні процеси в сучасній Україні. Перспективи і напрямки подальшого розвитку олімпійського руху та Олімпійських ігор. Соціальні функції сучасного олімпійського руху. Вплив

професіоналізації і комерціалізації спорту на соціальну значимість олімпійського руху. Розбіжності та протиріччя в оцінці гуманістичної цінності сучасного олімпійського руху.

Тема 8. Соціальні функції та дисфункції спорту

Універсальні функції спорту. Специфічні функції масового спорту, спорту вищих досягнень, професійно-комерційного спорту. Можливість дисфункціональних проявів у спорті. Миротворча роль міжнародного спорту і труднощі її реалізації. Проблема дотримання принципів *Фейр Плей* в сучасному спорті. Суперечності, що визначають неоднозначну ситуацію у розвитку спорту вищих досягнень. Застосування допінгу, система договірних перемог.

Тема 9. Спорт і соціалізація особистості

Визначення понять «особа», «соціалізація». Особистість як сукупність соціальних і біологічних якостей, вплив спорту на кожне з них. Заняття спортом у системі ціннісних орієнтацій молоді. Вплив цінностей суспільства на виховну цінність спорту. Вольові здатності спортсмена. Рання соціальна зрілість та інші особливості положення людини у спорті. Дитячий спорт. «Життя у спорті» і «життя поза спортом». Спорт як школа домінуючих соціальних цінностей. Проблемний характер соціалізації у сфері спорту, викликаний амбівалентним впливом спорту і суперництва на формування особистості. Спортивна кар'єра і етапи соціалізації. Кризи спортивної кар'єри. Основні протиріччя, що обумовлюють кризи спортивної кар'єри. Особливості «чоловічої» і «жіночої» спортивної кар'єри. Соціальна адаптація спортсменів і спортсменок після завершення спортивної кар'єри.

Тема 10. Спортивна субкультура

Поняття субкультури. Спортивні орієнтації у молодіжних субкультурах.

Трансформація цінностей спорту в спортивній субкультурі. Девіантна суб'єктів спортивної діяльності. Проблема кримінальної поведінки спортсменів-одноборців. Результати соціологічних досліджень, присвячених проблемам девіантної та кримінальної поведінки у спорті. Агресія і насильство як атрибути спортивної субкультури. Соціологічні і соціально-психологічні теорії агресії.

Соціологічний і психологічний підходи до дослідження агресивної поведінки спортсменів. Спорт та його аудиторія. Фани і вболівальники у спорті, проблема їх асоціальної поведінки. Феномен спортивного фанатизму. Насильницькі дії вболівальників на трибунах. Соціологічні і соціально-психологічні детермінанти спортивного фанатизму. Спорт і допінг. Допінг як індивідуальна і системна проблема сучасного спорту. Основні аспекти проблеми допінгу: медико-біологічний, правовий, морально-етичний і соціальний. Проблема моральної легітимності допінгу в середовищі спортсменів. Поширеність допінгу в різних видах спорту. Фактори, які санкціонують і лімітують поширення допінгу серед спортсменів. Проблема соціальної відповідальності спортсмена.

Тема 11. Проблема гуманізації спорту

Поняття гуманізму. Актуальність гуманізації сучасного спорту. Гуманістичні освітні програми у сфері спорту як засіб нормативної корекції спортивної субкультури. Олімпійські ідеали та цінності. Основні положення соціально-педагогічної концепції засновника сучасного олімпійського руху П'єра де Кубертена. Діяльність міжнародної олімпійської академії. Олімпійське утворення в Росії та Україні. Проект Спарти. Проблема орієнтації юних спортсменів на принципи *Фейр Плей* у спорті. Спортивно-гуманістичні освітні програми за кордоном, аналіз їх ефективності.

Тема 12. Фізкультурно-спортивна активність та її соціальні бар'єри

Орієнтація особистості на активні заняття спортом. Ставлення різних соціально-демографічних груп населення до спорту і фізичного виховання (потреби, інтереси, ціннісні орієнтації, поведінка, стиль, спосіб життя і т.д.). Проблема пропаганди занять спортом та здорового способу життя. Рівень фізкультурної освіти населення. Думка респондентів про цінність занять масовим спортом, їх суб'єктивна оцінка стану свого здоров'я і фізичної підготовленості. Місце здоров'я та інших параметрів фізичного стану в системі основних цінностей сучасної людини. Шляхи та засоби підвищення фізкультурно-спортивної активності населення (соціологічний аналіз).

РОЗДІЛ V. ЕМПІРИЧНІ СОЦІОЛОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ, ЇХ МЕТОДИ І ЗНАЧЕННЯ В ДОСЛІДЖЕННІ СПОРТУ

Тема 1. Загальна характеристика методів соціології

Роль соціологічних методів у вивченні фізкультурно-спортивної сфери. Теоретичні та емпіричні методи, їх різновиди. Фундаментальні та прикладні дослідження. Кількісні (класичні) методи соціологічного дослідження: опитування, контент-аналіз, спостереження. Етапи та види емпіричного соціологічного дослідження. Методологія та методика дослідження. Основні етапи дослідження: обґрунтування проблеми та розробка дослідницької програми, розробка інструментарію, збір первинних даних та їх обробка, теоретичний аналіз та інтерпретація даних. Розвідувальні, описові та аналітичні дослідження. Панельні і лонгітюдні дослідження. Якісна парадигма в соціологічних дослідженнях. Методологічні відмінності кількісного та якісного підходів у соціології, можливості їх поєднання в одному окремо взятому дослідженні. Якісні методи: інтерв'ю, фокус-групи, кейс-стаді, grounded theory, історія життя. Проблема верифікації і надійності в якісній методології.

Тема 2. Програма емпіричного соціологічного дослідження

Дослідницька програма, обґрунтування її необхідності. Складові частини програми. Методологічна частина: постановка й обґрунтування проблеми, формулювання мети, завдань, об'єкта, предмета, гіпотез дослідження. Інтерпретація основних понять. Методична частина: визначення обстежуваної

сукупності, види вибірки у соціології. Поняття репрезентативності у соціологічному дослідженні. Характеристика методів дослідження.

Тема 3. Методика і техніка складання соціологічної анкети

Композиція опитувальника: вступна, основна, демографічна частини.

Класифікація питань за формою: відкриті, закриті, напівзакриті, прямі, непрямі, шкальні питання. Класифікація питань за способом оформлення: лінійні, табличні, питання-малюнки. Класифікація питань за функціями: основні, контрольні, функціонально-психологічні, питання-фільтри. Перевірка анкети. Перевірка формулювань питань. Перевірка композиції анкети. Перевірка графічного оформлення анкети. Пілотажне дослідження.

Тема 4. Методи обробки та верифікації первинної соціологічної інформації

Методи обробки отриманих даних. Методи математичної статистики в соціології спорту. Типові розподіли ймовірностей, оцінки параметрів, вибіркові розподіли. Статистичне дослідження даних соціологічного опитування. Практична робота зі стандартним пакетом статистичних досліджень Statgraphics Plus for Windows (SG). Основні форми графіків, діаграм і узагальнюючих таблиць.

3.Основна література:

1. Білоус В. С. Соціологія у визначеннях, поясненнях, схемах, таблицях: Навч. посіб. — К.: КНЕУ, 2002. — 140 с.
2. Исаев Б. А. Социология в схемах и комментариях. — СПб.: Питер, 2008. — 224 с.
3. Визитей, Н. Н. Курс лекций по социологии спорта: учеб. пособие / Н. Н. Визитей. — М.: Физическая культура, 2006. — 328с.
4. Волков Ю. Г. Социология: Лекции и задачи. — М.: Гардарики, 2003. — 316 с.
5. Егоров, А. Г. Фэйр Плэй в современном спорте: учеб. пособие / А.Г. Егоров, М. А. Захаров. — Смоленск, 2006.
6. Жолдак, В.И. Социология менеджмента физической культуры и спорта / В.И. Жолдак, С.Г. Сейранов. - М.: Советский спорт, 2003.
7. Козловець Є. А. Соціологія: Словник термінів і понять. — К.: Кондор, 2006. — 372 с
8. Кондауров В. И. Социология: Общий курс. — М.: ИНФРА-М, 2008. — 332 с
9. Лубышева, Л.И. Социология физической культуры и спорта: учебное пособие / Л.И. Лубышева. - М.: Изд. центр «Академия», 2004.
- 10.Новикова, С.С. Введение в прикладную социологию. Анкетирование: учебное пособие / С.С. Новикова. — М.: СпортАкадемПресс, 2000.
- 11.Пирог А.В. Организация и методика проведения социологических исследований в спорте: учебное пособие / А.В. Пирог. — Смоленск, 1991.
- 12.Сірій Е. В. Соціологія: Навч. посіб. — К.: Атіка, 2007. — 480 с.
- 13.Соціологія: Навч. посіб./За ред. С. Макеєва. — К.: Знання, 2005. — 455 с.

14. Соціологія: Підручник для студ. ВНЗ/Під ред. В. Городяненка. — К.: Академія, 2002. — 560 с
15. Соціологія: Терміни, поняття, персоналії/За ред. В. Пічі. — К.: Каравела; Л.: Новий Світ-2000, 2002. — 480 с
16. Столяров, В.И. Социология физической культуры и спорта: учебник / В.И. Столяров. - М.: Флинта: Наука, 2004.
17. Фролов С. С. Социология. — М.: Гардарика, 2007. — 344 с.
18. Хрестоматія по соціології фізическої культури и спорта / сост.: В.И. Столяров, Н.Н. Чесноков, Е.В. Стопникова. - М.: Физическая культура, 2005. - Ч.1.
19. Хрестоматія по соціології фізическої культури и спорта / сост.: В.И. Столяров, Н.Н. Чесноков, Е.В. Стопникова. - М.: Физическая культура, 2005. - Ч.2.
20. Черниш Н. Соціологія: Курс лекцій. — Л.: Кальварія, 2004. — 544 с.
21. Юрій М. Ф. Соціологія: Підручник. — К.: Кондор, 2007. — 288 с.
22. Ядов В. А. Стратегия социологического исследования. — М.: Омега - Л, 2007. — 568 с.

Додаткова література.

Загальна теорія та історія соціології

1. Андерсен Б. Уявлені спільноти. Міркування щодо походження й поширення націоналізму/Пер. з англ. В. Морозов. — К.: Критика, 2001. — 271 с
2. Барвінський А. О. Соціологія: Курс лекцій для студ. ВНЗ: Навч. посіб. — К.: Центр навчальної літератури, 2005. — 328 с.
3. Бачинин В. А. Социология: Академический курс. — СПб.: Изд-во Р. Асланова "Юридический центр Пресс", 2004. — 871 с.
4. Бек У. Что такое глобализация? Ошибки глобализма — ответы на глобализацию/Пер. с нем. А. Григорьев, В. Седельник. — М.: Прогресс-Традиция, 2001. — 304 с.
5. Белл Д. Грядущее постиндустриальное общество: Опыт социального прогнозирования/Пер. с англ.; Под ред. В. Иноземцева. — М.: Академия, 2004. — 788 с.
6. Болотіна Є. В., Мішура В. Б. Соціологія: Навч. посіб. — К.: Центр навчальної літератури, 2007. — 128 с.
7. Гидденс Э. Ускользящий мир: как глобализация меняет нашу жизнь/Пер. с англ. М. Коробочкин. — М.: Весь мир, 2004. — 120 с.
8. Головаха Є., Горбачик А., Паніна Н. Україна та Європа: Результати міжнародного порівняльного соціологічного дослідження. — К.: Ін-т соціології НАН України, 2006. — 142 с.
9. Димитрова Л. М. Соціологія управління та організації: Навч. посіб. - К.: Ліра-К, 2005.- 152 с.
10. Кравченко С. А. Социология модерна и постмодерна в динамически меняющемся мире: Монография. — М.: МГИМО-Университет, 2007. — 264с.
11. Культурара-суспільство-особистість: Навч. посіб./За ред. Л. Скокової. — Ін-т соціології НАН України, 2006. — 396 с.

12. Леш С. Соціологія постмодернізму /Пер. з англ. Ю. Олійник. — Л.:Кальварія, 2003. — 344 с.
13. Масионис Дж. Соціологія/Пер. с англ. З. Замчук, С. Комаров, А. Смирнов. — 9-е изд. — СПб.: Питер, 2004. — 752 с.
14. Оссовський В. Л. Соціологія громадської думки: Навч. посіб. — К.: Вид. дім "Стилос"; ПЦ "Фоліант", 2005. — 186 с.
15. Паніна Н. Технологія соціологічного дослідження: Курс лекцій. — К.: Ін-т соціології НАН України, 2007. — 320 с.
16. Соціологіческая литература: Библиографический указатель, 1990— 2003 гг. — М.: Альфа-М, 2003. — 240 с.
17. Соціологія молодіж: Учеб. / Под ред. В. Кузнецова. — М.: Гардарики, 2007. — 335 с.
18. Соціологія сім'ї: Учеб. / Под ред. А. Антонова. — М.: ИНФРА-М, 2007. — 640 с.
19. Соціологічна теорія: Традиції та сучасність: Навч. посіб./За ред. А. Ручки. — К.: Ін-т соціології НАН України, 2007. — 363 с.
20. Суименко Е. И. Капіталізм в нашом доме. Взгляд сквозь призму теории и социальной эмпирии. — К.: Ін-т соціології НАН України, 2007. — 512 с.
21. Страусе А., Корбин Дж. Основы качественного исследования: Обоснованная теория, процедуры и техники / Пер. с англ. и закл. ст. Т. Васильева. — М.: КомКнига, 2007. — 256 с.
22. Тощенко Ж. Т. Парадоксальный человек. — М.: Юнити, 2007. — 543 с.
23. Украинское общество в европейском пространстве / Под ред. Е. Головахи, С. Макеева. — К.: Ін-т соціології НАН України, 2007. — 274 с.
24. Україна модерна. Спеціальний випуск 2007. Львів-Донецьк: соціальні ідентичності в сучасній Україні / За ред. Я. Грицака, А. Портнова, В. Сусака. — К.; Л.: Критика, 2007. — 357 с.
25. Фукуяма Ф. Великий крах. Людська природа і відновлення соціального порядку/Пер. з англ. В. Дмитрука. — Л.: Кальварія, 2005. — 380 с.
26. Фукуяма Ф. Доверие: социальные добродетели и путь к процветанию/Пер. с англ. Д. Павлова, В. Кирющенко, М. Колопотин; Под ред. М. Колопотина. — М.: ООО "Изд-во АСТ"; ЗАО НПП "Ермак", 2004. — 730 с.
27. Хелд Д., Гольдблатт Д., Макгрю Э. и др. Глобальные трансформации: Политика, экономика, культура/Пер. с англ. А. Сапов, Б. Рубанов, Л. Сапова и др. — М.: Праксис, 2004. — 576 с.
28. Шнаппер Д. Спільнота громадян. Про модерну концепцію нації/Пер. з франц. Р. Мардер. — Х.: Фоліо, 2007. — 223 с.
29. Юрій М. Ф. Соціокультурний світ України. — К.: Кондор, 2008. — 794 с.
30. Юрій М. Ф. Соціологія культури. — К.: Кондор, 2006. — 304 с.

До розділу IV:

Соціологія спорту як спеціальна соціологічна теорія певної сфери суспільного життя

1. Алкемайер, Т. Соціологія спорту. Телесные практики субъективации и самоинсценировки / Т. Алкемайер // Логос. - 2006. - №3.

2. Воробьев, А.В. Социология физической культуры и спорта: учеб. пособие / А.В. Воробьев, Т.В. Михеева. - Омск: СибГАФК, 2002.
3. Волков, Ю.Г. Социология: учебник / Ю.Г. Волков, В.И. Добренчиков, В.Н. Нечипуренко, А.В. Попов; под ред. Ю.Г. Волкова. - М.: Гардарики, 2003.
4. Гончаров, В.Д. Социология физической культуры: методология и теория / В.Д. Гончаров. - СПб., 1994.
5. Жолдак, В.И. Социология физической культуры и спорта: учебное пособие / В.И. Жолдак, Н.В. Коротаева. - Малаховка: МОГИФК, 1994.
6. Захаров, М.А. Социология и философия спорта в образовательном пространстве СГАФКСТ: состояние и перспективы / М.А. Захаров // Теоретико-методологические проблемы физической культуры и спорта: сборник статей. - Смоленск: СГАФКСТ, 2005.
7. Пономарев, Н.А. Социология физической культуры: методические рекомендации / Н.А. Пономарев, Е.В. Утишева. - Л., 1991.
8. Серебряков, А.В. Социология спорта в США на службе капитализма / предисл. В.А. Ядова / А.В. Серебряков, Н.И. Пономарев. - М.: Физкультура и спорт, 1987.
9. Столяров, В.И. Социология физической культуры и спорта (введение в проблематику и новая концепция): научно-методическое пособие для институтов физ. культуры / В.И. Столяров. - М.: Гуманитарный центр «СпАрт» РГАФК, 2002.
10. Супиков, В.Н. Социальные проблемы спорта: курс лекций. / В.Н. Супиков. - Смоленск - Пенза, 2006.
11. Терминология спорта: толковый словарь спортивных терминов (около 9500 терминов) / Сост. Ф.П. Суслов, Д.А. Тышлер. - М.: СпортАкадемПресс, 2001.
12. Бугреев, А.Н. Современный олимпизм (вопросы теории и практики: социально-философский аспект) / А.Н. Бугреев. - Волгоград: ВГАФК, 1997.
13. Быховская, И.М. Человеческая телесность в социокультурном измерении: традиции и современность / И.М. Быховская. - М.: РГАФК, 1993. - 179с.
14. Егоров, А.Г. Олимпийское движение и социокультурные процессы в современной России / А.Г. Егоров // Спорт, духовные ценности, культура. - М., 1998. - Вып. III.
15. Егоров, А. Г. Олимпизм как оправдание спорта / А. Г. Егоров // Олимпийское движение и социальные процессы: матер. IX Всерос. науч.-практ. конф.- М.: Советский спорт, 1999.
16. Захаров, М.А. Культурные нормы спорта: содержание и проблема трансформации / М.А. Захаров // Теория и практика физической культуры. - №7.- 2005. - С.54.
17. Кун, Л. Всеобщая история физической культуры и спорта: пер. с венгер. / Л. Кун; под общ. ред. В.В. Столбова. - М.: Радуга, 1982.
18. Лэш, К. Вырождение спорта / К. Лэш // Логос. - 2006. - №3.
19. Макинтош, П. Мотивация спортсменов-олимпийцев / П. Макинтош // Спорт, духовные ценности, культура. - М., 1997. - Вып. 2.

20. Мильштейн, О. А. Олимпийская сага: олимпионики, жрецы, пилигримы (историко-социологические очерки). Книга 1. Олимпионики. / О. А. Мильштейн. - М., 2001.
21. Михалин, В. Citissime, Altissimo, Fortissimo. Несколько эпизодов из истории европейской состязательной атлетики / В. Михалин // Отечественные записки. - 2006. - №6.
22. Никишин, Д. В. Эстетика спортивного зрелища (на примере футбола) / Д. В. Никишин // София: Рукописный журнал Общества ревнителей русской философии. - 2002. - №4.
23. Пилюян, Р. А. Место и роль спорта в развитии современной человеческой цивилизации / Р. А. Пилюян // Современность как предмет исследования социальных наук: матер. I науч.-практ. конф. - Малаховка: МГАФК, 2002.
24. Родиченко, В. С. Фэйр Плэй в спорте и повседневной жизни: императив или утопия? / В. С. Родиченко // Теория и практика физ. культуры. - 2003. - № 11.
25. Сараф, М. Я. Спорт и культура (исторический анализ) / М. Я. Сараф // Спорт, духовные ценности, культура. - М.: Гуманитарный Центр «СпАрт» РГАФК, 1997. - Вып. I.
26. Столяров, В. И. Спорт и культура: методологический и теоретический аспект проблемы / В. И. Столяров // Спорт, духовные ценности, культура. - М., 1997. - Вып. 1.
27. Столяров, В. И. Гуманистическая культурная ценность современного спорта и олимпийского движения / В.И. Столяров // Спорт, духовные ценности, культура. - М., 1997. - Вып. 2.
28. Столяров, В. И. От гуманистической теории спорта - к теории гуманизации соперничества / В.И. Столяров // Теория и практика физ. культуры. - 2003. - № 5.
29. Хёйзинга, Й. Homo Ludens. В тени завтрашнего дня: пер. с нидерл. / Й. Хёйзинга. - М.: Прогресс, 1992.
30. Чернецкий, Ю. М. Парадоксы спорта или Двуликий Янус / Ю. М. Чернецкий / Челябинск: ЮУрГУ, 2005.
31. Элиас, Н. Генезис спорта / Н. Элиас // Логос. - 2006. - №3.
32. Якимович, В. С. Культура в мире спорта: монография / В. С. Якимович. - М.: Советский спорт, 2006.

До розділу V:

Емпіричні соціологічні дослідження, їх методи і значення у дослідженні спорту

1. Батыгин, Г. С. Лекции по методологии социологических исследований: учебник для студ. гуманитарных вузов и аспирантов / Г. С. Батыгин. – М. : АспектПресс, 1995.
2. Белановский, С. А. Метод фокус-групп: учебник / С. А. Белановский. – М. : Магистр, 1996.

3. Готлиб, А. С. Введение в социологическое исследование. Качественный и количественный подходы. Методология. Исследовательские практики: учеб. пособие / А. С. Готлиб. – М. : Флинта, 2005.
4. Девятко, И. Ф. Методы социологического исследования / И.Ф. Девятко. – Екатеринбург : Изд-во Урал., ун-та, 1998.
5. Добренъков, В. И. Социология: в 3 т. Т. 1: Методология и история социологии / В. И. Добренъков, А. И. Кравченко. – М.: ИНФРА-М, 2000.
6. Киблицкая, М. В. Методология и дизайн исследования в стиле кейс-стади / М. В. Киблицкая, И. К. Масалков. – М. : МУБиУ, 2003.
7. Методы сбора информации в социологических исследованиях : в 2-х кн. Кн. 1. Социологический опрос / под ред. В. Г. Андреевкова, О. М. Маслова. – М., 1990.
8. Методы сбора информации в социологических исследованиях : в 2-х кн. Кн. 2. Организационно-методические проблемы опроса. Анализ результатов. Наблюдение. Эксперимент / под ред. В. Г. Андреевкова, О. М. Маслова. – М., 1990.
9. Морено, Я. Л. Социометрия: Экспериментальный метод и наука об обществе: пер. с англ. / Я. Л. Морено. – М.: Академический проект, 2004.
10. Горшков, М. К. Прикладная социология: учебное пособие для вузов / М. К. Горшков, Ф. Э. Шереги. – М., 2003.
11. Основы математической статистики: учеб. пособие / под ред. В. С. Иванова. – М.: Физкультура и спорт, 1990.
12. Семенова, В. В. Качественные методы: введение в гуманистическую социологию / В. В. Семенова. – М.: Добросвет, 1998.
13. Ядов, В. А. Стратегия социологического исследования. Описание, объяснение, понимание социальной реальности / В. А. Ядов. – М. : ИКЦ «Академкнига» ; «Добросвет», 2003.

Internet – ресурсы

- 1.Международная олимпийская академия - <http://www.ioa.org.gr>
- 2.Международный центр изучения олимпизма - <http://www.uwo.ca/olympic>
- 3.
- 4.«Социологические исследования» (журнал) - <http://socis.isras.ru>
- 5.«Социология, психология, управление» (электронная библиотека) - <http://soc.lib.ru/su> библиотека.
- 6.Социологический факультет МГУ (электронная библиотека) - <http://lib.socio.msu.ru>
- 7.Теория и практика физической культуры» (архив журнала) - <http://lib.sportedu.ru/press/tpfk/>
- 8.«Теория и практика физической культуры» (информационный портал) - <http://www.teoriya.ru>

4.Форма підсумкового контролю успішності навчання – залік.

5. Засоби діагностики успішного навчання

1. Поточний контроль

Проводиться на кожному семінарському занятті. Оцінюється рівень розуміння студентом теоретичного матеріалу, вміння формулювати основні положення з теми.

2. Поетапний контроль

Проводиться по закінченню вивчення розділів програми. Проходить у формі контрольної роботи або тестових завдань.

3. Підсумковий контроль

Залік – усно або письмово.

УКРАЇНА В ЄВРОПІ ТА СВІТІ

Розробник програми:

Галіченко Максим Володимирович – кандидат філософських наук, старший викладач кафедри філософії та соціально-гуманітарних наук

ВСТУП

Програма вивчення навчальної дисципліни «Україна в Європі та світі» складена відповідно до освітньо-професійної програми підготовки бакалаврів усіх напрямів та спеціальностей університету.

Предметом навчальної дисципліни є вивчення ролі та місця України в сучасному глобалізованому світі, що постійно змінюється.

Міждисциплінарні зв'язки: Історія України та української культури, Філософія, Політологія, Релігієзнавство, Соціологія. Вивчення даної дисципліни сприяє соціально-гуманітарній підготовці студентів закладів вищої освіти.

1. Мета та завдання навчальної дисципліни

1.1. Метою викладання навчальної дисципліни «Україна в Європі та світі» є ознайомлення студентів з процесом глобалізації, котрий перетворює сучасний світ у «велике село», де усі все про всіх знають і усі зі всіма пов'язані. Окрім того сучасний світ постійно змінюється, переживаючи значні політичні, економічні, соціально-демографічні, релігійні, культурні та технологічні зрушення. Студенти мають усвідомити, що їм доведеться жити у такому непевному та змінному світі і бути готовими до постійного здобуття нових знань, компетентностей, професій тощо. У межах навчальної дисципліни розглядається роль і місце України у сучасних світових процесах через взаємини з окремими країнами та регіонами, участь у міжнародних організаціях і об'єднаннях.

1.2. Основні завдання вивчення дисципліни «Україна в Європі та світі»:

Теоретичні:

Виклад курсу «Україна в Європі та світі» спрямований на вивчення здобутків української зовнішньої політики, визначенні стану та перспектив співпраці з окремими країнами та регіонами світу, а також аналізі процесів глобалізації та євроінтеграції.

Практичні:

Сприятиме формуванню критичного мислення, поваги до культурних, релігійних та політико-правових цінностей, формуватиме здатність діяти соціально свідомо та спрямовувати свої дії на досягнення сталого розвитку.

1.3. Згідно з вимогами освітньо-професійної програми студенти повинні:

Знати :

- концептуальні засади зовнішньої та внутрішньої політики України;

- основні документи, які регулюють взаємини України з провідними міжнародними організаціями та країнами світу;
- історію становлення та розбудови багатостороннього співробітництва України з країнами Європи та світу;
- проблеми та перспективи розвитку процесів глобалізації і євроінтеграції;
- глобальні проблеми людства та шляхи їх вирішення.

Вміти :

- збирати, систематизувати інформацію, здійснювати порівняльний аналіз та використовувати її у практичній діяльності, перевіряти достовірність отриманої інформації;
- аналізувати основні положення концептуальних документів у сфері зовнішньої та внутрішньої політики України;
- визначати ефективність діяльності державних інститутів відповідно до національних інтересів України;
- формулювати позицію України з актуальних проблем сучасних міжнародних відносин;
- застосовувати здобуті знання у своїй професійній та громадській діяльності.

Зміст дисципліни «Україна в Європі та світі» спрямований на формування компетентностей, які узгоджуються із загальною та професійною підготовкою бакалаврів:

6. Здатність діяти соціально відповідально та свідомо;
7. Цінування та повага різноманітності та мультикультурності;
8. Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями;
9. Здатність генерувати нові ідеї;
10. Здатність працювати в команді;
11. Здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел.

Програмні результати навчання:

Сформованість високого рівня національної та громадянської свідомості, політичної та екологічної культури, а також формування поваги до культурних, релігійних та політичних поглядів інших людей.

На вивчення навчальної дисципліни «Україна в Європі та світі» відводяться 30 годин / 1 кредит ECTS.

2. Інформаційний обсяг навчальної дисципліни

Глобалізація і сучасний світ.

Розуміння терміну «глобалізація» в сучасній науковій літературі. Основні риси глобалізації. Чинники, які сприяють розгортанню глобалізаційних

процесів в світі. Вплив глобалізації на політичний устрій світу: між інтеграцією та збереженням національних держав. Глобалізація світової економіки. «Велика сімка» та «Велика двадцятка». Вплив транснаціональних корпорацій на розвиток економік окремих країн. Політика вестернізації в культурі. Культурний синкретизм та ренесанс культури Сходу. Співвідношення процесів секуляризації та сакралізації суспільного буття. Релігійне відродження початку XXI століття та загроза глобальних релігійних протистоянь. Глобальні проблеми людства (проблеми війни та миру, бідності, ядерної загрози, голоду та ін.) та шляхи їх вирішення. Внесок України у вирішення глобальних проблем людства (відмова від ядерної зброї, участь у миротворчих місіях, допомога у боротьбі з голодом в Африці, участь у Паризькій кліматичній угоді).

Європейський Союз: історія становлення та сучасний стан.

Передумови, причини та мета європейської інтеграції. Основні етапи європейської інтеграції. «Декларація Шумана» (1950 р.). Європейське об'єднання вугілля та сталі (1951 р.). Європейське економічне співтовариство (1957 р.). Європейська асоціація вільної торгівлі (1960 р.). Економічна криза 1970-х років та її значення для європейської інтеграції. Валютний союз. Шенгенська угода. Єдиний європейський акт. Маастрихтська угода та поява Європейського Союзу (1992 р.). Амстердамська угода. Запровадження євро. Розширення ЄС 2004 року. Лісабонська угода. Інституції ЄС (Європейський парламент, Європейська комісія, Рада ЄС, Європейська рада, Суд ЄС). Політика сусідства ЄС. Виклики європейської інтеграції (боргова криза, криза мігрантів, Brexit, тероризм). Критерії вступу до ЄС.

Зовнішня політика незалежної України.

Проголошення незалежності України 24 серпня 1991. Референдум 1 грудня 1991 року. Міжнародне визнання України. Проблема «ядерного спадку» СРСР. Процес врегулювання кордонів. Україно-молдовський кордон та проблема Придністров'я. Проблема делімітації україно-російського кордону. Анексія Криму Росією 2014 року. Україно-румунські територіальні суперечки. Участь України в інтеграційних процесах на пострадянському просторі. Європейський напрямок зовнішньої політики України.

Стратегічне партнерство з США. Зона вільної торгівлі з Канадою. Співпраця України з країнами Латинської Америки. Україна та країни Африки. Інтереси України на Близькому та Середньому Сході. Стратегічне партнерство з Китаєм. Україно-японські відносини. Інтереси України в Південно-Східній Азії. Взаємини України з Австралією.

Європейська інтеграція України.

Встановлення відносин між Україною та ЄС. Підписання та реалізація «Угоди про партнерство і співробітництво» між Україною та ЄС. Визнання ЄС Україною країною з ринковою економікою (2005 р.) та переговори щодо вступу до СОТ. Угода про реадмісію. Угода про асоціацію між Україною та ЄС. Угода

про зону вільної торгівлі між Україною та ЄС. Запровадження безвізового режиму між Україною та ЄС.

Основні напрямки співпраці між Україною та ЄС. Зовнішньоторгівельний обіг. Інвестиційна діяльність. Співпраця у сфері фінансових послуг. Співпраця у сфері транспорту. Участь України в реалізації Європейської енергетичної хартії. Спільні проекти щодо захисту довкілля. Допомога ЄС у проведенні реформ в Україні.

Місце України в проектах ЄС «Східне партнерство» та «Чорноморська синергія». Перспективи вступу України до ЄС.

Участь України в міжнародних організаціях.

Співпраця між Україною та ООН в проведенні миротворчих операцій. Участь України в міжнародних організаціях системи ООН. Співробітництво між Україною та НАТО. Перспективи вступу України до НАТО. Процедура вступу в НАТО. Участь України в європейських військових об'єднаннях. Рада Європи. Парламентська асамблея Ради Європи. ОБСЄ. ОЧЕС. Україна та СОТ. Вплив СОТ на розвиток економіки України. Співпраця України з МВФ. Участь України в галузевих міжнародних організаціях.

3. Основна література

1. Артёмов І. В. Проблеми і перспективи входження України в Європейський Союз / І. В. Артёмов. – Ужгород : Ліра, 2007. – 384 с. –
2. Артёмов І. В. Український вимір європейської та євроатлантичної інтеграції. – Кн. 1. : Україна – Європейський Союз [Електронний ресурс] / І. В. Артёмов. – Ужгород : Ліра, 2008. – 371 с. –
3. Бауман З. Глобалізація. Последствия для человека и общества / З. Бауман. – М. : Изд-во «Весь мир», 2004. – 188 с.
4. Горюнова Є. О. Євроінтеграція / Є. О. Горюнова. – К. : Академвидав, 2013. – 224 с.
5. Європейська інтеграція : навч. посіб. / за ред. М. І. Макаренка, Л. І. Хомутенко ; [М. І. Макаренко, Л. І. Хомутенко, І. І. Д'яконова та ін.]. – К. : «Центр учбової літератури», 2014. – 344 с.
6. Європейський Союз : інституційно-правові основи та функціонування : навч.-метод. посіб. / І. А. Грицяк, О. Ю. Оржель, М. Є. Чулаєвська та ін. ; за заг. ред. І. А. Грицяка. – К. : НАДУ, 2009. – 188 с.
7. Європейський Союз : структура, функції, механізми / за ред. Н. В. Антонюк. – Львів, 2002. – 176 с.
8. Идентичности и ценности в эпоху глобализации / под. ред. Ю. Н. Пахомова и Ю. В. Павленка. – К. : Наукова думка, 2013. – 602 с.
9. Івченко О. Г. Україна в системі міжнародних відносин : історична ретроспектива та сучасний стан / О. Г. Івченко. – К. : «РІЧУАННП», 1997. – 688 с.
10. Конкурентоспроможність економіки України в умовах глобалізації / За ред. Я. А. Жаліла. – К. : НІСД, 2005. – 388 с.

11. Копійка В. Європейський Союз : заснування та етапи становлення : Навч. посіб. / В. Копійка, Т. Шинкаренко. – К. : Либідь, 2002. – 448 с.
12. Кордон М. В. Європейська та євроатлантична інтеграція України / М. В. Кордон. – К. : Центр учбової літератури, 2010. – 172 с.
13. Крапівін О. Євроатлантична інтеграція України / О. Крапівін, І. Тодоров. – Донецьк : Вебер, 2008. – 329 с.
14. Круглашов А. М. Європейська інтеграція на початку нового тисячоліття : довідник. – Ч. 1. / А. М. Круглашов, І. Озимок, Т. С. Астапенко, В. В. Руссу. – Чернівці, 2010. – 212 с.
15. Кучик О. С. Зовнішня політика України : Навч. посіб. / О. С. Кучик, О. А. Заяць. – К. : Знання, 2010. – 572 с.
16. Мальська М. П. Основи європейської інтеграції : підручник / М. П. Мальська, Н. В. Антонюк. – К. : «Центр учбової літератури», 2015. – 320 с.
17. Міжнародні організації : навч. посіб. / Ред. О. С. Кучик. – К. : Знання, 2007. – 749 с.
18. НАТО : історія, структура, діяльність, перспективи : навч. посіб. / С. В. Федонюк, В. Й. Лажнік, А. А. Моренчук, Н. І. Романюк ; М-во освіти і науки України ; Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки. – Луцьк : РВВ «Вежа» Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки, 2008. – 258 с.
19. Офіцинський Р. А. Європейська та євроатлантична інтеграція України. Соціальний аспект : Навч. посіб. / Р. А. Офіцинський. – Ужгород : Ліра, 2007. – 320 с.
20. Пелагеша Н. Україна у смислових війнах постмодерну : трансформація української національної ідентичності в умовах глобалізації / Н. Пелагеша. – К. : НІСД, 2008. – 288 с.
21. Чекаленко Л. Д. Зовнішня політика України: Підручник для студ. ВНЗ / Л. Д. Чекаленко. – К. : Либідь, 2006. – 710 с.
22. Чиж І. С. Україна в Раді Європи / І. С. Чиж. – К. : Парламентське вид-во, 2001. – 384 с.

Додаткова література

1. Александров О. С. Україна – НАТО : нові умови та реалії співробітництва: аналіт. доп. / О. С. Александров ; упорядн. В. М. Бегма, Н. Г. Діденко, О. О. Резнікова ; за заг. ред. О. В. Литвиненка. – К. : НІСД, 2011. – 56 с.
2. Артёменко С. В. Региональная политика ЕС: опыт и географические аспекты организации функционирования еврорегионов / С. В. Артёменко. // Наук. вісн. Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки. Серія : Географічні науки. – 2011. – № 18. – С. 101–108.
3. Бородавка О. О. Шляхи досягнення глобальної безпеки та стабільності у політичній думці США : чинник України / О. О. Бородавка. // Стратегічні пріоритети. Серія : Політика. – 2015. – № 4. – С. 5–11.
4. Власюк Т. О. Оцінка стану зовнішньоторгівельної безпеки України / Т. О. Власюк. // Стратегічні пріоритети. – 2017. – № 3. – С. 150–162.

5. Галіченко М. В. Україна в Європі та світі : Навч.-метод. посіб. / М. В. Галіченко. – Херсон, 2012. – 56 с.
6. Гончарук А. Регіональна торгівельно-економічна інтеграція України та ЄС : стан, перспективи, проблеми / А. Гончарук, О. Усенко. // Міжнародна економічна політика. – 2011. – № 12-13. – С. 98–132.
7. Грубінко А. Україна у зовнішній політиці Великої Британії: новітній етап міждержавних відносин (2005-2009) / А. Грубінко. // Міжнародні зв'язки України : наукові пошуки та знахідки. – 2010. – Вип. 19. – С. 285–302.
8. Грубінко А. Україно-британські відносини 1991 – 2004 / А. Грубінко. – Тернопіль, 2005. – 336 с.
9. Донченко Є. Україна в східноєвропейській політиці Франції (1991-2009) / Є. Донченко. // Міжнародні зв'язки України : наукові пошуки та знахідки. – 2010. – Вип. 19. – С. 277–284.
10. Дьяков О. А. Україна – Румунія : проблема делімітації континентального шельфу та виключних економічних зон / О. А. Дьяков. // Стратегічні пріоритети. – 2007. – № 4 (5). – С. 178–184.
11. Єжеєв М. Ф. Розробка стратегії східноазіатської політики України : методологічні засади / М. Ф. Єжеєв. // Стратегічні пріоритети. – 2013. – № 2. – С. 147–154.
12. Єленський В. Глобалізація, уявлені спільноти і Православ'я / В. Єленський. // Людина і світ. – 2004. – № 5. – С. 14–20.
13. Єрьоміна Є. О. Становлення Європейського валютного союзу / Є. О. Єрьоміна. // Зовнішня торгівля : право та економіка. – 2008. – № 3. – С. 45– 50.
14. Зовнішня політика України – 2006 : стратегічні оцінки, прогнози і пріоритети. Щорічник / За ред. Г. М. Перепелиці. – К., 2007. – 201 с.
15. Зовнішня політика України – 2007 : стратегічні оцінки, прогнози і пріоритети. Щорічник / За ред. Г. М. Перепелиці. – К., 2008. – 256 с.
16. Зовнішня політика України – 2008 : стратегічні оцінки, прогнози і пріоритети. Щорічник / За ред. Г. М. Перепелиці. – К., 2009. – 266 с.
17. Зовнішня політика України – 2009 : стратегічні оцінки, прогнози і пріоритети. Щорічник / За ред. Г. М. Перепелиці. – К., 2010. – 250 с.
18. Зовнішня політика України – 2010 : стратегічні оцінки, прогнози і пріоритети. Щорічник / За ред. Г. М. Перепелиці. – К. : ВД «Стилос», 2011. – 352 с.
19. Зовнішня політика України – 2011 : стратегічні оцінки, прогнози і пріоритети. Щорічник / За ред. Г. М. Перепелиці. – К. : ВД «Стилос», 2012. – 384 с.
20. Зовнішня політика України – 2012 : стратегічні оцінки, прогнози і пріоритети. Щорічник / За ред. Г. М. Перепелиці. – К. : ВД «Стилос», 2013. – 304 с.
21. Зовнішня політика України – 2013 : стратегічні оцінки, прогнози і пріоритети. Щорічник / За ред. Г. М. Перепелиці. – К. : ВД «Стилос», 2014. – 352 с.

22. Зовнішня політика України – 2014 : стратегічні оцінки, прогнози і пріоритети. Щорічник / За ред. Г. М. Перепелиці та В. О. Потехіна. – К. : ВД «Стилос», 2015. – 326 с.
23. Іщенко А. Ю. Глобальні тенденції та проблеми розвитку освіти : перспективи для України / А. Ю. Іщенко. // Стратегічні пріоритети. – 2014. – № 4. – С. 98–101.
24. Кернз В. Вступ до права Європейського Союзу : Навч. посіб. / Волтер Кернз ; Пер. з англ. В. С. Ісакович. – К. : Знання, 2002. – 381 с.
25. Кобзаренко А. М. Взаємодія з міжнародними організаціями держав Азії як механізм реалізації інтересів України у регіоні / А. М. Кобзаренко. // Стратегічні пріоритети. – 2012. – № 4. – С. 205–209.
26. Кобзаренко А. М. Розвиток україно-індійських відносин у контексті пріоритетів зовнішньої політики Республіки Індія / А. М. Кобзаренко. // Стратегічні пріоритети. – 2014. – № 1. – С. 181–186.
27. Комарницький М. Україна і Південно-Східна Азія : перспективи співпраці в ХХІ сторіччі / М. Комарницький. // НСС-2009 – 14-16 МАУ. – Р. 148–149.
28. Лажнік В. Й. Зовнішня торгівля товарами між Україною і країнами Латинської Америки / В. Й. Лажнік, М. О. Подзерук. // Наук. вісн. Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки. Серія : Міжнародні відносини. – 2008. – № 6. – С. 79–88.
29. Макогон Ю. В. Стратегічні інтереси України в ОЧЕС / Ю. В. Макогон. // Стратегічні пріоритети. – 2008. – № 4 (9). – С. 193–200.
30. Максименко І. В. Україно-румунські відносини у контексті розширення ЄС на Схід / І. В. Максименко. // Стратегічні пріоритети. – 2008. – № 3 (8). – С. 225–232.
31. Макух В. В. Україна і країни Магрибу : реалії та перспективи. Актуальні питання двохстороннього співробітництва : збірка статей / В. В. Макух. – Одеса : Фенікс, 2010. – 244 с.
32. Малиновська О. А. Міграційна криза в Європі : пошук шляхів розв'язання та наслідки для України / О. А. Малиновська. // Стратегічні пріоритети. – 2016. – № 3. – С. 104–114.
33. Мандрик І. П. Міждержавні відносини України та Південно-Африканської республіки / І. П. Мандрик, В. В. Андросюк. // Наук. вісн. Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки. Серія : Міжнародні відносини. – 2009. – № 11. – С. 137–141.
34. Мандрик І. П. Основні напрямки україно-японського співробітництва / І. П. Мандрик, О. В. Іпатюк. // Наук. вісн. Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки. Серія : Міжнародні відносини. – 2007. – № 7. – С. 87–92.
35. Мерніков Г. І. Розбудова української державності в умовах глобалізації та євроінтеграції / Г. І. Мерніков, А. І. Шевцов. // Стратегічна панорама. – 2015. – № 1. – С. 67–75.
36. Моцик О. Ретроспективний аналіз східноєвропейського напрямку у зовнішній політиці Європейського Союзу / О. Моцик. // Наук. вісн. Східноєвроп. нац. ун-ту ім. Лесі Українки. Серія : Міжнародні відносини. – 2016. – № 11. – С. 100–104.

37. Науменко Н. С. Теоретичні засади стратегічного партнерства в умовах глобалізації / Н. С. Науменко. // Зовнішня торгівля : право та економіка. – 2009. – № 3. – С. 11–19.
38. Наумкіна С. Глобалізація: тенденції інтеграції, універсалізації та поляризації сучасного світу / С. Наумкіна, Ю. Ткачук. // Політичний менеджмент. – 2005. – № 6. – С. 121–128.
39. Недогреєва А. І. Історичні передумови та стратегія європейської інтеграції України / А. І. Недогреєва. // Зовнішня торгівля : право та економіка. – 2006. – № 4. – С. 65–68.
40. Новак О. Проблеми розвитку міждержавних відносин України та Молдови / О. Новак. // Наук. вісн. Східноєвроп. нац. ун-ту ім. Лесі Українки. Серія : Міжнародні відносини. – 2014. – № 14. – С. 84–90.
41. Олійник Д. О. Євроінтеграційні наміри України в контексті активізації економічних, соціальних та екологічних процесів / Д. О. Олійник. // Стратегічні пріоритети. – 2016. – № 3. – С. 197–206.
42. Олійник Ю. І. Національні інтереси України в Африці : чинники присутності перспективи розвитку / Ю. І. Олійник. // Стратегічні пріоритети. Серія : Політика. – 2016. – № 1. – С. 22–30.
43. Остап'як В. Стратегічне партнерство як інструмент забезпечення зовнішньополітичних інтересів США / В. Остап'як. // Наук. вісн. Східноєвроп. нац. ун-ту ім. Лесі Українки. Серія : Міжнародні відносини. – 2016. – № 11. – С. 20–25.
44. Пацьох О. С. Участь України в миротворчій діяльності Організації об'єднаних націй / О.С. Пацьох, Т. І. Раєвич. // Наук. вісн. Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки. Серія : Міжнародні відносини. – 2008. – № 6. – С. 41–45.
45. Пашков С. О. Глобалізація та її вплив на галузеву структуру світової економіки / С. О. Пашков. // Зовнішня торгівля : право та економіка. – 2009. – № 5. – С. 36–41.
46. Погорська І. «Східне партнерство» ЄС як форма міжнародної стратегічної взаємодії : імперативи та виклики / І. Погорська. // Наук. вісн. Східноєвроп. нац. ун-ту ім. Лесі Українки. Серія : Міжнародні відносини. – 2016. – № 2. – С. 32–37.
47. Пріоритетні питання політики України щодо країн Азії. Аналітична доповідь. – К. : НІСД, 2011. – 46 с.
48. Прокоп М. Стратегічне партнерство України після 2004 року : казус відносин із Китаєм, Білоруссю та Польщею / М. Прокоп. // Наук. вісн. Східноєвроп. нац. ун-ту ім. Лесі Українки. Серія : Міжнародні відносини. – 2016. – № 11. – С. 109–115.
49. Резнікова О. О. Забезпечення стійкості держави і суспільства до терористичної загрози в Україні і світі / О. О. Резнікова. // Стратегічні пріоритети. – 2017. – № 3. – С. 22–28.
50. Ржевська Н. Модель стратегічного партнерства Україна – США в умовах геополітичних трансформацій / Н. Ржевська. // Наук. вісн. Східноєвроп. нац. ун-ту ім. Лесі Українки. Серія : Міжнародні відносини. – 2016. – № 2. – С. 37–43.

51. Серов Д. І. Арабські країни Перської затоки : стратегічний пріоритет близькосхідної політики України / Д. І. Серов. // Стратегічні пріоритети. – 2007. – № 3 (4). – С. 177–188.
52. Серов Д. І. Південь України і Близький Схід : стан і перспективи економічної співпраці (на прикладі Одеської області) / Д. І. Серов. // Стратегічні пріоритети. – 2007. – № 4 (5). – С. 185–193.
53. Сидорук Т. В. Передумови появи та процес концептуалізації Європейської політики сусідства / Т. В. Сидорук. // Наук. вісн. Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки. Серія : Міжнародні відносини. – 2009. – № 3. – С. 17–23.
54. Сидорук Т. В. П'ять років Східного партнерства ЄС : результати та перспективи / Т. В. Сидорук. // Стратегічні пріоритети. – 2014. – № 1. – С. 175–180.
55. Снігир О. В. Інституційна трансформація Європейського Союзу під впливом кризи у євроні / О. В. Снігир. // Стратегічні пріоритети. – 2013. – № 1. – С. 139–145.
56. Стащук Ю. В. Проблеми функціонування українсько-молдовського державного кордону та їх вплив на інтеграційні процеси в регіоні / Ю. В. Стащук. // Наук. вісн. Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки. Серія : Міжнародні відносини. – 2009. – № 3. – С. 78–83.
57. Суходоля О. М. Енергетичне Співтовариство та Україна : цілі, пріоритети та проблеми співпраці / О. М. Суходоля. // Стратегічні пріоритети. – 2016. – № 2. – С. 13–26.
58. Україна в глобалізованому світі : Зб. наук. праць / НАН України. Ін-т світової економіки і міжнародних відносин; Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К., 2007. – 176 с.
59. Українські інтереси на Африканському континенті : Республіка Кот-Д'Івуар // Зовнішні справи. – 2009. – № 10-11. – С. 30–31.
60. Чужиков В. І. Зона вільної торгівлі України та ЄС : аналіз потенційних наслідків / В. І. Чужиков. // Стратегічні пріоритети. Серія: Економіка. – 2016. – № 1. – С. 106–111.
61. Чуприна О. Б. Історія розвитку інтеграційних процесів в Європі та аналіз їх взаємозв'язку з процесами глобалізації / О. Б. Чуприна. // Зовнішня торгівля : право та економіка. – 2007. – № 1. – С. 56–62.
62. Шаров О. М. Африканський чинник євроінтеграції України / О. М. Шаров. // Стратегічна панорама. – 2016. – № 1. – С. 57–60.
63. Шаров О. М. Місце України в глобальній економічній системі : потенціал та перспективи / О. М. Шаров. // Стратегічні пріоритети. – 2017. – № 2. – С. 4–19.
64. Швед В. Трансатлантичний чинник у контексті реалізації стратегічних завдань Української держави на Близькому та Середньому Сході / В. Швед. // Стратегічні пріоритети. – 2007. – № 1. – С. 173–180.
65. Юськів Б. Криза міграційної системи Європейського Союзу : достатні умови / Б. Юськів. // Наук. вісн. Східноєвроп. нац. ун-ту ім. Лесі Українки. Серія : Міжнародні відносини. – 2016. – № 2. – С. 48–55.

Електронні ресурси

1. <http://www.mfa.gov.ua/> – Міністерство Закордонних справ України.
2. <http://www.kmu.gov.ua/> – Кабінет Міністрів України.
3. http://eeas.europa.eu/delegations/ukraine/index_uk.htm – Представництво Європейського Союзу в Україні.
4. <http://fpri.kiev.ua/> - Інститут зовнішньої політики Дипломатичної академії України при МЗС України.

4. Форма підсумкового контролю успішності навчання – залік у 1 та 2 семестрах

5. Засоби діагностики успішного навчання

1. Поточний контроль

Проводиться на кожному семінарському занятті. Оцінюється рівень розуміння студентом теоретичного матеріалу, вміння формулювати основні положення з теми.

2. Поетапний контроль

Проводиться по закінченню вивчення розділів програми. Проходить у формі контрольної роботи або тестових завдань.

3. Підсумковий контроль

Залік – усно або письмово.

ПОЛІТОЛОГІЯ

Розробник програми:

Галіченко Максим Володимирович – кандидат філософських наук, старший викладач кафедри філософії та соціально-гуманітарних наук

ВСТУП

Програма вивчення навчальної дисципліни «Політологія» складена відповідно до освітньо-професійної програми підготовки бакалаврів за складена відповідно до освітньо-професійної програми бакалаврів усіх напрямів та спеціальностей університету.

Предметом вивчення навчальної дисципліни є політика як форма суспільної діяльності, що спрямована на здобуття та здійснення політичної влади, а також політична система суспільства, яка забезпечує реалізацію політичної влади.

Міжпредметні зв'язки. Навчальна дисципліна «Політологія» сприяє соціально-гуманітарній підготовці студентів закладів вищої освіти. У процесі вивчення цієї дисципліни залучаються знання з історії України, філософії (історія філософії, соціальна філософія, політична філософія), соціології. Таким чином забезпечується комплексне вивчення студентами суспільних наук.

1. Мета та завдання навчальної дисципліни:

1.1. Метою викладання навчальної дисципліни «Політологія» є виховання громадянина демократичного суспільства, який володіє певною сумою знань про політичні процеси і явища, функціонування політичних інститутів, здійснення політичної влади, який володіє відповідною політичною культурою та може за допомогою критичного мислення аналізувати світовий та вітчизняний політичний процес, брати на себе відповідальність за свій політичний вибір.

1.2. Основні завдання вивчення дисципліни «Політологія»:

Теоретичні:

Виклад курсу «Політологія» спрямований на вивчення здобутків світової та вітчизняної політико-правової думки від її витоків до сьогодення, окреслення об'єкту, предмету та методології політологічної науки, дослідження інституційного та людського вимірів політики, аналіз ролі і місця держави і політичних інститутів у процесі розбудови демократії в Україні, прогнозування світових та вітчизняних політичних процесів.

Практичні:

Специфічною особливістю курсу «Політологія» є його значний виховний потенціал, що дає можливість виховувати громадянина демократичної держави, який здатний робити свідомий політичний вибір, нести відповідальність за нього, поважати та захищати права та свободи інших громадян.

Важливим завданням курсу є також формування та розвитку високої політичної культури його слухачів, формування навичок критичного мислення для оцінки політичної системи держави, здатності до аргументованої та толерантної дискусії з носіями інших ідейно-політичних поглядів.

1.3. Згідно з вимогами освітньо-професійної програми бакалаври повинні знати:

- об'єкт, предмет та методологію політології, володіти її понятійно-категоріальним апаратом;
- історію та сучасний стан світової та вітчизняної політико-правової думки;
- інституційний та людський виміри політики (політичний процес, політична влада, політична система і політичний режим, політичний конфлікт, політичні еліти і політичне лідерство, політична свідомість і політична культура);
- сутність і функції держави у політичній системі суспільства;
- основні політичні партії, громадські організації і рухи.

Вміти:

- формувати і відстоювати свою життєву політичну позицію, чітко розуміти свої громадянські права, свободи і обов'язки, відстоювати принципи правової держави і громадянського суспільства;
- давати критичну оцінку діяльності різних політичних партій та їх лідерів, співставляти практичну діяльність політичних партій з їх програмними документами та передвиборчими програмами;
- аналізувати міжнародні політичні процеси та визначати їх вплив на Українську державу;
- застосовувати здобуті політичні знання у своїй професійній та громадській діяльності.

Зміст дисципліни «Політологія» спрямований на формування компетентностей, які узгоджуються із загальною та професійною підготовкою бакалаврів:

1. Здатність діяти соціально відповідально та свідомо;
2. Цінування та повага різноманітності та мультикультурності;
3. Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями;
4. Здатність генерувати нові ідеї;
5. Здатність працювати в команді;
6. Здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел.

Програмні результати навчання:

Сформованість високого рівня політичної культури

На вивчення навчальної дисципліни «Політологія» відводяться 60 годин / 2 кредити ECTS.

2. Інформаційний обсяг навчальної дисципліни «Політологія»

Політологія як наука і навчальна дисципліна

Політика як соціальне явище. Сутність, структура і функції політики. Предмет та об'єкт політології. Структура та функції політології. Методологія політології. Категорії політології. Місце політології у системі наук. Політологія як навчальна дисципліна. Розвиток академічної політології в Україні.

Історія світової політичної думки

Політичні уявлення Стародавнього світу (конфуціанство, даосизм, легізм, моїзм, зороастризм, буддизм, єврейські пророки та ін.). Політична думка античності (проекти ідеальної держави Платона та Аристотеля). Політична думка Середньовіччя (Аврелій Августин, Фома Аквінський, Марсилій Падуанський, еретичні рухи, ідея симфонії світської та церковної влади). Політична думка епохи Відродження (Н. Макіавеллі). Політична думка Нового часу та Просвітництва (Дж. Локк, Т. Гоббс, Вольтер, Ш. Монтеск'є, Ж.-Ж. Руссо, «батьки-засновники США», І. Кант, В. Ф. Гегель). Політичне вчення марксизму та неомарксизму. Основні тенденції розвитку політичної думки кінця ХІХ – І половини ХХ ст. (Макс Вебер). Основні школи у сучасній західній політології.

Українська політична думка

Політична думка Київської Русі (Нестор, митрополит Іларіон, Володимир Мономах). Політичні вчення українських гуманістів (С. Оріховський-Роксолан). Ідеологема «Київ – Другий Єрусалим». Козацький сарматизм. Конституція П. Орлика. Політичні погляди вчених Києво-Могилянської академії (С. Яворський, Ф. Прокопович). Політичні ідеї Кирило-Мефодіївського товариства. Формування ліберально-демократичного та соціалістичного напрямів в українській політичній думці наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. (М. Драгоманов, Л. Українка, І. Франко, М. Грушевський, В. Винниченко та ін.) Становлення та розвиток українського монархізму та націоналізму (В. Липинський та Д. Донцов). Сучасна українська політологія.

Світові ідейно-політичні доктрини

Сутність поняття «ідеологія». Місце і роль ідеології у житті сучасного суспільства (Р. Арон, Д. Белл, К. Поппер, Т. Парсонс та ін.). Функції політичних ідеологій. Ідеологема як засіб забезпечення комунікації між владою та суспільством.

Класифікація сучасних ідейно-політичних доктрин. Головні принципи та основні політичні ідеї лібералізму. Неолібералізм (технократичні доктрини та доктрини плюралістичної демократії). «Кінець історії» Ф. Фукуями. Головні принципи та основні політичні ідеї консерватизму. Типологія неоконсерватизму. Соціал-демократичні доктрини. Соціалізм. Концептуальні засади фашизму. Фашизм та націонал-соціалізм. Неофашизм. Анархізм. Націоналізм.

Політична влада і політична система суспільства

Влада як необхідний механізм регулювання життя суспільства. Види, форми та засоби здійснення влади. Ресурси влади. Характерні ознаки та джерела політичної влади. Основні концепції політичної влади. Форми та механізми здійснення політичної влади. Політична опозиція. Поняття легітимності політичної влади та види легітимності. Принцип поділу влади: теорія і практика. Поняття, структура і функції політичної системи. Типологія політичної системи. Проблеми становлення політичної системи України.

Держава як політичний інститут. Політичні режими

Сутність, функції та ознаки держави. Основні моделі держави. Теорії походження держави. Форми держави: форма правління, форма державного

устрою, державно-правовий режим. Соціальна та правова держава. Тенденції розвитку сучасних держав. Організація державної влади в Україні.

Зміст політичного режиму та його характеристики. Основні типи політичних режимів (тоталітарний, авторитарний, демократичний). Принципи демократії. Функції та моделі демократії. Політичний режим в Україні.

Політичний процес

Сутність політичного процесу. Типи політичних процесів. Суб'єкти та об'єкти політичного процесу. Політична участь. Вибори. Стратегія і тактика в політиці. Політична стабільність. Політичні зміни. Політичний розвиток. Політичний конфлікт і політична криза. Основні концепції конфлікту у сучасній зарубіжній політології (концепція позитивно-функціонального конфлікту Л. Козера, «конфліктна модель суспільства» Р. Дарендорфа, «загальна теорія конфлікту» К. Боулдінга). Революція і контрреволюція. Політичні рішення: структура та типологія.

Політичні партії. Громадсько-політичні рухи і об'єднання

Поняття політичної партії. Генезис і типологія політичних партій. Функції політичних партій. Класифікація сучасних українських партій. Основні різновиди партійних систем (однопартійна, двопартійна, багатопартійна). Проблеми розвитку багатопартійної системи в Україні.

Місце громадських організацій та рухів у політичній системі. Класифікація суспільно-політичних організацій та рухів. Функції суспільно-політичних організацій та рухів. Особливості громадсько-політичних рухів та об'єднань в Україні. Проблема становлення громадянського суспільства в Україні.

Політична свідомість і політична культура

Сутність і зміст поняття «політична свідомість». Структура політичної свідомості. Функції політичної свідомості. Взаємозв'язок і взаємозалежність теоретичного та емпіричного рівнів політичної свідомості. Політична культура: поняття, зміст і функції. Структура політичної культури. Типи політичної культури (патріархальна, підданська, партисипаторна). Політична свідомість і політична культура сучасного українського суспільства.

Людина та політика

Політична суб'єктність особи. Політика і мораль. Політична соціалізація особи. Політична еліта: характерні риси та критерії ефективності. Теорії політичних еліт: концепція «політичного класу» Г. Моска, закон «циркуляції еліт» В. Парето, «залізний закон олігархії» Р. Міхельса. Феномен політичного лідерства. Характерні риси та основні функції політичного лідера. Класифікація політичних лідерів.

Міжнародна політика

Поняття «міжнародна політика» та «міжнародні відносини». Міжнародні організації та їх вплив на формування світового порядку. Закономірності розвитку міжнародних відносин у сучасному світі. Геополітика. Світовий тероризм як політико-соціальне явище. Міжнародне право. Реалізація моральних принципів у системі міжнародних відносин.

3. Основна література

1. Аляєв Г. Є. Політологія : підруч. / Г. Є. Аляєв. – Полтава : АСМІ, 2011. – 312 с.
2. Бабкіна О. В. Політологія : Підручник / О. В. Бабкіна, В. П. Горбатенко. – К. : Академія, 2008. – 568 с.
3. Бебик В. М. Політологія. Наука і навчальна дисципліна / В. М. Бебик. – К. : Каравела, 2009. – 496 с.
4. Брегеда А. Ю. Основи політології / А. Ю. Брегеда. – К. : КНЕУ, 2000. – 312 с.
5. Бульбенюк С. С. Політологія у запитаннях та відповідях : навч. посіб. / С. С. Бульбенюк, Н. Ю. Іванова. – К. : КНЕУ, 2010. – 242 с.
6. Вегеш М. М. Політологія : навч. посіб. / М. М. Вегеш. – К. : Знання, 2008. – 344 с.
7. Гелей С. Політологія : навч. посіб. / С. Гелей, С. Рутар. – К. : Знання, 2009. – 415 с.
8. Герасимчук Т. Ф. Загальна теорія політики : навч. посіб. / Т. Ф. Герасимчук, А. М. Киридон, С. С. Троян. – К. : Вид. дім «Кондор», 2017. – 226 с.
9. Горлач М. І. Політологія : наука про політику : підручник / М. І. Горлач, В. Г. Кремень. – К. : Центр учбової літератури, 2009. – 840 с.
10. Дробінка І. Г. Політологія : навч. посіб. / І. Г. Дробінка, Т. М. Кришталь, Ю. В. Підгорецький. – К. : Центр учбової літератури, 2007. – 292 с.
11. Іванова Н. Ю. Політологія : навч. посіб. / Н. Ю. Іванова, В. Ф. Смолянчук. – К. : КНЕУ, 2011. – 347 с.
12. Іщенко М. П. Політологія : питання теорії і методики : Навч.-метод. посіб. / М. П. Іщенко. – Черкаси : Черкаський університет ім. Богдана Хмельницького, 2006. – 320 с.
13. Кирилюк Ф. М. Новітня політологія : навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.] / Ф. М. Кирилюк – К. : Центр учбової літератури, 2009. – 564 с.
14. Кравчук Л. В. Політологія / Л. В. Кравчук, С. Л. Кравчук. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2012. – 208 с.
15. Левківський К. М. Політологія : Підручник / К. М. Левківський, В. М. Піча, М. М. Хома. – Львів : Новий Світ, 2007. – 476 с.
16. Логвина В. Л. Політологія : навч. посіб. / В. Л. Логвина. – К. : Центр навчальної літератури, 2006. – 304 с.
17. Макар Ю. І. Політологія : навч. посіб. / Ю. І. Макар, О. Ю. Докаш, Т. П. Лаврук. – Чернівці : Чернів. нац. ун-т, 2010. – 596 с.
18. Основи політології / за ред. Ф. М. Кирилюка. – К. : Тандем, 2000. – 376 с.
19. Перегуда Є. В. Політологія : навч. посіб. / Є. В. Перегуда, В. Ф. Панібудьласка, В. Л. Семко, Н. І. Рижко та ін. – К. : КНУБА, 2011. – 216 с.
20. Погорілий Д. Є. Політологія : кредитно-модульний курс. Навч. посіб. / Д. Є. Погорілий. – К. : Центр учбової літератури, Фірма «Інкос», 2008. – 432 с.
21. Політологія / за ред. О. В. Бабкіної, В. П. Горбатенка. – К. : Академія, 2001. – 528 с.
22. Політологія / за ред. О. В. Бабкіної, В. П. Горбатенка. – К. : Академія, 2006. – 568 с.

23. Політологія / за ред. А. Колодія. – К. : Тандем, 2000. – 527 с.
24. Політологія : Академічний курс : Підручник / За ред. М. І. Панова. – К. : Ін Юре, 2006. – 520 с.
25. Політологія : Навч. посіб. / Г. П. Щедрова, Ф. В. Барановський, О. В. Карчевська, О. Г. Мазур та ін. – Луганськ : Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2011. – 304 с.
26. Політологія : Навч.-метод. посіб. / Укл. О. О. Фаріон. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2014. – 108 с.
27. Політологія : Підручник / за ред. М. М. Вегаша. – К. : Знання, 2008. – 384 с.
28. Політологія : Підручник / За заг. ред. І. С. Дзюбка, К. М. Левківського. – К. : Вища шк., 2001. – 415 с.
29. Політологія : Підручник / За ред. Л. М. Димитрової. – К. : Знання, 2009. – 206 с.
30. Політологія : Підручник / за ред. В. Г. Кременя. – Харків : Вид-во Харківського ун-ту, 2001. – 354 с.
31. Політологія : підручник / за ред. М. П. Требіна. – Х. : Право, 2013. – 416 с.
32. Політологія : Підручник / За ред. Ю. Кулагіна. – К. : Альтпрес, 2002. – 612 с.
33. Піча В. М. Політологія : підручник / В. М. Піча, М. М. Хома. – Львів : Магнолія, 2009. – 476 с.
34. Прибутько П. С. Політологія / П. С. Прибутько. – К. : Видавець Паливода А. В., 2008. – 171 с.
35. Політологія : Підручник / за ред. Ю. М. Розенфельда та ін. – Харків : Право, 2001. – 398 с.
36. Рудич Ф. М. Політологія : Підручник / Ф. М. Рудич. – К. : Либідь, 2005. – 480 с.
37. Філософія політики : Підручник / В. П. Андрущенко та ін. – К. : Знання, 2003. – 400 с.
38. Холод В. В. Лекції з політології : навч. посіб. / В. В. Холод. – Суми : Університетська книга, 2003. – 408 с.
39. Шляхтун П. П. Політологія : історія та теорія : підручник / П. П. Шляхтун. – К. : Центр учбової літератури, 2010. – 472 с.
40. Штанько В. І. Політологія : навч. посіб./ В. І. Штанько, Н. В. Чорна, Т. Г. Авксентьева, Л. А. Тихонова. – К. : Вид-во «Фірма Інкос», 2007. – 288 с.
41. Юрій М. Ф. Політологія : підручник / М. Ф. Юрій. – К. : Дакор, 2006. – 217 с.

ДОДАТКОВА ЛІТЕРАТУРА

1. Бебик В. М. Базові засади політології : історія, теорія, методологія, практика / В. М. Бебик. – К. : Либідь, 2000. – 217 с.
2. Бевз Т. Взаємодія опозиції, громадянського суспільства і влади у політичному полі України / Т. Бевз. // Наукові записки ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса. – 2014. – № 4-5 (72-73). – С. 4-21.

3. Белошицкий С. В. Либеральная демократия в XXI столетии : ресурсы, вызовы, перспективы. – Хмельницкий, 2012. – 944 с.
4. Бех В. Предмет політології як проблемне поле політичних досліджень / В. Бех. // Наукові записки ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса. – 2016. – № 3-4 (83-84). – С. 229-240.
5. Білий О. Легітимація і сучасний політичний режим / О. Білий. // Наукові записки ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса. – 2013. – № 1 (63). – С. 43-54.
6. Бойчук М. А. Влада і громадянське суспільство : механізм взаємодії : Монографія / М. А. Бойчук. – К. : Атлант ЮЕМСІ, 2007. – 207 с.
7. Бортніков В. Епістолярна спадщина В. К. Липинського : елітарно-консервативні засади українського державотворення / В. Бортніков. // Наукові записки ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса. – 2016. – № 3-4 (83-84). – С. 379-390.
8. Вдовичин І. Доктрина природного права в українській політичній думці 20-30-х рр. ХХ ст. / І. Вдовичин. // Наукові записки ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса. – 2014. – № 3 (71). – С. 386-395.
9. Галіченко М. В. Втілення ідеологеми «Москва – Третій Рим» у концепції «Русский мир» Російської православної церкви / М. В. Галіченко. // Scriptorium nostrum. – Херсон. – 2017. – № 1. – С. 233-259.
10. Галіченко М. В. Концепція «Руський світ» як виклик українській державності / М. В. Галіченко. // Гуманітарний корпус. – 2014. – Вип. 3. – С. 37 – 38.
11. Галіченко М. В. Методичні вказівки і рекомендації до семінарських занять та самостійної роботи з дисципліни «Політологія» / М. В. Галіченко. – Херсон, 2017. – 50 с.
12. Головатий М. Ф. Класи і партії : Навч. посіб. / М. Ф. Головатий. – К. : Персонал, 2008. – 144 с.
13. Головка І. Перспективи втілення стандартів ліберальної демократії в контексті державотворчих процесів в Україні / І. Головка. // Наукові записки ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса. – 2013. – № 6 (68). – С. 80-89.
14. Гуцало М. Г. Організація протидії сучасному тероризму / М. Г. Гуцало. – К. : Арата, 2009. – 263 с.
15. Держава і суспільство в Україні : історія і сучасність / За ред. О. М. Майбороди. – К. : ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса, 2013. – 184 с.
16. Карась А. Філософія громадянського суспільства в класичних теоріях і некласичних баченнях : монографія / А. Карась. – К., Л. : Видав. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2003. – 520 с.
17. Кирилюк В. Ф. Політологія Нової доби / В. Ф. Кирилюк. – К. : Академія, 2003. – 304 с.
18. Климова Г. П. Концептуальні підходи до аналізу поняття «держава» / Г. П. Климова. // Вісник Національного університету «Юридична академія імені Ярослава Мудрого». – 2015. – № 2. – С. 161-169.
19. Кормич Л. І. Громадські об'єднання та політичні партії сучасної України / Л. І. Кормич, Д. С. Шелест. – К. : АВРІО, 2004. – 262 с.

20. Корнієвський О. Суперечності сучасного розвитку громадянського суспільства в Україні / О. Корнієвський. // Наукові записки ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса. – 2016. – № 3-4 (83-84). – С. 266-274.
21. Короткий оксфордський політичний словник : Пер. з англ. / І. Маклін (ред.), А. Макмілан (ред.). – 2-е вид. - К. : Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2006. – 789 с.
22. Макота А. Маркетизація політики: концепт «політичного ринку» / А. Макота. // Наукові записки ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса. – 2013. – № 1 (63). – С. 403-415.
23. Молочко П. Кількісні індикатори розвитку партійної системи України / П. Молочко. // Наукові записки ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса. – 2016. – № 3-4 (83-84). – С. 337-352.
24. Обушний М. І. Політологія : довідник / М. І. Обушний, А. А. Коваленко, О. І. Ткач. – К. : Довіра, 2004. – 599 с.
25. Остапенко М. А. Політична культура суспільства : Навч. посіб. / М. А. Остапенко. – К. : МАУП, 2008. – 96 с.
26. Пахарев А. Д. Політичні інститути і процеси в сучасній Україні : навч. посіб. / А. Д. Пахарев. – К. : ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса, 2011. – 182 с.
27. Плахотнюк С. С. Основні політичні доктрини сучасності. Навч. посіб. / С. С. Плахотнюк. – Вінниця : ВДТУ, 2003. – 74 с.
28. Політика в особах (Політичне лідерство на постсоціалістичному просторі : національний та регіональний контексти) : навч. посіб. / За заг. ред. Ф. М. Рудича. – К. : ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса, 2012. – 400 с.
29. Політико-ідеологічний процес в українському суспільстві в умовах модернізації : порівняльний аналіз. [Монографія] / За заг. ред. Ф. М. Рудича. – К. : ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса, 2013. – 448 с.
30. Політична влада і опозиція в Україні : порівняльний аналіз із зарубіжними країнами. [Монографія] / За заг. ред. Ф. М. Рудича. – К. : ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса, 2016. – 448 с.
31. Політична наука в Україні. 1991–2016 : у 2 т. Т. 1. Політична наука : західні тренди розвитку й українська специфіка / відп. ред. і упоряд. М. Кармазіна. – К. : Парлам. вид-во, 2016. – 656 с.
32. Політична наука в Україні. 1991–2016 : у 2 т. Т. 2. Теоретико-методологічні засади і концептуальні підсумки вітчизняних досліджень / відп. ред. і упоряд. М. Кармазіна. – К. : Парлам. вид-во, 2016. – 704 с.
33. Політичний клас у сучасній Україні : специфіка формування, тенденцій розвитку. [Монографія] / За заг. ред. Ф. М. Рудича. – К. : Парламент. Вид-во, 2010. – 336 с.
34. Політичні ідентичності в сучасній Україні / За ред. М. Кармазіної. – К. : ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса, 2015. – 288 с.
35. Політологічний енциклопедичний словник. – К. : Генеза, 2004. – 736 с.
36. Політологія : навчальний енциклопедичний словник-довідник для студентів ВНЗ I-IV рівнів акредитації / За наук. ред. д-ра політ. н. Хоми Н. М. [В. М. Денисенко, О. М. Сорба, Л. Я. Угрин та ін.]. – Львів : «Новий Світ – 2000», 2014. – 779 с.

37. Політологія у схемах, таблицях, визначеннях : навч. посіб. / За заг. ред. І. С. Дзюбка, Д. Т. Дзюбка, І. Г. Онищенко та ін. – К. : Вид-во Європ. ун-ту, 2002. – 178 с.
38. Прикладна політологія : Навч. посіб. / За ред. В. П. Горбатенка. – К. : Академія, 2008. – 472 с.
39. Рафальський О. Політична наука в Україні : здобутки та перспективи / О. Рафальський. // Наукові записки ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса. – 2016. – № 3-4 (83-84). – С. 143-152.
40. Релігійний чинник у процесах націє- та державотворення : досвід сучасної України [Монографія]. – К. : ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса, 2012. – 272 с.
41. Рудич Ф. Влада в незалежній Україні : методологічний контекст / Ф. Рудич. // Наукові записки ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса. – 2016. – № 3-4 (83-84). – С. 212-229.
42. Скрипнюк О. В. Демократія : Україна і світовий вимір (концепції, моделі та суспільна практика) / О. В. Скрипнюк. – К. : Логос, 2006. – 368 с.
43. Суспільні цінності населення України в теоретичних і практичних вимірах / Авт. колектив : М. І. Михальченко (керівник) та ін. – К. : ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса, 2013. – 336 с.
44. Травлос Т. Політичний протест як форма громадської участі / Т. Тавлос. // Перспективи. – 2015. – № 4 (66). – С. 131-137.
45. Українська багатопартійність : політичні партії, виборчі блоки, лідери (кінець 1980-х – початок 2012 рр.). Енциклопедичний довідник / за ред. М. Кармазіної. – К. : ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса, 2012. – 588 с.
46. Хома Н. Соціальна держава третього тисячоліття : модернізована модель / Н. Хома. // Наукові записки ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса. – 2014. – № 3 (71). – С. 205-215.
47. Шведа Ю. Р. Теорія політичних партій та партійних систем / Ю. Р. Шведа. – Львів : Тріада плюс, 2004. – 528 с.

Електронні ресурси

<http://politics.ellib.org.ua/> - Політологія. Онлайн-бібліотека

<http://www.ipiend.gov.ua/?language=ru&language=ua> – Інститут політичних та етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАНУ

4. Форма підсумкового контролю успішності навчання – екзамен у 1 та 2 семестрах

5. Засоби діагностики успішного навчання

1. Поточний контроль

Проводиться на кожному семінарському занятті. Оцінюється рівень розуміння студентом теоретичного матеріалу, вміння формулювати основні положення з теми.

2. Поетапний контроль

Проводиться по закінченню вивчення розділів програми. Проходить у формі контрольної роботи або тестових завдань.

3. Підсумковий контроль Екзамен – усно або письмово.

ПОЛІТОЛОГІЯ

Програма розроблена

Корунчак Лариса Анатоліївна – викладач кафедри

ВСТУП

Предметом вивчення навчальної дисципліни «Політологія» є система знань про тенденції та закони функціонування і розвитку політичного життя соціальних спільнот, що відбивають реальний процес включення цих спільнот у діяльність з реалізації політичної влади та політичних інтересів.

Міждисциплінарні зв'язки: Політологія – інтегруюча соціальна наука про політику та її взаємовідносини з людиною та суспільством. Вона тісно пов'язана з рядом соціальних наук: філософією, історією, соціологією, юриспруденцією (зокрема, історією вчень про державу і право, теорією держави і права, конституційним правом України), економічною теорією, соціальною психологією. Існує також взаємозв'язок політології з географією, антропологією, етнографією, демографією, біологією, екологією та ін., тому оволодіння студентами політологічними знаннями передбачає комплексне дослідження питань політології з проблемами низки філософських, історичних, соціальних, економічних та природничих наук.

Програма навчальної дисципліни складається з двох змістовних модулів:

1. Політологічна наука: становлення та розвиток.
2. Політична влада: механізми здійснення.

1. Мета та завдання навчальної дисципліни

1.1. Метою вивчення курсу «Політологія» є виховання громадянина демократичного суспільства, який володіє певною сумою знань про політичні процеси і явища, функціонування політичних інститутів, здійснення політичної влади, який володіє методикою політичного дослідження, практичними навичками компетентного, конструктивного, відповідального аналізу, правильної поведінки в суспільно-політичній сфері, вміння у рамках Конституції та закону захистити свої інтереси, поважаючи інтереси і права інших людей. Вивчення політології сприяє залученню молодих фахівців до досягнень світової суспільно-політичної думки

1.2. Основними завданнями вивчення курсу «Політологія» є:

теоретичні:

- знати об'єкт та предмет політології, основні етапи розвитку політології;
- знати зміст, структуру і функції політичної влади, принципи її організації і функціонування;
- аналіз місця і ролі держави і політичних партій як інститутів політичної системи;
- визначення структури і елементів політичної культури, основних видів політичної поведінки.

практичні:

- сформулювати такі якості, як політична толерантність, готовність до компромісу і партнерства, вміння слухати і розуміти іншого;

- закріпити почуття громадського обов'язку і відповідальності;
- сформувати вміння аналізувати суспільні явища й узагальнювати політичний досвід управління суспільством, прогнозувати політичні події;
- сформувати навички аргументації поглядів, думок, оцінок самостійного формування політичних пріоритетів;
- придбання навичок публічного виступу і спілкування.

1.3. Згідно з вимогами освітньо-професійної програми студенти повинні:

знати:

- об'єкт, предмет і методи політології, володіти її понятійно-категоріальним апаратом;
- світові та українські політологічні школи, концепції і доктрини;
- політичні феномени і цінності, зокрема, наступні: політична діяльність, політичний процес, політична влада, політична система і політичний режим, політичний конфлікт, політичні еліти, політичне лідерство, політична свідомість, політична культура, демократія, консенсус, громадянське суспільство, світовий політичний процес;
- суть і функції держави в політичній системі суспільства;
- основні політичні партії, громадські організації і рухи.

вміти:

- розпізнавати різні види владних відносин, специфіку політичної влади, її сутність, структуру, характерні ознаки, типи і функції;
- орієнтуватись в питаннях поділу державної влади, формах державного устрою і формах державного правління;
- розпізнавати прояви прямої і представницької демократії, сприяти їх утвердженню в сучасному українському суспільстві;
- формувати і відстоювати свою політичну позицію, чітко розуміти свої громадянські права, свободи і обов'язки, відстоювати принципи правової держави і громадянського суспільства;
- давати раціонально-критичну оцінку діям різних політичних партій і лідерів з позицій загальнонаціональних інтересів;
- орієнтуватися в міжнародному політичному житті, геополітичній обстановці, мати уявлення про місце і статус України в сучасному світі;
- об'єктивно і критично оцінювати життєво важливу соціальну інформацію;
- готувати повідомлення на політичну тематику, брати участь в політичних дискусіях, масових і групових опитуваннях громадської думки;
- жити в умовах політичного плюралізму, формувати культуру опозиції, робити посильний внесок в гармонізацію міжособистісних, міжнаціональних і міжпартійних відносин.

На вивчення навчальної дисципліни відводиться 60 годин/ 2 кредити ECTS.

2. Інформаційний обсяг навчальної дисципліни

Змістовний модуль 1.

Політологічна наука: становлення та розвиток

Тема 1. Політологія як наука і навчальна дисципліна

Політика як соціальне явище. Сутність, структура і функції політики. Політологія в системі суспільних наук. Предмет політології. Закономірності політології. Структура та функції політології. Методологія політології. Категорії політології.

Тема 2. Становлення та розвиток світової політичної думки

Політичні уявлення Стародавнього Сходу. Політична думка античності: політична програма Сократа, Платона і Аристотеля. Політична думка Європейського Середньовіччя (Аврелій Августин, Тома Аквінський). Політична думка епохи Відродження (Н. Макіавеллі). Формування раціоналістичних концепцій політики. (Дж. Локк, Вольтер, Монтеск'є, Руссо).

Тема 3. Розвиток політичної думки в Україні

Політична думка Київської Русі. Політико-правова думка польсько-литовського періоду в Україні (С. Оріховський-Роксолан, І. Вишенський, П. Могила та ін.). Політичні програми гетьманів України (Б. Хмельницький, І. Виговський, І. Мазепа, П. Орлик). Політико-правові погляди революціонерів-демократів України (Т. Шевченко, І. Франко, М. Коцюбинський, Леся Українка). Політична програма лібералізму (М. Костомаров, М. Драгоманов). Проблеми держави і права в політичній думці України кінця ХІХ – початку ХХ ст. (М. Грушевський, Б. Кістяковський).

Тема 4. Конфлікт як специфічний феномен політичної конкуренції

Соціальний конфлікт: сутність і природа. Основні концепції соціального конфлікту у сучасній зарубіжній політології (концепція позитивно-функціонального конфлікту Л. Козера, «конфліктна модель суспільства» Р. Дарендорфа, «загальна теорія конфлікту» К. Болдінга). Функції і типологія конфліктів. Політичний конфлікт і політична криза.

Тема 5. Політичне лідерство та політична еліта

Лідерство як категорія політології. Поняття та функції політичної еліти. Концепції теорій еліт. Концепції маккіавелівської школи: концепція «політичного класу» Г. Моска, закон циркуляції еліт В. Парето, «залізний закон олігархічних тенденцій» Р. Міхельса. Структура, види та механізми рекрутування еліти. Шляхи легітимації політичної еліти.

Змістовний модуль 2.

Політична влада: механізми здійснення

Тема 6. Політична влада і політична система суспільства

Влада як системоутворюючий чинник політичної системи. Поняття легітимності влади та типи легітимності. Принцип поділу влади. Поняття і структура політичної системи. Політична система України. Основні напрямки формування і розвитку.

Тема 7. Держава як політичний інститут. Політичні режими

Держава – головний інститут політичної системи. Державний суверенітет. Функції держави. Форма держави: форма державного правління, форма державного устрою, державно-правовий режим. Політичні режими.

Тема 8. Громадянське суспільство і правова держава: поняття, ознаки, становлення

Формування концепції громадянського суспільства. Поняття та ознаки громадянського суспільства. Становлення громадянського суспільства в Україні. Концепція правової держави: виникнення та розвиток. Поняття і ознаки правової держави. Шляхи формування правової держави в Україні.

Тема 9. Політичні партії в політичній системі

Поняття, ознаки і типологія політичних партій. Роль і функції партій у політичному житті. Політичні партії та пропорційні виборчі системи. Багатопартійність. Типологія партійних систем. Проблеми становлення багатопартійності в Україні. Головні напрями реформування політичної системи України.

Тема 10. Політична соціалізація

Політична соціалізація особи: поняття, рівні, етапи, функції. Поняття політичної культури: зміст і структура. Типологія політичних культур. Політична культура сучасного українського суспільства. Політична поведінка та політична участь. Людина і натовп. Поняття «політична свідомість». Типи політичної свідомості. Політика і мораль.

Тема 11. Політичний процес. Політичні технології

Зміст політичного процесу. Стратегія і тактика в політиці. Політичний маркетинг. Дослідження політичного ринку. Вивчення громадської думки. Виборча інженерія. Імідж. Політична реклама. Лобізм як політична технологія.

3. Рекомендована література

Основна література:

1. Бобик, В. М. Політологія. Наука і навчальна дисципліна / В. М. Бебик. – К. : Каравела, 2009. – 496 с.
2. Брегета, А. Ю. Основи політології / А. Ю. Брегета. – К. : КНЕУ, 2000. – 312 с.
3. Бульбенюк, С. С. Політологія у запитаннях та відповідях : навч. посіб. / С. С. Бульбенюк, Н. Ю. Іванова. – К. : КНЕУ, 2010. – 242 с.

4. Гелей С. Д. Політологія : Навч. посіб. / С. Д. Гелей, С. М. Рутар. – К. : Знання, 2007. – 309 с.
5. Головатий, М. Ф. Класи і партії : Навч. посіб. / М. Ф. Головатий. – К. : Персонал, 2008. – 144 с.
6. Горлач, М. І. Політологія : наука про політику : підручник / М. І. Горлач, В. Г. Кремень. – К. : Центр учбової літератури, 2009. – 840 с.
7. Зінченко, О. В. Історія вчень про державу і право: у таблицях і дефініціях : навч. посіб. / О. В. Зінченко, О. В. Петришин. – Х. : Право, 2012. – 208 с.
8. Іванова, Н. Ю. Політологія : навч. посіб. / Н. Ю. Іванова, В. Ф. Смолянук. – К. : КНЕУ, 2011. – 347 с.
9. Іщенко, М. П. Політологія : питання теорії і методики : Навч.-метод. посіб. / М. П. Іщенко. – Черкаси : Черкаський університет ім. Богдана Хмельницького, 2006. – 320 с.
10. Остапенко, М. А. Політична культура суспільства : Навч. посіб. / М. А. Остапенко. – К. : МАУП, 2008. – 96 с.
11. Пахарів, А. Д. Політичні інститути і процеси в сучасній Україні : навч. посіб. / А. Д. Пахарев. – К. : ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса, 2011. – 182 с.
12. Погорілий, Д. Є. Політологія : кредитно-модульний курс. Навч. пос. / Д. Є. Погорілий. – К. : Центр учбової літератури, Фірма «Інкос», 2008. – 432 с.
13. Політика в особах (Політичне лідерство на постсоціалістичному просторі : національний та регіональний контексти) : навч. посіб. / За заг. ред. Ф. М. Рудича. – К. : ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса, 2012. – 400 с.
14. Політологічний енциклопедичний словник : словарь / НАН України. Ін-т держави і права ; за ред. Ю. С. Шемшученка, В. Д. Бабкіна, В. П. Горбатенка; упор. В. П. Горбатенко. – К. : Генеза, 2004. – 736 с.
15. Політологія / за ред. О. В. Бабкіної, В. П. Горбатенка. – К. : Академія, 2001. – 528 с.
16. Політологія / за ред. О. В. Бабкіної, В. П. Горбатенка. – К. : Академія, 2006. – 568 с.
17. Політологія : Підручник / За заг. ред. І. С. Дзюбка, К. М. Левківського. – К. : Вища шк., 2001. – 415 с.
18. Політологія : Підручник / За ред. Ю. Кулагіна. – К. : Альтпрес, 2002.
19. Прибутько, П. С. Політологія / П. С. Прибутько. – К., 2008. – 171 с.
20. Прикладна політологія : Навч. посіб. / За ред. В. П. Горбатенка. – К. : Академія, 2008. – 472 с.
21. Рудич, Ф. М. Політологія : Підручник / Ф. М. Рудич. – К. : Либідь, 2005. – 480 с.
22. Філософія політики : Підручник / В. П. Андрущенко та ін. – К. : Знання, 2003. – 400 с.
23. Шведа, Ю. Р. Теорія політичних партій та партійних систем / Ю. Р. Шведа. – Львів : Тріада плюс, 2004. – 528 с.
24. Шляхтун, П. П. Політологія : історія та теорія : підручник / П. П. Шляхтун. – К. : Центр учбової літератури, 2010. – 472 с.

Додаткова література:

1. Белошицкий, С. В. Либеральная демократия в XXI столетии : ресурсы, вызовы, перспективы / С. В. Белошицкий. – Хмельницький, 2012. – 944 с.
2. Бойчук, М. А. Влада і громадянське суспільство : механізм взаємодії : Монографія / М. А. Бойчук. – К. : Атлант, 2007.
3. Гуцало, М. Г. Організація протидії сучасному тероризму / М. Г. Гуцало. – К. : Арата, 2009. – 263 с.
4. Держава і суспільство в Україні : історія і сучасність / За ред. О. М. Майбороди. – К. : ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса, 2013. – 184 с.
5. Історія вчень про право і державу : хрестоматія для юрид. вищ. навч. закл. і ф-тів/ авт.-уклад. Г. Г. Демиденко; за заг.ред. О. В. Петришина. – 5-те вид., доп.і змін. – Х. : Право, 2011. – 896 с.
6. Корунчак, Л. А. Впровадження цінностей, як складова механізму компенсації внутрішніх напружень в системі / Л. А. Корунчак // Ціннісний вимір політичної діяльності : Збірник наукових праць. – Херсон : вид-во ІІІ Вищемирський В. С., 2017. – 156 с.
7. Мацієвський, Ю. В. У пастці гібридності: зігзаги трансформацій політичного режиму в Україні (1994 – 2014): монографія / Ю. В. Мацієвський. – Чернівці : Книги - 2016. – 552 с.
8. Михальченко, Н. И. Великий цивилизационный взрыв на рубеже XX-XXI веков/ Н. И. Михальченко. – К. : Парламентское издательство. – 2016. – 504 с.
9. Політико-ідеологічний процес в українському суспільстві в умовах модернізації : порівняльний аналіз. [Монографія] / За заг. ред. Ф. М. Рудича. – К. : ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса, 2013. – 448 с.
10. Політична влада і опозиція в Україні : порівняльний аналіз із зарубіжними країнами. [Монографія] / За заг. ред. Ф. М. Рудича. – К. : ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса, 2016. – 448 с.
11. Політична наука в Україні. 1991-2016: у 2 т. Т. 2. Теоретико-методологічні засади і концептуальні підсумки вітчизняних досліджень/ НАН України, Ін-т політ. і етнонац. досліджень ім. І. Ф. Кураса; редкол. : чл.-кор. НАН України О. Рафальський, д-р політ. наук М. Кармазіна, д-р іст. наук О. Майборода: відп. ред. і упоряд. О. Майборода. – К. : Парлам. Вид-во, 2016. – 704 с.
12. Політичні ідентичності в сучасній Україні / За ред. М. Кармазіної. – К. : ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса, 2015. – 288 с.
13. Політичне лідерство: навч. посіб./ за заг. ред. В. А. Гошовської, Л. А. Пашко. – К. : НАДУ, 2013. – 300 с.
14. Политологічний енциклопедичний словник. – К. : Генеза, 2004. – 736 с.
15. Правова система України : історія, стан та перспективи : у 5 т. Т. 1. : Методичні та історико-теоретичні проблеми формування і розвитку правової системи України / за заг. ред. М. В. Цвіка, О. В. Петришина. – Х. : Право, 2008. – 728 с.
16. Релігійний чинник у процесах націє- та державотворення : досвід сучасної України [Монографія]. – К. : ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса, 2012. – 272 с.

17. Суспільні цінності населення України в теоретичних і практичних вимірах / Авт. колектив : М. І. Михальченко (керівник) та ін. – К. : ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса, 2013. – 336 с.
18. Українська багатопартійність : політичні партії, виборчі блоки, лідери (кінець 1980-х – початок 2012рр.). Енциклопедичний довідник / за ред. М. Кармазіної. – К. : ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса, 2012. – 588 с.
19. Ціватий, В. Г. Євроінтеграційна діяльність України через призму реалізації програми східного партнерства/ В. Г. Ціватий, Л. Д. Чекаленко// Науковий вісник Дипломатичної академії України. – 2016. – № 23. – С. 4-12.

Інтернет-ресурси:

1. <http://www.president.gov.ua/> - офіційний сайт Президента України.
2. <http://www.rada.gov.ua/> - офіційний сайт Верховної Ради України.
3. <https://www.kmu.gov.ua/ua> - єдиний веб-портал органів виконавчої влади України.
4. <http://khoda.gov.ua/> - офіційний сайт Херсонської обласної державної адміністрації.
5. <http://khor.gov.ua/> - офіційний сайт Херсонської обласної ради.
6. <http://www.city.kherson.ua/> - офіційний сайт Херсонської міської ради.
7. <https://www.coe.int/ru/web/portal/home> - офіційний сайт Ради Європи.
8. <http://web.kpi.kharkov.ua/sp/lektsii-po-politologii/> - електронний курс лекцій по політології.
9. <http://politics.ellib.org.ua/pages-cat-66.html> - Політологія: курс лекцій.
10. Про стратегію сталого розвитку «Україна - 2020» [Електронний ресурс]: Указ Президента України від 12.01.2015 №5/2015. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>.
11. Конституція України [Електронний ресурс] : Закон України від 28.06.1996 №254к/96-ВР – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/main/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
12. Ситник С. В. Публічна політика: в очікуванні інституціональних змін [Електронний ресурс]. – 2016. – Режим доступу: <http://www.vidkryti-ochi.org.ua/2016/09/blog-post.html>

4.Форма підсумкового контролю успішності навчання – екзамен.

5. Засоби діагностики успішності навчання: усне опитування на семінарських заняттях, тестування за змістовними модулями, написання КМР, підготовка реферативних повідомлень, підсумкове тестування за дисципліною.

ФІЛОСОФІЯ ТА МЕТОДОЛОГІЯ НАУКИ

Програма розроблена:

Поліщук Ірина Євгенівна – доцент, кандидат філософських наук.

ВСТУП

Програма вивчення навчальної дисципліни «Філософія та методологія науки» складена відповідно до освітньо-професійної програми підготовки магістрів усіх напрямів підготовки та спеціальностей.

Предметом вивчення навчальної дисципліни «Філософія та методологія науки» є наука як когнітивний та соціокультурний феномен, основні методологічні програми сучасності.

Міждисциплінарні зв'язки: Курс «Філософія та методологія науки» органічно пов'язаний як з нормативною дисципліною «Філософія», так і з дисциплінами природничо-наукового та соціально-гуманітарного спрямування, що складають зміст навчального процесу всіх спеціальностей ХДУ. Методологічна підготовка для засвоєння знань здійснюється також за допомогою дисципліни «Основи наукових досліджень», що викладається для студентів всіх напрямів підготовки ХДУ.

1. Мета та завдання навчальної дисципліни

1.1. Метою викладання навчальної дисципліни «Філософія та методологія науки» є методологічна підготовка фахівців різних галузей наукового знання.

1.2. Основні завдання вивчення дисципліни «Філософія та методологія науки»:

Теоретичні:

- забезпечення глибокого засвоєння філософсько-методологічних питань науки;
- сприяння формуванню сучасних наукових світоглядних уявлень.

Практичні:

- вміння використовувати методологічні принципи та настанови в конкретнонаукових дослідженнях (природничого, технічного, соціально-гуманітарного спрямування) та міждисциплінарних наукових галузях.

1.3. Згідно з вимогами освітньо-професійної програми магістранти повинні:

Знати: основний зміст розділів даної спеціалізованої дисципліни, які на сьогодні склалися, оволодіти основними філософсько-методологічними

програмами та принципами, усвідомити необхідність «людиновимірного» аспекту науки як соціального та когнітивного феномену.

Вміти: на основі теоретичного знання в галузі філософії та методології науки виробити самостійний критичний стиль мислення, формувати власну світоглядну позицію, застосовувати набуті філософсько-методологічні знання в подальшій науковій та викладацькій діяльності.

Вивчення дисципліни «Філософія та методологія науки» дає можливість сформувати у студентів **компетентності**, які узгоджуються із загальною та професійною підготовкою:

- базові знання з філософії та методології науки, що сприяють поглибленню підготовки студентів до наукової діяльності;
- розуміння місця і ролі науки в суспільстві, цінностей наукової раціональності;
- вміння критичного оцінювання та використовувати методологічні програми та методи сучасної науки;
- володіння способами філософської та наукової аргументації, навичками застосування законів, принципів, категорій, що необхідні для осмислення природних і соціальних явищ, мисленневих процесів;
- здатність до самостійного навчання новітнім методам наукового дослідження;
- здатність до ефективних комунікаційних взаємодій в науковому співтоваристві, в тому числі засобами інформаційних технологій.

Очікувані результати навчання:

Курс «Філософія та методологія науки» дає можливість магістрантам отримати знання сучасного рівня розвитку філософії та методології науки та оволодіти вмінням застосовувати набуті знання в науковій та практичній діяльності.

Засвоївши курс «Філософія та методологія науки», магістрант повинен знати основний зміст розділів даної спеціалізованої дисципліни, які на сьогодні склалися, оволодіти основними філософсько-методологічними програмами та принципами, усвідомити необхідність «людиновимірного» аспекту науки як соціального та когнітивного феномену.

Вміти на основі теоретичного знання в галузі філософії та методології науки виробити самостійний критичний стиль мислення, формувати власну світоглядну позицію, застосовувати набуті філософсько-методологічні знання в подальшій науковій та викладацькій діяльності.

На вивчення навчальної дисципліни відводиться 90 годин/3 кредити ECTS.

2. Інформаційний обсяг навчальної дисципліни

Програма навчальної дисципліни складається з таких змістових модулів:

1. Наука як предмет філософського дослідження
2. Методологія наукового дослідження як підрозділ філософії науки

1. Наука як предмет філософського дослідження

Історія науки. Виникнення передумов наукових знань в стародавньому світі. Зародження і розвиток класичної науки. Некласична наука. Постнекласична наука. Наука і практика.

Наука і суспільство. Багатоманітність форм знання. Наукове і позанаукове знання. Наукове знання як система, його особливості і структура. Класифікація наук і проблема періодизації історії науки. Спадковість, єдність кількісних і якісних змін у розвитку науки.

Диференціація та інтеграція наук, взаємодія наук та їх методів. Посилення математизації, теоретизації та діалектизації науки. Динаміка наукового знання.

Наука як соціокультурний феномен. Наука, людина, повсякденність. Наука як відповідь на людські потреби. Етика науки. Філософський портрет вченого. Професійна і соціальна відповідальність вченого.

Філософія науки. Співвідношення філософії і науки. Предметна сфера філософії науки. Виникнення філософії науки як напряму сучасної філософії. Етапи розвитку філософії науки. Позитивізм. Емпіріокритицизм. Неопозитивізм. Постпозитивізм. Особливості філософії науки кінця ХХ – початку ХХІ століття.

2. Особливості наукового пізнання. Емпіричний і теоретичний рівні наукового пізнання

Рівні мислення (розсудок, розум). Форми мислення (поняття, судження, умовивід). Особливості емпіричного дослідження. Емпіризм і схоластичне теоретизування. Прийоми і засоби емпіричного дослідження: опис, порівняння, вимірювання, спостереження, експеримент, аналіз, індукція. Факт як найважливіший елемент емпіричного дослідження. Фактуалізм і теоретизм у розумінні природи факту. Емпіричні узагальнення.

Специфіка теоретичного пізнання та його форми. Співвідношення раціональної та ірраціональної, інтуїтивної та дискурсивної (логічної) сторін пізнання. Структурні компоненти теоретичного пізнання: проблема, гіпотеза, теорія, закон.

Структура і функції наукової теорії. Основні елементи структури теорії: вихідні основи (фундаментальні поняття, принципи, закони, рівняння, аксіоми), ідеалізований об'єкт, логіка теорії, філософські настанови, соціокультурні та ціннісні фактори, сукупність законів і тверджень, виведених як наслідки з основоположень. Основні типи теорій. Специфічна структура теорій соціально-гуманітарних наук.

Закон як ключовий елемент наукової теорії. Класифікація законів. Єдність емпіричного і теоретичного, теорії та практики. Проблема матеріалізації (об'єктивації) теорії. Умови матеріалізації теорії.

3. Філософські засади наукової картини світу

Історичний ракурс проблеми наукової картини світу. Світоглядне значення наукової картини світу. Механістична картина світу та її теоретичні і соціокультурні наслідки. Електродинамічна картина світу. Квантово-релятивістська картина світу – фізична картина світу за часів некласичної науки

та її філософські засади. Суперечність між гносеологічними і онтологічними засадами квантово-релятивістської картини світу.

Проблема скінченності і нескінченності простору і часу в контексті космологічних уявлень: класичних (Ньютон), релятивістських (Ейнштейн, Фрідман), сучасних (Вайнберг, Лінде). Проблема незворотності часу в класичній і некласичній фізиці.

Причинність і необхідність в класичній фізиці: лапласівський детермінізм і динамічні закони. Ймовірнісна причинність в некласичній науці: статистичні закони як зв'язок необхідного і випадкового.

Редукціонізм: його можливості та межі.

І.Пригожин: Синергетика як нове світобачення. Руйнування звичних уявлень про світ. Хаос в якості створюючого начала. Закономірність і випадковість. Шляхи розвитку складноорганізованих систем. Механізм локалізації (виникнення структур та їх еволюція). Принципи оперування зі складними системами та керування ними. Синергетика як спосіб розкриття закономірностей і умов протікання швидких лавиноподібних процесів та процесів нелінійного самостимулюючого зростання.

Ідеї російського космізму (К. Циолковський, А. Чижевський) та їх значення для формування сучасної наукової картини світу. Ноосферні ідеї В.Вернадського.

Пасіонарність і коеволуція як актуальні проблеми філософії науки XXI століття.

Віртуалістика і феномен клонування в контексті нової парадигми.

4. Наукова раціональність як філософська проблема

Класична і некласична раціональність: розум і культура. Багатоманітність форм раціональності. Раціональність як спосіб відношення людини до світу. Структура і типологія раціональності.

Детермінанти розвитку наукової раціональності. Історичні типи наукової раціональності. Глобальні наукові революції і зміна історичних типів наукової раціональності. Класичний ідеал раціональності і його втілення в історичному типі раціональності класичної науки. Виявлення обмеженості класичного ідеалу раціональності під час наукової революції початку ХХ століття. Некласична і постнекласична наукова раціональність.

Епістемологічні характеристики наукової раціональності. Ідея об'єктивізму в традиційній епістемології. Критика об'єктивізму філософами феноменологічного та аналітичного напрямів. Суб'єктивна і комунікативна раціональність. Істина і цінності.

Раціональність в когнітивних і соціальних системах. Соціокультурні та екзистенційні передумови кризи наукової раціональності. Наука як форма панування і фактор відчуження. Проблема налагодження зв'язку науки з життєвим світом людини. Наукова раціональність і техніка. Технізація і життєвий світ. Раціоналістичний проект модерну та його критика. Сучасна філософія науки на шляху до нового розуміння наукової раціональності.

5.Методологія наукового дослідження як підрозділ філософії науки

Метод і методологія. Класифікація методів. Основні моделі співвідношення філософії і спеціальних наук. Функції філософії в науковому пізнанні. Загальнонаукові методи і прийоми дослідження. Нормативний характер методологічних принципів науки. Загальнонаукові методологічні принципи як вимоги до наукової теорії. Вимога перевірюваності або принцип спостережуваності. Вимога максимальної узагальненості теорії або її пояснювальної сили. Вимога передбачувальності сили теорії. Вимога принципової простоти теорії. Розуміння і пояснення.

Основні методологічні програми сучасності: індуктивізм, фальсифікаціонізм, конвенціоналізм, історизм. Критицизм і раціональність в концепції К. Поппера. Релятивність норм пізнавальної діяльності (М.Полані). Еволюційна епістемологія і еволюційна програма Ст.Тулміна. Історико-еволюціоністський напрям (Т.Кун). Логіко-нормативна модель зростання знання в науково-дослідницькій програмі І.Лакатоса. Плюралізм в епістемології П. Фейєрабенда. Тематичний аналіз науки (Дж.Холтон).

Стилі наукового мислення та методологічні проблеми конкретних наук. Стиль наукового мислення як конкретно-історичний спосіб існування ідеалів і норм наукового дослідження, що відповідає науковій картині світу свого часу. Методологічні принципи як складова стилю наукового мислення, історичний характер методологічних принципів конкретних наук, їх евристична роль. Ідеали і норми пояснення в фізиці як методологічні настанови: принцип причинності, принцип дальності і близькодії, принципи збереження.

Філософські основи природничих наук. Філософська методологія та її застосування у сфері соціально-гуманітарного знання.

3. Основна література:

1. Алексеева Л. А. Философия науки и техники : учеб. - метод. пособ. для магистрантов / Л. А. Алексеева, Р. А. Додонов, Д. Е. Муза. – Донецк : ДонНТУ, 2010. – 128 с.

2. Баранец Н. Г. Философия науки : учеб. / Н. Г. Баранец. – Ульяновск : Издатель Качалин Александр Васильевич, 2013. – 318 с.

3. Білецький І. П. Філософія науки : навч. посіб. / І. П. Білецький. – Харків : ХНЕУ, 2005. – 128 с.

4. Будко В. В. Философия науки : Учеб. пособие / В. В. Будко. – Харьков : Консум, 2005. – 268 с.

5. Голубинцев В. О. Философия науки / В. О. Голубинцев, А. А. Данцев, В. С. Любченко. – Ростов н/Д. : Феникс, 2007. – 541 с.

6. Гришанов І. В. Навчально-методичні рекомендації з дисципліни «Філософія та методологія науки» для магістрантів та аспірантів усіх спеціальностей. Частина І. / І. В. Гришанов, І. Є. Поліщук. – Херсон : Вид-во ХДУ, 2004. – 120 с.

7. Гришанов І. В. Навчально-методичні рекомендації з дисципліни «Філософія та методологія науки» для магістрантів та аспірантів усіх спеціальностей. Частина ІІ. / І. В. Гришанов, І. Є. Поліщук. – Херсон : Вид-во ХДУ, 2004. – 84 с.

8. Гришунин С. И. Философия науки. Основные концепции и проблемы : учеб. пособие / С. И. Гришунин. – М. : Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2009. – 224 с.
9. Демидов А. Б. Философия и методология науки : курс лекций / А. Б. Демидов. – Витебск : УО «ВГУ им. П. М. Машерова», 2009. – 102 с.
10. Денисов С. Ф. История и философия науки : учеб. пособие. Ч. 1. : Наука и её институциональная специфика. / С. Ф. Денисов. – Омск : Изд-во ОмГПУ, 2007. – 292 с.
11. Добронравова І. С. Новітня західна філософія науки : підруч. для студ. філос. фак. ун-тів і аспр. / І. С. Добронравова. – К. : ПАРАПАН, 2008. – 214 с.
12. Добронравова І. С. Новітня філософія науки : підруч. для студ. вищ. навч. закл. / І. Добронравова, Т. Білоус, О. Комар. – К. : Логос, 2009. – 244 с.
13. Добронравова І. С. Філософія та методологія науки : підруч. для студ. вищ. навч. закл. / І. Добронравова, Л. Сидоренко. – К. : ВПЦ Київський університет, 2008. – 223 с.
14. Золотухин В. Е. История и философия науки : для аспирантов и соискателей / В. Е. Золотухин. – Ростов н/Д. : Изд. центр «Март», 2006. – 96 с.
15. Ивин А. А. Современная философия науки / А. А. Ивин. – М. : Высш. шк., 2005. – 592 с.
16. История и философия науки : учеб. пособие для аспирантов. / под ред. А. С. Мамзина. – СПб. : Питер, 2008. – 304 с.
17. История и философия науки (Философия науки): учеб. пособие. / под ред. проф. Ю. В. Крянева, проф. Л. Е. Моториной. – М. : Альфа-М ; ИНФРА-М, 2011. – 416 с.
18. Іщенко М. П. Філософія науки : питання теорії і методології : навч. посібник для студ. вищ. навч. закл. / М. П. Іщенко, І. І. Руденко. – К. : УБС НБУ, 2010. – 444 с.
19. Канке В. А. История и философия химии : учеб. пособие / В. А. Канке. – М. : НИЯУ МИФИ, 2011. – 232 с.
20. Канке В. А. Философия математики, физики, химии, биологии : учеб. пособие / В. А. Канке. – М. : КНОРУС, 2011. – 368 с.
21. Канке В. А. Философия науки : краткий энциклопедический словарь / В. А. Канке. – М. : Изд-во «Омега-Л», 2008. – 328 с.
22. Канке В. А. Философия экономической науки : учеб. пособие / В. А. Канке. – М. : ИНФРА-М, 2009. – 384 с.
23. Кохановский В. П. Основы философии науки : учеб. пособие для аспирантов. / В. П. Кохановский, Е. В. Золотухина, Т. Г. Лешкевич, Т. Б. Фахти. – Ростов н/Д. : Феникс, 2003. – 448 с.
24. Кохановский В. П. Основы философии науки : учеб. пособие для аспирантов. / В. П. Кохановский, Т. Г. Лешкевич, Т. П. Матяш, Т. Б. Фахти. – Ростов н/Д. : Феникс, 2008. – 603 с.
25. Кохановский В. П. Философия и методология науки : учебник для высших учебных заведений. / В. П. Кохановский. – Ростов н/Д. : Феникс, 1999. – 576 с.

26. Лешкевич Т. Г. Философия науки : учеб. пособие для аспирантов и соискателей ученой степени. / Т. Г. Лешкевич. – М. : ИНФРА-М, 2006. – 272 с.
27. Мареева Е. В. Философия науки : Учеб. пособие для аспирантов и соискателей / Е. В. Мареева, С. Н. Мареев, А. Д. Майданский. – М. : ИНФРА-М, 2010. – 333 с.
28. Микешина Л. А. Философия науки : Современная эпистемология. Научное знание в динамике культуры. Методология научного исследования : учеб. пособие. / Л. А. Микешина. – М. : Прогресс-Традиция ; МПСИ ; Флинта, 2005. – 564 с.
29. Никитич Л. А. История и философия науки : учеб. пособие для студентов и аспирантов / Л. А. Никитич. – М. : ЮНИТИ-ДАНААСАР, 2008. – 335 с.
30. Огородников В. П. История и философия науки. Учеб. пособие для аспирантов. / В. П. Огородников. – СПб. : Питер, 2011. – 352 с.
31. Пивоев В. М. Философия и методология науки : Учебное пособие для магистров и аспирантов / В. М. Пивоев. – Петрозаводск : Изд-во ПетрГУ, 2013. – 320 с.
32. Поліщук І. Є. Навчально-методичні рекомендації з дисципліни «Філософія та методологія науки» : Науково-методичне видання. / І. Є. Поліщук, М. В. Галіченко. – Херсон : Айлант, 2009. – 76 с.
33. Попович М. В. Теорія смислу в гуманітарних дослідженнях та інтенціональні моделі в точних науках / М. В. Попович, С. Б. Кримський, П. Ф. Йолон та ін. – К. : Наукова думка, 2012. – 456 с.
34. Ратніков В. С. Історія та філософія науки : хрестоматія : навч. посібник для студ. вищ. навч. закл. / В. С. Ратніков, З. Ю. Макаров. – Вінниця : Нова книга, 2009. – 416 с.
35. Рузавин Г. И. Методология научного познания : Учеб. пособие для вузов / Г. И. Рузавин. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2012. – 287 с.
36. Самардак М. М. Філософія науки. Напрями, теми, концепції : навч. посіб. / М. М. Самардак. – К. : ПАРАПАН, 2011. – 203 с.
37. Семенюк Е. Філософія сучасної науки та техніки : підручник / Е. Семенюк, В. Мельник. – Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2012. – 306 с.
38. Сергієнко В. В. Філософські проблеми наукового пізнання : навч. посібник. / В. В. Сергієнко – Кременчук : Кременчуцький національний університет ім. Михайла Остроградського, 2011. – 103 с.
39. Стёпин В. С. История и философия науки : учебник для аспирантов и соискателей ученой степени кандидата наук. / В. С. Стёпин. – М. : Академический проект ; Трикста, 2011. – 423 с.
40. Стёпин В. С. Философия науки : Общии проблемы : учеб. пособие для аспирантов и соискателей ученой степени кандидата наук. / В. С. Стёпин. – М. : Гардарики, 2006. – 384 с.
41. Степин В. С. Философия науки и техники : Учеб. пособие / В. С. Стёпин, В. Г. Горохов, М. А. Розов. – М.: Гардарики, 1999. – 400 с.
42. Торосян В. Г. История и философия науки : учеб. для вузов / В. Г. Торосян. – М. : Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2012. – 368 с.

43. Ушаков Е. В. Введение в философию и методологию науки: Учебник / Е. В. Ушаков. – М. : Издательство «Экзамен», 2005. – 528 с.
44. Философия и методология науки : учеб. пособие для аспирантов / под ред. А. И. Зеленкова. – Минск : АСАР, 2007. – 384 с.
45. Философия науки : учеб. пособие / В. П. Кохановский, В. И. Пржиленский, Е. А. Сергодеева ; Отв. ред. В. П. Кохановский. – М. ; Ростов н/Д : МарТ, 2005. – 492 с.
46. Философия науки : Учеб. пособие. / под ред. А. И. Липкина. – М. : Эксмо, 2007. – 608 с.
47. Філософія науки : навч. посіб. / Л. В. Фірсова. – Харків : ППВ «Нове слово», 2003. – 335 с.
48. Філософія науки та інноваційного розвитку / за наук. ред. Л. А. Чекаля. – К. : Ніжин, 2011. – 327 с.
49. Философия науки в вопросах и ответах: Учеб. пособие для аспирантов / В. П. Кохановский. – Ростов н/Д. : «Феникс», 2006. – 352 с.
50. Философия науки и техники : учеб. пособие. / под ред. В. В. Ильина. – М. : Изд-во МГТУ им. Н. Э. Баумана, 2003. – 220 с.
51. Штанько В. И. Философия и методология науки. Учеб. пособие для аспирантов и магистрантов естественнонаучных и технических вузов. / В. И. Штанько. – Харьков : ХНУРЭ, 2002. – 292 с.

ДОДАТКОВА ЛІТЕРАТУРА

1. Аршинов В. И. Синергетика как феномен постнеклассической науки / В. И. Аршинов. – М. : ИФ РАН, 1999. – 203 с.
2. Базалук О. А. Философские проблемы космологии : Монография / О. А. Базалук, И. В. Владленова. – Харьков : НТУ “ХПИ”, 2013. – 190 с.
3. Бахтин М. М. Автор и герой : к философским основам гуманитарных наук / М. М. Бахтин. – СПб. : Азбука, 2000. – 336 с.
4. Бранский В. П. Философия физики XX века. Итоги и перспективы / В. П. Бранский. – СПб. : Политехника, 2002. – 253 с.
5. Гайденко П. П. Научная рациональность и философский разум / П. П. Гайденко. – М. : Прогресс-Традиция, 2003. – 528 с.
6. Добронравова И. С. Синергетика : становление нелинейного мышления / И. С. Добронравова. – К. : “Лыбидь”, 1990. – 150 с.
7. Князева Е. Н. Синергетика : Нелинейность времени и ландшафты коэволюции / Е. Н. Князева, С. П. Курдюмов. – М. : КомКнига, 2011. – 272 с.
8. Куайн У. Слово и объект / Уиллард Куайн. – М. : Праксис ; Логос, 2000. – 386 с.
9. Кун Т. Структура научных революций / Томас Кун. – М. : OZON, 2009. – 310 с.
10. Лакатос И. Избранные произведения по философии и методологии науки / Имре Лакатос. – М. : Академпроект, 2008. – 475 с.
11. Лакатос И. Фальсификация и методология научно-исследовательских программ / Имре Лакатос. – М. : Медиум, 1995. – 235 с.

12. Лебедев С. А. Философия науки : краткая энциклопедия [основные направления, концепции, категории]. Науч. издание / С. А. Лебедев. – М. : Академический Проект, 2008. – 692 с.
13. Лекторский В. А. Эпистемология классическая и неклассическая / В. А. Лекторский. – М. : Эдиториал УРСС, 2001. – 256 с.
14. Микешина Л. А. Эпистемология ценностей / Л. А. Микешина. – М. : РОССПЭН, 2007. – 439 с.
15. Общие проблемы философии науки : Словарь для аспирантов и соискателей / сост. и общ. ред. Н. В. Бряник ; отв. ред. О. Н. Дьячкова. – Екатеринбург : Изд-во Урал. ун-та, 2007. – 318 с.
16. Огурцов А. П. Философия науки : двадцатый век. Концепции и проблемы : в 3-х ч. – Ч. 1. : Исследовательские программы / А. П. Огурцов. – М. : Изд. дом “Мирь”, 2011. – 502 с.
17. Огурцов А. П. Философия науки : двадцатый век. Концепции и проблемы : в 3-х ч. – Ч. 2. : Философия науки : наука в социокультурной системе / А. П. Огурцов. – М. : Изд. дом “Мирь”, 2011. – 494 с.
18. Огурцов А. П. Философия науки : двадцатый век. Концепции и проблемы : в 3-х ч. – Ч. 3. : Философия науки и историография / А. П. Огурцов. – М. : Изд. дом “Мирь”, 2011. – 338 с.
19. Пирс Ч. С. Избранные философские произведения / Чарльз Сандерс Пирс. – М. : Логос, 2000. – 448 с.
20. Поппер К. Объективное знание : Эволюционный подход / Карл Поппер. – М. : Эдиториал УРСС, 2002. – 381 с.
21. Попов В. В. Теория рациональности (неклассический и постклассический подходы) / В. В. Попов, Б. С. Щеглов. – Ростов н/Д. : Изд-во Ростов. ун-та, 2006. – 268 с.
22. Пригожин И. Конец определенности. Время, хаос и новые законы природы / И. Пригожин. – Ижевск : НИЦ “Регулярная и хаотическая динамика”, 2000. – 208 с.
23. Пригожин И. Порядок из хаоса: Новый диалог человека с природой / И. Пригожин, И. Стенгерс. – М. : Прогресс, 1986. – 432 с.
24. Рассел Б. Человеческое познание : его сфера и границы / Бертран Рассел. – М. : ТЕРРА – Кн. клуб : Республика, 2000. – 388 с.
25. Рикер П. Конфликт интерпретаций. Очерки о герменевтике / Поль Рикер. – М. : Канон-Пресс-Ц : Кучково Поле, 2002. – 624 с.
26. Риккерт Г. Науки о природе и науки о культуре / Г. Риккерт. – М. : Республика, 1998. – 413 с.
27. Розов М. А. Философия науки в новом видении / М. А. Розов. – М. : Новый Хронограф, 2012. – 440 с.
28. Современная западная философия. Энциклопедический словарь / Под ред. о. Хеффе, В. С. Малахова, В. П. Филатова при участии Т. А. Дмитриева. Ин-т философии. – М. : Культурная революция, 2009. – 392 с.
29. Фейерабенд П. Избранные труды по методологии науки / [Пер. с англ. и нем. А. Л. Никифорова; общ. ред. И. С. Нарского]. – М. : Прогресс, 1986. – 542 с.

30. Фейерабенд П. Наука в свободном обществе / П. Фейерабенд. – М. : АСТ : АСТ Москва, 2010. – 378 с.
31. Фейерабенд П. Против метода. Очерк анархистской теории познания / П. Фейерабенд. – М. : АСТ ; Хранитель, 2007. – 413 с.
32. Фейерабенд П. Прощай, разум / П. Фейерабенд. – М. : АСТ ; Астрель, 2010. – 477 с.
33. Философия природы в античности и средние века / Общ. ред. П. П. Гайденко, В. В. Петров. – М. : Прогресс-Традиция, 2000. – 608 с.
34. Философские проблемы классической и неклассической физики : современная интерпретация / отв. ред. В. С. Илларионов, Е. А. Мамчур. – М. : ИФ РАН, 1998. – 179 с.
35. Фуко М. Археология знания / Мишель Фуко. – К. : Ника-Центр, 1996. – 208 с.

ЕЛЕКТРОННІ РЕСУРСИ

1. Астрономия и современная картина мира / под ред. В. В. Казютинского. – М. : ИФ РАН, 1996. – 247 с. – Режим доступа до джерела: http://platonanet.org.ua/load/knigi_po_filosofii/filosofija_nauki_tekhniki/astronomija_i_sovremennaja_kartina_mira_red_v_v_kazjutinskij/30-1-0-3147
2. Бевзенко Л. Д. Социальная самоорганизация / Л. Д. Бевзенко. – К.: Институт социологии НАНУ, 2002. – 436 с. – Режим доступа до джерела: <http://www.philsci.univ.kiev.ua>
3. Гайденко П. П. Эволюция понятия науки (XVII – XVIII вв.). Формирование научных программ нового времени. / П. П. Гайденко. – М.: Наука, 1987. – 447 с. – Режим доступа до джерела: http://platonanet.org.ua/load/knigi_po_filosofii/istorija_nauki/gajdenko_ehvoljucija_ponjatija_nauki_xvii_xviii_vv_formirovanie_nauchnykh_programm_novogo_vremeni/51-1-0-1033
4. Галіченко М. Проблема застосування синергетичної методології в соціально-гуманітарних науках / М. Галіченко, І. Поліщук. // Південний архів. Іст. науки. : Зб. наук. праць. – 2010. – Вип. 31-32. – С. 26–34. – Режим доступа до джерела : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Pain/2010_31_32/Gal_Pol.pdf
5. Добронравова І. С. Динамічний хаос у соціумі як середовище соціальної самоорганізації / І. С. Добронравова, Л. С. Фінкель. // Соціологія : теорія, методи, маркетинг. – 2005. – № 1. – С. 168 – 180. – Режим доступа до джерела : <http://www.philsci.univ.kiev.ua>
6. Добронравова І. С. Філософія науки : Навч. посібник. [Електронний ресурс]. / І. С. Добронравова, Л. І. Сидоренко, С. П. Петрушенков, Л. О. Шашкова. – К., 2002. – Режим доступа до джерела : <http://www.philsci.univ.kiev.ua>
7. Колінгвуд Р. Дж. Ідея історії / Робін Дж. Колінгвуд. – К. : Основи, 1996. – 615 с. – Режим доступа до джерела : <http://litopys.org.ua/colin/colin.htm>

8. Найдыш В. М. Концепции современного естествознания : Учебник / В. М. Найдыш. – М. : Гардарики, 1999. – 476 с. – Режим доступа до джерела : <http://www.philsci.univ.kiev.ua/biblio/naydish-title.html>

9. Нурманбетова Д. Н. Философия и методология науки. Учеб. пособие. / Д. Н. Нурманбетова. – Астана : ЕНУ, 2002. – 204 с. – Режим доступа до джерела : http://platonanet.org.ua/load/knigi_po_filosofii/uchebnye_posobija_uchebniki/nurmanbetova_d_n_filosofija_i_metodologija_nauki_uchebnoe_posobie/27-1-0-3096

10. Основы философии науки / под ред. С. А. Лебедева. – М. : Академический проект, 2005. – 544 с. – Режим доступа до джерела : http://platonanet.org.ua/load/knigi_po_filosofii/uchebnye_posobija_uchebniki/lebedev_osnovy_filosofii_nauki/27-1-0-1056

11. Поппер К. Открытое общество и его враги / Карл Поппер. – М. : Феникс, 1992. – Т. 1. – 448 с. – Режим доступа до джерела : http://platonanet.org.ua/load/knigi_po_filosofii/politologija/karl_popper_otkrytoe_obshhestvo_i_ego_vragi_v_dvukh_tomakh_tom_1/21-1-0-229

12. Современные проблемы естественных, технических и социально-гуманитарных наук : учебник для аспирантов и соискателей ученой степени кандидата наук. / под ред. В. В. Миронова. – М. : Гардарики, 2006. – 639 с. – Режим доступа до джерела: http://platonanet.org.ua/load/knigi_po_filosofii/filosofija_nauki_tekhniki/mironov_sovremennye_filosofskie_problemy_estestvennykh_tekhnicheskikh_i_socialno_gumanitarnykh_nauk/30-1-0-2246

13. Структура и развитие науки. Из Бостонских исследований по философии науки. Сборник переводов. / Сост. и ред. Б. С. Грязнов, В. Н. Садовский. – М. : Прогресс, 1978. – 488 с. – Режим доступа до джерела : http://platonanet.org.ua/load/knigi_po_filosofii/pozitivizm/srukтура_i_razvitie_nauki_iz_bostonskikh_issledovaniy_po_filosofii_nauki_sbornik_perevodov_1978/74-1-0-177

14. Философия науки (общий курс) : Учеб. пособие для вузов. / под ред. С. А. Лебедева. – М. : Академический проект ; Альма Матер, 2007. – 731 с. – Режим доступа до джерела : http://platonanet.org.ua/load/knigi_po_filosofii/uchebnye_posobija_uchebniki/lebedev_filosofija_nauki/27-1-0-34

4. Форма підсумкового контролю успішності навчання – диференційований залік.

5. Засоби діагностики успішності навчання: усне опитування, написання рефератів, контрольних та тестових робіт. Підсумкова тестова контрольна робота.

ФІЛОСОФІЯ ТА МЕТОДОЛОГІЯ НАУКИ

Програма розроблена:

Гришанов Ігор Володимирович – доцент, кандидат філософських наук.

ВСТУП

Програма вивчення навчальної дисципліни «Філософія та методологія науки» складена відповідно до освітньо-професійної програми підготовки магістрів з усіх спеціальностей.

Предметом вивчення навчальної дисципліни «Філософія та методологія науки» є ознайомлення із загальними закономірностями та тенденціями наукового пізнання як особливої діяльності з виробництва наукових знань, взятих в їх розвитку і розглянутих в історично змінюваному соціокультурному контексті.

Предметом цієї дисципліни, зокрема, є способи формування, структура і динаміка як в цілому наукового знання, так і знання конкретних наукових дисциплін, де аналізуються проблеми логіки і методології наукового дослідження, питання типології методів наукового пізнання, діалектика процесу наукового дослідження, основні методи, способи і прийоми емпіричного і теоретичного рівнів пізнання, а також методика і технологія їх практичного використання в науково-дослідній і практичній діяльності.

Активна і плідна наукова розробка проблем філософії науки, важливі фундаментальні результати, отримані в ході дослідження феномена науки, призвели до необхідності широкого включення цих результатів в освітній процес вищої школи.

Міждисциплінарні зв'язки. Курс філософії та методології науки органічно пов'язаний як з дисциплінами природничого спрямування, так і з різноманітними галузями соціально-гуманітарного знання, що складають зміст навчального процесу всіх напрямів підготовки ХДУ. Світоглядна підготовка для засвоєння знань з філософії та методології науки здійснюється за допомогою дисциплін «Філософія (Предмет філософії, Історія філософії, Логіка, Етика)», «Соціологія».

1. Мета та завдання навчальної дисципліни.

1.1. Метою викладання навчальної дисципліни «Філософія та методологія науки» є ґрунтовна філософсько-методологічна підготовка для заняття науковою роботою і критичного сприйняття результатів наукових досліджень.

1.2. Основними завданнями вивчення дисципліни «Філософія та методологія науки» є:

Теоретичні:

- сприяти оволодінню студентами основних концепцій логіки, філософії та методології науки;

- сформуванати у студентів цілісне уявлення про: особливості історичного розвитку наукового мислення; основні положення логіки, філософії та методології науки; сучасні погляди на наукове знання і про існуючу полеміку; науку як про соціальний інститут; проблемах розвитку науки та наукового знання.

Практичні:

- надати знання з «Філософії та методології науки» як наукової та навчальної дисципліни;
- озброїти студентів знаннями і навичками про основні методи наукового мислення і наукової діяльності;

1.3. Згідно з вимогами освітньо-професійної програми студенти повинні:

Знати:

- базові уявлення з «Філософії та методології науки» як наукової та навчальної дисципліни;
- категоріально-понятійний апарат з області логіки, філософії та методології науки;
- методи наукової діяльності в їх історичному розвитку;
- основні етапами розвитку науки, внутрішніми і зовнішніми принципами організації науки;
- про науку як про соціальний інститут, про проблеми взаємодії науки і державної влади;
- навички самостійного логічного та наукового аналізу, навички конструктивно-критичного ставлення до результатів наукової діяльності.

Вміти:

- вміти аналізувати структурні компоненти наукової теорії, поняття, методи, факти, їх взаємозв'язок, особливості наукового знання і способи його перевірки;
- використовувати основні положення методології при формулюванні програм своїх наукових досліджень та аналізу одержуваних результатів;
- орієнтуватися у школах і традиціях філософії науки, бути здатними застосовувати розроблені у них підходи для вирішення поставлених перед студентами наукових завдань;
- розуміти основні проблеми розвитку науки як соціального інституту;

Вивчення дисципліни «Філософія та методологія науки» дає можливість сформуванати у студентів **компетентності**, які узгоджуються із загальною та професійною підготовкою:

- базові знання з філософії та методології науки, що сприяють поглибленню підготовки студентів до наукової діяльності;
- розуміння місця і ролі науки в суспільстві, цінностей наукової раціональності;
- вміння критичного оцінювання та використовувати методологічні програми та методи сучасної науки;

- володіння способами філософської та наукової аргументації, навичками застосування законів, принципів, категорій, що необхідні для осмислення природних і соціальних явищ, мисленневих процесів;
- здатність до самостійного навчання новітнім методам наукового дослідження;
- здатність до ефективних комунікаційних взаємодій в науковому співтоваристві, в тому числі засобами інформаційних технологій.

Очікувані результати навчання:

Курс «Філософія та методологія науки» дає можливість магістрантам отримати знання сучасного рівня розвитку філософії та методології науки та оволодіти вмінням застосовувати набуті знання в науковій та практичній діяльності.

Засвоївши курс «Філософія та методологія науки», магістрант повинен знати основний зміст розділів даної спеціалізованої дисципліни, які на сьогодні склалися, оволодіти основними філософсько-методологічними програмами та принципами, усвідомити необхідність «людиновимірного» аспекту науки як соціального та когнітивного феномену.

Вміти на основі теоретичного знання в галузі філософії та методології науки виробити самостійний критичний стиль мислення, формувати власну світоглядну позицію, застосовувати набуті філософсько-методологічні знання в подальшій науковій та викладацькій діяльності.

На вивчення навчальної дисципліни відводиться 90 годин/3 кредити ECTS.

2. Інформаційний обсяг навчальної дисципліни

Розділ I Наука у філософському ракурсі

Тема 1.1. Наука як специфічний тип знання.

Поняття науки. Головні відмінні ознаки науки.

Різноманіття людського знання. Наукове і буденне пізнання.

Філософія і наука. Предметна сфера філософії науки.

Наука і мистецтво. Наука і релігія. Наука і філософія. Філософія як наука. Наукове і ненаукове знання. Проблема істини. Проблема наукового методу. Динаміка наукового знання.

Сцієнтизм і Антисцієнтизм.

Наука як соціальний інститут. Наука як система знання. Філософські дисципліни, що вивчають науку.

Виникнення філософії науки як напрям сучасної філософії.

Наука як пізнавальна діяльність. Актуальні проблеми науки XXI століття. Евристика. Філософія і методологія синергетики. Феномен синергетики. Синергетика і термодинаміка. Синергетика і теорія особливостей. Зведення основних понять синергетики. Узагальнений образ синергетичної системи. Сильна і слабка синергетика.

Тема 1.2. Основні етапи розвитку науки

Генезис науки. Від міфу до логосу. Від логосу до преднауки. Антична наука. Стан "преднауки" і розвинута наука. Форми абстрагування й узагальнень у традиційному суспільстві. Духовна революція Античності. Уявлення про множинність можливих форм дійсності. Роль античної демократії в еволюції наукового пізнання. Наука у Середньовіччі. Наукова революція і початок Нового часу. Крах антично-середньовічної космології. З'єднання абстрактно-теоретичної (умоглядно натурфілософської) традиції з ремісничо-технічною.

Класична наука. Затвердження гіпотетико-дедуктивної методології пізнання.

Позитивізм як філософський напрямок і його підхід до тлумачення природи науки і сутності філософії. Поняття наукового факту. Поняття наукової парадигми. Позитивізм О. Конта. Еволюція позитивізму. Неопозитивізм. Еволюція постпозитивістських концепцій розвитку науки в ХХ столітті. Логічний позитивізм: Етап догматичного верифікаціонізму. Етап імовірного верифікаціонізму. Поняття наукових революцій. Історія науки у контексті наукових революцій. Проблема прогресу наукових теорій. Критичний раціоналізм (К. Поппер). Історіографічний підхід (Т. Кун). Методологія дослідницьких програм (І. Лакатос). Від класики до сучасності. Некласична наука.

Розділ 2. Принципи, структура і методи наукового пізнання

Тема 2.1. Принципи наукового пізнання

Внутрішні принципи науки: принцип раціоємпіризму, принцип помірної платонізму, принцип піфагореїзму, принцип гносеологічного оптимізму, принцип помірної скептицизму.

Зовнішні принципи науки. Підстави наукового знання: Дедукція. Індукція. Визначення поняття. Вимір. Захист наукової роботи.

Методологічні принципи сучасної науки: принцип та концепція додатковості. Принцип відповідності. Принцип спостережливості. Принцип симетрії. Фундаменталізм і антифундаменталізм.

Наукова мова, наукові методи, наукова апаратура. Ціннісні орієнтації і цільові установки суб'єкта наукової діяльності.

Емпіричний і теоретичний рівні наукового пізнання.

Абстрагування і абстракція у структурі наукового знання. Проблема абстракції в історії філософії.

Науковий закон. Розуміння і пояснення.

Метатеоретичний рівень наукового пізнання як співвідношення емпірії і теорії.

Тема 2.2. Структура і методи наукового пізнання

Структура емпіричного дослідження: Наукове спостереження. Опис, порівняння, вимірювання.

Гносеологічна функція приладів. Експеримент.

Систематичні і випадкові спостереження. Процедури переходу до емпіричних залежностей і фактів. Узагальнення та обробка емпіричних даних.

Методи теоретичного пізнання: Ідеалізація. Формалізація. Математичний апарат та його інтерпретація. Математичне моделювання.

Рефлексія як основний метод метатеоретичного пізнання у науці.

Структури наукового дослідження як одиниці логіко-методологічного аналізу теорії. Екстраполяція. Проблема. Факт. Гіпотеза. Наукова теорія.

Особливості функціонування теорій. Науково-дослідницька програма.

Логічні прийоми утворення понять: Аналіз. Синтез. Порівняння. Абстрагування. Узагальнення. Дедукція. Індукція.

Дедуктивна логіка. Штучні та природні мова. Формальна символічна мова. Про закони формальної логіки. Синтаксис і семантика.

Коротка історія логіки. Принципи (основні закони) розумової діяльності. Індуктивна логіка. Індуктивні міркування. Методологічні проблеми індукції. Міллевські методи виявлення причинних зв'язків. Міркування за аналогією.

Індуктивна схема розвитку знання. Вірогідність та індукція. Вибір гіпотези у науковому дослідженні. Статистичні методи в індукції.

Теоретичні моделі у структурі теорії: Гіпотетико-дедуктивна модель наукової теорії. Дедуктивно-номологічна модель наукового пояснення. Альтернативні моделі наукового пояснення.

Альтернативні моделі наукової теорії. Модель науки Карла Поппера: фальсифікація як критерій демаркації. Конвенціоналізм у філософії Поппера. Еволюція наукового знання. Модель науки Імре Лакатоса: докази і спростування. Процес збагачення знання. Філософія дослідницьких програм. Модель науки Томаса Куна. Модель науки Пола Фейєрабенда.

Розділ 3. Проблеми динаміки наукового пізнання

Становлення і розвиток наукової теорії. Імовірнісна теорія підтвердження. Перевірка і прийняття наукової теорії.

Соціологічне та історичне вимірювання наукового пізнання.

Зростання наукового знання: розриви і спадкоємність.

Формування конкретнонаукових теоретичних схем і законів. Процедури конструктивного обґрунтування теоретичних схем.

Логіка відкриття і логіка виправдання гіпотези.

Великі і малі зміни у науці. Питання наукової творчості.

Історичні типи наукової раціональності.

Поняття «нормальної» науки. «Нормальна» і революційна наука. Наукові революції і зміна типів наукової раціональності. Наукова революція як вибір нових стратегій дослідження. Глобальні наукові революції: від класичної до постнекласичної науки.

Розділ 4. Сучасна наукова картина світу

Фізична картина світу в її розвитку. Моделі розвитку наукового знання.

Натурфілософські парадигми. Механічна картина світу. Термодинаміка і електромагнетизм. Кванти і відносність. Вакуум, мікрочастинки і Всесвіт.

Розділ 5. Філософія наукової картини світу

Філософія механістичної картини світу. Філософія квантової теорії. Філософія теорії відносності. Взаємодія наукової картини світу і досвіду. Картина світу і досвідчені факти на етапі становлення наукової дисципліни. Наукова картина світу як регулятор емпіричного пошуку у розвиненій науці.

Розділ 6. Філософські проблеми сучасної наукової картини світу

Універсальна теорія Всесвіту. Проблема антиречовини. Майбутнє Всесвіту. Антропний принцип. Універсальна історія.

Розділ 7. Соціально-культурні аспекти науки

Тема 7.1. Наука як соціальний інститут

Поняття наукового співтовариства. Типологія наукових співтовариств. Соціологічний підхід до аналізу науки. Феномен університету як центру культури, науки і освіти. Університети дослідного і навчального типу. Історія становлення феномену університету. Людина науки. Мотиви наукової діяльності. Проблема покликання в науці. Типологія вчених. Особливості визнання в науці.

Соціальні характеристики наукової професії. Структура масиву публікацій. Функції масиву публікацій. Відтворення наукової професії як соціальної системи. Винагороди, санкції та мотиваційний контроль. Типи комунікації.

Фази розвитку наукової спеціальності («невидимого коледжу»).

Наукове співтовариство і громадські рухи. Наука в загальному культурному проекті.

Наука і бізнес. Наука і політика. Наука і мистецтво. Наука і релігія.

Міждисциплінарні дослідження. Когнітивна соціологія науки - пошуки ідентичності.

Тема 7.2. Наука, суспільство, цивілізація

Загальні риси і особливості природничих наук, наук про суспільство і гуманітарних наук. Проблема застосовності методології природничих наук до соціальних. Аргументи В. Дільтея й інших супротивників застосовності. Проблема застосовності у контексті співвідношення модернізму і постмодернізму.

Наука – основа економічного і соціального прогресу сучасного суспільства. Структура науково-технічного прогресу. Особливості сучасного етапу інтеграції науки і виробництва.

Глобальні кризи й проблема цінності науково-технічного прогресу.

Тема 7.3. Етика науки

Світоглядний авторитет науки: наука як джерело блага. Ціннісні і моральні установки «великої науки». Цінності науки та проблема соціальної відповідальності. Професійна відповідальність вченого. Рольова структура наукової діяльності. Культурна складова наукової професії. Науково-технічний

прогрес і його моральні проблеми. Логіка розвитку науки і проблеми соціальної відповідальності. Етичне регулювання наукових досліджень.

Тема 7.4. Філософія інтелектуальної власності

Сутність та структура інтелектуальної власності. Роль інтелектуальної діяльності в інноваційній економіці. Становлення і розвиток категорії «інтелектуальна власність».

Сутність, основні етапи та закономірності становлення науково-технічного потенціалу (НТП) сучасних розвинених країн.

3. Основна література:

1. Батыгин Г. С. Лекции по методологии социологических исследований. Учебник для студентов гуманитарных вузов и аспирантов. – М.: 1995
2. Бромберг Г. В., Лебедев С. А., Розов Б. С. Интеллектуальная собственность: Вводный курс. – М.: МГУ, 2002.
3. Ильин В. В. Философия и история науки. М., 2006.
4. Курдюмов С. П., Князева Е. Н. Основания синергетики. – М., 2002.
5. Лакатос И. Фальсификация и методология научно-исследовательских программ. – М.: "Медиум", 1995. – 235 с.
6. Лебедев С. А. Современная философия науки. – М., 2007.
7. Лешкевич Т. Г. Философия науки : традиции и новации : Учебное пособие для вузов. – М. : «Издательство ПРИОР», 2001. – 428 с.
8. Налимов В.В. Вероятностная модель языка. – М., 1979.
9. Степин В. С., Горохов В. Г., Розов М. А. Философия науки и техники. – М., 1996.
10. Филатов В. П. Философия науки. Глава из учебника: Философия. Под ред. Губина В. Д. – М., 2003.
11. Философия естественных наук / Под ред. С. А. Лебедева. – М., 2006.
12. Философия математики и технических наук / Под ред. С. А. Лебедева. – М., 2006.
13. Философия науки: наука как деятельность / Под ред. С. А. Лебедева. – М., 2007.

Додаткова література:

1. Авдулов А. Н. Наука и производство: век интеграции (США, Западная Европа, Япония). – М.: Наука, 1992.
2. Авдулов А. Н., Кулькин А. М. Власть, наука, общество. Система государственной поддержки научно-технической деятельности: опыт США. – М. : ИНИОН РАН, 1994.
3. Авдулов А. Н., Кулькин А. М. Научные и технологические парки, технополисы и регионы науки. – М.: ИНИОН РАН, 1992.
4. Баженов Л. Б. Строение и функции естественно-научной теории. – М., 1978.
5. Бернал Дж. Наука в истории общества. – М.: Изд-во иностр. лит., 1956.
6. Биоэтика: принципы, правила, проблемы / Под ред. Б. Г. Юдина. – М., 1998.

7. Бромберг Г. В. Интеллектуальная собственность: гармонизация российского и международных подходов // Наука России на пороге XXI века: проблемы организации и управления. – М., 2000.
8. Бромберг Г. В., Лебедев С. А. Состояние и проблемы управления интеллектуальной (промышленной) собственностью России // Наука России на пороге XXI века: проблемы организации и управления / Под общ. ред. С. А. Лебедева.
9. Бромберг Г. В. Основы патентного дела. – М.: ИНИЦ Роспатента, 2000.
10. Введение в биоэтику / Под ред. Б. Г. Юдина и П. Д. Тищенко. – М., 1998.
11. Владимиров Ю. В. Метафизика. – М., 2002.
12. Гаврилов Э. П. Комментарий закона об авторском праве и смежных правах. – М.: Фонд «Правовая культура», 1996.
13. Гайденко П. П. Научная рациональность и философский разум. – М.: Прогресс-Традиция, 2003. – 528 с.
14. Гайденко П. П. Эволюция понятия науки (XVII — XVIII вв.). – М., 1987.
15. Гайденко П. П. Эволюция понятия науки. Становление и развитие первых научных программ. – М., 1980.
16. Гачев Г. Д. Наука и национальные культуры (гуманитарный комментарий к естествознанию). – Ростов н/Д, 1992.
17. Гейзенберг В. Физика и философия. Часть и целое. – М., 1989.
18. Гусейнов А. Л. Введение в этику. – М., 1985.
19. Добров Г. М. Наука о науке. – К.: Наук. Думка, 1989.
20. Идеалы и нормы научного исследования. – Минск, 1981.
21. Ильин В. В. Критерии научности знания. – М., 1989.
22. Каменев А. С. Современное естествознание. – М., 2007.
23. Карнап Р. Философские основания физики. Введение в философию науки. – М., 1971.
24. Касавин И. Т., Сокулер З. А. Рациональность в познании и практике. – М., 1996.
25. Кезин А. В. Научность: эталоны, идеалы, критерии. – М., 1985.
26. Коммуникация в современной науке / Сб. перев. с англ. под ред. Э. М. Мирского и В. Н. Садовского. – М.: Прогресс, 1976.
27. Концепции современного естествознания / Под ред. С.А. Лебедева. – М., 2007.
28. Корчагин А. Д. и др. Интеллектуальная собственность: Словарь-справочник. – М.: ИНФРА-М, 1995.
29. Косарева А. М. Предмет науки. – М., 1977.
30. Косарева А. М.. Социокультурный генезис науки: философский аспект проблемы. – М., 1989.
31. Кузнецова Н. И. Наука в ее истории. – М., 1982.
32. Кун Т. Структура научных революций. – М., 1985.
33. Купцов В. И., Девятова С. В. Естествознание в контексте мировой истории. – М., 2003.
34. Лебедев С. А. Индукция как метод научного познания. – М., 1980.

35. Лебедев С. А. Интерналистское и экстерналистское объяснение развития научного знания: возможности и границы// Вестник Московского ун-та, серия 7, «Философия». 1991, №3.
36. Лебедев С. А. Философия науки: словарь основных терминов. – М., 2006.
37. Лекторский В. А. Субъект, объект, познание. – М., 1980.
38. Лесков Л. В. Нелинейная Вселенная. – М., 2003.
39. Линде А. Д. Физика элементарных частиц и инфляционная космология. – М., 1990.
40. Лотман Ю. М. Университет, учитель, НТР / Ю. Лотман; беседовал О. Долженко. // Alma Mater: Вестник высшей школы.- 2004.- N 8.- С. 26-30.
41. Мамчур Е. Л. Проблемы социокультурной детерминации научного знания. – М., 1987.
42. Меркулов И.П. Метод гипотез в истории научного познания. М., 1984.
43. Наука России на пороге XXI века: проблемы организации и управления / Под общ. ред. С. А. Лебедева. – М.: Университет.-гуманит. лицей, 2000.
44. Научная деятельность: структура и институты / Сб. пе-рев. с англ. и нем. под ред. Э. М. Мирского и Б. Г. Юдина. – М.: Прогресс, 1980.
45. Никитин Е. П. Открытие и обоснование. – М., 1988.
46. Ольшки Л. История научной литературы на новых языках. Т. 1-3. – М., 1933-1934.
47. Пельц Д., Эндрюс Ф. Ученые в организациях / Пер. с англ. – М.: Прогресс, 1973.
48. Пенроуз Р. Новый ум короля. – М., 2003.
49. Полани М. Личностное знание. – М., 1985.
50. Поппер К. Логика и рост научного знания. – М., 1983.
51. Портер Р. Научная революция и университеты / Р. Портер // Альма матер: вестник высшей школы.- 2004.- № 6.- С. 29-36; № 7.- С. 39-45.
52. Пригожин И., Стенгерс И. Порядок из хаоса. – М., 2000.
53. Принципы историографии естествознания. – М., 1993.
54. Растяпин В. Вузы и охрана интеллектуальной собственности // Интеллектуальная собственность. 1995. № 3 — 4. С. 65 — 68.
55. Российский химический журнал. 1999. Т. XLIII. № 6. Номер посвящен теме «Наука — общество — государство: этические проблемы».
56. Современная западная социология науки. Критический анализ / Отв. ред. В. Ж. Келле, Е. З. Мирская, А. А. Игнатъев. – М.: Наука, 1988.
57. Современная философия науки: Хрестоматия / Сост. А. А. Печенкин. – М., 1991.
58. Социальная динамика современной науки / Отв. ред. В. Ж. Келле. – М., 1995.
59. Социокультурный контекст науки. – М., 1998.
60. Социология науки: Хрестоматия / Сост. Э.М. Мирский; Под ред. С. А. Лебедева.
61. Степин В. С. Основания науки и их социокультурная размерность// Наука в культуре. – М., 1998.
62. Степин В. С. Теоретическое знание. – М., 2000.

63. Степин В. С. Философия науки. Общие проблемы. – М., 2006.
64. Степин В. С., Горохов В. Г., Розов М. Л. Философия науки и техники. – М., 1996.
65. Степин В. С. Теоретическое знание : Структура, ист. эволюция / В.С. Степин. – М. : Прогресс-Традиция, 2000.- С. 533-640.
66. Структура и развитие науки. – М., 1978.
67. Тацуно Ш. Стратегия — технополис / Пер. с англ. – М.: Прогресс, 1989.
68. Тулмин Ст. Человеческое понимание. – М., 1984.
69. Фейерабенд П. Избранные труды по методологии науки. – М., 1990.
70. Филатов П. Научное познание и мир человека. – М., 1989.
71. Философия и наука / Купцов В. И. и др. – М., 1973.
72. Философия науки: наука как деятельность / Под общ. ред. проф. С. А. Лебедева. – М., 2007.
73. Философия социальных и гуманитарных наук. – М., 2006.
74. Фролов И. Т., Юдин Б. Г. Этика науки: проблемы и дискуссии. – М., 1986.
75. Хакен Г. Тайны природы. Синергетика: наука о взаимодействии. – М.; Ижевск, 2003.
76. Хокинг С. От Большого взрыва до черных дыр. – М., 1990.
77. Холтон Дж. Тематический анализ науки. М, 1980. Ценностные аспекты развития науки. – М., 1990.
78. Хьюбнер К. Критика научного разума. – М., 1994.
79. Швырев В. С. Научное познание как деятельность. – М., 1989.
80. Шипов Т. И. Теория физического вакуума. – М., 1997.
81. Шрейдер Ю. А. Этика. Введение в предмет. – М, 1998.
82. Эволюционная эпистемология и логика социальных наук: Карл Поппер и его критики / Составление Д. Г. Лахути, В.Н.Садовского и В. К. Финна. — М.: Эдиториал УРСС, 2000. — 464с.
83. Эйнштейн А., Инфельд Л. Эволюция физики. – М., 2001.
84. Этика и ответственность науки // Человек. 2000. № 5.
85. Этико-правовые аспекты проекта «Геном человека»: Международные документы и аналитические материалы. – М., 1998.
86. Юдин Б. Г. О возможности этического измерения науки // Человек. 2000. № 5.
87. Яблонский А. И. Модели и методы исследования науки. – М.: Эдиториал УРСС, 2001.
88. Laszlo U. The Whispering Pound. A Personal Guide to the Emerging Vision of Science. Rockport MA, 1996

4.Форма підсумкового контролю успішності навчання – диференційований залік.

5. Засоби діагностики успішності навчання: усне опитування, написання рефератів, контрольних та тестових робіт. Підсумкова тестова контрольна робота.

ІСТОРІЯ І ФІЛОСОФІЯ НАУКИ

Розробник програми:

Поліщук Ірина Євгенівна – кандидат філософських наук, доцент

ВСТУП

Програма вивчення навчальної дисципліни «Історія і філософія науки» складена відповідно до освітньо-професійної програми підготовки докторів філософії РНУ в галузях: 01 Освіта, 03 Гуманітарні науки, 05 Соціальні та поведінкові науки, 08 ПравоФЦ, 09 Біологія, Природничі науки, 12 Інформаційні технології

Предметом вивчення навчальної дисципліни «Історія та філософія науки» є наука як когнітивний та соціокультурний феномен. Знання історії науки являють собою необхідний фундамент загальнотеоретичної підготовки, що дозволяє зрозуміти логіку наукового процесу, природу і сутність наукових відкриттів, наукових революцій, їх світоглядні аспекти.

Знання з філософії науки мають слугувати забезпеченню методологічної підготовки, що сприятиме розумінню і плідному практичному використанню сучасних наукових методологічних програм, філософських і загальнонаукових принципів та методів дослідження.

Міждисциплінарні зв'язки. Курс «Історії та філософії науки» ґрунтується на сучасних концепціях природознавства та соціально-гуманітарних наук. Фундаментальною основою цього курсу є дисципліна «Філософія», що входить в програму навчання освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавр», та дисципліна «Філософія та методологія науки», що входить в програму навчання освітньо-кваліфікаційного рівня «магістр».

1. Мета та завдання навчальної дисципліни.

1.1. Метою викладання навчальної дисципліни «Історія та філософія науки» є загальнонаукова та методологічна підготовка докторів філософії різних галузей науки.

1.2. Основні завдання вивчення дисципліни «Історія та філософія науки»:

Теоретичні:

- забезпечення глибокого засвоєння основних проблем і питань історії та філософії науки;
- сприяння формуванню високого рівня світоглядної культури науковця.

Практичні:

- вміння використовувати історичнонаукові знання та методологічні настанови в сучасних конкретнонаукових та міждисциплінарних дослідженнях.

1.3. Згідно з вимогами освітньо-професійної програми аспіранти повинні знати:

- основні теоретичні положення всіх тем програми;
- вміти:
- вільно орієнтуватися у першоджерелах та основній сучасній теоретичній літературі;

- чітко, послідовно і несуперечливо викладати свої думки, робити аргументовані наукові висновки.

Зміст дисципліни «Історія і філософія науки» спрямований на формування **компетентностей**, які узгоджуються із загальною та професійною підготовкою аспірантів:

- базові знання з історії науки, що сприяють глибокому осмисленню закономірностей розвитку наукового пізнання та способів отримання ґрунтовних наукових результатів;
- базові знання з філософії науки, що поглиблюють теоретичну підготовку аспірантів до наукової діяльності;
- розуміння місця і ролі науки в суспільстві, цінностей наукової раціональності;
- вміння критично оцінювати та використовувати методологічні програми та методи сучасної науки;
- володіння способами філософської та наукової аргументації, навичками застосування законів, принципів, категорій, що необхідні для дослідження природних і соціальних явищ, мисленневих процесів;
- здатність до самостійного навчання новітнім методам наукового дослідження;
- здатність до ефективних комунікаційних взаємодій в науковому співтоваристві, в тому числі засобами інформаційних технологій.

Очікувані результати навчання:

- сформованість високої світоглядної культури науковця;
- досягнення глибокого рівня методологічної підготовки науковця, а саме вільне володіння філософськими та загальнонауковими методами пізнання, знання сучасних загальнонаукових методологічних програм;
- сформованість універсалізму дослідника, що здатний працювати в сучасних міждисциплінарних наукових галузях;
- навички самостійного логічного аналізу, конструктивного та критичного ставлення до наукових результатів.

На вивчення навчальної дисципліни відводиться 120 годин/4кредити ECTS.

2. Інформаційний обсяг навчальної дисципліни «Філософія та методологія науки»

Змістовний модуль 1. Історія філософії

Змістовний модуль 2. Історія науки

«Історія і філософія науки»

Гене́за раціонального способу мислення в стародавньому світі. Становлення та розвиток теоретичного знання в стародавній Греції. Середньовічна університетська освіта та її роль в розвитку наукового мислення. Внесок середньовічної християнської філософії у формування наукової свідомості: відкриття внутрішнього світу людини, психологізація філософської думки (Августин), концепція лінійного часу, номіналістичні методологічні принципи та їх значення для подальших емпіричних досліджень. Методологічні засади дослідного знання доби Відродження. Наукова революція XVI-XVII

століття. Формування основ природознавства. Роль математики в дослідженні природних процесів. Формування поняття «закон природи». Лапласівський детермінізм. Класична наукова картина світу. Механістичний підхід до природного світу, суспільства і людини. Емпіризм і раціоналізм як методологічні принципи науки Нового часу. Основні досягнення класичної науки XVIII-XIX століть. Наука кінця XIX- початку XX століття. Квантова механіка. Спеціальна та загальна історія відносності А. Ейнштейна. Формування некласичної наукової картини світу. Наукові досягнення XX – початку XXI століття. Інформаційні технології та сучасна наука. Теорія самоорганізації (синергетика). Постнекласична наукова картина світу. Специфіка сучасного природничо-наукового та соціально-гуманітарного пізнання.

Філософія науки

Предмет філософії науки як напряму сучасної філософії

Позитивізм (О. Конт, Г. Спенсер, Дж. Мілль). Емпіриокритицизм (Е. Мах, Р. Авенаріус). Неопозитивізм. Логічний позитивізм. Л. Вітгенштейн, М. Шлік, Р. Карнап. Наукові, методологічні та філософські витоки постпозитивізму. Проблематика та принципи постпозитивізму. Основні представники постпозитивізму: Т. Кун, М. Полані, І. Лакатос, С. Тулмін, Дж. Холтон, П. Фейєрабенд, К. Поппер. Філософія науки кінця XX – початку XXI століття.

Наука як соціокультурний феномен

Наука в контексті сучасної цивілізації. Сциентизм та антисциентизм. Наука як інноваційна основа сучасного суспільства. Цінності науки. Моральні проблеми науково-технічного прогресу. Етика науки. Професійна та соціальна відповідальність вченого. Р. Мертон та його внесок в розробку етичних питань науки. Наука та проблема її державного регулювання. Наука і політика. Наука та економіка.

Структура наукового пізнання. Методи наукового пізнання

Основи науки та їх структура. Структура емпіричного дослідження. Наукове спостереження, опис, порівняння, вимірювання. Експеримент. Емпіричні узагальнення та обробка емпіричних даних. Факт як найважливіший елемент емпіричного дослідження. Фактуалізм і теоретизм у розумінні природи факту. Специфіка теоретичного рівня наукового пізнання. Структурні компоненти теоретичного пізнання: наукова ідея, проблема, гіпотеза, теорія, закон. Різновиди гіпотези. Структура та функції наукової теорії. Типи теорій. Специфіка теорій соціально-гуманітарних наук. Закон як ключовий елемент наукової теорії. Класифікація законів. Закон і закономірність. Проблеми і методи теоретичного пізнання. Ідеалізація, формалізація, аксіоматичний метод, гіпотетико-дедуктивний метод. Використання математичного апарату. Математичне моделювання.

Динаміка наукового пізнання

Логіка розвитку науки. Проблема зростання наукового знання. Логіка відкриття. Інтелектуальна інтуїція та наукові відкриття. Становлення розвинутої наукової теорії.

Концепція Т. Куна. Наукові традиції. Поняття «нормальної» науки. Традиції та новації. Революції в науці, їх різновиди. Наукові революції як

«точки біфуркації» в розвитку наукового знання. Глобальні наукові революції та зміна історичних типів наукової раціональності.

Основні методологічні програми сучасності та методологічні проблеми конкретних наук

Індуктивізм. Конвенціоналізм. Фальсифікаціонізм. Історизм. Методологічні здобутки К. Поппера, І. Лакатоса, П. Фейєрабенда, Ст. Тулміна. Підхід до науки Дж. Холтона. Методологічні питання конкретних наук. Філософські аспекти природничих наук. Філософська методологія та особливості її застосування в соціально-гуманітарних науках. Проблема об'єктивності знання в соціальних та гуманітарних науках.

Майбутнє науки: тенденція до інтеграції наукового пізнання. Стили наукового мислення як способи існування ідеалів і норм наукового дослідження. Нелінійне мислення науковця та проблеми його формування і розвитку.

3. Основна література

1. Будко В. В. Філософія науки : Учеб. пособие / В. В. Будко. – Харьков : Консум, 2005. – 268 с.

2. Голубинцев В. О. Філософія науки / В. О. Голубинцев, А. А. Данцев, В. С. Любченко. – Ростов н/Д. : Феникс, 2007. – 541 с.

3. Гришанов І. В. Навчально-методичні рекомендації з дисципліни «Філософія та методологія науки» для магістрантів та аспірантів усіх спеціальностей. Частина I. / І. В. Гришанов, І. Є. Поліщук. – Херсон : Вид-во ХДУ, 2004. – 120 с.

4. Гришанов І. В. Навчально-методичні рекомендації з дисципліни «Філософія та методологія науки» для магістрантів та аспірантів усіх спеціальностей. Частина II. / І. В. Гришанов, І. Є. Поліщук. – Херсон : Вид-во ХДУ, 2004. – 84 с.

5. Гришанов І. В. Філософія : Учеб. пособие / И. В. Гришанов. – Херсон : Айлант, 2008. – 264 с.

6. Гришунин С. И. Філософія науки. Основные концепции и проблемы : учеб. пособие / С. И. Гришунин. – М. : Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2009. – 224 с.

7. Демидов А. Б. Філософія и методология науки : курс лекций / А. Б. Демидов. – Витебск : УО «ВГУ им. П. М. Машерова», 2009. – 102 с.

8. Денисов С. Ф. История и философия науки : учеб. пособие. Ч. 1. : Наука и её институциональная специфика. / С. Ф. Денисов. – Омск : Изд-во ОМГПУ, 2007. – 292 с.

9. Добронравова І. С. Новітня західна філософія науки : підруч. для студ. вищ. навч. закл. / І. С. Добронравова. – К. : ПАРАПАН, 2008. – 214 с.

10. Добронравова І. С. Новітня філософія науки : підруч. для студ. вищ. навч. закл. / І. Добронравова, Т. Білоус, О. Комар. – К. : Логос, 2009. – 244 с.

11. Добронравова І. С. Філософія та методологія науки : підруч. для студ. вищ. навч. закл. / І. Добронравова, Л. Сидоренко. – К. : ВПЦ Київський університет, 2008. – 223 с.

12. Золотухин В. Е. История и философия науки : для аспирантов и соискателей / В. Е. Золотухин. – Ростов н/Д. : Изд. центр «Март», 2006. – 96 с.
13. История и философия науки : учеб. пособие для аспирантов / под ред. А. С. Мамзина. – СПб. : Питер, 2008. – 304 с.
14. История и философия науки (Философия науки): учеб. пособие. / под ред. проф. Ю. В. Крянева, проф. Л. Е. Моториной. – М. : Альфа-М ; ИНФРА-М, 2011. – 416 с.
15. Іщенко М. П. Філософія науки : питання теорії і методології : навч. посібник для студ. вищ. навч. закл. / М. П. Іщенко, І. І. Руденко. – К. : УБС НБУ, 2010. – 444 с.
16. Канке В. А. История и философия химии : учеб. пособие / В. А. Канке. – М. : НИЯУ МИФИ, 2011. – 232 с.
17. Канке В. А. Философия математики, физики, химии, биологии : учеб. пособие / В. А. Канке. – М. : КНОРУС, 2011. – 368 с.
18. Канке В. А. Философия науки : краткий энциклопедический словарь / В. А. Канке. – М. : Изд-во «Омега-Л», 2008. – 328 с.
19. Канке В. А. Философия экономической науки : учеб. пособие / В. А. Канке. – М. : ИНФРА-М, 2009. – 384 с.
20. Кохановский В. П. Основы философии науки : учеб. пособие для аспирантов. / В. П. Кохановский, Е. В. Золотухина, Т. Г. Лешкевич, Т. Б. Фахти. – Ростов н/Д. : Феникс, 2003. – 448 с.
21. Кохановский В. П. Основы философии науки : учеб. пособие для аспирантов. / В. П. Кохановский, Т. Г. Лешкевич, Т. П. Матяш, Т. Б. Фахти. – Ростов н/Д. : Феникс, 2008. – 603 с.
22. Кохановский В. П. Философия и методология науки : учебник для высших учебных заведений. / В. П. Кохановский. – Ростов н/Д. : Феникс, 1999. – 576 с.
23. Лешкевич Т. Г. Философия науки : учеб. пособие для аспирантов и соискателей ученой степени. / Т. Г. Лешкевич. – М. : ИНФРА-М, 2006. – 272 с.
24. Мареева Е. В. Философия науки : Учеб. пособие для аспирантов и соискателей / Е. В. Мареева, С. Н. Мареев, А. Д. Майданский. – М. : ИНФРА-М, 2010. – 333 с.
25. Микешина Л. А. Философия науки : Современная эпистемология. Научное знание в динамике культуры. Методология научного исследования : учеб. пособие. / Л. А. Микешина. – М. : Прогресс-Традиция ; МПСИ ; Флинта, 2005. – 564 с.
26. Огородников В. П. История и философия науки науки. Учеб. пособие для аспирантов. / В. П. Огородников. – СПб. : Питер, 2011. – 352 с.
27. Поліщук І. Є. Навчально-методичні рекомендації з дисципліни «Філософія та методологія науки» : Науково-методичне видання. / І. Є. Поліщук, М. В. Галіченко. – Херсон : Айлант, 2009. – 76 с.
28. Попович М. В. Теорія смислу в гуманітарних дослідженнях та інтенціональні моделі в точних науках / М. В. Попович, С. Б. Кримський, П. Ф. Йолон та ін. – К. : Наукова думка, 2012. – 456 с.

29. Ратніков В. С. Історія та філософія науки : хрестоматія : навч. посібник для студ. вищ. навч. закл. / В. С. Ратніков, З. Ю. Макаров. – Вінниця : Нова книга, 2009. – 416 с.
30. Рузавин Г. И. Методология научного познания : Учеб. пособие для вузов / Г. И. Рузавин. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2012. – 287 с.
31. Самардак М. М. Філософія науки. Напрями, теми, концепції : навч. посіб. / М. М. Самардак. – К. : ПАРАПАН, 2011. – 203 с.
32. Семенюк Е. Філософія сучасної науки та техніки : підручник / Е. Семенюк, В. Мельник. – Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2012. – 306 с.
33. Сергієнко В. В. Філософські проблеми наукового пізнання : навч. посібник / В. В. Сергієнко – Кременчук : Кременчуцький національний університет ім. Михайла Остроградського, 2011. – 103 с.
34. Стёпин В. С. История и философия науки : учебник для аспирантов и соискателей ученой степени кандидата наук. / В. С. Стёпин. – М. : Академический проект ; Трикста, 2011. – 423 с.
35. Стёпин В. С. Философия науки: Общие проблемы : учеб. пособие для аспирантов и соискателей ученой степени кандидата наук. / В. С. Стёпин. – М. : Гардарики, 2006. – 384 с.
36. Степин В. С. Философия науки и техники: Учеб. пособие / В. С. Стёпин, В. Г. Горохов, М. А. Розов. – М.: Гардарики, 1999. – 400 с.
37. Ушаков Е. В. Введение в философию и методологию науки : Учебник / Е. В. Ушаков. – М. : Издательство «Экзамен», 2005. – 528 с.
38. Философия и методология науки : учеб. пособие для аспирантов / под ред. А. И. Зеленкова. – Минск : АСАР, 2007. – 384 с.
39. Философия науки : учеб. пособие / В. П. Кохановский, В. И. Пржиленский, Е. А. Сергодеева ; Отв. ред. В. П. Кохановский. – М. ; Ростов н/Д : МарТ, 2005. – 492 с.
40. Философия науки : Учеб. пособие. / под ред. А. И. Липкина. – М. : Эксмо, 2007. – 608 с.
41. Философия науки в вопросах и ответах: Учеб. пособие для аспирантов / В. П. Кохановский. – Ростов н/Д.: «Феникс», 2006. – 352 с.
42. Философия науки и техники : учеб. пособие. / под ред. В. В. Ильина. – М. : Изд-во МГТУ им. Н. Э. Баумана, 2003. – 220 с.
43. Штанько В. И. Философия и методология науки. Учеб. пособие для аспирантов и магистрантов естественнонаучных и технических вузов. / В. И. Штанько. – Харьков : ХНУРЕ, 2002. – 292 с.

Додаткова література

1. Аршинов В. И. Синергетика как феномен постнеклассической науки / В. И. Аршинов. – М. : ИФ РАН, 1999. – 203 с.
2. Бахтин М. М. Автор и герой : к философским основам гуманитарных наук / М. М. Бахтин. – СПб. : Азбука, 2000. – 336 с.
3. Бранский В. П. Философия физики XX века. Итоги и перспективы / В. П. Бранский. – СПб. : Политехника, 2002. – 253 с.

4. Гайденко П. П. Научная рациональность и философский разум / П. П. Гайденко. – М. : Прогресс-Традиция, 2003. – 528 с.
5. Галіченко М. В. Проблема застосування синергетичної методології в соціально-гуманітарних науках / М. В. Галіченко, І. Є. Поліщук. // Південний архів. Сер. : Істор. науки. – Херсон, 2010.– Вип. 31-32. – С. 26-34.
6. Добронравова И. С. Синергетика : становление нелинейного мышления / И. С. Добронравова. – К. : «Лыбидь», 1990. – 150 с.
7. Куайн У. Слово и объект / Уиллард Куайн. – М. : Праксис ; Логос, 2000. – 386 с.
8. Кун Т. Структура научных революций / Томас Кун. – М. : OZON, 2009. – 310 с.
9. Лакатос И. Избранные произведения по философии и методологии науки / Имре Лакатос. – М. : Академпроект, 2008. – 475 с.
10. Лакатос И. Фальсификация и методология научно-исследовательских программ / Имре Лакатос. – М. : Медиум, 1995. – 235 с.
11. Лекторский В. А. Эпистемология классическая и неклассическая. – М. : Эдиториал УРСС, 2001. – 256 с.
12. Микешина Л. А. Эпистемология ценностей / Л. А. Микешина. – М. : РОССПЭН, 2007. – 439 с.
13. Общие проблемы философии науки : Словарь для аспирантов и соискателей / сост. и общ. ред. Н. В. Бряник ; отв. ред. О. Н. Дьячкова. – Екатеринбург : Изд-во Урал. ун-та, 2007. – 318 с.
14. Огурцов А. П. Философия науки : двадцатый век. Концепции и проблемы : в 3-х ч. – Ч. 1. : Исследовательские программы / А. П. Огурцов. – М. : Изд. дом «Мирь», 2011. – 502 с.
15. Огурцов А. П. Философия науки : двадцатый век. Концепции и проблемы : в 3-х ч. – Ч. 2. : Философия науки : наука в социокультурной системе / А. П. Огурцов. – М. : Изд. дом «Мирь», 2011. – 494 с.
16. Огурцов А. П. Философия науки : двадцатый век. Концепции и проблемы : в 3-х ч. – Ч. 3. : Философия науки и историография / А. П. Огурцов. – М. : Изд. дом «Мирь», 2011. – 338 с.
17. Пирс Ч. С. Избранные философские произведения / Чарльз Сандерс Пирс. – М. : Логос, 2000. – 448 с.
18. Поппер К. Объективное знание : Эволюционный подход / Карл Поппер. – М. : Эдиториал УРСС, 2002. – 381 с.
19. Попов В. В. Теория рациональности (неклассический и постклассический подходы) / В. В. Попов, Б. С. Щеглов. – Ростов н/Д. : Изд-во Ростов. ун-та, 2006. – 268 с.
20. Пригожин И. Конец определенности. Время, хаос и новые законы природы / И. Пригожин. – Ижевск : НИЦ «Регулярная и хаотическая динамика», 2000. – 208 с.
21. Пригожин И. Порядок из хаоса: Новый диалог человека с природой / И. Пригожин, И. Стенгерс. – М. : Прогресс, 1986. – 432 с.
22. Рассел Б. Человеческое познание : его сфера и границы / Бертран Рассел. – М. : ТЕРРА – Кн. клуб : Республика, 2000. – 388 с.

23. Рикер П. Конфликт интерпретаций. Очерки о герменевтике / Поль Рикер. – М. : Канон-Пресс-Ц : Кучково Поле, 2002. – 624 с.
24. Риккерт Г. Науки о природе и науки о культуре / Г. Риккерт. – М. : Республика, 1998. – 413 с.
25. Современная западная философия. Энциклопедический словарь / Под ред. о. Хеффе, В. С. Малахова, В. П. Филатова при участии Т. А. Дмитриева. Ин-т философии. – М. : Культурная революция, 2009. – 392 с.
26. Фейерабенд П. Избранные труды по методологии науки / [Пер. с англ. и нем. А. Л. Никифорова; общ. ред. И. С. Нарского]. – М. : Прогресс, 1986. – 542 с.
27. Фейерабенд П. Против метода. Очерк анархистской теории познания / П. Фейерабенд. – М. : АСТ ; Хранитель, 2007. – 413 с.
28. Философия природы в античности и средние века / Общ. ред. П. П. Гайденко, В. В. Петров. – М. : Прогресс-Традиция, 2000. – 608 с.
29. Фуко М. Археология знания / Мишель Фуко. – К. : Ника-Центр, 1996. – 208 с.

Електронні ресурси

1. Бевзенко Л. Д. Социальная самоорганизация / Л. Д. Бевзенко. – К. : Институт социологии НАНУ, 2002. – 436 с. – Режим доступа до джерела : <http://www.philsci.univ.kiev.ua>
2. Добронравова І. С. Динамічний хаос у соціумі як середовище соціальної самоорганізації / І. С. Добронравова, Л. С. Фінкель. // Соціологія : теорія, методи, маркетинг. – 2005. – № 1. – С. 168 – 180. – Режим доступа до джерела : <http://www.philsci.univ.kiev.ua>
3. Добронравова І. С. Філософія науки : Навч. посібник. [Електронний ресурс]. / І. С. Добронравова, Л. І. Сидоренко, С. П. Петрушенков, Л. О. Шашкова. – К., 2002. – Режим доступа до джерела : <http://www.philsci.univ.kiev.ua>
4. Найдыш В. М. Концепции современного естествознания : Учебник / В. М. Найдыш. – М. : Гардарики, 1999. – 476 с. – Режим доступа до джерела : <http://www.philsci.univ.kiev.ua/biblio/naydish-title.html>
5. Основы философии науки / под ред. С. А. Лебедева. – М. : Академический проект, 2005. – 544 с. – Режим доступа до джерела : http://platonanet.org.ua/load/knigi_po_filosofii/uchebnye_posobija_uchebniki/lebedev_osnovy_filosofii_nauki/27-1-0-1056
6. Современные проблемы естественных, технических и социально-гуманитарных наук : учебник для аспирантов и соискателей ученой степени кандидата наук. / под ред. В. В. Миронова. – М. : Гардарики, 2006. – 639 с. – Режим доступа до джерела : http://platonanet.org.ua/load/knigi_po_filosofii/filosofija_nauki_tekhniki/mironov_sovremennye_filosofskie_problemy_estestvennykh_tekhnicheskikh_i_socialno_gumani_tarnykh_nauk/30-1-0-2246
7. Структура и развитие науки. Из Бостонских исследований по философии науки. Сборник переводов. / Сост. и ред. Б. С. Грязнов, В. Н. Садовский. – М. :

Прогресс, 1978. – 488 с. – Режим доступу до джерела : http://platonanet.org.ua/load/knigi_po_filosofii/pozitivizm/srukтура_i_razvitie_nauki_iz_bostonskikh_issledovanij_po_filosofii_nauki_sbornik_perevodov_1978/74-1-0-177

8. Философия науки (общий курс) : Учеб. пособие для вузов. / под ред. С. А. Лебедева. – М. : Академический проект ; Альма Матер, 2007. – 731 с. – Режим доступу до джерела : http://platonanet.org.ua/load/knigi_po_filosofii/uchebnye_posobija_uchebniki/lebedev_filosofija_nauki/27-1-0-34

4. Форма підсумкового контролю успішності навчання – екзамен.

5. Засоби діагностики успішного навчання

1. Поточний контроль

Проводиться на кожному семінарському занятті. Оцінюється рівень розуміння аспірантом теоретичного матеріалу, вміння формулювати основні положення з теми.

2. Поетапний контроль

Проводиться по закінченню вивчення розділів програми. Проходить у формі контрольної роботи або тестових завдань.

3. Підсумковий контроль

Екзамен – усно або письмово.

МОДЕЛІ СОЦІАЛЬНИХ ПРОЦЕСІВ

Програма розроблена:

Гришанов Ігор Володимирович – кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії та соціально-гуманітарних наук

ВСТУП

Програма вивчення навчальної дисципліни «Моделі соціальних процесів» складена відповідно до освітньо-професійної програми підготовки бакалаврів напрямів: економіка, менеджмент, фінанси, банківська справа та страхування, міжнародні економічні відносини, підприємство, торгівля та біржова діяльність, історія, психологія, соціальна педагогіка, соціальна робота, правознавство, середня освіта (математика), середня освіта (фізика), фізика та астрономія, інженерія програмного забезпечення, комп'ютерні науки та інформаційні технології, економічна кібернетика, середня освіта (трудове навчання та технології), професійна освіта (технологія виробництва і переробка продуктів сільського господарства), професійна освіта (транспорт), технології легкої промисловості, готельно-ресторанна справа.

Дисципліна «Моделі соціальних процесів» є однією з дисциплін, яка встановлюється за вибором студента і входить в цикл загальних соціально-гуманітарних, математичних і природничих дисциплін.

Основний акцент при побудові курсу перенесений з теоретичних міркувань на візуалізацію інформації (наприклад, за допомогою пакета Excel), що дозволяє отримувати не тільки кількісні, але і якісні оцінки поведінки досліджуваних соціальних систем, не вимагаючи при цьому освоєння складного математичного апарату.

Предметом вивчення навчальної дисципліни «Моделі соціальних процесів» є специфіка інформаційного аспекту знання суспільного розвитку, еволюції системних уявлень сфери людської діяльності як одного з найважливіших чинників розвитку людського суспільства.

Міждисциплінарні зв'язки. Курс «Моделі соціальних процесів» органічно пов'язаний як з дисциплінами природничого спрямування, так і з різноманітними галузями соціально-гуманітарного знання, що складають зміст навчального процесу підготовки бакалаврів.

Для успішного освоєння дисципліни «Моделювання соціальних процесів» студенти повинні володіти знаннями з наступних дисциплін:

1. Вища математика.
2. Статистика.
3. Соціологія.
4. Економічна теорія.
5. Філософія.
6. Інформатика.
7. Психологія.

Підвищення темпів змін сучасного суспільства, зростаюча роль науково-технічного прогресу ведуть до значного ускладнення соціальної реальності.

Бурхливі соціально-політичні події кінця XX – початку XXI століття виявилися для соціологів несподіваними, багато хто з них до цих пір не отримали задовільного пояснення. Все це робить вивчення соціально-економічних систем однієї з найбільш актуальних завдань сучасної науки.

З процесом побудови моделей відбувається знайомство ще в школі, при вирішенні завдань з фізики та математики. Моделювання починається з аналізу проблеми, сформульованої в тексті завдання. Ми намагаємося вникнути в сенс окремих пропозицій, зрозуміти їх взаємозв'язок. Потім записуємо задачу мовою математичних символів, визначаємо безліч змінних і будуємо систему знакових співвідношень (рівнянь і нерівностей).

Процес складання рівнянь корисний вже тим, що дозволяє глибше вникнути в проблему, виявляючи логічні взаємозв'язки. Для кожного завдання, як правило, можна скласти кілька різних систем рівнянь, тобто побудувати кілька моделей.

Вибравши просту, лаконічну модель, ми аналізуємо її, використовуючи математичний інструментарій (знання, накопичені в галузі дослідження систем лінійних або нелінійних рівнянь і нерівностей). Отримавши рішення задачі, можна оцінити, який вплив на процес, що моделюється надає та чи інша зміна вихідних факторів.

Побудована модель забезпечує істотне стиснення інформації, але при цьому якісь межі досліджуваного процесу відкидаються як несуттєві. Вкорінене зі шкільних років уявлення про те, що модель може бути тільки математичною, глибоко помилково. Модель може бути сформульована і природною мовою. У будь-якому випадку модель простіше, в деякому сенсі «грубіше» досліджуваного явища, але зате одну і ту ж модель можна використовувати для опису широкого класу явищ.

Проектування соціально-економічних систем є одним з етапів в реалізації науково-дослідних програм. Технології проектування соціально-економічних систем часто називають *соціальними технологіями*, ключовою ознакою яких є застосування на практиці управління соціальними спільнотами особливих методологічних рішень, заснованих на знанні особливостей поведінки суспільних груп і способів цілеспрямованого впливу на них.

Технологія проектування соціально-економічних систем здійснюється за допомогою використання інструментальних методів, призначення яких полягає у формуванні умов, що сприяють набуттю бажаних властивостей і ознак проектованої системи.

Сукупність інструментальних методів можна розділити на три умовні групи: **моделювання, програмування та прийняття ефективних управлінських рішень.**

Модель в науково-дослідних програмах виконує три основні функції: *прогностичну, імітаційну і проектну.*

Прогностична функція заснована на властивості моделі прогнозувати можливі зміни властивостей і параметрів досліджуваних процесів і явищ з урахуванням дії різних факторів середовища.

Імітаційна функція концентрує увагу дослідника виключно на штучному відтворенні природних властивостей досліджуваного об'єкта, що є вкрай важливим при складному характері об'єкта і невизначеності проблемної ситуації.

Проективна функція передбачає дослідження можливості інтродукції в досліджуваний об'єкт, явище чи процес попередньо заданих властивостей, чия реалізація дозволить досягти позитивних результатів.

Під моделюванням розуміється процес побудови, вивчення і застосування моделей. Поняття моделювання тісно пов'язане з такими категоріями, як абстракція, аналогія, гіпотеза та ін. Моделювання є складовою частиною і кінцевим етапом системного підходу. Тут системний підхід отримує своє практичне вираження в здатності відтворення досліджуваного об'єкта у всій сукупності виявлених в ході аналізу зв'язків та відношень.

Типологія моделей та схема їх взаємозв'язку. Найчастіше в якості підстави для класифікації моделей береться вид мови, якою вони формулюються:

- змістовна модель формулюється природною мовою;
- формальна модель втілюється за допомогою однієї або декількох формальних мов (наприклад, мов математичних теорій або мов програмування).

Якщо в природничо-науковому середовищі моделювання нерідко вважають тільки математичним, то в гуманітарній сфері частіше використовуються змістовні моделі. Будь-яка модель є в кінцевому рахунку моделлю об'єкта, фрагмента реальності. Спостерігаючи за об'єктом, індивід формує в голові якийсь уявний образ об'єкта, який будемо називати когнітивної моделлю. В даному випадку когнітологією використовується також термін "ментальна" модель, розуміючи під когнітивної моделлю модель взаємодії з об'єктом.

Формуючи когнітивну модель об'єкта, індивід, як правило, прагне відповісти на певні, конкретні питання, тому від нескінченно складною реальності відсікається все непотрібне з метою отримання більш компактного і лаконічного опису об'єкта. Когнітивна модель об'єкта формується на основі "картини світу" індивіда - особливостей його сприйняття, установок, цінностей, інтересів.

Наступний етап моделювання - побудова змістовної моделі. Побудова змістовної моделі дозволяє отримати нову інформацію про поведінку об'єкта, виявити взаємозв'язки і закономірності, які не вдається виявити при інших способах аналізу.

Концептуальною моделлю називається змістовна модель, при формулюванні якої використовуються теоретичні концепти і конструкти даної предметної області знання. У більш широкому сенсі під концептуальною моделлю розуміють змістовну модель, що базується на певній концепції.

Створення формальної моделі дає можливість осягнути сутність досліджуваних соціальних явищ, виявити основні взаємозв'язки і закономірності. Використання формальних засобів аналізу дозволяє вивчити поведінку моделі, отримати нові, неочікувані результати. Результати

формального моделювання використовуються для уточнення змістовної моделі і, головне, когнітивної моделі.

1. Мета та завдання:

1.1. Метою дисципліни є освоєння студентами понять і принципів модельного підходу до аналізу соціальної реальності.

1.2. Завдання дисципліни:

1. поглиблення розуміння студентами сутності соціальних процесів;
2. вивчення соціальних механізмів, що генерують соціальні процеси і явища;
3. освоєння студентами методів системного і когнітивного підходів до аналізу соціальних систем;
4. освоєння студентами методів формального моделювання соціальних процесів і систем;
5. вироблення у студентів вміння знаходити ефективні рішення соціальних проблем за допомогою освоєного когнітивного інструментарію.

Компетентності:

В результаті вивчення дисципліни студенти повинні

знати:

1. Основні поняття теорії моделювання і системного аналізу соціальних процесів;
2. Відмінності змістовних та формальних моделей соціальних процесів;
3. Основні принципи системного та когнітивного підходів і роль моделювання соціального явищ;
4. Генеза практичного застосування різного видів аналізу в рішенні соціологічних завдань і побудові моделей соціальних процесів.

вміти:

1. Обробляти експериментальні дані з використанням різних видів статистичного аналізу;
2. Практично реалізовувати отримані теоретичні знання та навички з використанням персональних комп'ютерів.

Очікувані результати навчання

Поняття, принципи і методи моделювання соціальних систем і процесів, засвоєвані студентами при вивченні даної дисципліни повинні використовуватися ними в практичній і науково-дослідницької діяльності, а також при виконанні курсових і дипломних робіт.

2. Інформаційний обсяг навчальної дисципліни

Розділ 1. Системний і когнітивний аспекти методології моделювання

Тема 1. Основні принципи системного аналізу

Історія розвитку системних уявлень. Програма Л. Берталанді. Основні поняття системного аналізу. Розрізнення системи і безлічі. Визначення системи по Гейнс і Акоффа. Динаміка системи. Поняття позитивного та негативного зворотного зв'язку. Принцип контрінтуїтивної поведінки складних систем.

Коротка історія еволюції системних уявлень в соціології. Специфіка живих систем (погляди У. Матурани). Поняття аутопойезиса. Особливості системних уявлень в теоріях Лумана і Гідденс. Аналіз систем правил.

Тема 2. Напрями прикладного системного аналізу

Класифікація методологічних підходів за видом участі елементів (унітаризм, плюралізм, примус). Жорсткі і м'які системи. Принципи дослідження м'яких систем у Черчмена і Акоффа. Методологія м'яких систем П. Чекленда. Методологія критичних систем В. Ульріха. Проблеми впровадження результатів системного аналізу. Приклади розчинення проблем.

Тема 3. Когнітивний підхід до вивчення соціальних систем

Історія розвитку когнітивного підходу. Структура когнітології. Типологія знань. Моделі репрезентації знань. Когнітивні карти. Методи аналізу когнітивних карт. Поняття когнітивного стилю. Типології Акоффа і Маруями. Когнітивні аспекти використання метафор в системному аналізі.

Когнітивний підхід в соціальних дослідженнях. Основні завдання когнітивної соціології по Зерубавелу. Місце когнітивної соціології в співдружності когнітивних наук.

Тема 4. Роль моделювання в соціології

Взаємозв'язок понять теорія і модель. Типологія моделей. Когнітивна модель. Види змістовних моделей. Роль формальних моделей. Елементи моделей. Візуалізація і якісні методи моделювання.

Моделі соціальних систем. Соціальна мережа. Доцільність використання різних моделей соціальних систем в залежності від специфіки конкретних завдань.

Розділ 2. Змістовні моделі соціальної динаміки

Тема 5. Основні поняття теорії соціальних змін

Типологія соціальних змін. Основні причини соціальних змін. Системний час. Основні форми соціальних процесів. Моделі з насиченням. Спіраль і цикл.

Еволюційні процеси. Теорії багатолінійної еволюції. Теорія переривчастої рівноваги.

Роль соціальних механізмів в поясненні соціальних процесів. Перспективи розвитку аналітичного підходу до соціологічної теорії. Підхід Р.Будона. Соціокогнітивний механізм. Уточнення трактування мікро- і макропідходи.

Тема 6. Моделі життєвого циклу

Розвиток циклічних уявлень. Типова модель життєвого циклу. Приклади моделей життєвого циклу. Модель життєвого циклу цивілізацій. Життєвий цикл етносу по Л. Н. Гумилеву. Життєвий цикл громадського руху. Життєвий цикл організації. Життєвий цикл наукової спеціальності. Життєвий цикл технологічного укладу. Життєвий цикл продукту. Життєвий цикл сім'ї та індивіда. Порівняння характеристик різних моделей.

Тема 7. Моделі хвильової динаміки

Природа періодичності. Космічні теорії циклічності. Зв'язок хвильових коливань з життєвими циклами елементів. Теорія зміни поколінь.

Хвилі економічної динаміки. Типологія економічних циклів. Механізм утворення політико-ділового циклу. Довгі хвилі Кондратьєва. Цикли боротьби за світове лідерство. Модель Гольдстайна.

Хвильові процеси в політичній сфері. Моделі Клінберга, Наменвірса, Шлезінгера і Барбера.

Тема 8. Когнітивний підхід до аналізу соціокультурної динаміки

Основи еволюційної теорії П. Сорокіна. Базові соціокультурні системи. Принцип іманентних змін. Принцип межі.

Піввікові цикли в соціокультурній еволюції. Когнітивна теорія С. Маслоу. Аналітичний і синтетичний типи свідомості. Еволюція стилів у мистецтві. Циклічна модель розвитку культури В. Бюля. Системна модель де Гріна.

Тема 9. Інноваційні процеси

Основні поняття інноватики. Джерела нововведень по Друкеру. Типологія моделей дифузії інновацій. Фактори, що визначають швидкість поширення інновацій. Соціокогнітивний теорія А. Бандури. Навчання нововведень.

Змістовні і формальні моделі поширення нововведень і зростання чисельності популяції. Модель Мальтуса. Логістична модель. Зв'язок моделі кумулятивного зростання і моделі життєвого циклу.

Тема 10. Перехідні процеси в соціальних системах

Криза системи. Три варіанти розв'язання кризи системи – розпад, реформа, революція. Реформи в соціальних системах. Явище запізнювання. Поворотні точки.

Модель модернізації Липсета. Нелінійна модель перебудови В. І. Арнольда. Стратегія і тактика соціальних реформ. Проблема секретності планування і рефлексивні ефекти поведінки соціальних систем.

Моделі революцій. Закон поляризації П. Сорокіна. Модель депривації Девіса. Модель революції Т. Скокпол. Марксистська модель революційної кризи. Механізм розкручування маховика революції.

Тема 11. Сучасні теорії структурної динаміки

Моделі теорії катастроф. Катастрофа «збірка». Біфуркація. Бімодальність. Гістерезис. Модель прийняття інновації. Біфуркації в соціальних процесах по Ю. Лотману.

Синергетика і теорія хаосу. Роль нелінійності. Дивний атрактор. Нестійкість і ефект метелика. Сценарій хаотизації.

Дисипативні структури І. Пригожина. Флуктуації в відкритих системах. Процес побудови термітника як приклад самоорганізації в природі. Логістична модель еволюції і можливість виникнення хаотичних коливань.

Розділ 3. Формальні моделі соціальних процесів

Тема 12. Формальні моделі та комп'ютерне моделювання соціальних процесів

Роль формальних моделей і методів у вивченні соціальної реальності. Математичні та комп'ютерні моделі. Пакети прикладних програм для аналізу якісної і кількісної соціологічної інформації. Евристичні методи рішення задач. Моделювання за допомогою якісних і кількісних методів. Класифікація методів збору соціологічної інформації.

Аналіз нелінійних ефектів за допомогою обчислювальних експериментів на комп'ютерних моделях.

Основні принципи іконологічного моделювання. Можливість дослідження «м'яких» моделей. Роль довіри до отримуваних результатів.

Комп'ютерне моделювання без допомоги математика і програміста. Приклад аналізу логістичної моделі за допомогою пакета Excel. Використання макросів для розширення можливостей моделювання. Модифікація макросів за допомогою операторів циклу і умовних операторів.

Використання можливостей інтерактивної графіки для вивчення «м'яких» моделей. Облік ефекту запізнювання. Логістична модель дифузії інновацій. Використання можливостей інтерактивної графіки для вивчення «м'яких» моделей.

Вивчення процесів самоорганізації в штучному соціальному середовищі за допомогою моделей клітинних автоматів. Аналіз еволюції кооперації за допомогою теоретикоігрової моделі «Дилема ув'язненого».

Тема 14. Перспективи інформатизації суспільства

Вплив комп'ютеризації та розвитку Інтернету на соціальну реальність. Бази даних. Повнотекстові бази журнальних статей. Електронні соціологічні журнали. Гіпертексти і візуалізація інформації. Розвиток комп'ютерної педагогіки та дистанційної освіти. Соціальний інжиніринг.

3. Основна література:

1. Акофф Р. Л. Планирование будущего корпорации / Р.Л. Акофф. – М. : Сирин, 1985. – 256 с.
2. Бергер П. Социальное конструирование реальности / П. Бергер, Т. Лукман. – М. : Медиум, 1995. – 323 с.
3. Бир С. Мозг фирмы / С. Бир. – М. : Едиториал УРСС, 2005. – 416 с.
4. Герасимов Б. Н. Социальный менеджмент : учеб. пособие / Б. Н. Герасимов, В. Г. Чумак. – Самара : Изд-во СГАУ, 2007. – 238 с.
5. Злобин Б. К. Эффективность социального управления / Б. К. Злобин. – М. : РАГС 2009. – 78 с.
6. Иванов В. Н. Социальные технологи : учеб. пособие / В. Н. Иванов, В. И. Патрушев. – М.: Муниципальный мир, 2004. – 488 с.
7. Кикоть В. Я. Социальное управление. Теория, методология, практика / В. Я. Кикоть, Д. И. Грядовой. – М. : Юнити-Дана, 2009. – 312 с.
8. Кнорринг В. И. Социальное управление. Государство, коллектив, личность / В. И. Кнорринг. – М. : Экзамен, 2008. – 688 с.
9. Кондратьев Н. Д. Большие циклы конъюнктуры и теория предвидения / Н. Д. Кондратьев. – М. : Экономика, 2002. – 768 с.
10. Курбатов В. И. Социальное проектирование : учеб. пособие / В. И. Курбатов, О. В. Курбатова. – Ростов н/Д. : Феникс, 2001. – 416 с.
11. Ларионов И. К. Стратегия социального управления / И. К. Ларионов. – М. : Дашков и Ко, 2009. – 496 с.
12. Моль Д. Социодинамика культуры / Д. Моль. – М. : ЛКИ, 2008. – 418 с.

13. Плотинский Ю. М. Модели социальных процессов : учеб. пособие / Ю. М. Плотинский. – М. : Логос, 2001. – 296 с.
14. Райцин В. Я. Моделирование социальных процессов : учебник / В. Я. Райцин. – М. : Экзамен, 2005. – 189 с.
15. Солсо Р. Когнитивная психология / Р. Солсо. – М. : Тривола, 2002. – 600 с.
16. Сорокин П. А. Социальная и культурная динамика / П. А. Сорокин. – М. : Астрель, 2006. – 1176 с.
17. Социальное управление : теория и методология : учеб. пособие. В 2 ч. / А. Г. Гладышев, В. Н. Иванов [и др.]. – М. : Муниципальный мир, 2004. – 320 с.
18. Социальный менеджмент : учебник / под ред. Д. В. Валового. – М. : Бизнес-школа «Интел-Синтез», 1999. – 384 с.
19. Социальный менеджмент : учеб. пособие / В. Н. Иванов, В. И. Патрушев, Н. С. Данакин [и др.]. – М. : Высшая школа, 2002. – 271 с.
20. Суббето А. И. Основы социального менеджмента / А. И. Суббето, В. Г. Чумак. – М. : Машиностроение, 1999. – 429 с.
21. Ядов В. А. Социологическое исследование : методология, программа, метода : / В.А. Ядов. – Самара : Изд-во Самарского ун-та, 1995. - 332 с.

Електронні ресурси:

1. Добренъков В.И. Методы социологического исследования: учебник / В. И. Добренъков, А. И. Кравченко – М. : ИНФРА-М, 2013. – 768 с. – Режим доступа : <http://www.znanium.com/bookread.php?book=394159>
2. Колесин И. Д. Принципы моделирования социальной самоорганизации / И. Д. Колесин. – М. : Лань, 2013. – 288 с. – Режим доступа : <http://e.lanbook.com/view/book/5709/>
3. Гасумова С. Е. Информационные технологии в социальной сфере / С. Е. Гасумова. – М. : Дашков и К, 2012. – 248 с. – Режим доступа : <http://e.lanbook.com/view/book/3909/>
4. Голубева Н.В. Математическое моделирование систем и процессов / Н. В. Голубева. – М. : Лань, 2013. – 192 с. – Режим доступа : <http://e.lanbook.com/view/book/4862/>

ЕТИКА ТА ПСИХОЛОГІЯ СІМЕЙНОГО ЖИТТЯ

Програма розроблена:

Петрик Артем Миколайович – к.і.н., старший викладач кафедри філософії та соціально-гуманітарних наук

ВСТУП

Програма вивчення спецкурсу «Етика та психологія сімейного життя» складена відповідно до освітньо-професійної програми підготовки бакалаврів усіх напрямів та спеціальностей університету.

Предметом вивчення курсу є історичні, психологічні та етичні аспекти сімейного життя.

Міждисциплінарні зв'язки:

Спецкурс «Етика та психологія сімейного життя» тісно пов'язана з цілим рядом дисциплін педагогічного та психологічного напрямку, такими як соціальна педагогіка, вікова та педагогічна психологія, психодіагностика, конфліктологія. В ході вивчення курсу знання отримані студентами в рамках даної дисципліни дозволять використати їх у вивченні дисциплін соціально-гуманітарного спрямування, як: філософія, політологія, соціологія.

1. Мета та завдання навчальної дисципліни:

1.1. Метою курсу є формування у студентів масиву теоретичних знань що дозволить підвищити рівень обізнаності молоді з питань історії розвитку інституту шлюбу, а також філософських уявлень про родину та шлюб на різних етапах розвитку суспільства; родинних відносин у дискурсі історії української сім'ї; створення цілісного уявлення про роль релігійного та суспільного фактору у формуванні структури сім'ї, побудови внутрішніх стосунків у середині цієї первинної лакуни соціумного масиву. Метою вивчення дисципліни є і проведення морально-психологічної підготовки молоді до створення родини та виконання подружніх та батьківських обов'язків.

1.2. Основні завдання курсу «Етика та психологія сімейного життя»:

Теоретичні:

- формування у студентського загалу уявлення про інститут сім'ї;
- сприяння формуванню погляду студентів на соціальну роль чоловіка та жінки у суспільстві;
- використання надбань світової та української національної сімейної традицій для вироблення у молоді бачення важливості значення родинного виховання для повноцінного формування індивіда в антуражі можливостей та викликів сучасного світу, а також виховання нових поколінь;
- сприяння вмінню досліджувати явища і процеси, що впливають на трансформації родинного інституту;
- утворення у студентів теоретичного базису з проблематики стосунків між статями в дошлюбний період та в ході сумісного сімейного проживання;
- вироблення знань про функції та цілі сім'ї;

- отримання інформації про форми шлюбу та родини, для подальшої побудови відповідного уявлення у студентів.

Практичні:

- вміння працювати з джерелами та літературою, які дозволять поглибити знання з проблематики курсу;
- вміння використати отриманні в ході вивчення курсу знання у своїй професійній діяльності та для формування чіткої громадянської позиції в питаннях важливості родинних інститутів;
- використання отриманих базових знань з сімейного законодавства України для реалізації особистого конституційного права на захист сім'ї;
- сімейна соціалізація студентської молоді.

Зміст курсу «Етика та психологія сімейного життя» спрямований на формування компетентностей, які узгоджуються із загальною та професійною підготовкою бакалаврів:

1. Здатність діяти соціально відповідально та свідомо;
2. Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями;
3. Здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел.

Очікувані результати навчання:

- формування базових знань з дисципліни що дозволяють провести осмислення проблеми сімейних відносин і розуміння тенденцій розвитку родинних інституцій, їх вплив на формування сучасного українського суспільства;
- вироблення у студентів вміння до критичного оцінювання набутих знань, з метою їх подальшого використання в навчальній діяльності, обробки і трансформації отриманого теоретичного матеріалу в практичну реалізацію в ході власної соціальної активності;
- формування здатності для подальшого самостійного вивчення проблемних питань етичних стосунків між статями та у родинному організмі;
- створення фундаменту юридичної освіченості та грамотності у питаннях сімейного законодавства.

На вивчення навчальної дисципліни відводиться 30 годин / 1 кредит ECTS.

2. Інформаційний обсяг спецкурсу «Етика та психологія сімейного життя»

Змістовний модуль 1. Шлюб та родина в контексті історичних трансформацій людського суспільства

Змістовний модуль 2. Родинний інститут в умовах викликів сучасності

1. Розвиток родинних інститутів: історична ретроспектива

Зародження родинних відносин у первісну епоху. Виникнення та розвиток парної родини. Шлюбні відносини в умовах ранньодержавних суспільств Сходу (Єгипет, Месопотамія, Вавілонія, Ассирія). Родина доби античності. Шлюб та сім'я в давньому Римі. Родина в епоху «Темних віків» – раннього середньовіччя (V – XI ст.). Шлюбні відносини у «Високий період» середніх віків (XII – XIV ст.). Розквіт ліньяжу – родинного колективу на основі кровно – родинних зв'язків та шлюбних союзів і спільного володіння власністю. Місце жінки у середньовічному суспільстві. Лицарський кодекс честі та міжстатеві стосунки. Еволюція уявлень про родину в добу Відродження («Пізнього середньовіччя») (кінець XIV – XVI ст.). Зміни суспільної моралі. Аристократичний шлюб. «Куртуазність». Антропоцентризм та культ тіла. Розгортання Реформації: вища ціль існування сім'ї і місце жінки. «Мистецтво» залицяння і дошлюбні відносини у добу бароко. Культура «інтимної повсякденності» в період раннього Нового часу (XVI – XVII ст.). Сімейний інститут через призму погляду регіональних цивілізаційних проектів: московський «Домострой», жінка та родина у «самурайській» Японії доби Сегунату, сім'я та поняття «родинності» в османській Туреччині. Узаконений адюльтер: традиція фаворитизму в епоху «Старого порядку» (XVII ст. – 1789 р.). Епоха Просвітництва: погляд на жінку та функції сім'ї. Велика Французька революція (1789 – 1799 рр.): видозмінення ставлення до сімейних цінностей та подружніх стосунків. Британська «Вікторіанська» модель міжстатевих та родинних відносин.

2. Трансформація родини у XX – XXI століттях

«Соціалізація» сім'ї: родина – «комуна» – експерименти перших років «Радянського проекту» (I половина 1920-х рр.). «Родина – лакуна суспільства»: репродуктивна та виховна функції сім'ї з погляду комуністичної ідеології в епоху розквіту ленінсько-сталінської моделі тоталітарної держави (1920 – 1980-ті рр.). Роль та значення родини в контексті фашистської і нацистської моделей суспільно-державної ідеології (1920 – 1940 рр.). Шлюбні стосунки у західних країнах в новітній історичний період. Утворення альтернативних форм родинних стосунків. Проблема законності шлюбного співжиття. Основні тенденції виховного процесу в середині родини у новітню добу.

3. Шлюб та сім'я в українській традиції

Спілкування між статями і уявлення про родину в дохристиянський період. Рід та родина в світогляді східних слов'ян. Роль Православної церкви у формуванні понять про сімейний обов'язок. Місце релігії в локальному «світі» руської родини. Правова база стосунків між подружжям у Києво-Руській державі. Виховання дітей. Станові відмінності: функції родини через «шляхетську» та «хлопську» призми. «Гербова» сімейність і практика «усиновлення» в традиції шляхетської доби. Шлюбний вік. Система виховання аристократичної молоді. Стосунки між різними віковими групами в середині родини. «Кровна честь» та «крровна помста» як маркер уявлень про сімейні цінності. Релігійний фактор у міжстатевих стосунках, родинних відносинах та вихованні дітей в епоху Речі Посполитої. Культура сватання та весільна традиція козацької доби. Погляд на дошлюбні та позашлюбні відносини. Місце жінки в Українському гетьманстві. Класові канони зовнішнього вигляду

чоловіків та жінок. Сімейне дозвілля. Домашній побут української військової аристократії та простолюду. Предмети інтер'єру як показник статусу родини. Влада батька та чоловіка. Права дружини. Нерівні союзи. Шлюби за розрахунком. Практика шлюбних контрактів. Розлучення та розподіл майна. Виховання дітей. Домашня освіта. Домашні звичаї та побутові звички. Культ жінки в поезиці українського лицарства доби «козацького бароко». Погляд на асоціальну поведінку та статеві девіації. Стосунки між подружжям в Наддніпрянщині у контексті нормативно-правової системи Російської імперії. Значення родини для монархічної ідеології царської Росії. Сім'я та сімейність в умовах мовної та культурної диференціації українського села та міста в ХІХ ст. Феномен селянської родини як фактору збереження української національної ідентичності. Стан міжродинних стосунків і традиційні сімейні цінності українців Галичини та Волині в епоху австро-угорського панування. Родина як осередок виховання «українськості» в умовах наступу колонізації на західно-українських землях (1920-1930-х рр.). «Сімейність» буковинських українців на захисті етнічної самобутності в добу румунської окупації (1919 – 1940 рр.). Патріотично-державницьке домашнє виховання – фундамент розростання українського національно-визвольного руху в Західній Україні та Закарпатті (1920 – 1940-х рр.).

4. Еволюція української родини в умовах сучасного суспільства

Базові сімейні цінності. Тенденції формування та функціонування сучасної української родини. Роль родини у забезпеченні життєздатності нації. Малодітні сімейні союзи. Зниження віку вступу у шлюб. Виховання дітей одиницями матерями. Ефект «безбатченків». Надмірна батьківська опіка. Фінансовий фактор нетривалості шлюбних відносин. Цінності в уявленні сучасного українського чоловіка. Основні ціннісні орієнтири у життєвій системі координат сучасної жінки. Проблема гендерної рівності в українському суспільстві. Характерні риси сучасного погляду на виховання дітей. Становлення українського громадянського суспільства та нетрадиційні союзи. Альтернативні форми шлюбних відносин.

5. Місце сім'ї у релігійній системі цінностей

Аврамічна традиція патріархальної родини. Родина – домашня церква. Основна ціль існування християнської родини. Сенс життя. Взаємовідносини з Богом. Батьківська модель стосунків між Творцем та творінням. Примат виховання духовних цінностей. Обов'язки членів родинного колективу. Авторитет батьків. Проблема рівності статей у християнстві. Місце жінки. Питання припинення шлюбних відносин. Вчення про дошлюбну чистоту та цнотливість. Конфесійна та деномінаційна перспективи розгляду проблематики сімейного співжиття та питання статевої девіативності.

Суть взаємних відносин між чоловіком та дружиною в ісламі. Типи шлюбів в різних напрямках ісламу. Багатоженство. Обов'язки та права чоловіка. Обов'язки дружини. Роль батьків у виборі учасників шлюбного союзу. Сакральне значення дітонародження. Виховання дітей в мусульманській родині. Місце батьків в особистій системі цінностей молодого мусульманина.

Проблема закритості ісламської родини. Рух за статеву рівність в країнах з домінуванням магометанської релігії.

Життя мірянина та сімейні стосунки у буддизмі. Служба дітей батькам. Способи демонстрації любові та поваги до батьків. П'ять обов'язків батьків перед дітьми. Участь батьків в організації шлюбу. Питання спадку в буддизмі. Рівні любові. Кохання між чоловіком та жінкою: звичка, насолода, бажання. Сімейна любов. Універсальна, вселенська любов просвітлених сутностей.

Місце шлюбних стосунків у парадигмі іудаїзму. Індуїстське бачення родини. Сімейні відносини в концепції конфуціанства. Погляд на шлюб та родинність в синтоїзмі.

6. Родина та суспільство

Спілкування. Стадії виникнення приязні. Дружба. Закоханість. Кохання. Планування сім'ї. Дошлюбна чистота. Наслідки ранніх статевих зв'язків. Питання віку шлюбної згоди. Шлюб з кохання. Шлюб з розрахунку. Бажання вступити у шлюб як результат морального виховання індивіда. Вимушений шлюб. Фактор вікової та майнової нерівності при утворенні родинного союзу.

Традиційна родина. Проблема нетрадиційних сімей. Неповна родина. Типи змішаних сімей. Альтернативні форми шлюбних стосунків. Самотність як актуальна проблема сучасного суспільства. Питання співмешканства. Причини небажання реєстрації шлюбу. Суспільна дискусія навколо незареєстрованого співмешканства. Свідомо бездітний шлюб. Повторний вступ у шлюбні стосунки. Проблема позашлюбних відносин. «Відкритий» шлюб – феномен сучасності. Колективне співмешканство.

Проблема взаємовідносин між різними віковими групами в середині однієї сімейної інституції. Питання співжиття різних за віком членів родини в умовах спільного дому. Значення та вплив сімейних традицій на формування уявлень про шлюб та родинні стосунки. Сімейна історія як первинний фактор виховання твердої, свідомої громадянської позиції індивіда.

Структурні різновиди сім'ї. «Нуклеарна» родина (чоловік, дружина і спільні діти). «Доповнена родина» (подружня пара, діти та родичі інших поколінь). «Деформована» родина (вітчим/ мачуха замість одного з батьків). Типи функціональних особливостей родини. Поняття «гармонічної» та «дисгармонічної» сім'ї. Розподіл функціональних ролей у родині. Централістський або авторитарний тип. Автономний тип – мирне паралельне співіснування подружжя з рівноправним розподілом функцій. Демократичний розподіл функцій між членами сімейного колективу. Типи сімейних структур за критеріями влади: патріархальна, матріархальна, егалітарна родини. Фундаментальні функції сімейного інституту. Репродуктивна функція. Функція виховання. Господарсько-економічна та відновна функції. Комунікативна і регулятивна функції сім'ї.

Психологічний клімат. Психологічна сумісність подружжя. Єдність ціннісних орієнтирів. Статева сумісність. Вплив характеру та темпераменту членів подружнього союзу на побудову здорових родинних відносин. Згубні звички як деструктивний фактор сімейного життя. Проблема наявності

спадковості рис характеру та звичок батьків дітьми. Руйнівний вплив асоціальної поведінки в контексті сімейних відносин.

Сім'я як мала соціальна група. Призначення родини для задоволення групових та суспільних потреб. «Ідеальна держава» Платона та сім'я. Родина з точки зору філософії Жан-Жака Руссо. Сімейний інститут у контексті філософії Еммануїла Канта. Особливості взаємовпливу «родина-суспільство» в умовах сучасного світу.

7. Українська держава на захисті сімейних цінностей

Визначення поняття сімейного законодавства. Захист родини за Конституцією України. Права чоловіків та жінок. Материнство та дитинство. Принципи регулювання сімейних відносин згідно Конституції. Права і обов'язки сторін у шлюбі. Зобов'язання батьків по відношенню до дітей. Обов'язки дітей. Основний Закон про захист прав дитини. Обов'язки держави по відношенню до дітей. Міжнародні договори України що регулюють сімейні відносини. Конвенція ООН про права дитини, 1989 р. Сімейний Кодекс України. Історія створення пласту сімейного законодавства в Україні. Закони України що додатково регулюють сімейні відносини. Закон України «про охорону дитинства», 2001 р. Закон України «Про попередження насильства в сім'ї», 2001 р. Закон України «Про державну допомогу сім'ям з дітьми», 1992 р. Установи та організації що займаються питаннями захисту сім'ї та прав дітей.

Поняття домашнього насильства. Види та типи домашнього насильства. Особливості фізичного насильства. Економічне насильство. Психологічне насилля. Сексуальне насилля в родині. Результати насильства. Байдужість до інтересів та потреб дитини як вид насильства у родині. Соціальні наслідки жорстокого поводження з дитиною. Юридичні наслідки насилля у родині.

Увага громадськості до проблем родини. Засоби вирішення питання сирітства. Криза інституту родини. Зростання сімейного неблагополуччя. Соціальні причини розпаду сім'ї. Низький рівень підготовки батьків з питань сімейного виховання. Проблема збереження сім'ї як цивілізаційної цінності. Фактор війни у вихованні дітей, в сучасному українському суспільстві. Феномен «комбатанства» і сучасна українська родина. Проблема реабілітації сімей що були свідками бойових дій.

3. Основна література:

1. Академічне релігієзнавство : Підручник/ За ред. А. Колодного. – К. : Світ Знань, 2000. – 862 с.
2. Алепський П. Подорож патріарха Макара / П. Алепський. – Життя і знання (Льв.), 1935 р., №№ 4 – 12; 1936 р., №№ 1 – 8.
3. Ал-Маудуді, Абу Аля. Спосіб життя в ісламі / Ал-Маудуді, Абу Аля. – Львів: Логос, 1994. – 48 с.
4. Антонов А. И. Социология семьи / А. И. Антонов, В. М. Медков. – М. : Издательство МГУ : Издательство Международного университета бизнеса и управления («Братья Карич»), 1996. – 304 с.
6. Араловец Н. А. Городская семья в России 1897 – 1926 гг. : историко – демографический аспект / Н. А. Араловец. – М. : Институт российской истории РАН, 2003 – 232 с.

7. Арендт Г. Становище людини / Г. Арендт. – К. : Думка, 1999. – 254 с.
8. Балагушкин Е. Социальная сущность семьи / Е. Балгушкин. – М. : «Знание», 1969. – 48 с.
9. Барселла М. Уроки иудаизма : ценности, традиции, эпизоды / М. Барселла. – Иерусалим : Амана, 1989. – 153 с.
10. Басов А. Р. Общество самураев. Самурай и его семья / А. Р. Басов. – М. : Астрель, 2008. – 147 с.
11. Бауман З. Глобалізація. Наслідки для людини і суспільства / З. Бауман; пер. з англ. І. Андрущенко; за наук. ред. М. Винницького. – К. : Видав. дім «Києво-Могилянська академія», 2008. – 109 с.
12. Белоусов Л. С. Режим Муссолини и массы / Л.С. Белоусов. – М. : Изд-во МГУ, 2000. – 367 с.
13. Бичко А. Риси характерології української нації / А. Бичко // Мала енциклопедія етнології та антропології. – К., 1996. – С. 133.
14. Бичко І. В. Українська ментальність і проблеми гуманітаризації національної вищої освіти / І. В. Бичко // Розбудова держави. – 1993. – № 3. – С. 59.
15. Бондарчук О. І. Психологія сім'ї / О. І. Бондарчук. – К. : МАУП, 2001. – 96 с.
16. Бондарчук О. І. Психологія сім'ї : Курс лекцій / О. І. Бондарчук. – К. : НАУМ, 2001. – 208 с.
17. Боплан, Гійом Левассер де. Опис України / Гійом Левассер де Боплан. Пер. з фр., приміт. та передм. Я. І. Кравця. – Львів : Каменяр, 1990. – 301 с.
18. Боровой В. О христианском браке / В. Боровой // Православная община. – 1997. - №42. – С.115 – 128.
19. Быт и история в античности / Отв. ред. Г. С. Кнабе. – М. : Наука, 1988. – 272 с.
20. Быть дворянкой. Жизнь высшего светского общества / Составитель Елена Первушина. – М., 2017. – 470 с.
21. Вагабов М. В. Ислам и женщина / М. В. Вагабов. – М. : Мысль, 1968. – 231 с.
22. Вашгал Р. Еврейское воспитание / Р. Вашгал. – Иерусалим : Швут Ами, 1990. – 75 с.
23. Ващенко Г. Г. Виховний ідеал / Г. Г. Ващенко. – Полтава, 1994. – 191 с.
24. Винничук Л. Люди, нравы и обычаи Древней Греции и Рима / Пер. с польск. В. К. Ронина / Винничук Л. — М. : Высш. шк., 1988 — 496 с.
25. Вихователю про психологію та педагогіку сексуального розвитку дитини : Науково-методичний збірник / За ред. Т. В. Говорун. – К. : Інститут змісту і методів навчання, 1996. – 168 с.
26. Вишневський О. Сучасне українське виховання. Педагогічні нариси. – Львів : Львівське обласне педагогічне товариство ім. Г. Ващенка, 1996. – 238 с.
27. Вінтергофф М. Маленьким тиранам ні! або, Чому самого лише виховання недостатньо / М. Вінтергофф. – К. : Темпора, 2011. – 200 с.
28. Вінтергофф М. Чому наші діти стають тиранами, або загублене дитинство / М. Вінтергофф. – К. : Темпора, 2011. – 180 с.

29. Гейден К. История германского фашизма / К. Гейден. – М., 2012. – 433 с.
30. Гендерна рівність як фактор сталого розвитку суспільства // Вісник програми сприяння парламенту України університету Індіани. – 2004. – № 217. – 35 с.
31. Гендерна статистика для моніторингу досягнення рівності жінок і чоловіків: Україна / Н. С. Власенко [та ін] ; Державний комітет статистики України, Проект "Сприяння гендерній рівності" ПРООН. – К. : Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2000. – 54 с.
32. Ги Шоссиан – Ногаре. Жёны и возлюбленные французских королей / Шоссиан – Ногаре Ги. – М., 2003. – 300 с.
33. Гишинский Я. И. "Отклонения" в сфере сексуального поведения / Я. И. Гишинский // Девиантология : социология преступности, наркотизма, проституции, само-убийств и других "отклонений" / Ассоц. юрид. центр. – СПб. : Юрид. центр Пресс, 2004. – С. 368-372.
34. Гиппенрейтер Ю. Б. Общаться с ребенком. Как? / Ю. Б. Гиппенрейтер. – М. : Мысль, 2008. – 256 с.
35. Гис Ф. Брак и семья в Средние века / Ф. Гис, Дж. Гис. – М. : «РОССПЭН», 2002. – 384 с.
36. Говорун Т. В. Соціалізація статі та сексуальності / Т. В. Говорун. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2001. – 240 с.
37. Говорун Т. Стать та сексуальність : психологічний ракурс. Навч. посіб. / Т. Говорун, О. Кікінежді. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 1999. – 384 с.
38. Головащенко С. Історія християнства : Курс лекцій : Навч. посіб. / С. Головащенко. – К.: Либідь, 1999. – 352 с.
39. Гольдшмид Й. Когда вступаешь в брак / Й. Гольдшмид. – Иерусалим : Амана, 1991. – 64 с
40. Горбанюк Ю. Ситуація родини в сучасному суспільстві досвід Центрально-Східної Європи / Ю. Горбанюк. – Люблін : Вид-во Люблінського католицького ун-ту, 2007. – 107 с.
41. Гребенников И. В. Основы семейной жизни: Учеб. пособие для студентов пед. ин-тов / И.В. Гребенников. – М.: Просвещение, 1991. – 158 с.
42. Гуревич Даниэль, Рапсат-Шарлье Мари-Терез. Повседневная жизнь женщины в Древнем Риме / Даниэль Гуревич, Мари-Трез Рапсат-Шарлье. – М., 2006. – 260 с.
43. Гурлева Т. С. Дівчина-підліток: проблеми віку і профілактика важковихованості / Т.С. Гурлева. – К.: МО України, ІЗМН, 1999. – 136 с.
44. Дзюба О. Приватне життя козацької старшини XVIII ст. (на матеріалах епістолярної спадщини) / Відп.ред. В.А. Смолій. НАН України. Інститут історії України / О.Дзюба . – К.: Інститут історії України, 2012. – 347 с.
45. Дейвіс Н. Боже ігрище: історія Польщі / Н.Дейвіс. – К.: Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2008. – 1080 с.
46. Долгов В.В. Быт и нравы Древней Руси. Миры повседневности XI-XIII вв./ В.В. Долгов – М.: «Яуза», «Эксмо», 2007. – 510 с.

47. Е. Вардиман. Женщина в древнем мире. Пер. С нем. М.С. Харитонова. Послесловие А.А. Вигасина / Вардиман Е. – М.: «Наука» Главная редакция восточной литературы, 1990. – 335 с.
48. Евдокимов П. Православие / П. Евдокимов. – М.: Библейско-Богословский Институт, 2002. – 500 с.
49. Еремеев Д. Ислам : образ жизни и стиль мышления / Д. Еремеев. – М.: Политиздат, 1990. – 288 с.
50. Жінки і чоловіки в Україні : статистичний збірник / ред. І. Калачова ; Державний комітет статистики України. - К., 2001. - 88 с.
51. Забужко О. Notre Dame d'Ukraine: Українка в конфлікті міфологій / Оксана Забужко. – К. : Факт, 2007.– 640 с.
52. Карнович Е. П. Очерки и рассказы из старинного быта Польши /Е.П. Карнович. – СПб.: Типография Ф.С. Сущинского, 1873. – 348 с.
53. Карсен Х. Жінка, дружина і мати у Святому Письмі / Х. Карен. – К.: світло на Сході, 1993. – 743 с.
54. Катя Коути, Кэрри Гринберг. Женщины Викторианской Англии. От идеала до порока / Коути Катя, Гринберг Кэрри. – М., 2013. – 330 с.
55. Ковалев С. В. Психология семейных отношений /С.В. Ковалев. – М.: Пед-ка, 1987. – 158 с.
56. Конвенція ООН про права дитини – Представництво Дитячого Фонду ЮНІСЕФ в Україні, 2009. – 31 с.
57. Конституція України. – К.: Издательский дом «Фактор», 2011. – 128 с.
58. Кордт В.О. Чужоземні подорожі по східній Європі до 1700 р. / В.О. Кордт // Збірник історично-філологічного відділу ВУАН, 1926 р., № 38. – 208 с.
59. Кормилицын С.В. Гитлер-югенд / С.В. Кормилицын – СПб.: Нева, 2004. – 288 с.
60. Коскинен Милла. Книга о прекрасных дамах и благородных рыцарях / Милла Коскинен. – М., 2014. – 290 с.
61. Кримський С. Б. Архетипи української культури / С. Б. Кримський // Феномен української культури: методологічні засади осмислення. – К., 1996. – С. 91–112.
62. Л.Ю. Пименова. Дворянство накануне Великой французской революции / Пименова Л.Ю. – М.: Издательство МГУ, 1986. – 213 с.
63. Леон Батиста Альберти. Книги о семье /Альберти Леон Батиста. – М.6 «Языки славянских культур», 2008 – 416 с.
64. Лысенко В.Г. Ранний буддизм: религия и философия. Учебное пособие / В.Г. Лысенко. – М., 2003. – 246 с.
65. Макаревич Э. Германия: программирование человека / Э. Макаревич // Диалог. — 1993. — №4.—с. 58-76.
66. Максимчук Н. П. Психологія сексуального розвитку: Навчальний посібник для студентів ВНЗ / Автор-укладач Н. П. Максимчук. – Кам'янець-Подільський: ПП Буйницький О. А., 2006. – 144 с.
67. Мамедов И. Расцвет и крах Османской империи. Женщины у власти / И.Мамедов. – М.: «АСТ», 2016. – 320 с.

68. Марина Гримич. Народна культура українців: життєвий цикл людини. Т.3: Зрілість. Жіноцтво. Жіноча субкультура / Гримич Марина. – К.: Дуліби, 2012. – 480 с.
69. Марина Гримич. Народна культура українців: життєвий цикл людини. Т.4: Зрілість. Чоловіки. Чоловіча субкультура / Гримич Марина. – К.: Дуліби, 2013. – 584 с.
70. Міжнародний пакт про громадянські та політичні права // Права людини і професійні стандарти для юристів в документах міжнародних організацій. – Амстердам-Київ, 1996.
71. Мірчук І. Світогляд українського народу. Спроба характеристики / Іван Мірчук // Науковий збірник Українського Вільного Університету в Празі. – Т. 3. – Прага : Друкарня протекторату Чех і Морави в Празі, 1942. – С. 225-243.
72. Молода сім'я: проблеми та умови її становлення / За ред. проф. А. Й. Капської. – К.: ДЦССМ, 2003. – 184 с.
73. Моссе Дж. Нацизм и культура: Идеология и культура национал-социализма / Дж. Моссе. – М., 2010. – 446 с.
74. Н. Л. Пушкарева. Женщины Древней Руси / Пушкарева Н.Л. – М., 1989. – 286с.
75. Н.Устрялов. Итальянский фашизм / Устрялов Н. – М.: Вузовская книга, 1999. – 192 с.
76. Нечуй-Левицький І. Світогляд українського народу / І. Нечуй-Левицький. – К., 1993. – 88 с.
77. Никулин В.В. Власть и общество в 20-е годы. Политический режим в период НЭПа. Становление и функционирование (1921–1929 гг.) / В.В. Никулин. – СПб., 1997. – 193 с.
78. Орловська – Калікіна Н. Українська родина в творчості письменників реалістів О.Кониського, І. Нечуя-Левицького, П.Мирного, В.Барвінського, Б.Грінченка / Н.Орловська – Калікіна. – Мюнхен: Видавництво «Дніпрова Хвиля», 1976. – 144 с.
79. Острова утопии: Педагогическое и социальное проектирование послевоенной школы (1940 – 1980-е) / Редакторы и составители И.Кукулин, М. Майофис, П.Сафронов. – М.: Новое литературное обозрение, 2015. – 696 с.
80. Педагогическое сопровождение семьи в вопросах духовно – нравственного воспитания детей. – М.: Планета, 2000. – 63 с.
81. Полотнюк Я. Є. Культура України очима арабського мандрівника. – Жовтень, 1976 р., № 11, с. 148 — 152.
82. Постовий В. Г. Сучасна сім'я і її педагогіка / В.Г. Постовий. – К.: Освіта, 1994. – 64 с.
83. Потоцький В., Семененко В. Шляхта. Честь та гонор: факти, міфи, коментарі / В.Потоцький, В.Семененко. – Харків:Видавництво «Школа», 2014. – 672 с.
84. Права і свободи людини в Україні / [авт. концепції опитування та розробники анкети Н. Костенко, С. Макеєв, М. Томенко та ін.]. – К. : Ін-т політики, 1999. – 76 с.

85. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків : Закон України від 08.09.2005 // Відомості Верховної Ради України. – 2005. – № 52. – С. 561.
86. Религии мира:словарь-справочник / Под ред. Григоренко А.Ю. – СПб.: Питер, 2009. – 400с.
87. Родинно-сімейна енциклопедія. – К., 1996. – 439 с.
88. С.В. Омелянчук. Брак и семья в Древней Руси IX – XIII веков /Омелянчук С.В. – Владимир : Издательство Владимирского гос. Ун-та, 2010. – 118 с.
89. Сатир В. Вы и ваша семья. Руководство по личностному росту / В.Сатир. – М.: Эксмо- Пресс, 2000. – 320 с.
90. Семья в постатеистических обществах . – К.: Дух і літера, 2002. – 290 с.
91. Сергеев М.Е. Жизнь древнего Рима / М.Е. Сергеев. – Москва – Ленинград: Издательство "Наука", 1964. -
92. Сімейний кодекс України / Упорядники: В.Л.Яроцький, В.І. Борисова. – Харків: «Право», 2008. – 190 с.
93. Смирин В.М. О некоторых характерных чертах римского брака / В.М. Смирин // Историческая демография докапиталистических обществ Западной Европы. - М., 1988. - С.48-60.
94. Смирнова Н.В. Положение женщины в Древней Индии / Н.В. Смирнова// Гендерная история: pro et contra. - СПб., 2000. - С.75-79.
95. Советская социальная политика 1920-1930-х годов: идеология и повседневность / Под редакцией Павла Романова и Елены Ярской-Смирновой. – М.: ООО «вариант», ЦСПГИ, 2007. – 432 с.
96. Социокультурные аспекты воспитания в современном мире: материалы IX конференции молодых ученых 22 – 23 мая 2001 г. – Государственный научно-исследовательский институт семьи и воспитания. – 160 с.
97. Спенсер Г. Основания этики / Г. Спенсер. – СПб. : Акцион. общ-во. печатного дела «Издатель», 1899. – 265 с.
98. Стивен Тернбулл. Воспитание воина / Тернбулл Стивен. – М.:Эксмо, 2009. – 224 с.
99. Суліма Є. Глобалістика: підручник / Є. Суліма, М. Шепелєв. – К. : Вища школа, 2010. – 544 с.
100. США: проблемы семьи: реферативный сборник / Под ред. О.Б.Осколковой, Х.И. Валентей – М.: ИНИОН АН СССР, 1990. – 192 с.
101. Таїрова – Яковлева, Тетяна. Повсякдення, дозвілля і традиції козацької еліти Гетьманщини / Тетяна Таїрова – Яковлева. – К.: ТОВ «Видавництво «КЛІО»», 2017. – 184 с.
102. Україна: громадянське суспільство в контексті європейської інтеграції. Відп. ред. Л. Ф. Компанцева, Г. А. Петровська. — Луганськ, Знання, 2004. — 350 с.
103. Человек эпохи Просвещения / [Отв. ред. Г. С. Кучеренко] // РАН. Науч. совет по истории мировой культуры. Комис. по культуре Просвещения, Ин-т всеобщ. Истории. – М., 1999. – 222 с.

104. Чумаков А. Глобализация. Контуры целостного мира : монография / А. Чумаков. – М. : Проспект, 2009. – 432 с.
105. Шагалова О.Г. Воспитание в духе национал-социализма как фактор формирования ценностных ориентаций у немецкой молодежи// Тюменский исторический сборник. – Вып. VII. – Тюмень : Изд-во Тюменского ГУ, 2004. – С. 209-216.
106. Шиделко А. В. Етика і психологія сімейного життя: навчально-методичний посібник (для ПТНЗ) / А.В. Шиделко. – Львів, 2009. – 132 с.
107. Шнейдер Л.Б. Психология семейных отношений. Курс лекций / Л.Б. Шнейдер. – М.: Апрель-Пресс, Изд-во ЭКСМО-Пресс, 2000. – 512 с.
108. Эволюция семьи и семейная политика в СССР / Под ред. Вишневого А.Г. – М.: «Наука», 1992. – 140 с.
109. Эдуард Фукс. Секреты женщин Ренессанса / Фукс Эдуард. – М., 2016. – 500 с.
110. Элиас Норберт. Придворное общество : Исследования по социологии короля и придворной аристократии, с Введением: Социология и история / Пер. с нем. А.П. Кухтенкова, К.А. Левинсона, А.М. Перлова, Е.А. Прудниковой, А. К. Судакова / Норберт Элиас. – М.: «Языки славянской культуры», 2002. – 368 с.
111. Эрик Чемберлин. Эпоха Возрождения. Быт, религия, культура / Чемберлен Эрик. – М. : Центрполиграф, 2000. – 542 с.
112. Яковенко Н. Дзеркала ідентичності. Дослідження з історії уявлень та ідей в Україні XVI – поч. XVIII століття. – К. : Laugus, 2012. – 472 с.
113. Янів В. До систематизації поглядів Івана Мірчука про українську людину / В. Янів // Збірник на пошану Івана Мірчука. – Мюнхен – Нью-Йорк – Париж – Вінніпег, 1974. – С. 149–194.

ЕЛЕКТРОННІ РЕСУРСИ

1. Декларация прав ребенка [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/childdec.shtml.
2. Закон України про державну допомогу сім'ям з дітьми [Електронний ресурс]. – Режим доступа: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2811-12>
3. Закон України про охорону дитинства [Електронний ресурс]. – Режим доступа: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2402-14>
4. Закон України про попередження насильства в сім'ї [Електронний ресурс]. – Режим доступа: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2789-14>
5. Основи сімейного права України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступа: 19. 11. 2006: <http://book.li.org.ua/ua/map/r9/r95> – Загол. з екрану. – мова укр.
6. Психологія сімейних стосунків. – [Електронний ресурс]. – Режим доступа: 28. 01. 2009: <http://www.newfamily.org.ua/203.html> . – Загол. з екрану. – мова укр.

4.Форма підсумкового контролю успішності навчання – залік

5. Засоби діагностики успішного навчання

1. Поточний контроль

Проводиться на кожному семінарському занятті. Оцінюється рівень розуміння студентом теоретичного матеріалу, вміння формулювати основні положення з теми.

2. Поетапний контроль

Проводиться по закінченню вивчення розділів програми. Проходить у формі контрольної роботи або тестових завдань.

3. Підсумковий контроль

Підсумкова контрольна робота.